

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Γεώργιος Τσανανάς - Απόστολος Μπάρλος

Θρησκευτικά Β΄ Γυμνασίου

Καινή Διαθήκη
Ο Ιησούς Χριστός
και το έργο του

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Θρησκευτικά Β΄ Γυμνασίου

Καινή Διαθήκη. Ο Ιησούς Χριστός και το έργο του

ΕΡΓΟ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΟΥΜΕΝΟ 75% ΑΠΟ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
ΚΑΙ 25% ΑΠΟ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ

ISBN 960-06-1928-X

Θρησκευτικά Β' Γυμνασίου

**Καινή Διαθήκη
Ο Ιησούς Χριστός και το έργο του**

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Γεώργιος Τσανανάς

πρ. Επιμελητής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Απόστολος Μπάρολος

Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

Ιωάννης Γαλάνης

Καθηγητής Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Χαράλαμπος Ατματζίδης

Σχολικός Σύμβουλος

Γεώργιος Χλωρός

Θεολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

Βασιλική Γώγου

Θεολόγος, Ζωγράφος

Αλέξανδρος Νικολαΐδης

Φιλολόγος

Σταύρος Γιαγκάζογλου

Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Ν. Στάθης

Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Ν. Στάθης

Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

“ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ - MULTIMEDIA Α.Ε.”

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:

«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηνεοστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Γεώργιος Τσανανάς   Απόστολος Μπάρολος

Θρησκευτικά Β' Γυμνασίου

**Καινή Διαθήκη
Ο Ιησούς Χριστός και το έργο του**

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ

Περιεχόμενα

Σελ.

Προλεγόμενα

Εισαγωγικά μαθήματα: Ο κόσμος στα χρόνια του Χριστού – Η Καινή Διαθήκη

Εισαγωγή.....	9
1. Ο ελληνορωμαϊκός κόσμος την εποχή του Χριστού στη γη Ισραήλ.....	10
2. Ο ισραηλιτικός κόσμος στα χρόνια του Χριστού.....	15
3. Η Καινή Διαθήκη Α': Τα Ευαγγέλια και οι Πράξεις των Αποστόλων.....	19
4. Η Καινή Διαθήκη Β': Οι Επιστολές και η Αποκάλυψη.....	19

A. Ο Ιησούς Χριστός έρχεται και εγκαινιάζει τον καινούριο κόσμο του Θεού

Εισαγωγή.....	23
5. Ο Ευαγγελισμός της Μαρίας για τη γέννηση του Μεσσία.....	24
6. Η γέννηση του Ιησού Χριστού: Γενέθλια της νέας ανθρωπότητας.....	26
7. Πώς γιορτάζουμε τα Χριστούγεννα;.....	30
8. Τα παιδικά χρόνια του Ιησού.....	33
9. Ιωάννης ο Βαπτιστής: Ο τελευταίος Προφήτης και Πρόδρομος του Χριστού.....	37
10. Ο Ιησούς βαπτίζεται στον Ιορδάνη: Ο καινούριος κόσμος εγκαινιάζεται.....	40
11. Ο Ιησούς και οι μαθητές του.....	43
12. Ένα κήρυγμα του Χριστού στη Ναζαρέτ με ξεχωριστή σημασία.....	45

B. Ο Χριστός... με τη διδασκαλία του δείχνει τη Βασιλεία του Θεού

Εισαγωγή.....	46
13. Ο Ιησούς ως διδάσκαλος – Εισαγωγή στις παραβολές του.....	47
14. Η παραβολή του σπλαχνικού πατέρα (παραβολή του "ασώτου υιού").....	50
15. Η παραβολή του σπλαχνικού Σαμαρείτη: Ο πλησίον μας και εμείς.....	53
16. Η παραβολή της τελικής κρίσης: Πώς αξιολογούνται οι άνθρωποι στη Βασιλεία του Θεού.....	56
17. Ο Ιησούς υπερασπίστηκε και εξύψωσε τις γυναίκες και τα παιδιά στην καινούρια ανθρωπότητα.....	58
18. Κάποιοι ευσεβής και ο Ζακαρίας: Δύο πλούσιοι, δύο διαφορετικές επιλογές ζωής.....	61
19. Η Κυριακή προσευχή ("Πάτερ ἡμῶν"): Στον κόσμο του Θεού οι άνθρωποι προσεύχονται Ανακεφαλαίωση.....	63 65

Γ. Ο Ιησούς με τα θαύματά του φανερώνει χειροπιαστά τον καινούριο κόσμο του Θεού

Εισαγωγή.....	66
20. Η κατάπαυση της τρικυμίας – Τα θαύματα του Χριστού ως σημάδια του καινούριου κόσμου.....	67
21. Η θεραπεία ενός παράλυτου στην Καπερναούμ: Ο Χριστός ελευθερώνει από την ασθένεια.....	71
22. Η θεραπεία του εκ γενετής τυφλού: Ο Χριστός ... χαρίζει το αληθινό φως της ζωής.....	74
23. Η ανάσταση της κόρης του Ιαείρου: Ο Χριστός χαρίζει ξανά το δώρο της ζωής.....	75
24. Η Μεταμόρφωση του Χριστού: Φανέρωση της θεϊκής μεγαλοσύνης του πριν από τα Πάθη του..... Ανακεφαλαίωση.....	77 79

Δ. Η Βασιλεία του Θεού πορεύεται μέσα από τα Πάθη και την Ανάσταση του Χριστού

Εισαγωγή.....	80
25. Η ανάσταση του Λαζάρου – "Εγώ είμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ".....	81
26. "Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος!..." – Ο Ιησούς εισέρχεται στα Ιεροσόλυμα και εκδιώκει τους εμπόρους.....	84
27. "Λάβετε φάγετε..." – Ο Μυστικός Δείπνος και η συμφωνία του Ιούδα για παράδοση του Ιησού.....	86
28. "Περίλυτός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου..." – Η προσευχή στη Γεθσημανή και η σύλληψη του Ιησού.....	88
29. "Ενοχος θανάτου ἐστί!" – Οι θρησκευτικοί ηγέτες καταδικάζουν τον Ιησού σε θάνατο.....	90
30. "Ἄρον ἄρον, σταύρωσον αὐτόν!" – Ο Πιλάτος παραδίδει τον Ιησού να σταυρωθεί.....	92
31. "Τετέλεσται..." – Η σταύρωση και η ταφή του Ιησού.....	93
32. "Χριστὸς Ἀνέστη!".....	95
33. "Πάσχα μέγα, Πάσχα τῶν πιστῶν!".....	97
34. Η ανάληψη του Χριστού – "Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι..."..... Ανακεφαλαίωση.....	99 100

Παράρτημα: Στοιχεία για απάντηση στην Ερωτ. 5 του μαθήματος 5..... 101

Βιβλιογραφία: α. Ελληνόγλωσση, β. Ξενόγλωσση..... 104

Προλεγόμενα

α'

α. Όλες οι περιοχές ζωής και έκφρασης σε κάθε μέρος της υψηλίου όπου διαδόθηκε ο Χριστιανισμός είναι σφραγισμένες με τα ίχνη του Ιησού Χριστού και του Ευαγγελίου του. Γι' αυτό και έχει ειπωθεί ότι με τον Ιησού και το έργο του έχουμε "τομή της ιστορίας στα δυο: στην προ και μετά Χριστόν". Έτσι η ενασχόληση με αυτό το θέμα θεωρείται παντού, άρα και στο σχολείο, από αυτονόητη και απαραίτητη μέχρι - τουλάχιστον από πολιτιστική σκοπιά - χρήσιμη. Το σχολικό μάθημα των Θρησκευτικών στη χώρα μας σήμερα είναι κριτικό και πρώτιστα ενημερωτικού/γνωστικού αλλά συνάμα και μορφωτικού χαρακτήρα (όπως με τον τρόπο του και το καθένα από όλα τα άλλα μαθήματα). Και η διδακτική ύλη του στη Β' Γυμνασίου: **"Καινή Διαθήκη. Ο Ιησούς Χριστός και το έργο του"** αποτελεί σπουδαία ευκαιρία, για να αντλήσουν τα παιδιά από αυτό το κορυφαίο θέμα πληροφορίες, γνώσεις και μορφωτικά στοιχεία και ερεθίσματα. Από αυτά θα βοηθηθούν, ώστε ελεύθερα και με επίγνωση να κάνουν, αν και όποτε θελήσουν, τις δικές τους επιλογές ζωής σε σχέση με τον Χριστό και το έργο του για χάρη όλων των ανθρώπων.

β. Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ) της Β' Γυμνασίου είναι ιστορικής υφής. Σχετίζεται με: α) Ευαγγελικά πρόσωπα (Ιησούς, Απόστολοι και πλήθος λαού). β) Γεγονότα (ποια, πότε, πού, γιατί - τι φανέρωσαν, τι εμπειρίες προκάλεσαν, ποια η απήχησή τους - πραγματική ή δυνητική - τότε, μετά, σήμερα, στο μέλλον). Όσα από τα πρόσωπα και τα γεγονότα έχουν επιλεγεί είναι περιορισμένα και ενδεικτικά. Και εκτιμήθηκαν ως στοιχειώδη, αλλά ουσιαστικά και επαρκή για την Β' Γυμνασίου. Στον Πρόλογο του βιβλίου των μαθητών/τριών αδρομερώς και με ερωτήματα παρουσιάζεται τι σε σχέση με το θέμα θα αναζητηθεί στα μαθήματα: προσέγγιση προσώπων και γεγονότων μαζί με αλήθειες σκέψης και ζωής που απορρέουν από αυτά. Κι αυτό όχι συστηματικά/δογματικά αλλά πρακτικά/βιωματικά. Με δογματικά θέματα θα ασχοληθούν στο Λύκειο.

γ. Βιβλίο/βοήθημα εκπαιδευτικού για Θρησκευτικά Β' Γυμνασίου είναι το πρώτο που ως σήμερα συγγράφεται. Τα στοιχεία που παρέχει (ιστορικά, διάφορα πληροφοριακά, ερμηνευτικά, θεολογικά, ψυχοπαιδαγωγικά, διδακτικά κ.ά.) δεν είναι τα μόνα και αποκλειστικά. Κινούνται όμως πιστά στο πνεύμα, τις επιδιώξεις και τα περιεχόμενα του ΑΠΣ, πάνω στο οποίο στηρίχτηκε η συγγραφή του σχολικού εγχειριδίου. Δηλώνουμε ότι το βιβλίο μας για την/τον εκπαιδευτικό δεν είναι "τυφλοσούρτης", που παρέχει τα πάντα έτοιμα, αλλά μια υπεύθυνη ανοιχτή πρόταση για σοβαρή ετοιμασία και διδακτική δουλειά στην τάξη, με όλα τα ενδεχόμενα για το καλύτερο. Η έκτασή του δεν είναι επαρκής, όμως ήταν υποχρεωτική. Έτσι, κατ' ανάγκην, μερικά πράγματα δίνονται "τηλεγραφικά". Για τον ίδιο λόγο, και επειδή είναι η πρώτη απόπειρα, το στοιχείο του πειραματισμού σε ορισμένα μέρη ήταν αναπόφευκτο. Πάντως πιστεύουμε και ελπίζουμε ότι θα είναι ένας χρήσιμος συνοδός των συναδέλφων στο διδακτικό τους έργο. Στις επιμέρους διδακτικές ενότητες (δ.ε.) σημειώνονται, μαζί με τα "Ερμηνευτικά/Πληροφοριακά - θεολογικά", αρκετές συγκεκριμένες ιδέες και προτάσεις για διδακτικούς χειρισμούς. Εδώ δίνονται μερικά γενικά στοιχεία, που εκτιμούμε ότι είναι χρήσιμο να έχουν υπόψη τους οι συνάδελφοι εκπαιδευτικοί.

δ. Τέλος, επιθυμούμε να δηλώσουμε ότι για την όποια πληρότητα του βιβλίου πολύτιμη υπήρξε η συμβολή των κ.κ. συναδέλφων Κριτών-Αξιολογητών, τόσο με τις κριτικές τους παρατηρήσεις όσο και με τις εποικοδομητικές τους προτάσεις. Τους ευχαριστούμε θερμότατα.

β'

1. Επιδιώξεις (σκοποί και στόχοι) διδασκαλίας του μαθήματος των Θρησκευτικών

Όλες (οι γενικές, της τάξης, των κεφαλαίων και των επιμέρους δ.ε.) είναι αλληλένδετες, αλληλεξαρτώμενες και εξελικτικά ιεραρχημένες. Όταν αυτό λαμβάνεται μελετημένα υπόψη κατά την προετοιμασία, τον σχεδιασμό και τη διεξαγωγή του μαθήματος, τότε μπορεί να παραχθεί διδακτικό έργο στην τάξη συγκεκριμένο, οργανωμένο, συστηματικό και μεθοδευμένο για χάρη της καλύτερης γνώσης, μάθησης και μόρφωσης των μαθητών/τριών. Παραθέτουμε εδώ τις δύο πρώτες επιδιώξεις (γενικές και της Β' Γυμνασίου)· οι υπόλοιπες βρίσκονται στα οικεία μέρη παρακάτω.

α. Γενικές επιδιώξεις*

Ο σκοπός της διδασκαλίας του Μαθήματος των Θρησκευτικών (ΜτΘ) εντάσσεται στον γενικό σκοπό της Εκπαίδευσης, δηλαδή στη διαμόρφωση ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών. Ειδικότερα η διδασκαλία του ΜτΘ συμβάλλει:

- Στην απόκτηση γνώσεων γύρω από τη χριστιανική πίστη και την Ορθόδοξη χριστιανική παράδοση και ζωή
- Στην ανάπτυξη θρησκευτικής συνείδησης
- Στην προβολή της Ορθόδοξης Χριστιανικής ζωής ως ατομικού και συλλογικού βιώματος
- Στην κατανόηση της χριστιανικής πίστης ως μέσου νομιματοδότησης του κόσμου και της ζωής
- Στην παροχή ευκαιριών στους μαθητές για θρησκευτικό προβληματισμό και στοχασμό
- Στην κριτική επεξεργασία των θρησκευτικών παραδοχών, αξιών, στάσεων
- Στη διερεύνηση του ρόλου που έπαιξε ο Χριστιανισμός στον πολιτισμό και την ιστορία της Ελλάδας, της Ευρώπης και όλων των χωρών και λαών
- Στην κατανόηση του Χριστιανισμού ως παράγοντα που συντελεί στην ανάπτυξη του πολιτισμού και της πνευματικής ζωής
- Στην επίγνωση της ύπαρξης διαφορετικών εκφράσεων της θρησκευτικότητας στις άλλες Εκκλησίες, Ομολογίες και Θρησκείες
- Στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων και των μεγάλων σύγχρονων διλημμάτων
- Στην ανάπτυξη ανεξάρτητης σκέψης και ελεύθερης έκφρασης
- Στην αξιολόγηση του Χριστιανισμού ως παράγοντα βελτίωσης της ζωής των ανθρώπων
- Στην γνωστική, πνευματική, ηθική, κοινωνική και αισθητική καλλιέργεια για ολοκλήρωση της προσωπικότητας
- Στην επαφή με την ευρύτερη θρησκευτική κληρονομιά της ανθρωπότητας, διαχριστιανική και διαθρησκειακή
- Στην ικάνωση για κατανόηση της σχέσης ορισμένων πτυχών του θρησκευτικού φαινομένου με άλλα διδασκόμενα μαθήματα (με βάση την **αρχή της Διαθεματικότητας**)

β. Διευκρίνιση

1. Η θρησκευτική εκπαίδευση των μαθητών, όπως αναγνωρίζεται και διεθνώς, συνιστά όρο της ηθικής και πνευματικής τους ανάπτυξης και έχει ύψιστη κοινωνική σημασία. Χωρίς να παραγνωρίζεται το γεγονός πως η θρησκευτική εκπαίδευση των παιδιών πραγματοποιείται και στο πλαίσιο άλλων θεσμών (οικογένεια, Εκκλησία), η παροχή της στο σχολικό περιβάλλον λειτουργεί συμπληρωματικά και συντελεί στην ολοκληρωμένη μόρφωσή τους. Το ΜτΘ είναι ενταγμένο στην παρεχόμενη από την Πολιτεία εκπαίδευση υπηρετώντας τους γενικούς σκοπούς της Παιδείας, όπως αυτοί ορίζονται από το Σύνταγμα και τους Νόμους.

γ. Επιδιώξεις διδασκαλίας στη Β' Γυμνασίον

- α. Να γνωρίσουν οι μαθητές απευθείας από τα ευαγγελικά κείμενα τον Ιησού Χριστό και τον καινούριο κόσμο του Θεού ("Βασιλεία του Θεού"), που αυτός φανέρωσε για χάρη όλων αδιακρίτως των ανθρώπων με την προσωπικότητα, τη ζωή, τη διδασκαλία, τις θαυμαστές πράξεις και το όλο κοσμοσωτήριο έργο του.
- β. Να κατανοήσουν ότι το ευαγγελικό μήνυμα και ο τρόπος που έδρασε ο Χριστός έχουν υπερφυσικό, υπερεθνικό και οικουμενικό χαρακτήρα, χωρίς διακρίσεις και σύνορα.
- γ. Να συνειδητοποιήσουν ότι ο Ιησούς Χριστός και η Βασιλεία του Θεού αποτελούν - για τους Χριστιανούς - τα παντοτινά θεμέλια και αρχέτυπα ζωής: προσωπικής, εκκλησιαστικής και έμπρακτης κοινωνικής. Επιπλέον και τα κριτήρια για την αντικειμενική εκτίμηση όσων πραγματοποιήθηκαν ή παραλείφθηκαν από τους πιστούς μέχρι σήμερα, όπως επίσης και το όραμα και την ελπίδα για όσα ακόμη απομένει και πρέπει να γίνουν συγκεκριμένα στην πράξη.

* Οι διατυπώσεις των "Επιδιώξεων διδασκαλίας" εδώ και παντού στο βιβλίο είναι κατά λέξη αυτές του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών (ΑΠΣ) του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (βλ. ΦΕΚ αρ. 303, τχ. Β. 13.3.2003). Τα μέρη διατυπώσεων με **όρθια γράμματα** είναι συμπληρώσεις των συγγραφέων.

2. Υφή και δομή των μαθημάτων

Για την πορεία διδασκαλίας είναι σχεδόν πλήρως *σχεδιασμένα και σκηνοθετημένα*. Τα μέρη τους είναι: *τίτλος, εισαγωγή, ευαγγελικό κείμενο με ερμηνευτικά* (στις 29 δ.ε.), *επεξεργασία* (με ερωτήσεις και εργασίες), *βασικά στοιχεία, ποικίλο εικονιστικό και λοιπό βοηθητικό υλικό*.

α. Τίτλος. Κατά κανόνα είναι *διπλός*. Το α' σκέλος δηλώνει ρητά το θέμα, το β' υποδηλώνει το νόημα ή μήνυμά του. Αποτελούν τους δύο άξονες/πλαίσια του μαθήματος.

β. Εισαγωγή. Συνδέει με προηγούμενα και εντάσσει το γεγονός/θέμα χωροχρονικά: στο εκεί, τότε και κάποτε σε σχέση με την σημερινή επικαιρότητα. Γενικά είναι το περιγράμμα του περιεχόμενου της δ.ε. με στοιχεία σκοποθεσίας και "βιοματικής προπαρασκευής". Παρουσιάζεται ελεύθερα από τον/την συνάδελφο ή διαβάζεται από μαθήτρια/τή.

γ. Ευαγγελικό κείμενο. Αποτελεί το κέντρο της διδακτικής ύλης του μαθήματος. Σπάνια βασίζεται σε έναν Ευαγγελιστή· κατά κανόνα αποτελεί σύνθεση από τους περισσότερους ή όλους. **Το κείμενο αυτό δεν το αφηγούνται** οι συνάδελφοι, διότι κάθε αφήγηση προσθέτει ή αφαιρεί ή νοηματοδοτεί κάτι σε σχέση με τον κόσμο του αφηγούμενου. Αυτά αλλοιώνουν σε κάποιο βαθμό την ποιότητα και αμεσότητα του ευαγγελικού λόγου. Λοιπόν **διαβάζονται** και μάλιστα **χωρίς διακοπές** - πλην αυτών στα μαθ. 11, 13 και 19. Και πρέπει να **διαβάζονται καλά**· από τις/τους συναδέλφους ή από μαθήτριες/τές (που επισημαίνεται ποιοι ή ποιες μπορούν, διαβάζουν εκ περιτροπής, προειδοποιούνται και προετοιμάζονται). Αν το κείμενο είναι δύσκολο ή πολύ σημαντικό (π.χ. θεραπεία του εκ γενετής τυφλού), τότε, αμέσως μετά την ανάγνωση, το διηγείται σύντομα και με ακρίβεια κάποιος/α. Τέτοια διήγηση μπορούμε να ζητούμε και στο επόμενο μάθημα πριν την έναρξη του καινούριου. - **Σημείωση:** Τα κείμενα είναι ειλημμένα από τη *μτφρ. των "τεσσάρων"* (καθηγητών): *Πέτρο, Βασιλειάδη, Ιω. Γαλάνη, Γεωρ. Γαλίτη και Ιω. Καραβιδόπουλου*, έκδ. της "Ελλ. Βιβλ. Εταιρίας", 1989, 1997, 2003 (ενημέρει). Για ψυχοπαιδαγωγικούς λόγους σε κάποια σημεία χρειάστηκαν μεταφραστικές παρεμβάσεις μας, π.χ. στο "Πάτερ ημών" (Μτ 6, 9-13). - Οι συνάδελφοι είναι απαραίτητο να έχουν όλοι την πιο πάνω Κ. Διαθήκη (πρωτότ. και μτφρ.).

δ. Ερμηνευτικά. Διαβάζονται από έναν ή μία, ή σιωπηρά από όλους. Δίνονται πρόσθετες διευκρινίσεις, αν χρειαστούν. Κάποια χρησιμοποιούνται στην Επεξεργασία. Μερικά απλώς θα διαβαστούν. Για το ποια, πότε, πού και πώς τον λόγο έχουν οι συνάδελφοι.

ε. Επεξεργασία. Είναι το σπουδαιότερο έργο του μαθήματος. Οι Ερωτήσεις είναι με *λογική σειρά* και *προτεραιότητα* ταξινομημένες, που χρειάζεται να τηρούνται. Φυσικά θα γίνουν και άλλες ενδιάμεσες. *Στον πίνακα αναγράφονται:* διαπιστώσεις, επισημάνσεις, συμπεράσματα, αλήθειες ζωής, γενικά καθετί ουσιαστικό. Για τις Εργασίες σημειώνονται τα δέοντα στις επιμέρους δ.ε.

στ. Βασικά στοιχεία. Είναι πολύ ελλειπτικά και υπαινικτικά. Σχετίζονται κυρίως με τις βαθύτερες αλήθειες ζωής που ενυπάρχουν στη δ.ε. Μπορούν να χρησιμοποιηθούν όπου κριθεί απαραίτητο. Κυρίως έχουν τη θέση τους στην Επεξεργασία, π.χ. ως επαλήθευση στο τέλος της. Κάποτε, αν κριθούν ως εύστοχα και επιγροαμματικά, μπορεί να αποτελέσουν κατακλείδα του μαθήματος.

ζ. Ανακεφαλαίωση. Με τις *απαντήσεις στη βασική* - και επαναλαμβανόμενη στα περισσότερα μαθήματα - *Ερωτ. 5 της δ.ε. 5* υπηρετείται σταδιακά η σφαιρική ολοκλήρωση της εικόνας του Χριστού και του καινούριου κόσμου που φανέρωσε. Και αυτά αποτελούν, από άποψη ευαγγελικών αληθειών ζωής, τους *δύο βασικούς άξονες του βιβλίου των μαθητών*. Στο τέλος οι μαθήτριες/τές θα είναι σε θέση να αρθρώνουν δυο μελετημένα λόγια για το ποιος, τι ήταν και είναι ο Ιησούς Χριστός· αν, κατά πόσο και γιατί αξίζει για την προσωπική και κοινωνική ζωή ο αλλιότικος κόσμος που φανέρωσε για όλους με τη ζωή και το έργο του.

η. Για την αξιολόγηση των μαθητών/τριών. Η αναδιήγηση των γεγονότων από τα βιβλικά κείμενα κάθε δ.ε. ανήκει στα πρώτιστα στοιχεία αξιολόγησής τους. Με αυτήν ασκούνται και στον αφηγηματικό λόγο, κάτι που είναι πολύ σημαντικό γι' αυτή την ηλικία - και όχι μόνο. Για το ποιες ερωτήσεις Επεξεργασίας, ποια θέματα Εργασιών και ποια σημεία των Ερμηνευτικών αξιολογούνται υπάρχει ειδική σημείωση στο τέλος κάθε δ.ε.

θ. Βιβλιογραφία. Πλούσια και για όλα τα θέματα παρατίθεται στο τέλος του βιβλίου.

ι. Βοηθητικό υλικό. Ποικίλο και - κατά το δυνατόν - πρωτότυπο: χάρτες, παραστατικοί πίνακες, γραφήματα, σχεδιαγράμματα, φωτογραφίες, αποφθέγματα, ύμνοι, ποιήματα, μνημειακά, συμβολι-

κά, υδατογραφίες (ακουαρέλες), ζωγραφικά, εικονογραφικά κ.ά. Επιλέχθηκε, για να πλουτίσει ε-ποπτικά το όλον ή σημεία των μαθημάτων. Αποτελεί οργανικό και λειτουργικό μέρος του βιβλί-ου. Σχεδόν ποθενά δεν είναι διακοσμητικό. Οι ζωγραφικοί πίνακες είναι διαφόρων εποχών, προελεύσεων και τεχνοτροπιών. Γενικά όλα προβάλλουν την πολιτιστική διάσταση του μαθήμα-τος. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στις εικόνες. Οι περισσότερες στους ναούς - φορητές και σε τοιχο-γραφίες - έχουν καινοδιαθηκικά βιβλικά θέματα. Δόθηκε μεγάλη έκταση στο βιβλίο για τα πολλά που αυτές προσφέρουν σε σχέση με τα Ευαγγέλια.

ια. Τετράδιο Θρησκευτικών. Απαραίτητο. Σε αυτό οι μαθ. γράφουν όσα αξιοσημείωτα εξάγονται από τα μαθήματα και σημειώνονται στον πίνακα, απαντήσεις σε Ερωτήσεις και Εργασίες, καθώς και ό,τι ουσιαστικό και ενδιαφέρον προσωπικά αποκομίζουν από το διδακτικό έργο στην τάξη.

Εισαγωγικά μαθήματα:

Ο κόσμος στα χρόνια του Χριστού – Η Καινή Διαθήκη

Εισαγωγή

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Με ουσιαστικές και χρήσιμες πληροφορίες οι μαθητές/τριες να ενημερωθούν για τη χώρα των Ισραηλιτών, για γεγονότα εκεί λίγο πριν και κατά την εποχή του Χριστού (ελληνική και ρωμαϊκή κατοχή του τόπου) και για τις κοινωνικές, πολιτικές, θρησκευτικές και πολιτι-στικές καταστάσεις ζωής, ώστε να ξέρουν πού και πώς έζησε ως άνθρωπος ο Ιησούς, για να τον καταλάβουν καλύτερα στα μαθήματα της χρονιάς.
- β. Να γνωρίσουν στοιχειώδη εισαγωγικά θέματα της Κ. Διαθήκης (ιδιαίτερα για τα 4 Ευαγγέ-λια), ώστε να κατανοήσουν στοιχειωδώς την αξία του Ευαγγελίου και να είναι σε θέση να εξηγούν τη σπουδαιότητά του για τη ζωή των ανθρώπων και την κορυφαία του θέση ως παγκόσμιου θρησκευτικού και πολιτιστικού αγαθού.
- γ. Με την ευκαιρία να ευαισθητοποιηθούν για την αξία και τον τρόπο μελέτης και χρήσης της Κ. Διαθήκης.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

- α. Τα μαθήματα αυτά είναι πολύ πληροφοριακά. Τόσο το είδος των πληροφοριών όσο και ο τρό-πος παροχής τους προσέχτηκαν ιδιαίτερος και καταβλήθηκε προσπάθεια να υπάρχουν *νέα στοι-χεία και κάποιες εκπλήξεις*, που θα προσελκύσουν το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών. Θα επα-νέρχονται σε αυτά και σε επόμενα μαθήματα, οπότε θα εκτιμηθεί η αξία και η χρησιμότητά τους βαθύτερα. Όλα αυτά, σε συνδυασμό και με το άφθονο και σπάνιο εποπτικό υλικό που παρατίθε-ται, εξασφαλίζουν το ενδιαφέρον, την προσοχή και τη δημιουργική διάθεσή τους.
- β. Ειδικά η επιλογή των *Ερωταποκρίσεων* για την πληροφόρηση των μαθητών/τριών είναι προ-φανές ότι στοχεύει στη πρόκληση ζωηρού ενδιαφέροντος και προσέλκυση περισσότερης προσο-χής για ευχάριστη και εποικοδομητική προσπάθεια στο μάθημα.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

- α. Λεπτομερώς γι' αυτούς γίνεται ειδικός λόγος στα επιμέρους μαθήματα. Είναι ανάγκη να ειπωθεί κατηγορηματικά ότι αυτό το *άφθονο πληροφοριακό υλικό δεν είναι για απομνημόνευση. Βέβαια κάποιες βασικές χρονολογίες, αριθμοί και ονόματα χρειάζεται να συγκρατηθούν*, όπως επίσης και *κάποια ουσιαστικά στοιχεία* (π.χ. προνομιακή θρησκευτική μεταχείριση των Ισραηλιτών από τους Ρωμαίους, Γαλιλαία, Καπερναούμ, Σέπφορις και Γιαφία, ο Ναός, ο Ευαγγελιστής Μάρκος, πώς γράφτηκαν τα Ευαγγέλια, πώς παραπέμπουμε στα βιβλικά κείμενα κ.ά.).
- β. Σχεδόν και τα 4 μαθήματα δεν είναι εύκολο να διδαχτούν σε 1 διδακτική ώρα το καθένα. Ας γίνει **επιλογή** και επιμονή στα **ουσιαστικά σημεία**. Σε αυτά άλλωστε επικεντρώνεται και το εν-διαφέρον των Ερωτήσεων στο τέλος. Κάποια μέρη μπορεί απλώς και μόνον να διαβαστούν.

γ. Είναι ανάγκη να εξοικειωθούν οι μαθ. με **τον χάρτη** της χώρας ρίχνοντας συχνές και άνετες ματιές στη τάξη και στο σπίτι, ύστερα από ειδική σύσταση. Αλλωστε σε αρκετά μαθήματα γίνονται παραπομπές στον χάρτη.

δ. **Για τις Ερωταποκρίσεις.** Διαβάζονται μία μία με τη σειρά και γίνεται αμέσως σύντομη διευκρινιστική συζήτηση. Για την ανάγνωσή τους: Ο/η καθηγ. διαβάζει την ερώτηση και ένας ή μία μαθ. την απάντηση. Ή: Μία ή ένας μαθ. διαβάζει και την ερώτηση και την απάντηση. φυσικά και στις δύο περιπτώσεις οι υπόλοιποι παρακολουθούν από το βιβλίο. Ύστερα δίνονται απαντήσεις στις ερωτήσεις που σημειώνονται στο τέλος του μαθήματος. Τα 3 πρώτα μαθήματα έχουν σύντομες εισαγωγές: τις διαβάζουν είτε ο/η καθηγ. είτε μαθητές/τριες.

1. Ο ελληνορωμαϊκός κόσμος την εποχή του Χριστού στη γη Ισραήλ

Α. Πληροφοριακά* - θεολογικά

1. Η ονομασία **Παλαιστίνη**. Η συγκυρία μέσα στην οποία δόθηκε το όνομα είναι συνυφασμένη με συνταρακτικά και οδυνηρά γεγονότα. Το 132-135 μ.Χ. έγινε η επανάσταση των Ισραηλιτών με ηγέτη τον **Σίμωνα Βαρ-Κοσίμπα** ή **Κοχβά** (= γιο του αστέρα). Αιτία ήταν το σχέδιο των Ρωμαίων επί αυτοκράτορα Αδριανού (117-138 μ.Χ.) για μετατροπή της Ιερουσαλήμ σε ειδωλολατρική πόλη. Η εξέγερση είχε επιτυχίες με κυριότερη την κατάληψη της Ιερουσαλήμ. Οι Ρωμαίοι όμως κατόρθωναν να καταπνίξουν την επανάσταση. Η χώρα ερημώθηκε. 50 οχυρά και 985 χωριά καταστράφηκαν. Έχασαν τη ζωή τους περ. 580.000 άνθρωποι. Απαγορεύθηκε η είσοδος Ιουδαίων στην πόλη, που μετονομάστηκε σε *Colonia Aelia Capitolina*. Στα ερείπια του παλιού Ναού υψώθηκε ιερό του Δία (Jupiter Capitolinus) και στην πόλη χτίστηκαν ιερά διαφόρων ειδωλολατρικών θεοτήτων. Η μετονομασία της χώρας σε "**Palaestina Syriae**" (Φιλισταία Συρίας) έγινε 4 χρόνια αργότερα (το 139 μ.Χ.). Τότε δεν υπήρχε πια Φιλισταία. Την ονομασία είχε πρωτοχρησιμοποιήσει ο Ηρόδοτος (480-421 π.Χ.): "**Παλαιστίνη Συρία**" (ή απλώς "**Παλαιστίνη**"). Ήταν σαφής η εκδικητική πρόθεση των τότε Ρωμαίων κατακτητών για την ταπείνωση που δέχτηκαν από έναν μικρό λαό: με το όνομα των αρχιεχθρών τους (στο παρελθόν) Φιλιστών να εκλείψει από τον χάρτη το όνομα της χώρας τους. – Κατά μία υπόθεση, η φυλή των Φιλιστών έφτασε γύρω στα 1200 π.Χ. και εγκαταστάθηκε στην εντελώς κάτω νοτιοδυτική παραλιακή ζώνη της χώρας. Από εκεί οι Φιλισταίοι άρχισαν βαθμιαία να εκτοπίζουν τα ισραηλιτικά φύλα με πρώτους τους **Δανίτες**, που συναποτελούσαν "μία ισραηλιτική ένωση φυλών" (βλ. W. Dietrich, 197). Επί σχεδόν 1.000 χρόνια οι Φιλισταίοι είχαν συγκρούσεις με τους Ισραηλίτες. Υπενθυμίζεται ότι τόσο στην ενδοχώρα όσο και στα βόρεια της ήταν εγκατεστημένες (πριν, κατά και μετά), εκτός από τους Φιλισταίους και τα πολυπληθή ισραηλιτικά φύλα, και άλλες φυλές (αλφαβητικώς): **Αμαληκίτες**, **Αμμωνίτες**, **Αραμαίοι**, **Εδωμίτες**, **Μαδιανίτες**, **Μωαβίτες**, **Ομορίδες**, **Ρεχαβίτες**, **Φοίνικες**, **Χανααναίοι**, **Χετταίοι** (ή **Χεττίτες**), **Χουρρίτες** κ.ά.

2. Η εθνική και θρησκευτική σύνθεση του πληθυσμού

- Ο μισός ήταν Ισραηλίτες, ο άλλος μισός Σύροι, Έλληνες, Ρωμαίοι κ.ά.
- Στις παραλιακές πόλεις κυριαρχούσε το ειδωλολατρικό στοιχείο, με πιθανή εξαίρεση τις πόλεις **Ιάμνεια** και **Ιόππη**.
- Στη **Σαμάρεια** υπερετερούσαν οι σχισματικοί, αλλά υπήρχαν και αρκετοί ειδωλολάτρες. Η πρωτεύουσα της Σαμάρειας **Σεβάστεια** ή **Σεβαστή** ήταν ειδωλολατρική πόλη.
- **Γαλιλαία**. Δυτικά και βόρεια συνόρευε με ειδωλολάτρες. Στις περιοχές **Γαυλιωνίδα**, **Βαταναία** και **Τρα-**

* Τα πληροφοριακά (ιστορικά κυρίως) στα δύο αυτά πρώτα μαθήματα είναι - λόγω περιορισμών - λιγοστά. Λεπτομερή και πλήρη υπάρχουν στα βιβλία: 1. Σάβ. Αγουρίδη, *Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ*. 2. Του ίδιου, *Ιστορία των χρόνων της Καινής Διαθήκης*. 3. Antonius H.J. Gunneweg, *Η ιστορία του Ισραήλ έως την εξέγερση του Βαρ-Κοχβά* (μτφρ. Ιω. Μούρτζιου). (Βλ. λεπτομερή στοιχεία τους στη Βιβλιογραφία).

χωνίτιδα ο πληθυσμός ήταν ενμέρει ισραηλιτικός, συριακός και νομαδικός (συνγνά άγριος και επιθετικός). Ο πληθυσμός στις πόλεις *Καισάρεια-Πανειάδα* και *Βηθσαϊδά-Ιουλιάδα* ήταν ειδωλολατρικός. Η Γαλιλαία δεν περιβαλλόταν μόνον από ειδωλολατρικό πληθυσμό· είχε τέτοιοι και στα εδάφη της. Γι' αυτό και ονομαζόταν "*Γαλιλαία των εθνών*". *Σέφωρις* και *Τιβεριάδα* ήταν ελληνικά ειδωλολατρικά κέντρα. Στις *Ναζαρέτ*, *Κανά*, *Μάγδαλα* κ.λπ. ζούσαν κατά μεγάλη πλειονότητα Ισραηλίτες.

- Ανατολικά, στη στενή λωριδα της *Περαίας*, το ισραηλιτικό στοιχείο ήταν επικρατέστερο. Από τη Γαλιλαία την χώριζε σαν σφήνα η ομοσπονδία 10 πόλεων που έχτισε ο Πομπήιος, η *Δεκάπολις*, με αλλοεθνείς ειδωλολάτρες εποίκους.
- Τέλος, στην *Ιερουσαλήμ* και *ολόκληρη* την *Ιουδαία* ο λαός στη συντριπτική του πλειονότητα ήταν εθνικά και θρησκευτικά ισραηλιτικός/ιουδαϊκός.

3. Κοινωνικές τάξεις

α. Πλούσιοι Σαδδουκαίοι. Πηγές του πλούτου τους: η γη και ο Ναός. Οι περισσότεροι ήταν μεγαλογαιοκτήμονες. Υποστηρίζοντας τους Ρωμαίους προστάτευαν τα πλούτη και τα αξιώματά τους.

β. Πλούσιοι έμποροι και τραπεζίτες. Πηγές πλουτισμού τους οι εισαγωγές και εξαγωγές.

γ. Μικρομεσαίοι. Μικροβιοτέχνες και χειροτεχνίτες. Υπήρχαν πόλεις και χωριά με εξειδίκευση σε τέχνες και είδη βιοτεχνίας (π.χ. ξυλουργοί της Ναζαρέτ, υφαντές της Σέφωρις). Επίσης κάθε είδους καταστηματαρχες και μεσαίοι ιδιοκτήτες γης.

δ. Κολίγοι. Καλλιεργητές ξένων κτημάτων ή βοσκοί ξένων κοπαδιών, που έπαιρναν κάποιο μερίδιο από τα προϊόντα και τα κέρδη των ιδιοκτητών.

ε. Ελεύθεροι πολίτες. Εντόπιοι, μη ιδιοκτήτες καταστήματος ή γης, ελεύθεροι επαγγελματίες και ευκαιριακοί εργατοτεχνίτες.

στ. Δούλοι. Οι μισθωτοί εργάτες ήταν περισσότεροι από τους δούλους. Οι Ισραηλίτες διατηρούσαν τον δούλο 6 χρόνια· στον 7ο τον ελευθέρωναν. Κάθε ιδιοκτήτης ή βιοτέχνης είχε μερικούς ξένους δούλους· τα οικονομικά της χώρας δεν επαρκούσαν για πολλούς.

4. Οικονομικές συνθήκες

- Συνάγονται σαφώς από τα πιο πάνω 6 κοινωνικά στρώματα και από τα στοιχεία του γραφήματος "*Κοινωνική πυραμίδα*" (βλ. μάθ. 1, ερώτ. 7).
- *Εύφορα μέρη* ήταν μόνον η Γαλιλαία και η κοιλάδα του Ιορδάνη. Στις άλλες περιοχές η ζωή των αγροτών ήταν δύσκολη: λιγοστό το νερό, ανομβρίες, ξηρασίες, λιμοί, συγκρούσεις μεταξύ γεωργών και αστών.
- Δεν ήταν πολύ καλύτερη η *οικονομική κατάσταση των επαγγελματιών*: υφαντουργών, τεχνιτών κεραμικής, υαλουργών, σιδηρουργών, ραπτών, οικοδόμων κ.ά.
- Η Ιερουσαλήμ εισήγε σχεδόν τα πάντα. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού εκεί ζούσε από φιλανθρωπίες. Χαρακτηρίστηκε τότε ως πόλη "*αργόσχολων*" και του παρασιτισμού.
- Το μεροκάματο του μισθωτού εργάτη ήταν 1 δηνάριο.
- *Υπερπληθυσμός*, πολιτικές και πολεμικές περιπέτειες και ανέχεια ανάγκαζαν πολλούς να μεταναστεύουν: στην Αλεξάνδρεια, Ρώμη, Κυρήνη (Λιβύη), Κύπρο, Ελλάδα και αλλού.
- Η *αρχιερατική αριστοκρατία* ήταν άμπλουτη, ο *κατώτερος κλήρος* ζούσε στη φτώχεια.
- Τέλος, οι *Γραμματείς* δεν ήταν πλούσιοι. Τα προς το ζην τους κέρδιζαν από την άσκηση διαφόρων επαγγεμάτων.

5. Ελληνική κατοχή: πολιτιστικές επιδράσεις, πολιτικές επιπτώσεις (332 - 63 π.Χ.)

α. Το 332 π.Χ. ο Μ. Αλέξανδρος με τη στρατιά του περνάει τον Ελλήσποντο και απελευθερώνει τη Μ. Ασία από τους Πέρσες. Ακολουθούν η κατάκτηση της Συρίας, της χώρας των Ισραηλιτών και τέλος της Αιγύπτου.

• Το 324 πεθαίνει ο Αλέξανδρος. Δύο στρατηγοί του παίρνουν τα εδάφη: **Πτολεμαίος**: Αίγυπτο και νότιο Συρία, **Αντίγονος**: βόρεια Συρία και δυτική Βαβυλωνία.

• Το 301 ο **Σέλευκος Α'** κυριεύει τα εδάφη του Αντίγονου και τη Μ. Ασία.

• Οι Ισραηλίτες εμπλέκονται στους ανταγωνισμούς και στις ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ *Αντιγονιδών-Σελευκιδών της Συρίας* και *Πτολεμαίων της Αιγύπτου*. Και τις δύο ηγεμονίες θα διαλύ-

σουν οι Ρωμαίοι, τα έτη 63 και 30 π.Χ. αντίστοιχα.

β. Πολιτιστικές επιδράσεις στη χώρα. Συμπληρωματικά σε όσα αναφέρονται στο βιβλίο των μαθητών (μάθ. 1, ερωτ. 4):

- Οι αρχιτεκτονικές προσθήκες στον Ναό (αίθουσες στη μεγάλη αυλή για μη Ισραηλίτες με κίονες και "Βασιλική αίθουσα") σαφέστατα έγιναν κατά ελληνικά πρότυπα.
- Επιδράσεις έχουμε επίσης και στα είδη μουσικών οργάνων και στην ψυχαγωγία του λαού (αρματοδρομίες, αθλητισμός στίβου κ.λπ.). Στην Ιεριχώ υπήρχε θέατρο, αμφιθέατρο και ιππόδρομος. Τα ίδια στην Ιερουσαλήμ και στην παραθαλάσσια Καισάρεια.
- Ιδιαίτερα για την ελληνική γλώσσα. Ήταν διαδεδομένη (μιλιόταν, μαθαινόταν και γραφόταν) σε ολόκληρη τη χώρα, ιδιαίτερα στη Γαλιλαία. Την συναντούμε ακόμη και στην επιγραφή στο πάνω μέρος του σταυρού του Ιησού (βλ. Ιω 19, 19-20).
- Ισχυρή ομάδα από την άρχουσα τάξη στην Ιερουσαλήμ υποστήριξε τον εξελληνισμό της ισραηλιτικής κοινωνίας. Ηγέτες τους, ακόμη και αρχιερείς, είχαν ελληνικά ονόματα: Ονίας, Ιάσων, Μενέλαος, Άλκιμος, Αριστόβουλος, Αλέξανδρος, Αντίπατρος. Και το όνομα Ηρώδης ελληνικό είναι (= απόγονος ήρωα). Των 3 γιων τον επίσης ελληνικά (βλ. επόμενη σελ., σημείο 7).

γ. Η περίπτωση του Αντίοχου Δ΄ του Επιφανούς (βλ. μάθ. 1, 4γ). Επιπλέον στοιχεία: Πολλοί κάτοικοι πουλήθηκαν ως σκλάβοι. Γκρεμίστηκαν τα τείχη. Επί ποινή θανάτου απαγορεύτηκαν η περιτομή, τα ιερά βιβλία του Νόμου και η τήρηση του Σαββάτου. Επρόκειτο για αιφνιδιαστική και βίαιη προσπάθεια επιβολής του Ελληνισμού και για πρόγραμμα καταστροφής του Ιουδαϊσμού ως θρησκείας και έθνους. Για την ερμηνεία του γεγονότος ας υπομνησθεί το εξής Βασική προϋπόθεση αναγνώρισης της ισονομίας του πολίτη στην πόλη-κράτος του κλασικού Ελληνισμού ήταν η τιμή, ο σεβασμός και η λατρεία των θεών που αναγνωρίζονταν επίσημα. Ο Αλέξανδρος είχε σχετικοποιήσει αυτή την αρχή στις πόλεις που έχτιζε και εποίκιζε· σε αυτές ίσχυε αρκετή ανεξιθρησκία. Έτσι στα ελληνικά κράτη της Συρίας και της Αιγύπτου επικρατούσε ανεξιθρησκία. Όμως ο Αντίοχος Δ΄ δεν την εφάρμοξε.

δ. Η απάντηση στον Αντίοχο Δ΄ ήρθε με την επανάσταση των Μακκαβαίων, που άρχισε το 168 π.Χ. Η επαναστατική, πολιτική και ιερατική **δυναστεία** τους ονομάστηκε των **Ασμοναίων** (από τον πρόγονό τους Άσμων). Την διαδέχθηκε η **δυναστεία των Ηρωδών** (από το 37 π.Χ. - 44 μ.Χ.).

6. Ρωμαϊκή περίοδος στη χώρα - Ρώμη και Ηρώδης

α. Από το 168 - 63 π.Χ. Ελλάδα, Μ. Ασία, Κύπρος, Συρία και γη Ισραήλ κυριεύονται και γίνονται ρωμαϊκές επαρχίες. Αρκετά πριν το 63 π.Χ. επί Ασμοναίων υπήρξαν επικοινωνίες και συνεννοήσεις της πολιτικής και θρησκευτικής ηγεσίας της χώρας με τη Ρώμη για ζητήματα θρησκευτικά, πολιτικά και οικονομικά. Το 65 π.Χ. ξέσπασε διαμάχη ανάμεσα σε δύο Ασμοναίους αδελφούς για τη θέση του αρχιερέα, που δίχασε τους Ιεροσολυμίτες. Προτάθηκε να ζητηθεί μεσολάβηση (για διευθέτηση) του Ρωμαίου στρατηγού **Πομπήιου**, που βρισκόταν στη Συρία. Αυτός προέκρινε τον ένα από τους δύο. Οι οπαδοί του άλλου αντέδρασαν και οχυρώθηκαν στον χώρο του Ναού. Ο Πομπήιος το 63 π.Χ. κινήθηκε προς την πόλη με στρατό. Ύστερα από 3μηνη πολιορκία η αντίσταση κάμφθηκε. Οι υπερασπιστές, ανάμεσά τους και πολλοί ιερείς, σφαγιάστηκαν. Ο Πομπήιος με την ακολουθία του μπήκε στον Ναό και στα Άγια Άγια. Αυτό ξεσήκωσε καθολική κατακραυγή. Η μεσολάβηση τραγικά κατέληξε σε ρωμαϊκή κατοχή της χώρας, που προσαρτήθηκε στη ρωμαϊκή επαρχία της Συρίας.

β. Στις πιο πάνω εξελίξεις σπουδαίο ρόλο έπαιξε ο **Αντίπας** (σύντμηση του ονόματος **Αντίπατρος**), πολιτικός διοικητής των Ασμοναίων στην υποτελή περιοχή της αραβικής Ιδουμαίας (εντελώς νότια). Οι Ρωμαίοι τον τοποθέτησαν ως επίτροπο υπεύθυνο σε ολόκληρη τη χώρα. Αυτός διόρισε τον γιο του **Ηρώδη** έπαρχο στη Γαλιλαία, όπου εκτέλεσε πολλούς επαναστάτες. Αυτό προκάλεσε την αγανάκτηση του λαού. Σε αυτήν προστέθηκε και πολλή οργή για άγρια φορολογία, με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν ταραχές, να δολοφονηθεί ο Αντίπας, οι Πάρθοι να καταλάβουν την Ιερουσαλήμ (το 40 π.Χ.) και, τέλος, ο Ηρώδης να αναγκαστεί να καταφύγει στη Ρώμη. Εκεί την ίδια χρονιά αναγορεύεται από τη Σύγκλητο "Rex socius et amicus populi Romani" (= βασιλιάς σύμμαχος και φίλος του ρωμαϊκού λαού). Επιστρέφει και νικά τους Πάρθους με τους συμμάχους τους. Οι Ρωμαίοι ξεσπούν σε ληλασίες του Ναού και σε αιματοχυσίες. Ο Ηρώδης το 37 π.Χ. αναλαμβάνει την εξουσία, που ήταν ισόβια και κληρονομική, αλλά με περιορισμούς.

γ. Το έργο του Ηρώδη. Σταθεροποίησε την ενοποίηση και ανεξαρτητοποίηση της χώρας που εί-

χαν επιτύχει οι Μακκαβαίοι/Ασμοναίοι. Οι Ρωμαίοι χωρίς συνειδητοποίησαν ότι από όλους τους υποταγμένους λαούς ο ισραηλιτικός ήταν ο δυσκολότερος στη διακυβέρνηση. Γι' αυτό και έγκαιρα έλαβαν τα μέτρα τους, ώστε να μη προκαλούν απερίσκεπτα (βλ. βιβλίο μαθητών, μάθ. 1, ερωτ. 5 και 6). Ο Ηρώδης υπήρξε πιστός και πολύτιμος συνεργάτης και σύμμαχός τους. Με την όλη πολιτική και τα έργα του σφράγισε σημαντικά την εποχή, στην οποία θα γεννιόταν και θα δρούσε ο Χριστός. Ας δούμε επιγραμματικά κάτι από τη δράση και τα έργα του:

- Διέθετε *στρατιωτικές ικανότητες και διπλωματική πολιτική ευφυΐα*. Πάντοτε κατόρθωνε να βρισκεται με το μέρος εκείνων των Ρωμαίων εξουσιαστών, που τελικά επικρατούσαν.
- *Είχε πολλούς εχθρούς*: την Κλεοπάτρα της Αιγύπτου, τους ευγενείς, τα μέλη του Μεγάλου Συνεδρίου, τους Φαρισαίους. Ο λαός ήταν ο κυριότερος εχθρός του (εξαιτίας των βαρύντων φόρων που εισέπραττε για τα μεγαλεπήβολα οικοδομικά του έργα στο εσωτερικό και εξωτερικό και διότι ήταν στην καταγωγή Άραβας Ιδουμαίος).
- *Έργα του στο εσωτερικό*. Το μεγαλύτερο είναι όσα έκανε για τον Ναό (βλ. μάθ. 2 του βιβλ. μαθ., 1). Πέραν αυτού: θεατρικές και αθλητικές εγκαταστάσεις, ανάκτορα σε πολλά μέρη, ανέγερση νέων πόλεων, δημόσιων κτηρίων, ανακατασκευή τειχών και άλλα πολλά.
- *Στο εξωτερικό*. Υποστήριζε πάρα πολύ τον ελληνιστικό πολιτισμό. Δώρισε σημαντικά ποσά για ειδωλολατρικά ιερά, για δημόσια κτήρια και πολιτιστικές εγκαταστάσεις σε πόλεις και χώρες όπως: Ρόδο, Νικόπολη Ηπείρου, Χίο, Αντιόχεια Συρίας, Αθήνα, Σάρπη κ.ά.
- *Στη χώρα εξασφάλισε τάξη, ασφάλεια και εμπορική κίνηση*. Στην Ιερουσαλήμ επεδίεξε ενδιαφέρον για την υποστήριξη του Ιουδαϊσμού και για τη διατήρηση των ιουδαϊκών παραδόσεων.
- Οι επιτυχίες του ως ηγέτη ήταν αναμφισβήτητες. Οι μέθοδοι όμως πολλαπλώς προβληματικές. Τα εγκλήματά του (βλ. μάθ. 6, Ερμ.- θεολ. 9) οι ιστορικοί τα αποδίδουν όχι μόνον σε ψυχοπαθολογικά αίτια αλλά και στις συνήθειες πρακτικές της εξουσίας της εποχής του - και όχι μόνο.
- *Έζησε από το 73 μέχρι το Φθινόπωρο του 4 π.Χ.* Πέθανε στην Ιεριχώ πιθανόν από καρκίνο και υδρωπικία. Ενταφιάστηκε στο φρούριο Ηρώδειο (στην έρημο της Ιουδαίας, όχι μακριά από τη Βηθλεέμ). Στη Ρώμη επικυρώθηκε η διαθήκη του για τους **διαδόχους** (τρεις γιοι και μία αδερφή του): α) Αρχέλαος (4 π.Χ. - 6 μ.Χ.): Εθνάρχης Ιουδαίας, Ιδουμαίας και Σαμάρειας. (Τυραννικός, ο χειρότερος από τους γιους). β) Φίλιππος (4 π.Χ. - 34 μ.Χ.): Τετράρχης Βαταναίας, Τραχωνίτιδας, Γαυλωνίτιδας, Πανειάδας και Ιτουραίας. (Ο μόνος αγαθός γιος του Ηρώδη). γ) Ηρώδης Αντίπας (4 π.Χ. - 39 μ.Χ.): Τετράρχης Γαλιλαίας και Περαιάς. (Ο πιο γνήσιος - στα αρνητικά - γιος του πατέρα του). Σαλώμη (4 π.Χ. - 10 μ.Χ.). Διοίκηση στην Ιάμνεια, Αζωτον, Φασηλιτίδα, ανάκτορο στην Ασκάλωνα.

7. Από το τέλος του Ηρώδη ως τον Ιουδαϊκό πόλεμο (66 - 73 μ.Χ.)

α. Πολιτικές και πνευματικές ζυμώσεις στον ελληνορωμαϊκό κόσμο

- Με τον Μ. Αλέξανδρο έχουμε *καταστροφή της πόλης-κράτους*. Τη θέση της παίρνουν οι ελληνιστικές μοναρχίες. Στη Ρώμη ο αυτοκράτορας δεν είναι κληρονομικός και ανεξέλεγκτος μονάρχης· η Σύγκλητος μπορεί και παρεμβαίνει. Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία με Σύγκλητο και αυτοκράτορα είναι στην πολιτική ιστορία κάτι το νέο.
- Από τις πιο πάνω εξελίξεις παρατηρούνται *επιπτώσεις στην προσωπική και κοινωνική ζωή των ανθρώπων* στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, που αγγίζουν και την ισραηλιτική κοινωνία:
  - Καθώς οι άνθρωποι γίνονται πολίτες της οικουμένης χάνουν τα **στηρίγματα** που τους παρείχε η πόλη-κράτος και αναζητούν στηρίγματα στον εαυτό τους. Από αυτή τη ριζική μεταβολή βιώνουν: ρευστότητα και αβεβαιότητα, οικουμενικότητα και ατομικότητα.
  - Φιλοσοφία και θρησκευτική σκέψη γίνονται κοσμοπολιτικές και ο συγκροτητισμός εμφανίζεται και διαδίδεται.
  - Ως αντίδοτα στο αίσθημα της ανασφάλειας προκύπτουν:
    - σε προσωπικό επίπεδο: τάσεις αναχώρησης, απόστασης, φυγής ή απομάκρυνσης από τον κόσμο
    - σε στενό κοινωνικό επίπεδο: σύμπληξη θρησκευτικών ή κοινωνικών συντεχνιών ή εταιριών, των "θιάσων"
  - Τύχη, εμαρμένη και σκεπτικισμός, αλλά και ουτοπία, κέρδιζαν έδαφος
  - Συνθήματα εποχής: απάθεια, αταραξία, αυτάρχεια (Κυνικοί, Επικούρειοι, Στωικοί)

β. Εξεγέρσεις Ισραηλιτών. Έκαναν τις πιο πολλές από όλους τους υποδουλωμένους λαούς για θρησκευτικούς κυρίως λόγους αλλά και για εθνικούς και κοινωνικούς. Ήδη αναφέρθηκαν: η επανάσταση των *Μακκαβαίων κατά των Σελευκιδών* (168 π.Χ.). Το ίδιο και εκείνη του *Σίμωνα Βαφ-Κοχβά κατά των Ρωμαίων* (132-135 μ.Χ.). Στο μάθ. 2 γίνεται μνεία του κινήματος *Σίμωνα του Γαλιλαίου* (6 μ.Χ.). Διο λόγια εδώ για τον **"Ιουδαϊκό πόλεμο"** (66 -73 μ.Χ.), που σφράγισε έντονα τον α' μ.Χ. αιώνα. Αφορμή έδωσαν η ανεξέλεγκτη *ληλιάτηση της χώρας* από τον επίτροπο *Γέσιο Φλώρο* και οι *ομότιτες* του (αρπαγή χρημάτων από το ταμείο του Ναού, σφαγή πολλών που διαμαρτυρήθηκαν). Πρωτοστάτησαν οι Ζηλωτές. Ο *αυτοκράτωρ Νέρων* αναθέτει την αντιμετώπισή τους στον στρατηγό **Φλάβιο Βεσπασιανό**, ο οποίος με πολυάριθμο στρατό καταπνίγει την επανάσταση παντού και μετά τον θάνατο του Νέρωνα ανακηρύσσεται αυτοκράτωρ. Αναθέτει στον γιο του **Τίτο** την τελευταία και αποφασιστική επιχείρηση. Πολιορκεί την Ιερουσαλήμ. Ο ρωμαϊκός στρατός την κυριεύει τον Αύγουστο του 70 μ.Χ. Ο Ναός λεηλατείται, πυρπολείται και ισοπεδώνεται. Τον Σεπτέμβριο πέφτει και η τελευταία εστία αντίστασης. Στα ερείπια του Ιερού του Ναού υψώνονται τα λάβαρα με τους ρωμαϊκούς αετούς. Εκατοντάδες χιλιάδες άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους. Το 73 μ.Χ. πέφτει και το φρούριο της Μασάδας. Έγιναν *σφαγές* και σε πόλεις της Διασποράς (π.χ. στη Δαμασκό και την Αλεξάνδρεια). Στο εξής οι Ισραηλίτες εξαναγκάστηκαν να πληρώνουν τον φόρο του "διδράχμιου" στον Δία του Καπιτωλίου. Η θρησκεία τους πάντως συνέχισε να είναι στην αυτοκρατορία "επιτρεπόμενη". Ως κέντρο της ζωής τους παρέμεινε στο εξής ο Νόμος του Θεού. Οι θρησκευτικές ευθύνες πέρασαν στον θεσμό της Συναγωγής, στους Νομοδιδασκάλους και στους Φαρισαίους. Πολύ γρήγορα στην παραλιακή Ιάμνεια (νότια της Ιόπτης) συγκροτήθηκε συμβούλιο από 72 πρεσβύτερους και ιδρύθηκε ισραηλιτική ραββινική ακαδημία. Παρόμοια ραββινική κίνηση σημειώθηκε και στην Τιβεριάδα.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Οι μαθητές/τριες να ενημερωθούν στοιχειωδώς για τα κυριότερα δεδομένα της χώρας των Ισραηλιτών λίγο πριν και μετά Χριστόν (γεωγραφικά, γεωφυσικά, γεωπολιτικά, εθνολογικά και θρησκευτικά: ιστορικά, κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά), για να γνωρίσουν έτσι σε ποιον και τι είδους κόσμο θα γεννηθεί, θα ζήσει και θα δράσει ο Ιησούς Χριστός, ώστε να τον κατανοήσουν καλύτερα.
- β. Ιδιαίτερα να κατατοπιστούν για την προνομακή θρησκευτική μεταχείριση των Ισραηλιτών από τους Ρωμαίους κατακτητές και να είναι σε θέση να ερμηνεύσουν το γεγονός.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

- α. Οι μαθητές/τριες για πρώτη φορά - και μάλιστα με επιλεγμένες ερωταποκρίσεις - θα πληροφορηθούν για τα πιο πάνω(α) δεδομένα, που συνδέονται με ζυμώσεις και εξελίξεις δραματικές και συγκινητικές στην πατρίδα του Ιησού κατά την ελληνορωμαϊκή περίοδο.
- β. Ως νέες και άγνωστες που είναι αυτές οι πληροφορίες, αναμένεται να κερδίσουν το ενδιαφέρον και την προσοχή τους στο μάθημα.
- γ. Ίσως από τα παραπάνω στοιχεία, που θα δουλέψουν στην τάξη, θα στοχαστούν τώρα ή αργότερα και θα συνεργήσουν, ώστε η σύγχρονη τραγωδία σε αυτή τη χώρα να λυθεί όχι με αλληλοεξόντωση λαών αλλά με ειρηνευτική πολιτική σκέψη και δράση.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

- α. Το μάθημα είναι το πρώτο της σχολικής χρονιάς. Θα ξεκινήσει για λίγη ώρα με τα συνήθη προσωπικά και κοινωνικά: καλωσορίσματα, χαιρετισμοί, φιλική επικοινωνία, αλληλοσυστάσεις και πρώτη γνωριμία - αν πρόκειται για νέα τάξη.
- β. Το επόμενο βήμα: Ανάγνωση (από τον/την συνάδελφο ή μαθητές/τριες) του Προλόγου του βιβλίου και του Πίνακα Περιεχομένων του, ώστε να αποκτηθεί μια πρώτη γενική εικόνα από τη δουλειά που θα γίνει όλη τη χρονιά. Ίσως χρειαστεί και κάποιος ολιγόλεπτος σχολιασμός.
- γ. **Οι Ερωταποκρίσεις.** Θα διαβαστούν μία μία με τη σειρά. (Στην Εισαγωγή αυτών των 4 μαθημάτων - Διδ. χειρισμοί 3δ - γίνεται σχετική πρόταση για το πώς).

δ. Οι Ερωτήσεις στο τέλος. Κρίθηκε ότι πρέπει να είναι λίγες και να σχετίζονται με καίρια στοιχεία του περιεχομένου του μαθήματος.

Ερώτ. 1. Ασφαλώς θα αισθανθούν κάτι ιδιαίτερο ανακαλύπτοντας εκεί τόσα ελληνικά ονόματα. Ας μη τους διαφύγει όμως ότι αυτά προέκυψαν από ελληνική κατοχή της εκεί χώρας.

Ερώτ. 2. Η απάντηση βρίσκεται στην Ερωταπόκριση 3. Όμως μια σκέψη: Επειδή μια μικρή χώρα βρίσκεται σε καίρια γεωπολιτική θέση, δικαιώνονται οι ισχυροί να την κατακτούν και να την ρημάζουν;

Ερώτ. 3. Τα συμπεράσματα:

- Ήταν άξιοι της πίστης των πατέρων τους. Την ζούσαν με ευαισθησία, συνέπεια και ποιότητα. Αυτή ακτινοβολούσε και εντυπωσίαζε.
  - Αγωνίστηκαν και έκαναν διαπραγματεύσεις, για να γίνουν η θρησκευτική πίστη και ζωή τους σεβαστές. Ήταν δυναμικός λαός.
  - Αυτό μπορεί να γίνει και σήμερα και να συμβαίνει πάντοτε, όταν η πίστη των ανθρώπων είναι ζωντανή, έχει συνέπεια στη ζωή και είναι συνετά αγωνιστική.
- **Ερώτ. 4.** Τα σωστά στοιχεία: γ και ε. Να τους ζητηθεί να αιτιολογήσουν.

Σημείωση. Μετά τις απαντήσεις στις 4 Ερωτήσεις, φυσικά αν υπάρχει χρόνος, γίνεται συζήτηση και για ό,τι επιπλέον ζητήσει κάποιος/α, πάντοτε σε σχέση με τα θέματα του μαθήματος. (Π.χ. για το όνομα "Παλαιστίνη" μια ερώτηση: "Είναι ορθό και δίκαιο να χρησιμοποιείται αυτή η ονομασία, όταν ξέρουμε πότε, πώς και γιατί δόθηκε"; Για τον Ηρώδη ας κρατηθούν οι ερωτ. για το μάθ. 2).

ε. Αξιολόγηση. Ερωταποκρίσεις 4 και 5. Ερωτ. 2 και 3.

2. Ο ισραηλιτικός* κόσμος στα χρόνια του Χριστού

Α. Πληροφοριακά - θεολογικά

1. Ο Ναός. Η ανακαίνισή του ήταν ριζική: προσθήκες, επεκτάσεις και μετατροπές. Κατά τον Ιώσηπο (*Ιουδ. Αρχαιολ.* 15, 389): Πριν γίνει οτιδήποτε, ο Ηρώδης απευθύνει προς όλο τον λαό σχετικό μήνυμα· αμέσως αρχίζει και συγκεντρώνει γρήγορα 1.000 άμαξες για τη μεταφορά λίθων κάθε μεγέθους, καθώς και 1.000 οικοδόμους εργατοτεχνίτες· ζητεί να εκπαιδευτούν 1.000 ιερείς και λευίτες στην οικοδομική τέχνη στο πλευρό των εργατοτεχνιτών. Εκπονούνται τα σχέδια, μεταφέρονται στον χώρο όλα τα υλικά και σε 10 χρόνια τα ουσιαστικότερα έργα υποδομής είναι έτοιμα. Τελούνται μάλιστα τα πρώτα εγκαίνια. Στα επόμενα 8 χρόνια ανεγείρονται οι αίθουσες με τις κιονοστοιχίες, στρώνονται όλες οι αυλές και χτίζονται τα τείχη. Απομένουν οι πολυάριθμες λεπτές διακοσμητικές εργασίες, που θα αποπερατωθούν το 65 μ.Χ.

α. Ιδιαίτερα του Ναού (του Ιερού και του όλου χώρου)

- Η συνολική έκταση του πλατώματος όπου ήταν ο Ναός έφτασε επί Ηρώδη τα 144.000 τ.μ.
- Σε αρχιτεκτονικό μεγαλείο και συνολική λαμπρότητα ξεπέρασε ό,τι μέχρι τότε είχε οικοδομηθεί. Η κίνηση εκεί στα χρόνια του Χριστού ήταν τεράστια.
- **Το Ιερό** (το κέντρο του Ναού) είχε διαστάσεις: μήκος περ. 150 μ., πλάτος 120 μ. (= 18.000 τ.μ.). *Τα Άγια των Αγίων:* μήκος και πλάτος από 10 μ. (= 100 τ.μ.). Το θυσιαστήριο (βωμός των θυσιών) ήταν από μονοκόμματο απελέκητο λίθο.
- *Η αυλή των Ισραηλιτών (και των γυναικών)* είχε εμβαδόν 67,5 τ.μ. Στους τοίχους βρίσκονταν οι κερματοδέκτες των προσφορών. Η είσοδος σε αυτήν λεγόταν "*ωραία πύλη*". Εξω από αυτήν υπήρχαν *μαρμάρινες πλάκες* που ελληνιστί και ρωμαϊστί προειδοποιούσαν πως η είσοδος στον Ναό σε μη Ισραηλίτες (ειδωλολάτρες) σήμαινε: *κατηγορία, δίκη, θανάτωση*. Το δάπεδο αυτής της αυλής ήταν επιστρωμένο με πολύχρωμες λίθινες πλάκες.

---

* Χρησιμοποιούμε την ονομασία "**Ισραηλίτης**" / "**ισραηλιτικός**", και όχι "*Ιουδαίος*" / "*ιουδαϊκός*" ή "*Εβραϊός*" / "*εβραϊκός*", διότι έτσι αυτοαποκαλούνται οι ίδιοι από τα πανάρχαια χρόνια ως σήμερα. Τις άλλες δύο ονομασίες έδιναν οι άλλοι γι' αυτούς. Αυτή την ονομασία χρησιμοποιούμε και στη χώρα μας (π.χ. "*ισραηλιτική κοινότητα*", "*ισραηλιτικό νεκροταφείο*" κ.ά.), ενώ τη δεύτερη σχεδόν ποτέ και την τρίτη με απαξιωτική ή και υβριστική χροιά.

- Στα *πλάγια* οι *αίθουσες* με τις κιονοστοιχίες είχαν ύψος 15 μ. και η οροφή τους είχε επένδυση από ξύλο κέδρου. Στη νότια πλευρά της βρισκόταν η τρίκλιτη "*βασιλική αίθουσα*", μήκους 185 μ. Με βάση νεότερες έρευνες υποστηρίχθηκε ότι σε αυτήν μετατέθηκε ο χώρος συνάξεων του Μ. Συνεδρίου. Εκεί δέχτηκαν οι χρηματιστές τη δυναμική προφητική διαμαρτυρία του Ιησού και αυτού έγινε η δίκη του πρωί πρωί τη Μ. Παρασκευή.

β. Ιερείς, πηρεσίες και οικονομικά του Ναού

- Οι *ιερείς* στα χρόνια του Χριστού υπολογίζονται σε μερικές χιλιάδες (με κοινωνικές διαφορές μεταξύ τους). Η ιεροσύνη τους ήταν ανεξάλειπτη. Στην Ιερουσαλήμ έμεναν μόνιμα πάνω από 1.000 ιερείς, 250 λευίτες, 150 μουσικοί και θυρωροί για τις λατρευτικές ανάγκες του Ναού.
- Υπεύθυνοι για τη λατρεία, τη διοίκηση των οικονομικών και εποπτεία του Ιερού ήταν οι *πρωθιερείς*, οι *αρχιερείς* και *τρεις ταμίες*. Στο *θησαυροφυλάκιο* φυλάσσονταν τεράστια ποσά σε κέρματα, άκοπα τεμάχια πολύτιμων μετάλλων, κοσμήματα, ιδιωτικές καταθέσεις. Το ταμείο του Ναού ήταν ένα είδος τράπεζας.
- *Πηγές εσόδων του Ναού*: α. πώληση μέρους κρεάτων των θυσιαζόμενων ζώων, β. πρώτοι καρποί, "δεκάτη" από αγρούς και κοπάδια, γ. έκτακτες εισφορές για ευχές, από αφιερώματα και δωρεές, δ. καταβολή "δίδραχμου" (από κάθε άρρενα Ισραηλίτη της χώρας και της Διασποράς).

γ. Αρχιερέας και Μέγα Συνέδριο

- *Αρχιερέας του "ενιαυτού"*. Κορυφαίος υπεύθυνος για όλα. Σε αυτόν συγκεντρώνονταν όλες οι θρησκευτικές, εθνικές και πολιτικές αρμοδιότητες. Πνευματικός αρχηγός και μεσάζων μεταξύ λαού και κατακτητών. Το αξίωμα και η θέση του είχαν ανεξάλειπτο χαρακτήρα. Απολάμβανε μέρος των προνομίων του εν ενεργεία αρχιερέα και μετά τη θητεία του. Οι αρχιερείς προέρχονταν από αριστοκρατικές και προνομιούχες οικογένειες, κυρίως Σαδδουκαίων.
- Το Μ. Συνέδριο. Ενημέρωση γι' αυτό γίνεται στο μάθ. 27. Εδώ λίγα για τις απαρχές θεσμοθέτησης και για τη λειτουργία του. Πρωτοεμφανίζεται επί Αντιόχου Γ' του Μεγάλου της Συρίας (223-183 π.Χ.), κυρίως όμως επί Μακκαβαίων/Ασιμοναίων (175-40 π.Χ.). Στην αρχή η σύνθεσή του ήταν αριστοκρατική. Κατά τη δεκαετία 76-67 π.Χ. έγιναν σε αυτό δεκτοί και Φαρισαίοι ως μέλη. Φαίνεται ότι επί Ηρώδη το Μ. Συνέδριο "επανιδρύθηκε", αλλά και δεινοπάθησε από αυθαιρεσίες του. Πάντως επί Ρωμαίων Επιτρόπων λειτούργησε σοβαρά. Μετά την καταστροφή του 70 μ.Χ. διαλύθηκε για πάντα. Ποτέ δεν συνεδρίαζε ημέρα Σάββατο. Κανονικά είχε τις συνάξεις του Δευτέρες και Πέμπτες. Οι συνέδριοι κάθονταν ημικυκλικά. Απαρτία είχε, αν ήταν παρόντα 23 μέλη. Για αθώωση αρκούσε απλή πλειοψηφία, για καταδίκη τα 2/3 των ψήφων.

- δ. Ο Ναός ως "*κατοικητήριο*" του Θεού. Με την απάντησή του στο ερώτημα της Σαμαρειτίδας, αν στο Γαριζίν ή στον Ναό της Ιερουσαλήμ πρέπει (αποκλειστικά) να λατρεύεται ο Θεός, ο *Ιησούς ανέτρεψε αργότερα την πιο πάνω αντίληψη*: ούτε στον ένα τόπο ούτε στον άλλο, αλλά παντού και αλλιώς ("εν πνεύματι και αληθεία") (βλ. Ιω 4, 20-24). Ο Θεός είναι παντού και πάντοτε παρών και γεμίζει τα σύμπαντα (βλ. προσευχή: "Βασιλεῦ οὐράνιε, Παράκλητε... ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν..."). Άλλωστε πολλαχού στην Π. Διαθήκη ομολογείται η πανταχοῦ παρουσία του Θεού, π.χ. Ψαλ 138, 7-10 ("Πού πορευθῶ..."). Μνημονευτέα και η βασική θέση του Απ. Παύλου ότι ο πιστός ως ὅλον ἢ το σώμα του καθένα ἢ το σώμα του λαοῦ του Θεοῦ είναι ναός του Αγ. Πνεύματος ἢ "*κατοικητήριο*ν τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι" (βλ. Α Κορ 3, 16-17· 6, 19. Β Κορ 6, 16. Εφ 2, 21).

2. Η Συναγωγή στη χώρα και τη Διασπορά. Συμπληρώσεις:

- *Αυτοδιοίκηση*. Στις κατά πλειονότητα ή καθαρά ισραηλιτικές πόλεις της χώρας υπήρχαν δικαστές, διοικητικοί υπάλληλοι και ένα είδος "βουλής". Λειτουργούσαν τοπικά συνέδρια (3μελή, 7μελή, 11μελή και 23μελή), που συνεδρίαζαν μέσα στη συναγωγή. Είχαν αρμοδιότητες για θέματα εισφορών, ποινών, υποθέσεων ληστείας, επιθέσεων κατά ζωής και περιουσίας, αποζημιώσεις, φυλακίσεις, πρόστιμα. Επί αδυναμίας ερμηνείας και αποφάσεων παραπομπή στο Μ. Συνέδριο της Ιερουσαλήμ.
- *Ρόλος της Συναγωγής*. Μέσα στο κτίσμα ή σε διπλανή αίθουσα συνήθως λειτουργούσε σχολείο. Η επίδρασή της γενικά στον "εθνικό" κόσμο δεν ήταν μικρή. Στις συνάξεις της εύαριθμοι ειδωλολάτρες γνώρισαν την ισραηλιτική πίστη και ζωή και κάποιοι τη δέχθηκαν. Θεωρείται ως η μήτρα, μέσα από την οποία βγήκε η χριστιανική Κοινότητα. Γενικά έστρωσε τον δρόμο για τον ερχομό της Εκκλησίας.

3. Θρησκευτικές και πολιτικές ομάδες και παρατάξεις: Γραμματείς, Φαρισαίοι, Σαδδουκαίοι, Ζηλωτές- Εσσαίοι, Ηρωδιανοί, Γαλιλαίοι- Σικάριοι, Σαμαρείτες, μαθητές Ιωάννη του Βαπτιστή. Η πληθώρα αυτή παρατάξεων με πολλές κοινές αλλά και διαφορετικές απόψεις αποτελούσε ένδειξη διάλυσης ή ζωτικότητας. Με βάση την πράξη τους και την ιστορία τους ισχύει το δεύτερο. Θα περιοριστούμε μόνον σε τρεις (με πρόσθετα στοιχεία σε εκείνα που δίνονται σε διάφορα σημεία των βιβλίων για μαθητές και καθηγητές).

α. Γραμματείς. Φιλόλογοι και θεολόγοι: μελετητές, ερευνητές, γνώστες, ερμηνευτές και διδάσκαλοι του θείου Νόμου της Π. Διαθήκης. Ταυτόσημες ονομασίες: *νομικοί, νομοδιδάσκαλοι, "ιερογραμματείς", ραββίνοι*. Ο λαός τους εκτιμούσε και τους σεβόταν πολύ. Δίδασκαν σε μαθητές και στον λαό, σε ειδικά σχολεία ή στις συναγωγές. Γνωμάτευαν για δικαστικά ζητήματα ή εκτελούσαν χρέη δικαστών σε τοπικά δικαστήρια ή για δικαστικές υποθέσεις του Μ. Συνεδρίου, στο οποίο συμμετείχαν ως μέλη οι επιφανέστεροι από αυτούς. Οι περισσότεροι τους προέρχονταν από την τάξη των Φαρισαίων, αυτοί όμως δεν είχαν στο σύνολό τους τη θεολογική κατάρτιση των Γραμματέων. Το τριπλό τους έργο (ερμηνευτικό, διδακτικό και νομικό/δικαστικό) το ασκούσαν κατά κανόνα δωρεάν· γι' αυτό και δεν ήταν εύποροι. Το συγγραφικό τους έργο βρίσκεται στο *Ταλμούδ* και στην υπόλοιπη ραββινική γραμματεία. Το κέντρο της δράσης τους ήταν η συναγωγή. Από τις *σχολές Γραμματέων* διακρίθηκαν ιδιαίτερα η φιλελεύθερη του *Χιλλέλ* και η συντηρητική του *Σαμάλ*. Μέγας νομοδιδάσκαλος από την πρώτη αναδείχθηκε ο Γαμαλιήλ Α', δάσκαλος του Απ. Παύλου.

β. Φαρισαίοι. Συμπληρωματικά σε όσα σημειώνονται στο βιβλίο μαθητών:

- Προήλθαν από το αυθεντικό κίνημα των *Ασιδαίων* (Χασιδίμ, Ευσεβών), που αγωνίστηκαν με τους Μακκαβαίους στην πρώτη φάση της επανάστασής τους. Μετά το 142 π.Χ. αποτραβήχτηκαν, όταν οι Μακκαβαίοι πολιτικοποιήθηκαν και δεν στρέφονταν πια κατά των ελληνιζόντων. Ακολούθησε η *διάσπαση των Ασιδαίων* στους *ακραίους επαναστάτες Ζηλωτές*, στους *ακραίους ασκητές Εσσαίους* και στους *ευσεβείς μέσα στον κόσμο Φαρισαίους*. (Η λέξη σημαίνει "αποχωρισμένος", "ξεχωριστός". Έτσι τους αποκάλεσαν οι Εσσαίοι. Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνταν "*Heberim*", δηλ. *οι πλησίον*).
- Βασικό χαρακτηριστικό τους: Η ακριβής ερμηνεία και πιστή τήρηση του θείου Νόμου. Στην ερμηνεία της Γραφής διακρίνουμε σε αυτούς μια δυναμική-προοδευτική θεολογία· μια μέση γραμμή ανάμεσα σε ακαμψία και χαλαρότητα.
- Οι Φαρισαίοι είναι αξιοσεβάστοι για όσα θετικά έκαναν στην υπηρεσία του Ιουδαϊσμού.
- Προβληματικές πλευρές μερίδας Φαρισαίων: σχολαστικότητα στην τήρηση του Νόμου, περιπτωσιολογία, αυταρέσκεια, περιφρόνηση του απλού λαού, υποκρισία.
- Δεν πολέμησαν όλοι οι Φαρισαίοι τον Ιησού. Κάποτε μερικοί από αυτούς τού συνέστησαν να προφυλάγεται, γιατί κινδύνευε από τον Ηρώδη Αντίπα (βλ. Λκ 13, 31). Ο Ιησούς δεν τους περιφρονούσε. Πήγε σε όσους τον προσκάλεσαν (βλ. Μτ 7, 36-50· 26, 3-9). Ο Φαρισαίος Νικόδημος συνομιλούσε με σεβασμό μαζί του (βλ. Ιω 3, 1-21).
- Το δριμύ κατηγορώ του Ιησού προς αυτούς (βλ. Μτ 23, 1-33: "οὐαὶ... ὑποκριταί...") απευθύνεται όχι προς όλους τους Φαρισαίους συλλήβδην αλλά προς εκείνους που ήταν ανάξιοι της θρησκευτικής κληρονομιάς των Ασιδαίων (Ευσεβών).

γ. Ζηλωτές. Σημειώνουμε το επαναστατικό τους "πιστεύω" και μια κριτική παρατήρηση:

- Μόνον ο Θεός είναι Κύριος στον Ισραήλ και τη χώρα τους· κανένας άλλος. Αν ο Θεός είναι ο μόνος κύριος και κυβερνήτης του λαού του, δεν μπορεί να αναγνωρίζεται η κυριαρχία του Καίσαρα στη χώρα τους και η υποχρέωση καταβολής φόρου στη Ρώμη. Κι αν η Ρώμη επιμένει στην υποδούλωση του λαού του Θεού, ο πόλεμος εναντίον της είναι αναπόφευκτος.
- Η επανάσταση των Μακκαβαίων ήταν το πρότυπο όλων των εξεγέρσεων των Ζηλωτών. Εκείνοι όμως σφράγισαν την επιτυχία της επανάστασής τους με πολιτική ευφύια, σύνεση και πράξη: διαπραγματεύσεις με τους εχθρούς, αξιοπρεπείς υποχωρήσεις και συμβιβασμοί. Στην επανάσταση του 66-73 μ.Χ. έλειψε από τους Ζηλωτές η πολιτική συνέχεια, γι' αυτό και το τέλος ήταν τόσο τραγικό, ίσως και διότι οι Ρωμαίοι τότε ήταν πανίσχυροι σε σχέση με τους Σελευκίδες επί Μακκαβαίων.

4. Σέπφωρις. Στο βιβλίο των μαθ. σημειώνεται η σχέση της με τον Ιησού. Όταν εκείνος ήταν μικρό παιδί, αυτή η πόλη έζησε μια μεγάλη συμφορά. Το 6 μ.Χ. έγινε στη χώρα απογραφή του πληθυσμού. Αυτό σήμαινε άγρια φορολογία. Τότε οι Ζηλωτές με ηγέτη τους τον *Ιούδα Γαλιλαίο* ή *Γαυλωνίτη* επαναστάτησαν. Ο ανθύπατος της Συρίας *Varus* με πολύ στρατό ανέλαβε τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στη Γαλιλαία και νοτιότερα. Συνέτριψε τη δύναμη των επαναστατών, σταύρωσε αρκετούς, κατέστρεψε την περιοχή, έκαψε και ισοπέδωσε την πόλη Σέπφωρη. Σύντομα ο Ηρώδης Αντίπας την ξανάχτισε και την έκανε λαμπρή ελληνιστική πόλη.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Να ανακαλέσουν στη μνήμη τους βασικά στοιχεία που γνώρισαν στην Α΄ τάξη για την ιστορία, τη θρησκευτική ζωή και παράδοση, καθώς και τον πολιτισμό των Ισραηλιτών, και να τα διευρύνουν με πρόσθετες νέες και ενδιαφέρουσες πληροφορίες, προκειμένου να είναι βαθμιαία σε θέση να αρχίσουν να διαπιστώνουν ομοιότητες και διαφορές μεταξύ ιουδαϊκής και χριστιανικής πίστης και ζωής.
- β. Να έχουν ξεχωριστή πληροφόρηση για τον Ναό και για τη Γαλιλαία (ιδιαίτερη και προσφιλή περιοχή του Ιησού), προκειμένου να συνδέσουν αργότερα και τους δύο τόπους με την εκεί κύρια δράση του και να προσεγγίσουν πιο απτά το έργο και το πρόσωπο του.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Και εδώ για πρώτη φορά θα γνωρίσουν άγνωστες λεπτομέρειες για τόπους και χώρους, όπου έζησε και έδρασε ο Ιησούς: τη Γαλιλαία με τη Ναζαρέτ, την Καπερναούμι, τη Γιαφία, τη Σέπφωρη και την Ιερουσαλήμ με λεπτομέρειες για τον Ναό και την εκεί λατρεία και ευσέβεια. Μπορούμε να μιλήσουμε για ανακαλύψεις, που θα προκαλέσουν ευχάριστη διάθεση για το μάθημα.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Κάποια ουσιαστικά στοιχεία για όσα δεν υπάρχουν στο βιβλίο των μαθ. θα συμπληρωθούν από τα πρόσθετα που σημειώνονται στα Πληροφοριακά εδώ· όμως όχι φορτικά και πολλά.

β. Ερευνητικές ματιές στον χάρτη της χώρας, στα γραφήματα του Ναού και στον χάρτη (της περιοχής της Ερωταπόκρισης 4) εποπτικά θα βοηθήσουν πολύ.

Ερωτ. 1. Αναμενόμενα: αξιοπρόσεκτα, ασυνήθιστα, σπάνια, μοναδικά, ενδιαφέροντα, με βάθος· μήπως υπερβολικά; Το Πληροφ.- θεολ. Ιδ ας χρησιμοποιηθεί μόνον αν χρειαστεί. Και αυτό με προσοχή, ώστε να μη μειωθεί εκείνη η μεγαλοσύνη. Στην Γ΄ τάξη και στη Α΄ Λυκείου θα γνωρίσουν τον "πανταχοῦ καὶ ἐν ἡμῖν παρόντα καὶ λατρευόμενον" Θεό.

Ερωτ. 2. α. Συγκινητική, σπάνια, εντυπωσιακή, ενοποιητική. **β.** Τέτοιος Ναός δεν υπήρχε για τους Ισραηλίτες αλλού. Εκεί η λατρεία ήταν πλήρης. Ήταν σύμβολο ενότητας και συνοχής.

Ερωτ. 3. Ελεύθερη, προσωπική σύνθεσή τους με βάση απαντήσεις στις Ερωτ. 1 και 2.

Ερωτ. 4. Πολλά μαθήματα συνδέονται με τη Γαλιλαία. Σε αυτά τα μέρη έζησε και κυρίως έδρασε: έπαιξε, πήγε σχολείο, είχε φίλους, έφαγε, ήπια, γέλασε, έλαψε· προσευχήθηκε στη συναγωγή ή μόνος του, γιόρτασε· εργάστηκε, μεγάλωσε, ταξίδεψε, συναναστράφηκε· γνώρισε τον τρόπο ζωής των συμπατριωτών του Ναζαρητών, Γαλιλαίων κ.λπ. Έτσι όσοι τον μελετούν, τον γνωρίζουν και τον σκέφτονται, αγαπούν αυτούς τους τόπους. Εκεί τον νιώθουν ως άνθρωπο κοντινό, δικό τους. Πολλοί χριστιανοί από όλον τον κόσμο πηγαίνουν για προσκύνημα στους Αγίους Τόπους. Με τα μαθήματα κατά κάποιον τρόπο η τάξη θα κάνει ένα νοερό προσκύνημα στα ίχνη του Ιησού.

δ. Αξιολόγηση. Ερωταποκρίσεις 2 και 3. Ερωτ. 1, 2, 3 και 4.

3. Η Καινή Διαθήκη Α':

Τα Ευαγγέλια και οι Πράξεις των Αποστόλων

4. Η Καινή Διαθήκη Β': Οι Επιστολές και η Αποκάλυψη

Α. Πληροφοριακά - θεολογικά

1. Η ερμηνεία της Κ. Διαθήκης. Εκτιμάται ότι το έργο της ποτέ στην ιστορία της Χριστιανοσύνης δεν ήταν τόσο ενεργό, υπεύθυνο και καρποφόρο για τη θεολογία και τη χριστιανική ζωή και δράση όσο στην εποχή μας*. Αφετηρία της ήταν και παραμένει η επιστημονική αμφισβήτηση για πολλές πτυχές της καινοδιαθηκικής πραγματικότητας. Κλήθηκε να απαντήσει σε σοβαρά ερωτήματα, όπως π.χ. τα παρακάτω (ενδεικτικά):

- Όσα παρουσιάζουν τα βιβλία της Κ. Διαθήκης για τη ζωή και το έργο του Χριστού και της πρωτοχριστιανικής Εκκλησίας συνέβησαν όντως όπως περιγράφονται και αποτελούν αξιόπιστες ιστορικές πηγές;
- Γράφτηκαν αυτά όντως από τους άνδρες που φέρουν το όνομά τους; Είναι λ.χ. ο Ματθαίος πραγματικά συγγραφέας/συντάκτης του "κατά Ματθαίον" Ευαγγελίου;
- Η "αρχιερατική" προσευχή του Ιησού (Ιω κεφ. 17) και οι λόγοι του Στεφάνου και του Παύλου στις Πράξεις (7, 1-53- 17, 22-34 26, 1-23) είναι αυτούσιοι λόγοι του Ιησού, του Στεφάνου και του Παύλου ή συνθέσεις των δύο Ευαγγελιστών κατά το πνεύμα - άραγε με πόση πιστότητα και ακρίβεια; - του Ιησού, του Στεφάνου και του Παύλου;
- Στις διηγήσεις για τα Πάθη του Χριστού έχουμε στους 4 Ευαγγελιστές πάρα πολλές συμφωνίες και συμπτώσεις αλλά και κάποιες διαφορές. Παρατηρούνται μεταξύ τους μετατοπίσεις υλικού, παραλείψεις, προσθήκες, αυξομειώσεις. Είναι αυτά θέματα πηγών ή ύφους και θεολογικών ευαισθησιών;
- Γιατί στις παραβολές και στους αντιρωητικούς λόγους του Ιησού συναντούμε περισσότερο από οπουδήποτε αλλού στα Ευαγγέλια την αμεσότερη "φωνή" του;
- Πώς μπορούμε να ξεχωρίσουμε τα συγκεκριμένα δεδομένα ζωής (κοινωνικά, θρησκευτικά, πολιτικά και πολιτιστικά), στα οποία χρονικά τοποθετούνται τα γεγονότα, από το πότε και πού αυτά παραδόθηκαν, καταγράφηκαν και τελικώς συντάχθηκαν και εκδόθηκαν;

2. Το Ευαγγέλιο ως νέο φιλολογικό είδος. Πώς από την αποσπασματική γραπτή προ-ευαγγελιακή παράδοση περί Χριστού και μετά τις επιστολές του απ. Παύλου φτάσαμε στα Ευαγγέλια; Πρόκειται για μια πορεία και ιστορία περίπλοκη, άκρως ενδιαφέρουσα, συναρπαστική.

α. Στην πιο πάνω παράδοση δεσπόζουν το αποκαλυπτικό πνεύμα για το τέλος του κόσμου, η αναμονή γρήγορα της Δευτέρας παρουσίας του Χριστού και η ενόψει του εγγύς τέλους επικέντρωση ζωής στο παρόν με έντονη την έκκληση για μετάνοια. Κέντρο του κηρύγματος του Παύλου είναι ο σταυρωθείς και αναστάς Ιησούς (βλ. Α Κορ 1, 23- 15, 3-5, 12-22). Για τον προ-πασχαλινό Ιησού δεν έχουμε στον Παύλο κανένα περιστατικό από τη ζωή του, καμιά διήγηση θαύματος, καμιά παραβολή και καμιά άλλη διδασκαλία του. Μιλάει μόνο για την ενανθρώπιση του [βλ. Γαλ 4, 4. Φιλ 2, 7 (2, 6-8)].

β. Η αναμονή της Δευτέρας παρουσίας βαθμιαία ατονεί και εγκαταλείπεται. Η χριστιανική υπόθεση προσ-γειώνεται στην ιστορία. Οι νέοι χριστιανοί της β' και γ' γενεάς καθοδηγούνται από συνεργάτες των Αποστόλων, οι οποίοι όμως δεν υπήρξαν αυτόπτες και αυτόηχοι μάρτυρες του Ιησού Χριστού. Εύλογη η επιθυμία τους να πληροφορηθούν γραπτώς και λεπτομερώς για όσα γνώριζαν περί αυτού και κήρυτταν οι προηγούμενοι. Και αυτό έγινε πιο επιτακτικό, διότι στο μεταξύ κυκλοφορούσαν περί Χριστού πολλά κείμενα με πληροφορίες που προκαλούσαν απορίες και σύγχυση. Επιπλέον καιροφυλακτούσαν και κίνδυνοι για απο-ιστορικοποίηση, μυθοποίηση και ιδεολογικοποίηση του Ιησού και της χριστιανικής υπόθεσης προερχόμενες από τον Πλατωνισμό, τη Γνώση και τον Δοκητισμό.

* Για πλήρη σχετική ενημέρωση βλ.: α. Σ. Αγουρίδη, *Ερμηνευτική των ιερών κειμένων...*, 2002, 234-376. Ιω. Καραβιδόπουλου, *Εισαγωγή στην Κ.Δ.*, 143-148 *Μελέτες Ερμηνείας...*, 13-17, 226-248. Π. Βασιλειάδη, *Ερμηνεία των Ευαγγελίων*, 15-96.

γ. Η πιο πάνω επιθυμία του απλού χριστιανικού λαού - κυρίως στους κόλπους των εξ Ιουδαίων χριστιανικών κοινοτήτων - να έχει περί Χριστού μια σαφή και εποπτική βιογραφική εικόνα (με στοιχεία μιας ζωντανής Χριστολογίας) οδήγησε σταδιακά στη *διαμόρφωση του φιλολογικού είδους "Ευαγγέλιο"* με την πρωτοποριακή ευαγγελική σύνθεση του Μάρκου. Έτσι με την αναδρομή στη συγκεκριμένη ιστορική αρχή και βάση η χριστιανική πίστη θα είχε μεγαλύτερη και αποτελεσματικότερη απήχηση. Αυτό το ζωηρό και άγρυπνο ενδιαφέρον για τη ζωή και δράση, για το κήρυγμα, για τον σταυρικό θάνατο και για την παράδοση σχετικά με την ανάσταση του Ιησού οδήγησε με το "Ευαγγέλιο" στην ταύτιση:

- του Χριστού του κηρύγματος με τον Ιησού της ιστορίας
- του Χριστού της λειτουργικής ομολογίας με τον Ιησού της βιογραφίας
- του αναστάσαντος και υψωθέντος Κυρίου με τον άντρα Ιησού από την Ναζαρέτ
- του Υιού του Θεού με τον εν Βηθλεέμ τεχθέντα και εν Ναζαρέτ ως ξυλουργό εργασθέντα, επί τριετιάν διδάξαντα και δράσαντα και πάνω στον Γολγοθά σταυρωθέντα και αποθανόντα, ταφέντα και αναστάνα Ιησού τον Ναζωραίο
- Πρόκειται για μια προσπάθεια ρωμαλέα και σωστική υπέρ της πληρότητας, ακεραιότητας, γνησιότητας και δυναμικότητας της πρωταρχικής παράδοσης για τη ζωή, το έργο και τη σημασία του Ιησού Χριστού και του Ευαγγελίου του για χάρη της ζωής των ανθρώπων στο εκάστοτε παρόν και το μέλλον.

3. Ο άθλος του κατά Μάρκον ευαγγελίου. Πολλοί δεν έχουμε συνειδητοποιήσει αρκετά το τι οφείλουμε όλοι στον Ευαγγελιστή **Ιωάννη-Μάρκο**. Οι ειδικοί ομιλούν για το "Ευαγγέλιο" του ως "μοναδικό" και "πρωτοποριακό έργο" και "συγγραφικό κατόρθωμα". Και τονίζεται η απέραντη τιμή και ευγνωμοσύνη προς το πρόσωπο και το έργο του. Όμως τι ακριβώς έκανε ο Μάρκος;

α. Από την "Πηγή των Λογίων" συνειδητοποιούμε τις μονομέρειες, τα κενά και τις ασυμμετρίες της ευαγγελιακής παράδοσης περί Χριστού. Η προ-μάρκεια παράδοση ήταν **παράδοση "περικοπών"**, δηλ. επιμέρους σκηνών και επιμέρους λόγων του Ιησού, που στο μεγαλύτερο μέρος τους δεν είχαν σταθερή χρονολογική και τοπική οριοθέτηση. Εξαίρεση αποτελούσε σε κάποιο βαθμό η ιστορία των Παθών. Ο Μάρκος συνήψε το υλικό των λόγων (και των παραβολών) του Ιησού με τις διηγήσεις θαυμάτων του και, πέραν αυτού, με τις αφηγήσεις των Παθών συνοδευμένες με το θεολογικό κήρυγμα για το βαθύτερο νόημά τους, που θυμίζει το κήρυγμα του Σταυρού του αποστόλου Παύλου (Α Κορ 1, 17-31).

β. *Ιδιαίτερα για την έκθεση των Παθών του Χριστού.* Τα Ευαγγέλια στην πραγματικότητα είναι "Ιστορία των Παθών με μια εκτεταμένη εισαγωγή" (Martin Kähler). Ο χαρακτηρισμός έγινε με αφορμή το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο. Πράγματι ο Μάρκος προσπάθησε να ταξινομήσει το χρονικά και γεωγραφικά ασύνδετο υλικό περί Ιησού που είχε στη διάθεσή του, με στόχο να συντείνουν όλα προς το Πάθος του. Προέταξε **τριπλή πρόορηση** γι' αυτό (Μκ 8, 31· 9, 31· 10, 33-34). Με αυτή τη βάση ταξινόμησε το προηγούμενο υλικό και όξυνε τη ματιά προς τον Σταυρό. Οι τρεις προορήσεις είχαν ένα "μαγνητικό σημείο", προς το οποίο συνέκλιναν τα πάντα και έδιναν - μαζί με τα ιστορικά στοιχεία - και τους θεολογικούς και κηρυγματικούς τόνους. Κεντρικός στόχος του "Ευαγγελίου" του είναι το **Μκ 10, 45** σε σύνδεση με το **14, 24**. Εύστοχα παρατηρήθηκε ότι ο Ευαγγελιστής Μάρκος βρίσκεται "ως θεολόγος - με την εντελώς δική του φυσιογνωμία - μεταξύ του Παύλου και της ανώνυμης (περί Χριστού ευαγγελιακής) παράδοσης αφενός και των μετέπειτα Ευαγγελιστών αφετέρου" (Willi Marxen).

γ. Η πιο πάνω σύνθεση του κατά Μκ ευαγγελίου μοιάζει με *ψηφίδες της αρχαϊκής περί Χριστού παράδοσης, που τοποθετήθηκαν σε ένα εντυπωσιακό ψηφιδωτό έργο*. Το αποτέλεσμα βέβαια δεν είναι κάποια βιογραφία περί Ιησού. Ο ιερός Ευαγγελιστής δεν ήταν απλώς ένας σοβαρός συλλέκτης πληροφοριών, ιστοριών και κηρυγμάτων περί Ιησού. Ούτε ένας ιστορικός συνθέτης, που απέσπασε από τη λήθη ιστορίες περί Χριστού και τις ταξινόμησε σε ένα ιστορικό πλαίσιο για τους μεταγενεστέρους. Ήταν, μαζί με τα πιο πάνω, κυρίως ένας **"Ευαγγελιστής"**: κήρυκας της ζωής και του μηνύματος του Χριστού με θεολογικές βάσεις και ευαισθησίες στην υπηρεσία της κοινότητας των εξ εθνικών χριστιανών. Με τη νέα σύνθεση του Μκ - που συνέχισαν και οι τρεις άλλοι Ευαγγελιστές - ζωή, διδασκαλία, Πάθη και Ανάσταση του Χριστού με τη σημασία

τους προσ-γειώθηκαν στην πραγματικότητα της ιστορίας, και με την προσ-γείωση αυτή εναρμονίστηκε το παρόν σε σχέση με το παρελθόν και το μέλλον. Με αυτόν τον τρόπο το γεγονός του Χριστού σηματοδοτεί όχι το τέλος αλλά **το κέντρο της ιστορίας**.

δ. Το εγχείρημα του Μκ δεν ήταν εύκολο. Συνάρμοσε το ποικίλο υλικό του χωρίς ρητορείες, εξεζητημένες φιλολογικές τάσεις και δογματικές εξάρσεις. Διατήρησε την πρώιμη μορφή κατανόησης του Χριστού. Τον ενδιέφερε πρώτιστα η ουσία της υπόθεσης, που με το έργο του θα υπηρετούσε. Και αυτή την ουσία κατέθεσε με μια μοναδική **προταρχικότητα**. Τα ανθρώπινα χαρακτηριστικά στοιχεία του Ιησού διατηρήθηκαν στο έργο του όσο σε κανένα από τα άλλα Ευαγγέλια (βλ. λ.χ. 1, 41, 3, 5, 6, 9, 16 και 33, 10, 14, 14, 33, 3, 21, 6, 5 εξ. 13, 32, 6, 3). Είναι ένας τυπικός (αλλά σύντομος!) Ιουδαίο-ανατολίτης αφηγητής. Εξιστορεί με συντομία, φυσικότητα, ζωηρότητα και λαϊκότητα, αλλά και επίσης με εποπτικότητα, γραφικότητα και πλαστικότητα. Αφηγείται συνήθως σε ιστορικό ενεστώτα. Αποφεύγει τον πλάγιο λόγο. Καλλολογικά δομημένες προτάσεις δεν υπάρχουν στο κείμενό του. Συνδέει τα μέρη του κειμένου του συνήθως με ένα "και". Όμως ο προταρχικός, ο αυθεντικός Ιησούς, όπως τον παρουσιάζει ο Μάρκος, συνεχίζει να αγγίζει πάντοτε βαθιά τους αναγνώστες και ερευνητές του Ευαγγελίου του.

4. Η Πηγή των Λογίων (Q). Από την έρευνα του "συνοπτικού ζητήματος" επισημάνθηκαν περ. 240 στίχοι στους Μτ και Λκ ταυτόσημοι περιεχομένου και πολύ συχνά κατά λέξη. Οι περισσότεροι είναι λόγια/διδασκαλίες του Ιησού με κατακλείδα σχετική με το τέλος του κόσμου. Το ιστορικό υλικό είναι ελάχιστο (δράση του Βαπτιστή, ερώτησή του αν ο Ιησούς είναι ο Αναμενόμενος, απάντηση του Ιησού, πειρασμοί, θεραπεία του δούλου του εκατόνταρχου στη Ναζαρέτ). Κατά πολλούς ερευνητές, η πρώτη καταγραφή και κυκλοφορία τους τοποθετείται πριν από το 50 μ.Χ. Σε επεξεργασμένη μορφή μετά το 50 μ.Χ. Τόπος σύνταξής της η Γαλιλαία, μάλιστα βόρεια της λίμνης Γενησαρέτ. Αρχική γλώσσα της η αραμαϊκή. Μετάφρασή της στα ελληνικά, πρώτιστα για ελληνιστικο-ιουδαϊκές κοινότητες της Συρίας. Το κείμενο αυτό δεν βρέθηκε. Διατυπώθηκε η υπόθεση ότι συνειδητά παραμερίστηκε, ίσως διότι το ιστορικό στοιχείο ήταν καχεκτικό και η αναφορά στο τέλος του Ιησού παντελώς απύουσα, ενώ το αποκαλυπτικό/εσχατολογικό κυρίαρχο. Καινοδιαθηκολόγοι ερευνητές εκπόνησαν συγκεκριμένο διάγραμμα του περιεχομένου της Πηγής των Λογίων με παραπομπές στους Μτ και Λκ. (Εντυπωσιακό ότι η επί του Όρους ομιλία περιέχεται σχεδόν ολόκληρη)*.

5. Χρονολόγηση των βιβλίων της Κ. Διαθήκης

α. Στο βιβλίο, από όπου ο παρατιθέμενος πίνακας χρονολόγησης, τονίζεται - και επαναλαμβάνεται εδώ - ότι για το ζήτημα δεν υπάρχει ομοφωνία. Καμιά χρονολόγηση δεν στηρίζεται απόλυτα. Στη συγκεκριμένη πρόταση συγκλίνουν τα πορίσματα των περισσότερων σοβαρών ερευνητών. Παρατίθεται με επιφύλαξη. Ισχύει κατά προσέγγιση**.

β. "Δευτεροπαύλειες" επιστολές. Και των 7 αμφισβητείται ή σαφώς απορρίπτεται η γνησιότητα. Πού αναζητούνται οι λόγοι της αμφισβήτησης ή απόρριψης; Μερικοί μπορούν να συναχθούν από τις απαντήσεις σε ερωτήματα όπως τα παρακάτω:

- *Είχαμε στην αρχαία Εκκλησία αμφισβήτηση ή άρνηση γνησιότητας κάποιου βιβλίου της Κ. Διαθήκης, και με επίκληση ποιων λόγων;*
- *Έννοιες, γλώσσα και δομή προτάσεων μοιάζουν ή διαφέρουν με αυτές των γνήσιων;*
- *Συγγενεύει ή είναι διαφορετική η θεολογία τους, σε σύγκριση με τις γνήσιες;*
- *Η θεολογική και λοιπή ορολογία ταυτίζεται ή αποκλίνει;*

* Αυτό το διάγραμμα περιεχομένου της Πηγής των Λογίων παραθέτουν οι καινοδιαθηκολόγοι καθηγητές: Σάβ. Αγουρίδης, *Εισαγωγή...*, 106-108, περιληπτικώς Πέτρος Βασιλειάδης, *Ερμηνεία των Ευαγγελίων*, 177-178. Για την Πηγή των Λογίων, αντίθετα, 125-220 (βλ. και σχετική του διδασκ. διατριβή) Ιω. Καραβιδόπουλος, *Εισαγωγή...*, 217-219. Το 2.000 εκδόθηκε και σύνθεση του κειμένου της Πηγής των Λογίων (βλ. στη Βιβλιογραφία Hoffmann P. - C. Heil).

** Πρβλ. A. Läpple 3, ²1982, 118-119. Μέχρι πρόσφατα δεν άλλαξαν οι παραπάνω χρονολογικές εκτιμήσεις βλ. H. Conzelmann - Andr. Lindemann, *Arbeitsbuch zum N. Testament*, ¹³2000. (Εδώ δεν υπάρχει πίνακας τα στοιχεία εγκατασπαρμένα όπου ο λόγος για τον χρόνο συγγραφής των επιμέρους βιβλίων της Κ.Δ.). Πρβλ. αποκλίνουσα σμμαντικά πρόταση στο Ιω. Καραβιδόπουλος, *Εισαγωγή στην Κ.Δ.*, ²2001, 482).

- Η αυτοσυνειδησία του Παύλου είναι η ίδια ή διαφέρει;
- Η εκκλησιολογία τους μοιάζει ή διαφέρει; Και πόσο, πού και πώς;
- Ποια είναι η εικόνα των εκκλησιαστικών αξιωμάτων: σε αρχικό στάδιο ή καθιερωμένο και σε προχωρημένο οργανωτικό σχήμα;
- Γίνεται λόγος για αιρέσεις; Και για ποιες; κ.ά.

γ. **"Καθολικές" επιστολές.** Γι' αυτές - με εξαίρεση τις Α, Β, Γ Ιω - δεν έχουμε σύγκριση με γνήσιά τους κείμενα. Σχεδόν όλοι οι παραπάνω λόγοι ισχύουν και εδώ. Τα δεδομένα χριστιανικής ζωής και δράσης σε αυτές είναι μεταγενέστερά τους. Για παράδειγμα, η επιστολή Ιακώβου δεν μπορεί να είναι ούτε του αποστόλου Ιακώβου ούτε Ιακώβου του "αδελφοθέου": διότι ο πρώτος είχε αποκεφαλιστεί από τον Ηρώδη Αντίπα το 42 μ.Χ. (βλ. Πραξ 12, 1-2), ενώ ο δεύτερος είχε λιθοβοληθεί το 62 μ.Χ. (βλ. Ιωσήπου, *Αρχαιολ.* xx, 9, 197-203). Στην επιστολή όμως ανιχνεύονται καταστάσεις ζωής του τέλους του α' ή των αρχών του β' αιώνα.

δ. **Και η θεοπνευστία τους;** Το γνήσιο ή μη των πιο πάνω επιστολών δεν είναι θέμα πίστης αλλά **ζητήμα φιλολογικό.** Εκείνο που μέτροσε και μετράει πάντοτε είναι η **αλήθεια και αυθεντικότητα του περιεχομένου.** Αυτό ποτέ και ουδόλως αμφισβητήθηκε. Άρα η θεοπνευστία και σε αυτές τις επιστολές είναι δεδομένη και δεν θίγεται. Όποιοι κι αν ήταν οι συντάκτες των επιστολών, φωτισμένοι από το Άγιο Πνεύμα τις έγραψαν, την αληθινή πίστη και ζωή εξέφρασαν και αυτήν υπηρέτησαν τότε και για πάντα.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Και στα δύο μαθήματα οι μαθήτριες/τές:

- α. Να γνωρίσουν ότι για τον Ιησού Χριστό και για τη Βασιλεία του Θεού πρώτη στη και αυθεντικότερη πηγή πληροφόρησης και μελέτης είναι η Κ. Διαθήκη, ιδιαίτερα τα 4 Ευαγγέλια.
- β. Να ενημερωθούν και να κατανοήσουν στοιχειωδώς μερικά θέματα εισαγωγικά στα Ευαγγέλια και τα λοιπά βιβλία της Καινής Διαθήκης και τι σημαίνουν μερικοί όροι που χρησιμοποιούνται από όλους για την Αγία Γραφή (Βίβλο) γενικά, ειδικά για την Κ. Διαθήκη και ειδικότερα για τα Ευαγγέλια.
- γ. Να ενημερωθούν πώς χρησιμοποιούνται τα καινοδιαθηκικά βιβλία ως βιβλικά αναγνώσματα στην εκκλησιαστική λατρεία.
- δ. Να αρχίσουν (με σχετικές ασκήσεις) να εξοικειώνονται με τις συντηήσεις των βιβλίων της Κ. Διαθήκης, πώς να χρησιμοποιούν τα καινοδιαθηκικά κείμενα, πώς να παραπέμπουν σε αυτά.
- ε. Να λάβουν το ερεθίσμα, στο οποίο θα επανέλθουν και σε άλλα μαθήματα, για να εκτιμήσουν και να αιτιολογήσουν γιατί στο πρόγραμμα ζωής των χριστιανών η μελέτη του Ευαγγελίου κατέχει κορυφαία θέση.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

α. Οι μαθητές/τριες στο σύνολό τους **για πρώτη φορά θα συναντηθούν με το Ευαγγέλιο.** Οι περισσότερες όμως πληροφορίες του μαθήματος γι' αυτό δεν εμπίπτουν στα ενδιαφέροντά τους. Αλλά τρία τουλάχιστον θέματα γενικά έχουν ξεχωριστή σημασία: Πώς γράφτηκαν τα Ευαγγέλια και τι προσέφεραν στη Χριστιανοσύνη και στον κόσμο· τι οφείλουν οι χριστιανοί στον ευαγγελιστή Μάρκο· τι είναι οι επιστολές του Παύλου. Τα άλλα θέματα λίγο ή πολύ πλαισιώνουν αυτά τα τρία. Τι θα μπορούσε να γίνει;

β. Θα βοηθούσε πολύ αν έχουν και στα δύο μαθήματα *το Ευαγγέλιο στα χέρια τους*^{*}. Ζητούμε στο τέλος του μαθ. 2 να φέρουν όσοι/σες μπορούν (για το μάθ. 3) μια Κ. Διαθήκη στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση - συνιστούμε αυτήν την "Ελληνικής Βιβλικής Εταιρίας". Όσοι δεν το μπορέσουν, θα εξυπηρετηθούν από αυτούς που θα φέρουν. Είναι ανάγκη, τα παιδιά να πιάσουν το Ευαγγέλιο στα χέρια τους, να το ξεφυλλίσουν και να ασκηθούν σε αυτό πώς να βρίσκουν χωρία και πώς να παραπέμπουν. Με το Ευαγγέλιο στα χέρια των παιδιών σίγουρα θα υπάρξει δημιουργική κινητικότητα στην τάξη.

^{*} Από αρχές της 10ετίας του '80 εκκρεμεί στο ΥΠΕΠΘ το αίτημα να διανέμεται στη Β' Γυμνασίου η Κ. Διαθήκη (στο πρωτότυπο και μετάφραση). Σύλλογοι Γονέων ή Ενοριακά Εκκλ. Συμβούλια έχουν δωρίσει σε Βιβλιοθήκες Γυμνασίων αρκετά αντίτυπα. Αυτό θα μπορούσε να επεκταθεί, όσο γίνεται περισσότερο.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Ξεφυλλίζουν την Κ. Διαθήκη και κάνουν κάποια σχόλια - αν έχουν.

β. Εισαγωγή με βάση τα εισαγωγικά στο μάθημα και ανάγνωση των βιβλίων της Κ. Διαθήκης.

γ. Δεν είναι απόλυτη ανάγκη να τα μάθουν όλα απέξω. Ζητούμε να θυμούνται τα 4 Ευαγγέλια, τις Πράξεις και λίγες Επιστολές: Ρωμ, Α και Β Κορ, Α και Β Θεσ. επίσης και τις Α και Β Τιμ (στην Κρήτη), Επιστολές: Ιακώβου, Πέτρου, Ιωάννη.

δ. Δίνουμε έμφαση στο πώς φτάσαμε στα Ευαγγέλια, τι έκανε πρωτοποριακά ο Μκ και ότι σε αυτά **δεν έχουμε ρεπορτάζ ή ημερολόγια ή πλήρεις βιογραφίες του Χριστού.**

ε. Για τη χρονολόγηση διαβάζουμε τον σχετικό πίνακα με την υποσημείωση (που την ενισχύουμε - αν χρειαστεί - με το Πληροφ.- θεολ. 5α-δ).

στ. Ερωτήσεις μαθ. 3:

Ερώτ. 1 (στην τάξη). Να βρουν το "Πάτερ ημών" στο κεφ. 6 του Μτ και να σημειώσουν ακριβώς την παραπομπή. Προηγουμένως όμως διαβάζεται η Ερωταπόκρ. 6 του μαθ. 4.

Ερώτ. 2. Εργασία για το σπίτι σε 5 ομάδες (3μελείς). Ζητούμενα: ονομασία των βιβλίων και επιγραμματικά το περιεχόμενό τους. Φέρνουν φωτοτυπίες για τους άλλους.

Ερώτ. 3. Την ετοιμάζουν στο σπίτι οι υπόλοιπες ομάδες και φέρνουν φωτοτυπίες.

η. Ερωτήσεις μαθ. 4:

Ερώτ. 1. Αναζητούν τα χωρία στην Κ. Διαθήκη τους ή στις φωτοτυπίες.

Ερώτ. 2 (στην τάξη ή στο σπίτι). Για το α' σκέλος της Ερώτ. δίνουμε την πληροφορία: *Ο Φιλήμων ήταν πλούσιος χριστιανός στην πόλη Κολοσσές ΝΔ της Μ. Ασίας. Τον είχε οδηγήσει στην πίστη ο απόστολος Παύλος. Ο Ονήσιμος ήταν δούλος του Φιλήμονα. Διέπραξε κάποιο αδίκημα, φοβήθηκε, δραπέτευσε και κατέφυγε στον φυλακισμένο (πιθανόν στην Έφεσο) απ. Παύλο. Τα ζητούμενα για το α' σκέλος: Ο Παύλος ζητεί από τον Φιλήμονα να συγχωρήσει τον Ονήσιμο και να τον δεχτεί πίσω ως χριστιανό αδελφό του. Αναμενόμενα για το β' σκέλος (συναίσθημα Παύλου στην Επιστολή):*

• εγκαρδιότητα	• εμπιστοσύνη
• αδελφικότητα	• ευγένεια
• πνεύμα αγάπης	• λεπτότητα
και χριστ. ισότητας	• υπευθυνότητα

θ. Αξιολόγηση. Μάθ. 3: Ερωταποκρίσεις 3 και 4. **Μάθ. 4:** Ερωταποκρίσεις 1, 2, 3 και 8.

Α. Ο Ιησούς Χριστός έρχεται και εγκαινιάζει τον καινούριο κόσμο του Θεού

Εισαγωγή

1. Επισημάνσεις και σηματοδοτήσεις

- Θα είναι Μεσσίας-ελευθερωτής για όλους τους ανθρώπους
- Θα γίνει "σημείον αντιλεγόμενον" για πολλούς
- Δοσμένος στον Θεό Πατέρα, Υιός του Θεού αγαπητός, μελετητής και γνώστης της πραγματικότητας της ανθρώπινης ζωής
- Προβάλλει όραμα και πρόγραμμα ζωής υπέρ όλων, πρώτιστα υπέρ αδυνάτων: διαφωτιστικό, απελευθερωτικό, θεραπευτικό, πληρωτικό ζωής
- Η καινούρια ανθρωπότητα που ενσαρκώνει και φέρνει: χάραξε, ξεκίνησε, κινείται, γίνεται έμπρακτα και απτά παρούσα, υπόσχεται
- Η ζωή του και αυτός ο νέος κόσμος απειλούνται από την πρώτη στιγμή σοβαρά και συνεχώς. Προφητείες και προμηνύματα δείχνουν ότι το νέο και η έκκληση συμπλέκονται με το σταυραναστάσιμο, και ομού σφραγίζουν τα πάντα στην πορεία του.

2. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Οι μαθητές/τριες:

- α. Να πληροφορηθούν από τα ευαγγελικά κείμενα για τις συνθήκες και τα γεγονότα που συνέβησαν με τον ερχομό του Ιησού Χριστού μέχρι την έναρξη του έργου του δημόσια.
- β. Να εμβαθύνουν στο περιεχόμενό τους και να συνδέσουν τα μηνύματα ζωής, που απορρέουν από αυτά, με τη ζωή των ανθρώπων (τη δική τους και των άλλων) τότε και τώρα.
- γ. Να αρχίσουν να παρακολουθούν τη ζωή και τη μορφή του Χριστού και τα πρώτα ίχνη της φανέρωσης και πορείας της Βασιλείας του Θεού στον κόσμο.

3. Διδακτικά

Η μορφή του Χριστού, η φανέρωση και πορεία της Βασιλείας του Θεού και η συσχέτισή τους με τη σύγχρονή μας πραγματικότητα αποτελούν τους **κύριους άξονες** αυτού του κεφ. και ολόκληρου του βιβλίου. Κύρια έγνοια των συναδέλφων οφείλει να είναι η **επισημάνση και καταγραφή** των στοιχείων που σχετίζονται με τους πιο πάνω άξονες, όπως αυτά θα προκύπτουν από την Επεξεργασία των κειμένων. Στο **μάθ. αρ. 5** αρχίζει τέτοια προσπάθεια, με σχετική υπόδειξη (**Ερώτ. 5**).

5. Ο ευαγγελισμός της Μαρίας για τη γέννηση του Μεσσία

Γαβριήλ και Μαριάμ: κορυφαία συνάντηση μιας ουράνιας ύπαρξης με ένα γήινο πλάσμα. Η αναγγελία του ερχομού του Μεσσία/ελευθερωτή δρομολογείται. Ταυτόχρονα σηματοδοτείται η προσ-γείωση του Θεού της αγάπης στον κόσμο, ανάμεσά μας. "Εὐαγγελίζου, γῆ, χαρὰν μεγάλην!" αναφωνεί ο υμνωδός.

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Γαβριήλ (Λκ 1, 26). Για τους Ισραηλίτες τότε ήταν αδιανόητο και ανήκουστο να αποστέλλεται άγγελος σε γυναίκα, να της απευθύνει χαιρετισμό και να συνομιλεί μαζί της· αφού, εκείνη την εποχή, οι θρησκευτικοί τους διδάσκαλοι (ραββίνοι) ευχαρίστως ούτε χαιρετούσαν τις γυναίκες ούτε συνομιλούσαν με αυτές.

2. Ναζαρέτ (ή Ναζαρέθ) της Γαλιλαίας (Λκ 1, 26). Άσημη και περιφρονημένη (βλ. Ιω 1, 46). Αλλά και ολόκληρη η Γαλιλαία ήταν από τους Ιουδαίους μια περιφρονημένη επαρχία (βλ. λεπτομέρειες στο μάθ. 2: βιβλ. Μαθ., 4αβγ· Καθηγ., Πληροφ. - θεολ. 2).

3. Ιωσήφ (Λκ 1, 27). Ένας άνθρωπος άγιος· θεοσεβούμενος, απλός, αγαθός, δίκαιος και σιωπηλός. Τόσο ο ίδιος όσο και η Μαρία ήταν απόγονοι του βασιλιά Δαβίδ. Κατά την προφητεία (Μιχαίας 5, 1-2), ο Μεσσίας θα προερχόταν από τη γενιά του Δαβίδ. Το επάγγελμά του Ιωσήφ ήταν "τέκτων" (βλ. βιβλίο μαθ., Ερμ. 5). Το ίδιο ασκούσε κοντά του και ο Ιησούς ως τις παραμονές ανάληψης της δημόσιας αποστολής του. Καθώς επικοινωνούσαν με πολύν κόσμο, τόσο στον τόπο κατοικίας τους όσο και όπου αλλού μετέβαιναν ασκώντας το επάγγελμά τους, οι "τέκτονες" μάθαιναν και ήξεραν πολλά. Τους θεωρούσαν ως πεπειραμένους ανθρώπους. Μάλιστα, όταν παρέες συζητούσαν για κάποιο σοβαρό θέμα, συνήθιζαν να ρωτούν: "Υπάρχει εδώ κάποιος τέκτονας ή γιος τέκτονα"; (για να τους πει τη γνώμη του).

4. "ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου..." (Λκ 1, 38). Η έκφραση δηλώνει την ελεύθερη και απόλυτη συγκατάθεση και αποδοχή από τη Μαριάμ του θείκου θελήματος, καθώς και τη βαθιά εμπιστοσύνη της στον Θεό, την ταπείνωση και την απλότητά της.

5. διώχνοντάς την κρυφά (Μτ 1, 19). Δηλ. χωρίς τη νόμιμη διαδικασία. Ακριβέστερα: Να τη διώξει μυστικά ή με έγγραφο διαζυγίου, στο οποίο να μην αναφερόταν ο λόγος του χωρισμού. (Η νόμιμη διαδικασία προέβλεπε: φανερή αποπομπή με ρητή αναφορά στο έγγραφο διαζυγίου - που συντασσόταν ενώπιον δύο μαρτύρων - του λόγου για αυτή την ενέργεια. Αυτό σήμαινε δημόσιο διασυρμό προς παραδειγματισμόν άλλων. Στη φριχτότερη περίπτωση μπορούσε να ζητήσει την επιβολή της ποινής του λιθοβολισμού, σύμφωνα με το Λευϊτικό 20, 10).

6. "Μαρία τη γυναίκα σου" (Μτ 1, 24). Πάντοτε βέβαια νομοτυπικά, και όχι ουσιαστικά και πραγματικά, η έννοια του "γυναίκα σου".

7. Το νόημα του Ευαγγελισμού εκφράζεται ικανοποιητικά στο απολυτίκιο της γιορτής:

Σήμερον τῆς σωτηρίας
ἡμῶν τὸ κεφάλαιον
καὶ τοῦ ἀπ' αἰῶνος
μυστηρίου ἢ φανέρωσις

ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
Υἱὸς τῆς Παρθένου γίνεται
καὶ Γαβριὴλ τὴν χάριν
εὐαγγελίζεται...

(Σημ. "τῆς σωτηρίας... το κεφάλαιον":
το κορυφαίο και πρώτο γεγονός, η
αφετηρία της σωτηρίας. "τὴν χάριν
Ευαγγελίζεται": φέρνει το μήνυμα της
δωρεάς)

8. Το γεγονός του Ευαγγελισμού είναι, για τους χριστιανούς, το σημείο και ο σταθμός της αποφασιστικής καμπής στην ανθρώπινη ιστορία: αποτελεί την αφετηρία εκκίνησης της εποχής εκπλήρωσης των επαγγελιών του Θεού για έναν αλλιώτικο κόσμο. Το μήνυμα της **Ενανθρώπισης** "ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου" σηματοδοτεῖ ότι έχουμε αναδημιουργία/ανάπλαση άμωμη και τέλεια της ανθρώπινης φύσης. Είναι η πανηγυρική διακήρυξη έναρξης της **Νέας Διαθήκης** και η **απαρχή της νέας ανθρωπότητας**. Η Παρθένος αρχίζει να κυφορεῖ στα σπλάχνα της τη νέα και μεγάλη ελπίδα, τον λυτρωτή/απελευθερωτή των ανθρώπων και δωρητή της νέας, αλλιώτικης και πλήρους ζωής για όλους. Το γεγονός γιορτάζεται από τους πιστούς με χαρά και βαθιά ευγνωμοσύνη προς τον Θεό για τη μεγάλη δωρεά του- με ευγνωμοσύνη και τιμή και προς την άξια Μητέρα του Ιησού.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- Να πληροφορηθούν οι μαθητριες/τές από τα κείμενα των ευαγγελικών διηγήσεων ακριβώς τα σχετικά με τον Ευαγγελισμό και να προσέξουν τον τρόπο με τον οποίο ο Θεός συνεργάστηκε με τον άνθρωπο στο πρόσωπο της Παναγίας.
- Να κατανοήσουν το γεγονός του Ευαγγελισμού ως αφετηρία του καινούριου κόσμου του Θεού για χάρη όλων των ανθρώπων.
- Να γνωρίσουν από δείγματα της εκκλησιαστικής εικονογραφίας και υμνολογίας πώς και πόσο οι χριστιανοί αγαπούν και τιμούν την Θεοτόκο Μαρία.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Ο Ευαγγελισμός γενικά δεν είναι θέμα ελκυστικό για παιδιά Β' Γυμνασίου. Δεν προσφέρει αμεσότητα ζωής, πλοκή και συναρπαστικά στοιχεία. Εκτιμούμε ότι: α) το ασυνήθιστο της συνάντησης μιας ουράνιας ύπαρξης με μια γήινη, και μάλιστα γυναικεία, β) η ανθρωπιά του Ιωσήφ και γ) η διάχυτη αγάπη και τρυφερότητα του λαού προς το πρόσωπο της Παναγίας, είναι θετικά στοιχεία που δίνουν ερεθίσματα στην περιέργεια και σε κάποιο - έστω μικρό - ενδιαφέρον. Το ενδιαφέρον αναμένεται να γίνει ζωηρότερο, καθώς στα Θρησκευτικά της τάξης τους για πρώτη φορά - από τις πολλές στη συνέχεια - θα διαβάσουν και θα επεξεργαστούν ευαγγελικό κείμενο. Επιπρόσθετα η "ανάγνωση" της εικόνας του Ευαγγελισμού ίσως συντελέσει στο να δημιουργηθεί στην πορεία ατμόσφαιρα αποδοχής.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Οι μαθ. χρειάζεται να μνηθούν από αυτό το μάθημα στο πώς να ερευνούν και να επεξεργάζονται κείμενα ως πηγές. Οι **Ερωτ. 1, 3 και 4** υπηρετούν αυτόν τον σκοπό (βλ. Οδηγίες στην Εισαγωγή του βιβλίου). Παράδειγμα η **Ερωτ. 4**: Για να χαρακτηρίσουμε τον Ιωσήφ στηριζόμεστε σε συγκεκριμένα χωρία:

- ήταν ευσεβής, δεν ήθελε να την εκθέσει (Μτ 1, 19)
- έκανε όπως τον πρόσταξε ο άγγελος (Μτ 1, 24)
- πήρε στο σπίτι του τη Μαρία (Μτ 1, 24)

Ερωτ. 5. Για απάντηση εδώ και όπου επαναλαμβάνεται βλ. το Παράρτημα, στο τέλος του βιβλίου

β. Εργασία α. Η εικόνα του Ευαγγελισμού. Ζητούμενα: Τι εκφράζουν οι δύο μορφές και πώς συνδέονται τα στοιχεία της έκφρασής τους με στίχους του κειμένου (αυτοί σε παρένθεση):

Γαβριήλ

Μαριάμ

• σοβαρότητα και επισημότητα (28, 30, 32-33, 35β)	• δέος (30)	• θετική ανταπόκριση (38)
• σεβασμός και τιμή προς την Μαριάμ (28, 30)	• ταραχή (29)	• συγκρατημένη χαρά και συγκίνηση (36)
• συγκρατημένη χαρά (28, 36)	• απορία (29, 34)	
	• σκεπτική (29)	
	• σεμνότητα	
- γ. **Εργασία β:** Π.χ.:
(Νταλί)
- Συνάντηση και επικοινωνία ουρανού και γης
  - Κάτι νέο και χαρμόσυνο προμηνύεται
  - Έκπληξη και δέος κ.ά.

Αυτή η Εργασία δίνει στον μαθητή τη δυνατότητα να εκφραστεί εντελώς ελεύθερα. Ανεξάρτητα από το πόσο εύστοχος ή μη θα είναι οι απαντήσεις, θα βοηθήσουν τον/την συνάδελφο να ανακαλύψει ευαισθησίες και ικανότητες των παιδιών, πολύτιμες για την περαιτέρω δημιουργική συνεργασία μαζί τους.

δ. Εργασία γ:

("Παναγία, η Μητέρα του Χριστού"):

α) *Σχέση της με τον Θεό*

- μεσολάβησε για τον ερχομό του Θεού στη γη
- παρακαλεί τον Πλάστη για τους πιστούς

β) *Σχέση της με τους πιστούς*

- βοηθά τους πιστούς με τις δεήσεις της προς τον Θεό γι' αυτούς
- οι πιστοί την εμπιστεύονται
- είναι οδηγήτρια των ανθρώπων προς τον Θεό

ε. Εργασία δ: Μπορεί να γίνει αφορμή για **διαθεματική εργασία** με θέμα: *"Ιστορία, αρχιτεκτονική και ζωγραφική ενός ναού αφιερωμένου στην Παναγία"*. Γι' αυτήν θα χρειαστεί συνεργασία με συναδέλφους της Ιστορίας και των Καλλιτεχνικών μαθημάτων.

Σημ. Είναι σαφές ότι με τις ερωτήσεις Επεξεργασίας υπηρετούνται οι δύο πρώτες Επιδιώξεις διδασκαλίας. Το παράρτημα: *"Παναγία, Μητέρα του Χριστού"* υπηρετεί την Επιδίωξη γ'.

στ. Αξιολόγηση: Ερωτ. 1, 4, 6, 7. Ερωτ. 1, 2, 3, 4.

6. Η γέννηση του Ιησού Χριστού: Γενέθλια της νέας ανθρωπότητας

Ο αναμενόμενος Μεσσίας-ελευθερωτής γεννιέται μέσα σε στάβλο. Περιφρονημένοι βοσκοί μαθαίνουν πρώτοι το μεγάλο νέο. Άγγελιοι δοξολογούν. Σοφοί Ανατολίτες τον υποδέχονται, τον προσκυνούν και του προσφέρουν δώρα. Με τη γέννηση του Ιησού **ξεκινάει** η νέα ανθρωπότητα, ένας νέος και αλλιώςτικός κόσμος. Η Ενανθρώπιση του Θεού για τον εξανθρωπισμό του ανθρώπου. Μόνον που το τίμημα γι' αυτόν προμηνύεται βαρύ. Ο σταυρός ρίχνει ήδη τη σκιά του στον Νεογέννητο.

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Οι ευαγγελικές διηγήσεις για τη γέννηση και τα παιδικά χρόνια του Χριστού. Τις έχουμε μόνον στα ευαγγέλια του Ματθαίου και του Λουκά (κυρίως στον δεύτερο). Και οι δύο θέλουν να δείξουν: ποιος είναι ο Ιησούς, από πού προέρχεται, ποια θέση παίρνει απέναντί του ο λαός, τι σημαίνει γι' αυτόν ο Ιησούς, τι έχει κάνει με Αυτόν για τους ανθρώπους ο Θεός. Αυτές λοιπόν οι διηγήσεις δεν είναι ρεπορτάζ ούτε καθαρή ιστορία. Είναι ιστορικές ειδήσεις ανάμιχτες με στοιχεία κηρυκτικά. Για τη Γέννηση περισσότερες λεπτομέρειες έχουμε στον Λουκά. Και στους δύο τίποτε το ρομαντικό και ειδυλλιακό δεν συναντούμε για το μεγάλο γεγονός. Αντίθετα, ιδιαίτερα στον Ματθαίο, τα χαρμόσυνα στοιχεία συμπλέκονται άρρηκτα και έντονα με τα δραματικά.

2. να απογραφεί όλη η οικουμένη (Λκ 2, 1). Δήλωση της κτηματικής περιουσίας παντού στην αυτοκρατορία - με έμφαση στις τελευταίες κτηματικές μεταβολές. Σκοποί της: αντικειμενική φορολόγηση, πάταξη φοροδιαφυγής, αύξηση φόρων. Με την υποδούλωση και κατοχή των χωρών όλα τα κτήματα περιέρχονταν στην ιδιοκτησία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

3. Βηθλέμ (της Ιουδαίας) (Λκ 2, 4). 9 χλμ. νότια της Ιερουσαλήμ. Χτισμένη και οχυρωμένη σε δύο λόφους, δέσποζε στον δημόσιο δρόμο προς Αίγυπτο. Το 333 ο Μ. Κων/νος με τη μητέρα του Ελένη έχτισαν στη Βηθλέμ μεγαλοπρεπή ναό της Γέννησης, που - παρά τις πολλές κατά καιρούς περιπέτειές του - σώζεται ως σήμερα.

4. Μαριάμ ... γέννησε τον γιο της... (Λκ 2, 7). Οι ευαγγελιστές Μτ και Λκ δεν αναφέρουν ημερομηνία και ώρα γέννησης του Ιησού. Η 25η Μαρτίου θεωρούνταν στα παλιά χριστιανικά χρόνια ως η μέρα της δημιουργίας του κόσμου. Αυτή επικράτησε κάποτε να θεωρείται και ως η μέρα του Ευαγγελισμού. Έτσι η 25η Δεκ. (9 μήνες μετά) ορίστηκε ως η μέρα της Γέννησης. Το 525 ο σκυθικής καταγωγής μοναχός Διονύσιος ο Μικρός (Exiguus) πρότεινε στη Ρώμη (όπου η χρονολογική μέτρηση άρχιζε από την κτίση της πόλης) την καθιέρωση χριστιανικής χρονολόγησης (από τη Γέννηση και εξής). Αυτή επικράτησε στη Δύση τον 8ον αι., ενώ στην Ανατολή τον 16ον - 17ον αι. Όμως από μη ακριβή υπολογισμό όρισε τη γέννηση του Χριστού 5-6 χρόνια αργότερα από τη σωστή χρονολογία. (Δηλ. ο Ιησούς γεννήθηκε 5-6 χρόνια νωρίτερα από την ισχύουσα σήμερα χρονολογία). Όταν επισημάνθηκε το σφάλμα, εκτιμήθηκε ότι η ουσία του γεγονότος της Γέννησης δεν μειώνεται. Και κρίθηκε ότι, για πρακτικούς λόγους (αλλιώς έπρεπε να διορθωθούν αναριθμητές χρονολογίες), ήταν προτιμότερο να μείνει η χρονολογία ως έχει.

5. φάτνη (= παχνί) (Λκ 2, 7 και 16). Σύμφωνα με τα εκεί δεδομένα τότε, αυτή ήταν ένα κοίλωμα γερά πατημένο και στεγνό στο δάπεδο ή στον τοίχο του στάβλου. Κάποτε μπορεί να ήταν και λαξευμένο σε βράχο. Ή μια ξυλοκατασκευή σαν κάσα ανοιχτή από πάνω. Αυτού μέσα έβαζαν την τροφή για τα ζωντανά.

6. δεν βρήκαν μέρος στο πανδοχείο (Λκ 2, 7). Ο στάβλος ήταν δίπλα στο πανδοχείο. Κατά μία διήγηση του 2ου αι., αυτός ήταν σπηλιά σε βράχια. Το πανδοχείο είχε πολύ κόσμο. Στον ταπεινό στάβλο η Μαρία μπορούσε να γεννήσει υποφερτά, μακριά από τα μάτια και τα αφτιά περιέργων του πανδοχείου.

7. βοσκοί στο ύπαιθρο (Λκ 2, 8-20). Η μνεία των ποιμένων στον Λκ έχει θεολογικό υπόβαθρο (βλ. σχετικά El. Beck - G. Miller III, 72-73, και W. Langer, *Die Erzählung von der Geburt des Messias*, στο: Miller G. - Fr. W. Niehl, *Vom Babel...*, 244):

- Ο Δαβίδ βοσκούσε πρόβατα κοντά στη Βηθλεέμ. Εκεί κλήθηκε στον βασιλικό θρόνο.
- Η Μισνά (ιουδαϊκή παράδοση) γνωρίζει ότι στους ποιμένες (που έβοσκαν τα κοπάδια προβάτων του Ναού της Ιερουσαλήμ, από τα οποία τα αρνιά προωθούνταν εκεί για τις θυσίες) πρώτα θα δινόταν η είδηση για τον ερχομό του Μεσσία.
- Στη διήγηση του Λκ έργο των ποιμένων είναι να πιστοποιήσουν τη μεσσιανικότητα του Ιησού (βλ. Μιχ 4, 8).
- Οι ποιμένες είναι εκπρόσωποι του απλού λαού, στον οποίον πρώτα αγγέλλεται η εκπλήρωση των επαγγελιών.

Η τότε "καθωσπρέπει" κοινωνία, με επικεφαλής τη θρησκευτική ηγεσία, υποπτευόταν τους ποιμένες ως κλέφτες και ληστές, δεν τους δεχόταν ως αξιόπιστους μάρτυρες στα δικαστήρια, τους περιφρονούσε και τους απέκλειε. Και όμως στο Ευαγγέλιο αυτοί γίνονται οι πρώτοι μάρτυρες του μεγάλου γεγονότος· σε αυτούς αναγγέλλεται η χαρμόσυνη είδηση αυτοί την ανέμεναν, σε αυτούς πρώτιστα αφορούσε και όχι στην Ιερουσαλήμ ούτε στον Ναό μήτε στο παλάτι του Ηρώδη.

8. "Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ..." (Λκ 2, 14). Ο χριστουγεννιάτικος ύμνος των αγγέλων σε ένα εκφραστικό τρίπτυχο (σε αναπτυγμένη απόδοση):

- δόξα (= δέος, τιμή, ευγνωμοσύνη) στον Θεό στους ουρανοὺς ψηλά
- ειρήνη Θεοῦ αληθινή πάνω στη γη παντού
- εὐνοια, χάρη, ἀγάπη και ἔλεος Θεοῦ για τους ανθρώπους

9. Ηρώδης (Μτ 2, 3-8, 12). Στη δ.ε. 2 δόθηκαν αρκετές πληροφορίες για τον Ηρώδη. Προσθέτουμε ακόμα δύο: α) Προσπαθούσε να συμπεριφέρεται ως ασυτηρός Ιουδαίος. Χωρίς να πληγώνει βάνουσα τον λαό, μερμνούσε για πολιτιστικά ζητήματα με βάση τα ελληνορωμαϊκά πρότυπα. β) Μερικές από τις θηριωδίες που διέπραξε: Με διαταγή του εκτελέστηκαν όλοι οι αντίπαλοί του με τα γυναικόπαιδά τους, πολλοί Φαρισαίοι και Νομοδιδάσκαλοι, δεκάδες μέλη του Μεγάλου Συνεδρίου, εκατοντάδες αξιωματικοί, μέλη της οικογένειάς του (πεθερά του, μία από τις 10 γυναίκες του και τρεις γιοι του - τη σύζυγο και τους γιους εκτέλεσε ο ίδιος).

10. μάγοι (Μτ 2, 1 7 εξ.). Πέρα από την αστρονομία και αστρολογία, ασχολούνταν με το σύνολο των τότε επιστημών. Πιθανολογείται ότι ήταν περισσότεροι από τρεις και ασφαλώς θα είχαν και συνοδούς. Τα 3 δώρα τους ήταν η συνηθισμένη προσφορά προς βασιλείς. Οι ερμηνευτές στη διή-

γηση του Μτ για την προσκύνηση των "μάγων" ανιχνεύουν την πρόθεσή του να πει: Οι ηγέτες του ισραηλιτικού λαού απέρριψαν τον Ιησού· τη σωτηρία που έφερε εκείνος αρχίζουν να την αναζητούν οι αλλοεθνείς και αλλόθρησκοι το μήνυμά του κηρύσσεται σε αυτούς και γίνεται αποδεκτό.

11. "είδαμε να ανατέλλει το άστρο του" (Μτ 2, 2). Πολλές οι συζητήσεις γι' αυτό το άστρο. Καθαρὰ επιστημονική εξήγηση δεν υπάρχει. Πέρα από τις όποιες υποθέσεις, ας σημειωθεί μια απλή εξήγηση: Πρόκειται για ένα φαινόμενο αστρονομικό και συνάμα μεταφυσικό. Οι σοφοί της Ανατολής ("μάγοι") από τη μελέτη των τότε αστρονομικών φαινομένων συμπεράναν ότι στη χώρα των Ισραηλιτών είχε γεννηθεί ένας μεγάλος ηγέτης. Η θεία πρόνοια τους οδήγησε - με κάποιον τρόπο που ταίριαζε σε αστρονόμους και αστρολόγους - να τον βρουν και να τον προσκυνήσουν στη Βηθλεέμ της Ιουδαίας.

12. αρχιερείς και γραμματείς (Μτ 2, 4). Οι *αρχιερείς* αποτελούσαν την ομάδα όσων είχαν διατελέσει παλαιότερα φορείς αυτού του αξιώματος με επικεφαλής τον τότε εν ενεργεία. Ο αρχιερέας ήταν κορυφαίος του ιερατείου και πρόεδρος του Μεγάλου Συνεδρίου. Προσέφερε πρωί και βράδυ κάθε μέρα θυσία στον Ναό. Έχριζε τους βασιλείς. Όφειλε να είναι άψογος στη ζωή του, ακόμη και στο ειδικό ντύσιμό του. 6-10 επίσημοι συνεργάτες ήταν στη διάθεσή του. Για τους *Γραμματείς* βλ. μάθ. 2 (Πληροφ. - θεολ. 3α).

13. "Σήκω ... φύγε στην Αίγυπτο" (Μτ 2, 13). Η Αίγυπτος συχνά αποτελούσε καταφύγιο για διωκόμενους Ισραηλίτες. Γι' αυτό από παλιά πάντοτε υπήρχαν εκεί συμπατριώτες. Οι τρεις έμειναν στην Αίγυπτο μάλλον για μικρό μόνον διάστημα - ίσως μερικούς μόνον μήνες. Για τον ακριβή τόπο της εκεί διαμονής τους δεν υπάρχουν πληροφορίες. Πάντως η απειλή κατά της ζωής του Ιησού, η εξ' αφορμής της ύπαρξής του φονική βία (σφαγή των νηπίων από τον Ηρώδη) και η προσφυγιά καταγράφονται στο βιογραφικό του ήδη από την αρχή της ζωής του.

14. σκότωσαν ... όλα τα αγόρια ... (Μτ 2, 16). Για τα αδικοσφαγμένα νήπια κάποιος θρύλος - που πέρασε και σε κάλαντα - μιλάει για αριθμό 14.000! Όπως ξέρουμε, στους Ισραηλίτες οι αριθμοί 3, 7, 14, 40 κ.ά. (μαζί με τα πολλαπλάσιά τους) όχι σπάνια έχουν και συμβολική σημασία. Εν προκειμένω σημαίνει: "Σφάχτηκαν όλα, δεν γλίτωσε κανένα". Στη λατρεία μας τα μνημονεύουμε (μαζί με τη φυγή στην Αίγυπτο) στις 26 Δεκεμβρίου.

15. ο Ιωσήφ... φοβήθηκε... Ήρθε... στη Ναζαρέτ... Ναζωραίος (Μτ 2, 22-23). Ο γιος του Ηρώδη Αρχέλαος ("εθνάρχης" Ιουδαίας και Σαμάρειας) ήταν βίαιος, όπως ο πατέρας του. (Αργότερα υπέπεσε στη δυσμένεια των Ρωμαίων, καθαιρέθηκε και εξορίστηκε). Λοιπόν προέκυψε νέα απειλή για τη ζωή του μικρού Ιησού. Αυτό φόβισε τον Ιωσήφ, ο οποίος ούτε απλώς να περάσει δεν τόλμησε από τη Βηθλεέμ. Κατευθύνθηκε στην Ναζαρέτ, από όπου είχε ξεκινήσει περίπου δύο χρόνια πριν για τη Βηθλεέμ. - Με βάση το "*Ναζωραίος*" οι χριστιανοί αρχικά αποκαλούνταν περιφρονητικά "*Ναζωραίοι*" ή "*Ναζηραίοι*", αλλά και "*Γαλιλαίοι*". Γι' αυτό άλλαξαν την επωνυμία τους σε "*Ναζαρηνοί*". Ως γνωστόν, το όνομα "*Χριστιανοί*" το έλαβαν αργότερα στην Αντιόχεια (βλ. Πραξ 11, 26).

16. Αλλιώτικος και συναρπαστικός ο ερχομός του Μεσσία Ιησού. Η υποδοχή του στον κόσμο αντιφατική: Από τη μια μεριά ύμνοι, σέβας και προσκύνηση από την άλλη απειλή και ανατροπές. Χαρά και αγωνία γι' αυτόν α ξεχώριστα από την αρχή. Κάτι νέο και εκρηκτικό χαράζει στον ορίζοντα και αρχίζει να κινείται μαζί του. Προμηνύονται ασυνήθιστα και απρόοπτα. Ο ίδιος θα είναι ασυνήθιστος. Ανατροπές; Αρχέτυπο ζωής; Ελευθερωτής; Για ποιους από τι; πώς; γιατί; για πόσο; Πώς θα πορευθεί στη ζωή του; Τι θα αντιμετωπίσει; Τι ίχνη και τι κόσμο θα αφήσει πίσω του; Και με ποιο κόστος;

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Να πληροφορηθούν οι μαθητές/τριες λεπτομερώς από τις αφηγήσεις των Ευαγγελίων τα σχετικά με τη γέννηση του Χριστού γεγονότα.   β. Να εμβαθύνουν, όσον είναι εφικτό, στη σημασία του γεγονότος της γέννησης του Χριστού.   γ. Να κατανοήσουν ότι μ' αυτό το γεγονός ξεκίνησε η Βασιλεία του Θεού στον κόσμο και ότι η μέρα που συνέβη ονομάστηκε "γενέθλιος ήμερα τής ανθρωπότητας" (Μ. Βασίλειος), κάτι που δικαιολογημένα αποτέλεσε αφορμή μεγάλης χαράς και ελπίδων για όλους.   δ. Να διαπιστώσουν ότι τα χαρμόσινα στοιχεία των σχετικών με τη Γέννηση ευαγγελικών κειμένων είναι συνυφασμένα με δραματικά.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Τα περισσότερα παιδιά έχουν μέσα τους - από το σπίτι κι από το Δημοτικό - μιαν ελλιπή και μάλλον παραμυθένια εικόνα για τα σχετικά με τη γέννηση του Χριστού γεγονότα. Για πρώτη φορά θα πληροφορηθούν σφαιρικά από τις ευαγγελικές πηγές γι' αυτά.

Θα ανακαλύψουν σε αυτά:

- πλοκή, εκπλήξεις και σοβαρότητα
  - γεγονότα ασυνήθιστα και πολυσήμαντα
  - στοιχεία χαρμόσυνα αλλά και δραματικά, άρρηκτα δεμένα και συνυφασμένα. Έτσι:
    - θα αναθεωρήσουν και θα διορθώσουν την ελλιπή εικόνα τους για τη Γέννηση
    - θα αποκομίσουν γι' αυτήν μια νέα, ωριμότερη, σοβαρότερη και ουσιαστικότερη ματιά
    - ίσως θα ευαισθητοποιηθούν για σκέψεις και στάση ζωής σύμφωνες με το γεγονός
- Το ενδιαφέρον και η προσοχή τους αναμένονται ζωηρά, η συμμετοχή τους δημιουργική.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Ο στίχ. Λκ 2, 16 (στο πρωτότυπο) και αποσπάσματα των **στίχ. 10** και **11**, καλλιτεχνικά γραμμένα από μαθητές/τριες σε χαρτόνι, προτείνεται να είναι αναρτημένοι πάνω από τον πίνακα ή σε εμφανές σημείο του τοίχου, σε 3 και 2 σειρές αντίστοιχα, ως εξής:

*"Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ
καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη,
ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία"*

*"Σας φέρνω χαρμόσυνο ἀγγέλιμα:
Σήμερα γεννήθηκε για χάρη σας σωτήρας"*

β. Ερωτ. 1: Στόχος της: Να προσέξουν οι μαθητές/τριες τις διηγήσεις (που είναι μεγάλες) και να εντοπίσουν πανοραμικά όλα τα γεγονότα που περιγράφουν. Το κείμενο α' απαιτεί κάπως σύνθετο τίτλο:

"Η γέννηση του Χριστού στη Βηθλεέμ και συνοδευτικά γεγονότα (Μήνυμα αγγέλου προς βοσκούς - Ὕμνος αγγέλων - Επίσκεψη βοσκών στον Νεογέννητο)"

γ. Ερωτ. 2: Αναμενόμενα: στ. 10: - κομιστής χαράς μεγάλης στον κόσμο
στ. 11: - σωτήρας/ελευθερωτής των ανθρώπων
στ. 14: • δόξα Θεού στα ουράνια
• ειρήνη αληθινή πάνω στη γη
• εὐνοια, αγάπη, απελευθέρωση (και πλήρης ζωή) για τους ανθρώπους

(Σημ.: Για τα 3 σημεία του στ. 14 βλ. και απόδοση πιο πάνω Ερμ. - θεολ. 8)

δ. Ερωτ. 3: Έχουμε κριτική της θρησκευτικής και κοινωνικής προνομιστικής νοοτροπίας και αξιολόγησης των τότε κρατούντων με ταυτόχρονη έμπρακτη σχετική ανατροπή:

- άσημοι και περιφρονημένοι είναι στο περιθώριο
- ξένοι και αλλόπιστοι δεν είναι πλησίον

Στη νέα ανθρωπότητα που ξεκίνησε με τη γέννηση του Χριστού:

- οι έσχατοι γίνονται πρώτοι
- ανοίγει ο δρόμος για όλους και καλούνται όλοι
- τιμούνται όσοι μονίμως υποτιμού- • στον καινούριο κόσμο υπάρχει θέση για όλους που θέλουν, αναζητούν και ανταποκρίνονται
- νταν

ε. Ερωτ. 4: Τα προβλήματα είναι:

- φιλοξενία
- απειλή θανάτωσης
- μακρές οδοιπορίες
- ταλαιπωρίες
- διωγμός
- προσφυγιά
- κακουχίες
- αλλαγή κατοικίας

Τα παραπάνω και άλλα πολλά (με τρισχειρότερο τη Σταύρωση) θα τον συνοδεύουν μέχρι και την ταφή του.

στ. Εργασία α: Επιχειρείται **διαθεματική προσέγγιση της Γέννησης**. Προτείνεται - όπου είναι δυνατόν - συνδιδασκαλία με τον Φιλόλογο της τάξης για φιλολογική και θρησκευτική/θεολογική προσέγγιση του λογοτεχνικού κειμένου που θα επιλεγεί.

ζ. Εργασία β. Με αυτήν αρχίζουν για τους μαθ. τα θετικά της **συνεργατικής μάθησης**. Αποτελεί και ένα είδος **αξιολόγησης του μαθήματος**, διότι θα φανερώσει πόσο έχει κατανοηθεί το ουσιαστικό περιεχόμενο των διηγήσεων για τη Γέννηση. Αναμένονται οι χαρακτηρισμοί: **δραματική, ενδιαφέρουσα, σοβαρή, χαρούμενη**. (Βλ. πιο πάνω εισαγωγή και Ερμ. - θεολ. 1, 5-7, 8, 13, 15).

η. Πρόσθετη πρόταση για **διαθεματική εργασία** με θέμα: «*Το χριστουγεννιάτικο δέντρο ως σύμβολο και ως στολίδι*». (Προέλευση και ιστορία του εθίμου, ποικιλία και πλούτος στολισμού, συμβολισμοί των δέντρων).

θ. **Αξιολόγηση:** Ερωτ. 4, 7 και 8. Ερωτ. 2, 3, 4.

7. Πώς γιορτάζουμε τα Χριστούγεννα;

Στη μικρή Βηθλεέμ πήρε σάρκα και οστά και φανερώθηκε το μέγα μυστήριο της ενανθρώπισης του Θεού. Ποιητές, ζωγράφοι, υμνωδοί και στοχαστές ύμνησαν, στόλισαν, λάτρευαν και χάραξαν βαθιά στη μνήμη των ανθρώπων το πελώριο γεγονός. Και πάντα, όταν το γιορτάζουν, το ξαναμελετούν και μετρούν το μπόι της ζωής με μέτρο τη ζωή και το φως που ξεχύθηκαν από την αξέχαστη Βηθλεέμ της Ιουδαίας.

Α. Γιορτή Χριστουγέννων: πληροφορίες, στοχασμοί, προβληματισμοί

1. **Επιγραμματικές ονομασίες της Γέννησης και της γιορτής των Χριστουγέννων** (από παλιούς και νεότερους θεολόγους και δασκάλους της πίστης σε Ανατολή και Δύση):

- "Γενέθλιος ημέρα της ανθρωπότητος"
- "Τομή της ιστορίας σε πριν και μετά"
- "Χαραυγή και ξεκίνημα του καινούριου κόσμου"
- "Εκρηξη της ελπίδας"
- "Αρχή της ανάπλασης και καινοποίησης της ανθρωπότητας"
- "Χειμωνιάτικη Πασχαλιά" (Th. Hopko)

Με βάση όλα τα παραπάνω τα Χριστούγεννα θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως:

* **Γιορτή της χαράς, της αγάπης και της ανθρωπιάς**

* της **απελευθέρωσης, της συναδέλφωσης και της ειρήνης**

* της **δημιουργικότητας, της ευθύνης και των αγώνων στη ζωή** για ανθρωπινότερο κόσμο

2. **Πότε και πώς τα Χριστούγεννα καθιερώθηκαν ως γιορτή;** Τα Χριστούγεννα δεν ανήκουν στις πρωτοχριστιανικές γιορτές. Αρχικά οι χριστιανοί γιόρταζαν, ως γνωστόν, κυρίως το Πάσχα (Σταύρωση και Ανάσταση του Χριστού). Γύρω στο έτος 300 είχαν εισαχθεί για τις 6 Ιανουαρίου τα *Επιφάνια* ως γιορτή της εμφάνισης ή φανέρωσης ("επιφάνειες") της μεσσιανικότητας ή της θεότητας του Ιησού. Μάλλον πρωτοεπικράτησε στην Αλεξάνδρεια, όπου την ημέρα αυτή γιορτάζονταν με λαμπρότητα τα γενέθλια του πολυύχου θεού "Αιώνος" (= του αιώνιου χρόνου). Και αυτό έγινε για να απομακρυνθούν και να προφυλαχθούν οι χριστιανοί από τους "εθνικούς" (= ειδωλολάτρες). Παρά την αρχική ταλάντευση, αν κατ' αυτήν γιορτάζονταν η βάπτισή ή η γέννηση του Χριστού, τελικά επικράτησε να συνεορτάζονται και τα δύο γεγονότα. Στη Ρώμη όμως από το 336 άρχισε ο εορτασμός των Χριστουγέννων στις 25 Δεκεμβρίου, μέρα εκεί της γιορτής του "αήττητου ήλιου" (dies invicti solis). Από εκεί επεκτάθηκε στην υπόλοιπη Δύση. Στην Ανατολή η γιορτή των Χριστουγέννων πρωτοδιαδόθηκε στην Καισάρεια της Καππαδοκίας από τον Μ. Βασίλειο γύρω στα 376. Βαθμηδόν επεκτάθηκε: στην ΚΠολη (379), Αντιόχεια (386), Ιεροσόλυμα (431), Αλεξάνδρεια (433) κ.λπ. Επί Ιουστινιανού (527-565) επικράτησε παντού, πλην Αρμενίας, που επέμεινε στα *Επιφάνια*. – *Η νηστεία των Χριστουγέννων αρχικά ήταν 7ήμερος, αργότερα έγινε 40ήμερος.*

3. **Τα Χριστούγεννα στους χριστιανούς της Δύσης.** Από τον 4ο αι. μέχρι και σήμερα γιορτάζονται με λαμπρότητα - στους ναούς και εκτός, ιδίως στην οικογένεια. Ο στολισμός των πάντων είναι εντυπωσιακός. Οι 4 Κυριακές πριν τη γιορτή ονομάζονται "περίοδος αναμονής του ερχομού" (Advent). Στους ναούς, στους δρόμους και στα σπίτια υπάρχουν πολυέλιαιοι ή στεφάνια με κλαδιά από έλατο με 4 λάμπες ή λαμπάδες. Την α' Κυριακή ανάβουν τη μία, την β' τη δεύτερη κ.ο.κ. – Ένα παράδειγμα για κάποιες προχριστουγεννιάτικες εκδηλώσεις που γίνονται στη Γερμανία: Μεμονωμένες οικογένειες ή περισσότερες μαζί ή ομάδες πιστών σε ενοριακά ή άλλα κέντρα συλλόγων κάθονται γύρω γύρω, με το στεφάνι και τις 4 λαμπάδες στο κέντρο, με ροφήματα και γλυκίσματα χριστουγεννιάτικα, και τραγουδούν παλιά ή νέα χριστουγεννιάτικα τραγούδια από τα πάμπολλα που έχουν και ξέρουν. Αυτό γίνεται τις Κυριακές και καθημερινές. Φυσικά η θεία λειτουργία της γιορτής στις 25 Δεκεμβρίου παρουσιάζει ένα μοναδικό αποκορύφωμα. – Η εξέχουσα θέση της γιορτής των Χριστουγέννων στη Δύση συνδέεται με λόγους θεολογικούς, πολιτιστικούς, ιστορικούς και ψυχροσύνθεσης των δυτικών χριστιανών. Χωρίς να λείπει και εκεί όπως κι εδώ το

κοσμικό στοιχείο, που απειλεί την χριστουγεννιάτικη ουσιαστικότητα, οι εκδηλώσεις ανθρωπιάς, συμφιλώσης, πνευματικής ανάτασης και ανανέωσης κάνουν πολύ αισθητή την παρουσία τους στη ζωή και στις σχέσεις τους.

4. Στους χριστιανούς της Ανατολής. Εδώ τα Χριστούγεννα είναι πρώτα και κύρια εκκλησιαστικά. Παρουσιάζουν μιαν ιερή σοβαρότητα, σεμνή ιεροπρέπεια και χαρακτηριστική ανθρώπινη ζεστασιά. Η Σαρακοστή με το ασκητικό πρόγραμμα ζωής, ο μόνιμος ύμνος "Η Παρθένος σήμερα τὸν προαιώνιον Λόγον..." τις 4 Κυριακές πριν, η Κυριακή προ των Χριστουγέννων, η ακολουθία των Ωρών της Παραμονής και ο Εσπερινός και, τέλος, ο ωραίος Όρθρος της γιορτής, προετοιμάζουν εκκλησιαστικά τους πιστούς. Η γλώσσα της χριστουγεννιάτικης υμνολογίας είναι αρχαιοπρεπής και σεβάσιμα - και μακάρι να ήταν κατανοητή από πολλούς!... Η ποιητική πνοή και ο πλούτος της υψηλής στάθμης. Οι νηφάλιες μελωδίες συμπληρώνουν τη γλυκιά και κατανυκτική ατμόσφαιρα. Και κάτι το ξεχωριστό: Ο Όρθρος και η θ. Λειτουργία τελούνται τα χαράματα - μια παλιά παράδοση που συνεχίζεται ως σήμερα. - Χάρη στις νεότερες ερμηνευτικές προσπάθειες Ελλήνων καινοδιαθηκολόγων (σχετικά βλ. δημοσιεύματά τους στη Βιβλιογραφία) ένας ευρύτερος κύκλος ενδιαφερόμενων ενημερώθηκαν και βοηθήθηκαν, ώστε να προσεγγίσουν πιο συνειδητά την ουσία, το βάθος, την αξία και τα μηνύματα ζωής της μεγάλης γιορτής. Με αυτόν τον τρόπο ατόνησαν σε κάποιο βαθμό τα γλυκερά, ρομαντικά και ειδυλλιακά στοιχεία που σκέπαζαν τη χριστουγεννιάτικη σοβαρότητα και δυναμική. Πάντως και εδώ όπως και στη Δύση οι θετικές εκδηλώσεις την περίοδο πριν και μετά τη γιορτή είναι πολλές και ελπιδοφόρες.

5. Μερικά χαρακτηριστικά έθιμα και εκδηλώσεις τα Χριστούγεννα:

* Οι ξενιτεμένοι διασχίζουν γη, αιθέρες και θάλασσες, για να βρεθούν στο πατρικό τους τα Χριστούγεννα

* Στο τραπέζι της παραμονής ή ανήμερα της γιορτής αφήνουν κενή τη θέση εκείνων που δεν μπόρεσαν να έρθουν (από την ξενιτιά ή από δουλειές)

* Κάποιοι δεν σηκώνουν το βράδυ της παραμονής το τραπέζι με όσα περίσσεψαν. Με αυτή την κίνηση ο νους τους πηγαίνει στους πεινασμένους παντού στον κόσμο και ίσως τους ευαισθητοποιεί για έμπρακτες σχετικές κινητοποιήσεις

* Αρκετές οικογένειες προσκαλούν στο χριστουγεννιάτικο τραπέζι ξένους, για να νιώσουν και αυτοί λίγο οικογενειακά (μακριά από τους δικούς τους στην πατρίδα τους)

* Οικογένειες, ομάδες ή μεμονωμένα πρόσωπα, μόνοι τους ή με διάφορους συλλόγους, επισκέπτονται και δίνουν δώρα και ευχές σε διάφορα ιδρύματα (γηροκομεία, νοσοκομεία, φυλακές, κέντρα αλλοδαπών κ.λπ.), ή σε μεμονωμένους ανθρώπους που βρίσκονται σε ανάγκη (μοναχικοί, ξένοι, άρρωστοι, άνεργοι, ανάπηροι κ.λπ.).

B. Διδακτικά

α. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Με την ερμηνεία της εικόνας της Γέννησης και με τη βοήθεια εκκλησιαστικών ύμνων και άλλου σχετικού με τη γιορτή υλικού, οι μαθητρίες/τές:

- α. Να προχωρήσουν βαθύτερα στις επιδιώξεις της δ. ε. 6 και να αντιληφθούν ότι τα Χριστούγεννα, εκτός από τη χαρμόσυνη, έχουν και τη δραματική και σταυρική διάστασή τους.
- β. Να προβληματιστούν πάνω στον τρόπο με τον οποίον γιορτάζονται συνήθως.
- γ. Να αρχίσουν σε αυτό το μάθημα (και να συνεχίσουν σε υπόλοιπα) να εισάγονται και να ασκούνται μελετημένα, ώστε βαθμιαία να μάθουν να προσεγγίζουν και να καρπώνονται την ομορφιά και τον πλούτο περιεχομένων των εκκλησιαστικών εικόνων και ύμνων που σχετίζονται με ευαγγελικά κείμενα.

β. Ψυχοπαιδαγωγικά

Έχουμε τρία δεδομένα που ευνοούν τη θετική διάθεση, την προσοχή και το ενδιαφέρον για αυτό το μάθημα:

- Όλα τα παιδιά, λίγο-πολύ φέρουν μέσα τους πολλές αναμνήσεις από τη γιορτή των Χριστουγέννων, όσο κι αν αυτές είναι επιφανειακές.

- Στο προηγούμενο μάθημα για πρώτη φορά πληροφορήθηκαν από τα ευαγγελικά κείμενα σφαιρικά για το γεγονός της Γέννησης και προσέγγισαν κάπως το βαθύτερο περιεχόμενό της σε σχέση με τη ζωή και την πραγματικότητα.
- Σε αυτό το μάθημα θα έχουν μιαν άγνωστη σε αυτά (αλλά και σε πολλούς) ερμηνευτική προσέγγιση της εικόνας της Γέννησης με το πλούσιο περιεχόμενό της. Επιπλέον θα ασχοληθούν και με δύο ευαίσθητα ποιήματα και ένα παρόμοιο σκίτσο.

γ. Διδακτικοί χειρισμοί

1. Εικόνα της Γέννησης. Καμιά άλλη εικόνα δεν περιέχει τόσα πολλά, ποικίλα και σπουδαία καλλιτεχνικά, ιστορικά και θεολογικά στοιχεία όσα η εικόνα της Γέννησης. Η ερμηνεία της ίσως αποτελέσει μιαν έκπληξη στη τάξη. Αυτό θα εξαρτηθεί όμως από τον τρόπο της διδακτικής προσέγγισης, από τον οποίο κατηγορηματικά πρέπει να αποκλειστεί εκ των προτέρων η μορφή της εισήγησης/διάλεξης. Σχετικά προτείνονται τα εξής:

- Η εικόνα του βιβλίου να είναι αναρτημένη σε έγχρωμη φωτοτυπία διαστάσεων αφίσας ή να προβάλλεται σε έγχρωμη διαφάνεια Α4 με το γραφοσκόπιο (overhead projector). Αν αυτά είναι αδύνατο να γίνουν, τότε αρκούμαστε στην εικόνα του βιβλίου.
- Ο/η συνάδελφος διαβάζει στην τάξη (που παρακολουθεί από το βιβλίο) τις 3 αράδες του Α: "Πώς παρατηρούμε μια εικόνα", τονίζοντας ένα-ένα και αργά όλα τα σημεία.
- Στη συνέχεια διαβάζει ή απλώς λέει ελεύθερα το: "Κοιτάζοντας την εικόνα της Γέννησης προσέχουμε και παρατηρούμε • στο κέντρο: "τη στάση της Θεοτόκου... μέσα στο σπήλαιο".
- Οι μαθ. προσπαθούν μόνοι/ες τους, καθώς και με υποβοηθητικές ερωτήσεις, να ανακαλύψουν όσα στοιχεία μπορέσουν από τα (κατά σειράν) Β4, 2, 1 και 3. Ο/η καθ. συμπληρώνει ή δίνει εντολή να διαβάσει κάποιος/α όποιο/α δεν απαντήθηκαν πλήρως.
- Με τον ίδιο τρόπο θα συνεχιστεί η έρευνα και στα υπόλοιπα 6 σημεία.
- Κλείνοντας, κάποιος/α διαβάζει αργά και με έμφαση την τελευταία παράγραφο.
- Στο τέλος η τάξη καλείται να εκφράσει εντυπώσεις, συναισθήματα και εκτιμήσεις για και από αυτή την εικονο-ερμηνευτική εμπειρία.

Σημείωση: Αν υπάρξει ερώτημα για το είδος και το σχήμα της φάτνης, πληροφορούμε ότι πρόκειται για συμβολική λάρνακα (= τάφο λαξευμένον σε πέτρα). Στις περισσότερες εικόνες της Γέννησης οι εικονογράφοι συνεκφράζουν, με το χαρμόσυνο στοιχείο, και το δραματικό με λεπτομέρειες ειλημμένες από το τέλος της ζωής του Χριστού. Έτσι προσημειώνουν ότι τον Τεχθέντα περιμένουν σταυρός, θάνατος και τάφος. Συνδέουν φάτνη με τάφο. Άλλες εικόνες παρουσιάζουν τη Μητέρα του Βρέφους θλιμμένη και με βλέμμα μακρινό. Ζωγραφικά οι εικονογράφοι προεκφράζουν έτσι τον πόνο που θα βιώσει η Παναγία, σύμφωνα με την πρόρρηση του αγίου Συμεών (βλ. Λκ 2, 35· λεπτομέρειες στη δ.ε. 8). Όμως η Ανάστασή του θα ξανα φωτίσει τα πάντα. Γι' αυτό και η εικόνα στο πάνω μέρος έχει πολύ φως· επίσης ένα γλυκό φως είναι διάχυτο παντού. Τέλος, πληροφορούμε ότι υπάρχουν διάφορων τύπων συνθέσεις της εικόνας. Θα τις αναζητήσουν και θα τις παρουσιάσουν στην τάξη όσοι αναλάβουν την *Εργασία 4* (βλ. πιο κάτω).

2. Οικογενειακά Χριστούγεννα. Ενημερώνουμε την τάξη για μια καινοτομία, που τα τελευταία χρόνια εφαρμόζουν κάποιες οικογένειες σε σχέση με την εικόνα της Γέννησης και το χριστουγεννιάτικο δέντρο:

- Σε περίοπτη θέση του δέντρου τοποθετούν οπωσδήποτε μια παραδοσιακή Γέννηση.
- Το βράδυ της παραμονής των Χριστουγέννων πριν το δείπνο (ή και μετά) κάποιος διαβάζει την ιστορία της Γέννησης (κατά σειράν: Λκ 2, 1-20. Μτ 2, 1-23). Ψάλλουν τον ύμνο: "Η Γέννησίς Σου, Χριστέ ό Θεός ήμών...", ίσως και κάποιο χριστουγεννιάτικο τραγούδι, π.χ. "Άγια νύχτα..." κ.ά., και ανταλλάσσουν ευχές. Μερικοί διοργανώνουν αυτή τη σπιτική τελετή ανήμερα της γιορτής, πριν το μεσημεριανό γεύμα.
- Ρωτούμε πώς τους φαίνεται αυτή η ιδέα και αν εκτιμούν ότι αξίζει να την εφαρμόσουν στο σπίτι τους.

3. Εργασία για ομάδες

Εργασία 1. α. Ποίημα Ελ. Μάινα και γερμανικό στίχο. Δυνατές απαντήσεις:

- οι άνθρωποι προσπερνούν το γεγονός
- καταναλωτική νοοτροπία
- αδιαφορία για τον συνάνθρωπο
- ανύποπτοι για την ουσία και το βαθύτερο νόημα του γεγονότος και της γιορτής
- κοσμικότητα και επιφανειακότητα
- ετήσια γιορταστική ρουτίνα
- τυπικότητα και εξωστρέφεια
- ρηχή εθιμικότητα

Και οι δύο: - επισημαίνουν κριτικά προβληματικές πλευρές του εορτασμού των Χριστουγέννων
- κατά βάθος κάνουν έκκληση για μια βαθύτερη ματιά στο τι έγινε τότε και τι πρέπει να γιορτάζουμε σήμερα και πάντοτε

β. Ποίημα από Αϊτή:

- να ζούμε με ελπίδα
- αποδοχή του ξένου και φροντίδα γι' αυτόν
- συμβολή στο να γίνεται το καλό
- συμπάρασταση και παρηγοριά σε αυτούς που υποφέρουν
- έμπρακτη αγάπη προς τους άλλους
- λιγότεμα της ανάγκης του άλλου
- καρδιές ευχαριστημένες και ευτυχημένες
- στροφή προς τον Θεό

Εργασία 3. Για τα Χριστουγεννιάτικα τραγούδια ζητείται η επισήμανση σε αυτά στοιχείων: α) από τα γεγονότα της Γέννησης, β) από την ουσία, το βάθος, την αξία και τα μηνύματά της, γ) από τον εορτασμό των Χριστουγέννων (εκκλησία, καμπάνες, λειτουργία, ανθρωπινότερες σχέσεις και εκδηλώσεις, οικουμενικές σκέψεις, κοινωνικές ευθύνες και δράσεις, ειρήνη κ.λπ.). Να απαντήσουν ποια και πόσα από αυτά τα στοιχεία υπάρχουν ή δεν υπάρχουν, και πώς.

Εργασία 4. Άλλες εικόνες της Γέννησης. Παρατηρητέα και διαπιστωτέα: α) Τι παραμένει σταθερό; Ποιες σκηνές είναι τοποθετημένες σε άλλο σημείο; β) Η θέση της Παναγίας και η έκφρασή της. γ) Πού και πόσοι είναι οι άγγελοι και οι βοσκοί; δ) Τα χρώματα (ποια, πόσα, έντονα, ανοιχτά, απαλά κ.λπ.). ε) Συνυπάρχουν αρμονικά ή μονομερώς τα χαρμόσυνα με τα δραματικά στοιχεία; (Να γίνει έκθεση των εικόνων στους τοίχους της τάξης).

Εργασία 5. Να τα αναζητήσουν στην οικογένειά τους, από συγγενείς, φίλους, γνωστούς, ειδήμονες και σχετικά βιβλία. Η αξιολόγηση να γίνει με βάση τη σχέση τους προς το πνεύμα, την ουσία, το βάθος, την αξία και τα μηνύματα της Γέννησης και της γιορτής των Χριστουγέννων. (βλ. και οδηγίες για την Εργασία 3).

Μεθόδευση για τις Εργασίες 1-5:

• Σχηματίζονται ομάδες από 4-5 μαθητές/τριες. Αν περισσεύουν κάποιον/ες, τότε το ίδιο θέμα αναλαμβάνουν 2 ομάδες. Υποχρέωση των ομάδων: να παραδώσουν αντίγραφο της δουλειάς τους στον/στην καθ. τουλάχιστον μία μέρα πριν από την παρουσίαση στην τάξη. Οι εργασίες να είναι σύντομες.

• Οι Εργασίες ποικίλλουν σε δυσκολία (λ.χ. οι 1 και 2 είναι ευκολότερες). Ο/η καθ. να φροντίσει, ώστε η ανάθεση να γίνει ανάλογα με τις ικανότητες των ομάδων.

Σημ. Όλες οι Εργασίες (1-5) έχουν **διαθεματικά στοιχεία** (ποίηση, ζωγραφική, λαογραφία, μουσική, πληροφορική).

Αξιολόγηση. Όλα τα σημεία του Β ("Πώς μπορούμε να ερμηνεύσουμε την εικόνα...").

8. Τα παιδικά χρόνια του Ιησού

Την 8η μέρα της ζωής του Ιησού περιτομή και ονοματοδοσία του. Την 40ή μέρα καθαρμοί και αφιέρωσή του στον Θεό. Συμεών και Άννα προφητικά μαρτυρούν ποιος είναι, τι θα κάνει, πώς θα αντιμετωπιστεί, τι τον περιμένει. Από όσα πράττει και λέει στον Ναό κάτι από το θείο του μυστικό λάμπει. Η Ναζαρέτ θα φιλοξενήσει για ακόμη 18 χρόνια τον σιωπηλό επισκέπτη - ως τη μεγάλη έκρηξη στον Ιορδάνη...

Α. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. περιτομή (Λκ 2, 21). Κυκλοτερής εκτομή μέρους του δέρματος από το άκρο του γεννητικού οργάνου του αγοριού. Τη συναντούμε στους αρχαίους Αιγυπτίους και Αιθίοπες, καθώς και στους μεσανατολικούς λαούς (πλην Ασσυρίων και Βαβυλωνίων). Γινόταν για λόγους υγείας (πρόληψη

μολύνσεων) και, στην εφηβική ηλικία, ως προετομασία για τον γάμο ή για μύηση και επίσημη ένταξη σε κάποια φυλή ή έθνος. Στους Ισραηλίτες προσέλαβε και θρησκευτικό χαρακτήρα. Θεοπίστηκε επί Αβραάμ ως συμβολική πράξη σε σχέση με τη σύναψη διαθήκης ανάμεσα στον Θεό και τον Αβραάμ (βλ. Γέν 17, 9-14 και 23-27). Με την περιτομή το παιδί ανήκε πλέον στον Θεό της Διαθήκης και γινόταν μέλος του λαού του Θεού. Αυτή ξεχώριζε εμφανώς τον γνήσιο Ισραηλίτη από τον ξένο και αλλόπιστο. Μεταγενέστερα συνδέθηκε άμεσα και με την ταυτόχρονη ονοματοδοσία. – Η περιτομή του Χριστού μνημονεύεται στη λατρεία μας την *1η Ιανουαρίου*.

2. Υπαπαντή: α) για τον καθαρισμό τους (2, 22). Η "ακαθαρσία" της γυναίκας εξωτερικά είχε σχέση με τις εκκρίσεις της ύστερα από τον τοκετό και με τις τότε σχετικές με αυτές αντιλήψεις (υγειονομικές, θρησκευτικές και ηθικές). Ο καθαρισμός γινόταν από τον ιερέα στον Ναό με θυσία άψογου αρνιού ενός έτους και ενός περιστεριού, ή - αν ήταν φτωχοί - δύο μικρών περιστεριών ή τρυγωνιών, και με δεήσεις υπέρ καθαρισμού και αφέσεως αμαρτιών. **β) έφεραν το παιδί... για να το αφιέρωσουν στον Θεό** (2, 22). Κάθε πρωτότοκο αγόρι θεωρούνταν ότι ανήκει στον Θεό, διότι Αυτός ελευθέρωσε τον Ισραήλ, "τον πρωτότοκό του γιο", από την αιγυπτιακή δουλεία (Εξ 13, 1-2). Η αφιέρωση του πρωτότοκου στον Θεόν είχε την έννοια της "εξαγοράς" του. Ο εξαγοραζόμενος πρωτότοκος θυμίζει, από τη στιγμή αυτή στον Ναό για πάντα, τη μεγάλη απελευθερωτική πράξη του Θεού, στην οποία ο λαός Ισραήλ χρωστούσε την ελευθερία και τη ζωή του. Ο πατέρας του αγοριού κατέβαλε για την "εξαγορά" του πρωτοτόκου του ένα συμβολικό μικροποσό στους ιερείς, που πήγαινε στο ειδικό ταμείο για τη συντήρησή τους. **γ) Γιορτή της Υπαπαντής** (2 Φεβρουαρίου). Ξεκίνησε από τη Δύση το β' μισό του 4ου αι. Σχετικά γρήγορα διαδόθηκε και στην Ανατολή. Επί Ιουστινιανού (525-565) επικράτησε παντού σε αυτήν. Στις 3 Φεβρουαρίου: "*Μνήμη του δικαίου Συμεών του Θεοδόχου και Άννης της προφήτιδος*".

3. Συμεών (2, 25). Μεγάλη μορφή ευσεβούς Ισραηλίτη. Δεν ήταν ιερέας. Η διήγηση του Λκ τον ανεβάζει στη θέση του πρώτου χριστιανού προφήτη. Στον μικρό Ιησού αναγνωρίζει τον Μεσσία και τον κηρύττει. Οι λόγοι του για τον Ιησού ως "*σημείον αντιλεγόμενον*" και προς τη μητέρα του: "*ο πόνος... θα διαπεράσει την καρδιά σου σαν δίκοπο μαχαίρι*" σαφέστατα υπαινίσσονται τα Πάθη του. – Ο Συμεών, που αξιώθηκε να δεχτεί στην αγκαλιά του τον αναμενόμενο Σωτήρα ως μικρό παιδί, ονομάστηκε "*Θεοδόχος*".

4. "σωτήρα... για όλους τους λαούς" (2, 32). Εδώ για πρώτη φορά στα Ευαγγέλια γίνεται λόγος για τη σημασία του Μεσσία πέρα από τον λαό του Ισραήλ: θα είναι ο *Σωτήρας όλων των λαών και εθνών (παγκιοσμιότητα, οικουμενικότητα)*.

5. στίχ. 36-39. Δεν περιλήφθηκαν στο ευαγγελικό κείμενο του βιβλίου για τους μαθητές. Σε αυτούς γίνεται λόγος για την **προφήτιδα Άννα**: πρότυπο ευσεβούς Ισραηλίτισσας γυναίκας, τιμημένης χήρας 84 ετών. Βρισκόταν μέρα-νύχτα στον Ναό, λάτρευε, προσευχόταν, νήστευε. Στίχ. 38: "*Παρουσιάστηκε εκείνη την ώρα και δοξολογούσε τον Θεό και μιλούσε για το παιδί σε όλους όσοι στην Ιερουσαλήμ περίμεναν τη λύτρωση!*". Δεύτερη προφητική μαρτυρία για τη μεσσιανικότητα του Ιησού, και μάλιστα από γυναίκα (Σημ.: **νήστευε**. Οι Ισραηλίτες νήστευαν κανονικά Τρίτη και Πέμπτη. Προσωπικά και εθελοντικά όποτε ήθελαν. Νήστευαν και για μεγάλα γεγονότα της ζωής και ιστορίας του λαού).

6. Κάθε χρόνο... Πάσχα... στην Ιερουσαλήμ (2, 41). Το προσκύνημα ίσχυε επίσης και για τη γιορτή της Σκηνοπηγίας. Από την υποχρέωση εξαιρούνταν: οι ανήλικοι, άρρωστοι, γέροι, κουτσοί, κουφοί, πνευματικά ανάπηροι, τυφλοί και μερικοί άλλοι.

7. δώδεκα χρονών (2, 42). Όλα τα αγόρια των Ισραηλιτών έπρεπε να παρακολουθήσουν τουλάχιστον μία φορά τη γιορτή του Πάσχα στον Ναό, πριν γίνουν 13 χρονών. Από τα 13 του ο νεαρός Ισραηλίτης θεωρείτο ενήλικο μέλος της θρησκευτικής κοινότητας, "*γιος της εντολής*" υποχρεωμένος να απαγγέλλει το "*Άκουε, Ισραήλ...*", να τηρεί τις μέρες της νηστείας και ελεύθερος να εισέρχεται στο προαύλιο των ανδρών στον Ναό.

8. έκπληκτοι για τη νοημοσύνη του (2, 47). Εδώ δεν υπάρχει ίχνος έντασης μεταξύ Ιησού και Γραμματέων. Είναι κρίμα που δεν έχουμε πληροφορίες για τη διάρκεια της συζήτησης, ποια τα θέματά της και προπάντων ποιες οι ερωτήσεις και οι απαντήσεις του Ιησού. (Σημ. Κατά το **απόκρυφο Ευαγγέλιο του Θωμά**, οι Γραμματείς και οι Φαρισαίοι είπαν στη μητέρα του Μαρία για τον γιο της «... τέτοια δόξα και τέτοια αρετή και σοφία ούτε είδαμε ούτε ακούσαμε ποτέ» (κεφ. 19, 4)

9. "Δεν ξέρατε ότι πρέπει να βρίσκομαι στο σπίτι του Πατέρα μου;" (2, 49). Ο λόγος αυτός εκφράζει την αποστολή του. Τον δείχνει να νιώθει ολότελα δοσμένος στον Θεό. Αυτό το "πρέπει" θα τον συνοδεύει σε όλη την επίγεια ζωή του. – Οι Ισραηλίτες αποκαλούσαν τον Θεό "Πατέρα μας", "Ουράνιε Πατέρα", σπάνια "Πατέρα μου". Ο 12ετής Ιησούς λέει: "στο σπίτι του Πατέρα μου". Έχει επίγνωση της μοναδικής σχέσης του με τον Θεό-Πατέρα. Τελικά υπακούει στον Ιωσήφ και τη Μαρία, όμως δίνει προτεραιότητα στον ουράνιο Πατέρα του.

10. Εκείνοι όμως δεν κατάλαβαν... (2, 50). Από τα ασυνήθη και θαυμαστά γεγονότα του Ευαγγελισμού και της Γέννησης, καθώς και από αυτή τη σκηνή και τα λόγια που τους είπε, κάτι εκδηλώθηκε από ό,τι σιωπηλά φώλιαζε μέσα του, από το μοναδικό προσωπικό μυστικό: **τη θεότητά του.**

11. Στους στίχους 40 και 52 έχουμε ένα είδος ρεφραίν/πορτρέτο του Δωδεκαετούς: οντότητα, ελευθερία, εξυπνάδα, σοφία, χάρη Θεού, ευάρεστος σε Θεό και ανθρώπους. Ο Δωδεκαετής, ως θρησκευτικά ενήλικος, αυτενεργεί: υπεύθυνα, ελεύθερα και αυτόβουλα παραμένει μόνος στην Ιερουσαλήμ. Στον Ναό θα σημειώσει την πρώτη του εντυπωσιακά επιτυχημένη εμφάνιση και παρουσία στους θεολογικούς κύκλους (Λκ 2, 46-47). Με την επιτυχία αυτή ξεχωρίζει. Στη διάκριση αυτή προστίθεται και η έκπληξη της δήλωσής του προς τους γονείς του (Λκ 2, 49). Στη διάκριση και την έκπληξη έρχονται και τα προμηνύματα για την αλλιώτικη αποστολή και πορεία του.

12. Προσθήκες στο κείμενο "Λιγοστές είναι οι πληροφορίες για τον Ιησού..." του βιβλίου για τον μαθητή. Για τη μορφή και το παρουσιαστικό του Ιησού έγιναν πάμπολλες συνθέσεις και προτάσεις. Μια από αυτές - που επηρέασε πολύ την εξεικόνισή του στη Δύση, και όχι μόνο - είναι του τάχα σύγχρονου του Ρωμαίου αξιωματούχου με το όνομα *Poplius Lentulus*. (Αποδείχθηκε νόθος και θεωρείται έργο λόγιου χριστιανού των αρχών του 12ου αι., πριν το 1100· βλ. ΘΗΕ 12, στ. 212-3). Μια απόπειρα σκιαγράφησης αρχές του β' μισού του 20ού αι., του *Ethelbert Stauffer* (υποθετική με στηρίγματα στα τότε φυσιολογικά των κατοίκων της χώρας των Ισραηλιτών και σε απηχήσεις από λόγους του Χριστού):

● Φυλετικά, φυσιολογικά, γλωσσικά και πολιτιστικά γνήσιος Ισραηλίτης ● Ανάστημα μάλλον μέτριο ● Χρώμα δέρματος ανοιχτό καφέ (σιταρένιο) ● Χρώμα ματιών μαύρο ή καφέ ● Μαλλιά σκούρα, μακριά με χωρίστρα στη μέση, αλειμμένα με ελαφρύ λάδι (βλ. Λκ 7, 46. Μτ 6, 17) ● Γενειάδα και μουστάκι ● Φωνή χαρακτηριστική και γνώριμη, κατά περιπτώσεις δυνατή (βλ. Λκ 4, 22. Ιω 7,37-11, 43-20, 16) ● Γλώσσα καθημερινή τα αραμαϊκά (διάλεκτος της συριακής με γαλιλαϊκό τονισμό). Με τον Πιλάτο πρέπει να μιλούσε ελληνιστικά. Με τους Ρωμαίους λεγεωνάριους συνεννοείτο με λατινικά	● Ντύσιμο: όχι εντυπωσιακό, όχι πολυτελές, όχι φτωχικό (βλ. Λκ 7, 25. Ιω 19, 23). Εσωτερικά: - Χιτώνας μακρύς χωρίς μανίκια με ζώνη στη μέση (βλ. Μκ 6, 8. Ιω 19, 23). Εξωτερικά: - Ιμάτιο (μακρύ πανωφόρι) με μανίκια (βλ. Λκ 8, 44). (Σημ. Ο χιτώνας που φορούσε πριν τη σταύρωση ήταν υφαντός από πάνω ως κάτω: Ιω 19, 23-24) - Κάλυμμα λευκό στο κεφάλι (δεμένο με κορδόνι και ριγμένο πίσω) ● Σανδάλια (βλ. Μκ 1, 7-6, 9) ● Ραβδί για τις οδοιπορίες ● Μελετητής προσεχτικός και βαθύς της καθημερινής ζωής, καθώς και της φύσης - όπως φαίνεται από τις παραβολές, ομιλίες και συζητήσεις του (Σημ. Για τα παραπάνω βλ. Al. Lärple 3, I, 17-18)

● **Συνοπτικά.** Εξωτερικά μάλλον δεν παρουσίαζε τίποτε το ασυνήθιστο και αξιοπερίεργο. Ήταν ένας κανονικός και φυσιολογικός άνθρωπος ως παιδί, έφηβος, νέος και άνδρας. Τα προσόντα του που εκδηλώθηκαν στον Ναό, όταν ήταν 12ετής (Λκ 2, 40 και 52· βλ. Ερμ. - θεολ. 11), πρέπει να τον διέκριναν πάντοτε.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Από τη διήγηση του ευαγγελιστή Λουκά οι μαθητές/τριες να γνωρίσουν, να προσεγγίσουν και - κατά το δυνατόν - να νιώσουν τον Ιησού ως συνομήλικό τους.   β. Από τα περιστατικά της αφήγησης (λόγοι του Συμεών, λόγοι του Ιησού προς τη μητέρα του στον Ναό) να κατανοήσουν τη μεγάλη και αλλιώτικη αποστολή του Ιησού (σε σχέση και αντίθεση προς τις προσδοκίες των πολλών τότε).

- γ. Να έχουν ενημέρωση με πρόσθετα στοιχεία για τη μορφή, τη ζωή και τη πορεία του μέχρι τη δημόσια ανάληψη δράσης του.
- δ. Να συγκρατήσουν την προφητική πρόρρηση ότι θα είναι "σημείον αντιλεγόμενον" (για τότε και για πάντα). (**Σημ.** Από τα μαθήματα όλης της χρονιάς θα δοθεί απάντηση στο γιατί).

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

- Τόσο στο εκπαιδευτικό όσο και στο κηρυκτικό έργο η ανθρώπινη πλευρά του Ιησού δεν προβάλλεται δεόντως, γι' αυτό και είναι καχεκτική - σε μικρούς και μεγάλους.
- Η περιτομή και ο καθαρισμός είναι τώρα άγνωστα σε πολλούς. Η δε περίπτωση του Δωδεκαετούς στον Ναό αντιμετωπίζεται ως ανυπακοή προς τους γονείς του και ανταρσία!
- Η θεληματική πρωτοβουλία του να μείνει στην Ιερουσαλήμ και να συναντηθεί και να συζητήσει με θεολόγους αντιμετωπίζεται στο διδακτικό έργο με αρκετή αμηχανία.
- Η βαθύτερη ερμηνευτικο-θεολογική προσέγγιση που επιχειρήθηκε πιο πάνω στο Α (Ερμην. - θεολ.) ανοίγει έναν ορίζοντα που φέρνει στο προσκήνιο κάποιες ζωντανές και συναρπαστικές πτυχές, που ελπίζεται και αναμένεται να κερδίσουν το ενδιαφέρον και την προσοχή των παιδιών.
- Μάλιστα η Εργασία με βάση το κείμενο "Λιγοστές είναι οι πληροφορίες για τον Ιησού..." (συμπληρωμένο κι από τις προσθήκες των Ερμ. - θεολ. 12) μπορεί να εξελιχθεί σε κάποια έκπληξη με την ανακάλυψη νέων στοιχείων που αγνοούσαν.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Αν υπάρξει ερώτηση για το τι ήταν η περιτομή, η απάντηση αναζητήτα στα Ερμ. - θεολ. 1. Κάποια θυμηδία στην τάξη δεν αποκλείεται. Σοβαρά και χαλαρά γίνεται ενημέρωση. (Ισραηλίτες και Μουσουλμάνοι την τηρούν ακόμη και σήμερα).

β. Το Ερμ. - θεολ. 12. Από αυτό ο/η συνάδελφος - ανάλογα με το επίπεδο και το ενδιαφέρον της τάξης, καθώς και με τον διαθέσιμο διδακτικό χρόνο - ας δώσει τόσες και εκείνες τις πληροφορίες (που είναι ισχυρά υποθετικές), τις οποίες κρίνει ως απαραίτητες. Μπορεί να ριχτεί και η ιδέα να παρατηρούν πώς εξεικονίζεται ο Ιησούς (σε ναούς, τόμους με εικόνες κ.λπ.). Ίσως κάποια μορφή τους αρέσει και τους πείσει ως η αυθεντικότερη γι' αυτά προσωπικώς.

γ. Τα ευαγγελικά κείμενα α' και β' περιέχουν αντίστοιχα από μια κορυφαία σκηνή: 1) Συνάντηση με τον Συμεών στον Ναό και όσα διαδραματίστηκαν εκεί (στ. 25-35). 2) Διπλή συνάντησή του πάλι στον Ναό με τους νομοδιδασκάλους και τους γονείς του μαζί με όσα συνέβησαν και ειπώθηκαν (στ. 46-50). Οι Ερωτήσεις της Επεξεργασίας και η τελική Εργασία σε αυτές κατεξοχήν επικεντρώνουν το διδακτικό ενδιαφέρον και έργο υλοποιώντας και τις Επιδιώξεις του μαθήματος.

Ερώτ. 2. Αναμενόμενα στοιχεία της απάντησης:

* Αποκάλεσε τον Ιησού:	* Προείπε ότι θα είναι "σημείον αντιλεγόμενον":
• σωτήρα όλων των λαών	• πολλοί θα τον απορρίψουν και θα ζημιωθούν
• φωτιστή των εθνών	• πολλοί άλλοι θα τον αποδεχθούν
• δόξα του λαού του Θεού	και θα ωφεληθούν

Ερώτ. 3. Αναμενόμενη απάντηση:

- Τι θα πει "σημείον αντιλεγόμενον" βλ. μεσαίο "Βασικών στοιχείων του μαθήματος".
- Οι άγγελοι υμνούν, οι ποιμένες και οι μάγοι προσκυνούν τον Ενανθρωπήσαντα, ενώ ο Ηρώδης μελετά και επιδιώκει την εξόντωσή του, με αποτέλεσμα την προσφυγιά στην Αίγυπτο.

Ερώτ. 4. Πλαίσιο απάντησης:

Όπως στη Γέννηση έτσι και εδώ το συγκινητικό και το ευχάριστο συνδέονται και παραπέμπουν στα δυσάρεστα και δραματικά: τα Πάθη και τη Σταύρωση, όπου η μάνα θα δει τον γιο της καρφωμένο στον σταυρό.

Ερώτ. 5. Για την απάντηση βλ. Ερμ. - θεολ. 7-11. - **Σημ.** Περιγράφοντας τα συναισθήματα μιας σκηνής οι μαθ. αφενός κατανοούν καλύτερα τα γεγονότα και τις συνθήκες μέσα στις οποίες αυτά συμβαίνουν και αφετέρου προσεγγίζουν ευκολότερα τις αλήθειες που εκφράζουν. Όπου είναι δυνατόν, ας γίνονται τέτοιες ερωτήσεις.

- Ερώτ. 6.** Φανέρωσε ότι:
- είναι δοσμένος στον Θεό
  - ο Θεός έχει πρώτη προτεραιότητα στη ζωή του
  - είναι Υιός του Θεού

Εργασία. Ανάμεσα σε άλλα απαιρητήτως:

Συνοπτικά: Εργαζόταν, είχε πλατιά επικοινωνία με τους συνανθρώπους, μελετούσε την καθημερινή ζωή και τα προβλήματά της, βίωνε τη θρησκευτική ζωή του λαού. Με 5 λέξεις: *εργασία, επικοινωνία, ανθρωπογνωσία, καθημερινότητα, θρησκευτικότητα.* (Βλ. πιο πάνω Ερμ. - θεολ. 12 και μάθ. 2, Διδακτικοί χειρισμοί, Ερώτ. 4).

Σημείωση: Στόχος τέτοιων εργασιών είναι να ασκηθούν οι μαθ. στην αναπαράσταση των συνθηκών και του τρόπου ζωής μιας εποχής. Επιπλέον τους δίνεται η ευκαιρία να εκφραστεί με τον δικό του τρόπο ο καθένας για ιστορικά πρόσωπα συνθέτοντας πληροφορίες που έχουν στη διάθεσή τους: έτσι οι γνώσεις τους γίνονται πραγματική κατάκτηση. – Στην Εργασία αυτή κινούνται και **διαθεματικά:** γλωσσικό μάθημα (αφήγηση, περιγραφή, δημοσιογραφία).

Αξιολόγηση. Ερμ. 3 και 5. Ερωτ. 2, 3, 4, 6.

9. Ιωάννης ο Βαπτιστής:

Ο τελευταίος Προφήτης και Πρόδρομος του Χριστού

Ιωάννης: Θεό-δωρος ή Θεο-χάρης ή Θεό-δοτος. Θεό-κλητος, Θεο-κίνητος και Θεό-σταλτος αφυπνιστής και βαπτιστής. Συγγενής (ξάδελφος), φίλος και πρόδρομος του Χριστού, αγωνιστής και μάρτυρας. Η πιο εκλεκτή μορφή και η πιο δυνατή φωνή του παλαιού Ισραήλ στα σύνορα του νέου. Κινητοποίησε και έδωσε στον λαό ελπίδα· τον ετοίμασε για τον ήδη Ελθόντα και για την εγγύς Βασιλεία του Θεού. Μορφή και φωνή που δεν έσβησε και δεν φιμώθηκε, έστω και αν η τιμία κεφαλή του έγινε ανόσιο δώρο "ἐπὶ πίνακι"...

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Ευαγγελικές πληροφορίες για τον Ιωάννη:

- α. Προαναγγελία της γέννησής του, εγκυμοσύνη της μητέρας του Ελισάβετ (Λκ 1, 5-25, 39-45, 56)
- β. Γέννηση, περιτομή του και προφητική ωδή του πατέρα του Ζαχαρία (Λκ 1, 57-80)
- γ. Κήρυγμα και έργο του στον Ιορδάνη (Λκ 3, 1-18. Παράλ.: Μτ 3, 1-12 και Μκ 1, 1-8)
- δ. Ειδικά η μαρτυρία του για τον Ιησού (Ιω 1, 6-8 και 19-34)
- ε. Ο Ιωάννης ρωτάει για τον Ιησού - Ο Ιησούς μιλάει για τον Ιωάννη (Μτ 11, 2-19. Λκ 7, 18-35)
- στ. Σύλληψη, φυλάκιση και αποκεφάλισή του (Λκ 3, 19-20. Μκ 6, 14-29. Μτ 14, 1-12. Λκ 3, 19-20 και 9, 7-9)

Σημ. Συμπληρωματικά βλ. και Βάπτιση του Ιησού (Μτ 3, 13-17. Μκ 1, 9-11. Λκ 3, 21-22)

2. Εμφανίστηκε στην έρημο της Ιουδαίας (Μτ 3, 1) (βλ. Ερμ. 1 στο βιβλίο για τον μαθητή). Από νέος και για πολλά χρόνια ζούσε στις ερημιές (βλ. Λκ 1, 80). Η έρημος είναι ο τόπος των μεγάλων εμπειριών σε σχέση με τον Θεό και της ετοιμασίας για μεγάλες αποστολές στον κόσμο· από αυτήν περίμεναν κάποιοι στις μέρες του τον ερχομό του Μεσσία. Σήμερα θεωρείται βέβαιο ότι στα χρόνια της ερημικής του ζωής γνώρισε τους Εσσαίους μοναχούς, ιδιαίτερα του Κουμράν, αλλά ως περαστικός. Δεν έμεινε στις κλειστές κοινότητές τους, αλλά έζησε ανοιχτά και κατά τον δικό του τρόπο. – Η πρώτη δημόσια εμφάνισή του στα 28 του χρόνια συνέπεσε με αυτήν του Ιησού· ξεκίνησε από θείο φωτισμό και πραγματοποιήθηκε στα περιχώρα του Ιορδάνη ποταμού (βλ. Λκ 3, 1-3). Παρουσιάστηκε ασκητικότερος και με ντύσιμο σαν του προφήτη Ηλία. Δεν είχε μόνιμο τοπικό σημείο δράσης. Λίγο πριν τη φυλάκισή του φαίνεται ότι είχε φτάσει αρκετά ψηλά στη Γαλιλαία. Πάντως τον πρώτο καιρό έδρασε νότια, στη δεξιά όχθη του Ιορδάνη, κοντά στην εκβολή του στη Νεκρή Θάλασσα, στην πολίχνη Βηθαβαρά - κατ' άλλη πληροφορία στη Βηθανία πέραν του Ιορδάνη (βλ. Ιω 1, 28). Εκεί τοποθετείται η διάβαση του Ιορδάνη από τον Ιησού του Ναυή και η βάπτιση του Χριστού. – Δεν πλησίασε ποτέ την Ιερουσαλήμ, διότι δεν συμπαθούσε το ιερατείο της, τους νομοδιδασκάλους της (ραββίνους, θεολόγους της εποχής) και όσα συνέβαιναν στον Ναό της.

3. Κήρυττε... "Μετανοείτε..." (Μτ 3, 2). α) Κήρυττε τον ερχομό της τελικής εποχής, καλούσε τον λαό να ετοιμαστεί για αυτήν με έμπρακτη μετάνοια εκδηλούμενη με έργα αγάπης και δικαιοσύνης και ολοκληρούμενης με βάπτισμα "*εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν*". Προσέτρεχαν σε αυτόν, μεταξύ άλλων, και *στρατιώτες* (μη Ιουδαίοι μισθοφόροι του Ηρώδη Αντίπα), καθώς και *τελώνες* (για τους τελευταίους αντιμετώπιζε έντονη κριτική η πολεμική από ραββίνους, Φαρισαίους και Εσσαίους).

β) "**Μετανοείτε!**" Κατά τον Ιωάννη η μετάνοια δεν είναι πρόωστα συναίσθημα: στροφή στο παρελθόν, θλίψη για κακώς διαπραχθέντα, μεταμέλεια, συντριβή και δάκρυα, καθώς και καλές προθέσεις για διόρθωση. Αλλά πρώτιστα είναι ζήτημα του νου, του φρονήματος και της αποφασιστικής και ενεργού θέλησης για κατά Θεόν ζωή με στροφή προς τα εμπρός. Δηλ. δεν εννοεί μια απλώς ηθική μεταστροφή αλλά έντονη *επιζήτηση νέας σχέσης με τον Θεό και, με βάση αυτήν, υπεύθυνη ζωή αγάπης και δικαιοσύνης.*

4. Σε αυτόν... πήγαινε... όλος ο κόσμος (Μτ 3, 5). Τέσσερις αιώνες, μετά τον ξεχωριστό Μαλαχία, είχε να φανεί προφήτης στον Ισραήλ. Και η κατάσταση στη χώρα ήταν δύσκολη. Από τη μια μεριά η σοβαρή, αλλά και αυστηρή και συχνά υπερβολική ευσέβεια των Φαρισαίων. Από την άλλη η ρωμαϊκή κατοχή με όλες τις βαριές επιπτώσεις στην κοινωνική, οικονομική και θρησκευτική ζωή. Και οι δυο αυτές πραγματικότητες έκαναν τη ζωή αδιέξοδη. Ο ένθεος ζήλος του Ιωάννη, ο φλογερός του λόγος και η αναφορά του στον Ερχόμενο αναπτέρωσε τις κάθε φύσης επελευθερωτικές ελπίδες. Τέτοια προφητική παρουσία και δράση με τόση ανταπόκριση λαού είναι πρωτοφανή γεγονότα στα προφητικά χρονικά. Ο δε Ιωάννης ξεχώρισε ως ο κορυφαίος των μέχρι τότε Προφητών, κατά τον λόγο του Ιησού (βλ. Μτ 11, 9-11). Αυτό το κίνημα του Ιωάννη στο κατώφλι του νέου αιώνα, της Νέας Διαθήκης, του ερχομού του Μεσσία και της Βασιλείας του, είναι ένας από τους σημαντικότερους κομβικούς σταθμούς στην ιστορία των σχέσεων Θεού και ανθρώπων.

5. βάπτισμα μετάνοιας (Μτ 3, 11). Ο Ιωάννης ήταν βαθύς ψυχογνώστης των ανθρώπων. Έτσι, όσους άγγιζε βαθιά το κήρυγμά του της μετάνοιας τους καλούσε να *αποφασίσουν και να ενεργήσουν αμέσως*. Έμπαιναν μόνοι τους ολόσωμοι στο τρεχούμενο νερό του Ιορδάνη και εξομολογούνταν ενώπιόν του πρόσωπο προς πρόσωπο τα κριματά τους εκφράζοντας και σωματικά τη θέλησή τους για ουσιαστική μεταστροφή. Αυτό το βάπτισμα σφράγιζε τη θέλησή τους κατά τον πιο απτό και αξέχαστο τρόπο. Διότι ήταν: α) το πρώτο βήμα στον νέο δρόμο ζωής που διάλεγαν και β) το σύμβολο της εσωτερικής κάθαρσής τους, με το οποίο ο Θεός εξασφάλιζε σε όσους μετανόησαν τη συγχώρηση. Από αυτή τη στιγμή οι μετανιωμένοι και βαπτισμένοι, ως μια κοινότητα αναμενόντων, ενισχύονταν και ετοιμάζονταν αποφασιστικότερα για το νέο και το καλύτερο, που ερχόταν και ήταν κοντά.

6. "Αυτός όμως που έρχεται... είναι πιο ισχυρός από μένα..." (Μτ 3, 11). Παρά το μεγαλείο του ο Ιωάννης γνωρίζει και τονίζει τα όρια του: έχει τη συναίσθηση του ποιος είναι και τι μπορεί. Μπορεί μόνον να καλεί και να απαιτεί, όμως όχι και να χαρίζει την καινούρια ζωή. Αυτή η δωρεά είναι του Θεού, και θα την φέρει Αυτός του οποίου ο Ιωάννης ήταν πρόδρομος. Ο ίδιος ήταν μόνον δείκτης προς τον Χριστό. Τίποτε περισσότερο και τίποτε λιγότερο. Αυτό που ο ίδιος ήταν και τα όσα πέτυχε ήταν ό,τι πιο σημαντικό είχε συμβεί ως τότε. Και αυτά που πίστευε και κήρυττε ήταν πιο πέρα από όσα περιέμεναν οι τότε Ισραηλίτες.

7. Ηρώδης (Αντίπας), Ηρωδιάδα, αποκεφάλιση Ιωάννη (κείμ. β' βιβλίου μαθ.). Η θαρραλέα και αυστηρή κριτική του Ιωάννη για ανηθικότητα και διαφθορά του παλατιού του Ηρώδη προκάλεσε την έχθρα και το μίσος της Ηρωδιάδας. Σε αυτήν προστέθηκε η εχθρική στάση των Φαρισαίων για τα ανοίγματά του στον Ιορδάνη. Προσθετέος σε αυτά και ο φόβος του Ηρώδη για θρησκευτικοπολιτική εξέγερση των πολυπληθών οπαδών του Ιωάννη (κατά πληροφορίες του Ιωσήπου, *Ιουδ. Αρχαιολογία* XVIII, 116-119). Για όλα αυτά συνελήφθη και εγκλείσθηκε στις φυλακές του φρουρίου της Μαχαιρούνας (ανατολικά της Νεκρής Θάλασσας). – Είναι φριχτό και τραγικό, όλα τα παραπάνω να προκαλέσουν το πιο άδικο και άδοξο τέλος του πιο δίκαιου και ένδοξου Προφήτη...

8. Οι μαθητές του Ιωάννη (Μτ 14, 12). Αποτελούσαν την αφοσιωμένη ομάδα ανθρώπων που άκουγαν το κήρυγμά του, το διέδιδαν και πίστευαν στην αποστολή του. Κάποιοι από αυτούς, ενθαρρυμένοι και από τον ίδιο, ακολούθησαν τον Ιησού (βλ. Ιω 1, 35-52: Ανδρέας, Πέτρος, Φίλιπ-

πος, Ναθαναήλ). Άλλοι έμειναν πιστοί στη μνήμη του για πολύ μετά το τραγικό του τέλος. Μέχρι και τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ. συναντούμε στη χώρα των Ισραηλιτών και εκτός αυτής μια ξεχωριστή ομάδα οπαδών του.

9. Ο Ιωάννης στη μνήμη των χριστιανών. Κατέχει σε αυτήν εκλεκτή θέση:

- Ως ένας σπάνια χαρισματικός άνθρωπος: μια προφητική μορφή ηχηρή, δυναμική, γενναία, συγκλονιστική και τραγική.
- Οι Προφήτες ήταν ήρωες και συχνά μάρτυρες. Ο Ιωάννης υπήρξε σε ύψιστο βαθμό και τα δύο.
- Το περιεχόμενο της μαρτυρίας και ομολογίας του αποτελεί θεμέλιο λίθο της χριστιανικής πίστης: ο Ιησούς είναι ο ενανθρωπήσας Υιός του Θεού "*ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*" (Ιω 1, 29).
- Σε ολόκληρη τη Χριστιανοσύνη, από τα πρωτοχριστιανικά χρόνια ως σήμερα και για πάντα, αμέτρητοι άνθρωποι (άνδρες και γυναίκες) έφεραν, φέρουν και θα φέρουν με συγκίνηση και αγάπη το τίμιο όνομά του.
- Μετά την Παναγία είναι ο πιο αγαπημένος και τιμημένος Άγιος.
- **Γιορτές μνήμης** "*τοῦ τιμίου, ἐνδόξου προφήτου, προδρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου*":
  - 23 Σεπτεμβρίου: Σύλληψις τιμίου Προδρόμου (στους κόλπους της μητέρας του)
  - 24 Ιουνίου: Γενέθλιον τιμίου Προδρόμου
  - 29 Αυγούστου: Αποτομή κεφαλής τιμίου Προδρόμου
  - 7 Ιανουαρίου: Σύναξις Ἰωάννου Προδρόμου (τιμητική μνήμη της προσωπικότητας και του έργου του, την επομένη των Θεοφανίων, ως συμπράξαντος στη Βάπτισις του Ἰησοῦ)

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Με βάση τις ευαγγελικές πηγές, οι μαθητές/τριες να γνωρίσουν τον Ἰωάννη ως τον μέγιστο προφήτη, πρόδρομο και βαπτιστή του Χριστού και ως μάρτυρα. Συγκεκριμένα:

- α. Να προσεγγίσουν την προφητική του ζωή και πιστότητα στην αποστολή του.
- β. *Να εγκύψουν στο περιεχόμενο και τη δυναμική του κηρύγματος και κινήματός του.*
- γ. Να παρακολουθήσουν τη μαζική θετική ανταπόκριση του λαού, τον οποίο με επιτυχία προετοίμασε για τον Μεσσία.
- δ. *Να εκτιμήσουν τη στάση του απέναντι στη συγκεκριμένη τότε πολιτική εξουσία και το μαρτυρικό του τέλος.*
- ε. *Να συνειδητοποιήσουν και να είναι σε θέση να εξηγήσουν γιατί είναι τόσο αξιαγάπητος και αξιομίμητος και γιατί τον τιμά τόσο πολύ σύνολη η Χριστιανοσύνη.*

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Το μάθημα έχει πλοκή. Ασχολείται με τη ζωή, τους αγώνες και τη θυσία ενός μεγάλου θρησκευτικού και κοινωνικού ήρωα και πρωταγωνιστή:

- με δύναμη λόγου, με βίο λιτό, τίμιο και ανεπίληπτο, με απήχηση στον λαό
  - με αγώνες και συγκεκριμένες ενέργειες για χάρη του λαού
  - με συγκρούσεις με πρόσωπα και καταστάσεις προβληματικές έως απάνθρωπες
  - με όραμα πρωτοφανές, που το υπηρέτησε δυναμικά αλλά και ταπεινά
  - Η ιστορία του μαθήματος κλείνει με το τραγικό μαρτυρικό τέλος αυτής της μεγάλης μορφής.
- Όλα αυτά συναποτελούν στοιχεία που ενδιαφέρουν και τα αναζητούν νέα παιδιά αυτής της ηλικίας. Αναμένεται πολύ θετική διάθεση και δημιουργική δουλειά στην τάξη.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Τα ευαγγελικά κείμενα α' και β' του βιβλίου αρχίζουν από τη δράση του Ἰωάννη. Τα προηγούμενα της ζωής του έχουν εξαιρετικό ενδιαφέρον. Στα Ερμην. - θεολ. 1 (και διάσπαρτα στο 2) δίδονται οι παραπομπές για τη σύνολη (πριν και μετά) ζωή και το έργο του. Οι συνάδελφοι στην προετοιμασία τους χρειάζεται να τα μελετήσουν, ώστε να είναι σε θέση άνετα να εξηγήσουν ή να συμπληρώσουν ό,τι απαιτηθεί στο μάθημα.

β. Η εικόνα του Ἰωάννη που υπάρχει στο βιβλίο να είναι αναρτημένη σε μεγεθυμένη έγχρωμη φωτοτυπία ή

να προβληθεί διαφάνειά της με το γραφοσκόπιο, όταν θα διαβάζονται τα βιβλικά κείμενα καθώς και στο τέλος του μαθήματος (Εργασία). Αν αυτά δεν είναι δυνατά, τότε κατ' ανάγκην ακουύμαστε στην εικόνα του βιβλίου (που ζητούμε να την δουν αμέσως μετά την ανάγνωση του κειμένου και στο τέλος).

γ. Ερωτ. 1, 2, 3, 4. Είναι απλές και εύκολες. Στοχεύουν στο να συγκεντρωθούν και να προσεχτούν φαιρικά τα στοιχεία, πάνω στα οποία θα στηριχθεί η απάντηση στην Ερωτ. 5. (Αξίζει να εξασθεεί η φιλόανθρωπη στάση του προς τους τελώνες, τους Φαρισαίους και τους Σαδδουκαίους).

δ. Ερωτ. 5. Σημεία ιδιαίτερης προσοχής (αναμενόμενα):

- τρόπος ζωής (αφοσιωμένης, ασκητικής)
- αυστηρή και θαρραλέα κριτική κατά προβληματικών θρησκευτικών και πολιτικών προσώπων και καταστάσεων
- ιδιαίτερα ο αυστηρός έλεγχος κατά Ηρώδη και το άδικο τέλος του

ε. Ερωτ. 6. Οι κύριοι λόγοι για την τιμητική του διάκριση (μεταξύ άλλων):

- Ήταν προφήτης μέγας και ταπεινός
- Έδειξε τον Μεσσία, έστρεψε το ενδιαφέρον του λαού προς Αυτόν και τον προετοίμασε γι' Αυτόν
- Η ξεχωριστή του προφητική παρουσία και παρρησία
- Ο έπαινος της μεγαλοσύνης του από τον Ιησού (Λκ 7, 28)
- Το τραγικό του μαρτύριο

στ. Ερωτ. 7. Στοχεύει στην καλλιέργεια της υπεύθυνης θρησκευτικής φαντασίας. Αποτελεί άσκηση/ερέθισμα για *προσωπική δημιουργική έκφραση*. Βοηθεί στη βιοματική προσέγγιση γεγονότων και προσώπων. (Παρόμοια άσκηση στη δ.ε. 8 με την Εργασία).

ζ. Εργασία. Στοχεύει στην ανακεφαλαίωση του μαθήματος και την αξιολόγηση της διδακτικής προσπάθειας.

η. Αξιολόγηση: Προφορική ή γραπτή απάντηση στην Εργασία.

10. Ο Ιησούς βαπτίζεται στον Ιορδάνη:

Ο καινούριος κόσμος εγκαινιάζεται

"Σήμερον τὰ ἄνω τοῖς κάτω συνεορτάζει καὶ τὰ κάτω τοῖς ἄνω συνομιλεῖ"

Ο Βαπτιστής: "Χαίρει τῆ ψυχῇ καὶ τρέμει τῆ χειρὶ"

"Χαρά βαθιά σ' εσένα,
Ιορδάνη ποταμέ!

Γιατί σ' εσένα έρχεται
των πάντων ο Δημιουργός
θέλοντας να δεχτεί,

ως σπλαχνικός, το βάπτισμα

από ένα πλάσμα του.

Αδάμ και Εύα,

χαρείτε και χορέψτε!

Γιατί κατέβηκε σε μας

ο Λυτρωτής των πάντων,

ο υπεράγαθος Θεός".

*"Ἠλθες, ἐφάνης,

τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον".

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. έρχεται ο Ιησούς να βαπτιστεί (Μτ 3, 13). Το βάπτισμα του Ιωάννη στον Ιορδάνη ήταν "έξ ούρανοῦ" (Μκ 11, 30-33). Το να περάσει ο Ιησούς από το βάπτισμα του Ιωάννη ήταν μια πράξη μεσσιανική. Εκεί ο Ιωάννης θα δείξει τον Ιησού. Ο Ιησούς βγαίνει από την αφάνεια και αρχίζει το δημόσιο έργο του. Ως τότε ήταν άγνωστος. Η βάπτισις ήταν και η πρώτη πράξη φιλοανθρωπίας του Ιησού. Μερικές σχετικές διατυπώσεις ερμηνευτών, σε ελεύθερη απόδοση (Σ. Αγουριδίη, Ιω. Καραβιδόπουλου, Βασ. Στογιάννου):

- Βαπτίστηκε φιλόανθρωπα και ταπεινά.
- Ο Ιησούς πουθενά δεν προβάλλει αξίωση να εξαιρεθεί από κάτι. Μπαίνει στη σειρά και ζητεί από τον Ιωάννη να βαπτιστεί. Καμιά εξαίρεση για τον εαυτό του. Υποτάσσεται σε αυτό που ορίστηκε για όλους "έξ ούρανοῦ".
- Συμμεριζεται την κατάσταση των προστρεχόντων στον Ιορδάνη. Είναι κοντά τους για χάρη τους. Παίρνει θέση στο πλευρό των ανθρώπων, όποιοι και ό,τι κι αν είναι αυτοί.

* Πηγές κατά σειράν ευχής: του Μεγάλου Αγασμού των Θεοφανίων, Εσπερινός της γιορτής, κάθισμα από τον Όρθρο της γιορτής, κοντάκιο της γιορτής.

- Με τη βάπτισή του ο Ιησούς μπήκε ανάμεσα στους ανθρώπους, αμαρτωλούς και δικαίους. Έδειξε ψηλαφητά ότι είναι ο Εμμανουήλ: μαζί τους, ανάμεσά τους, στο πλευρό τους βοηθός. Δεν θέλει να αφήσει μόνους τους αμαρτωλούς.
- Τιμά τους μη τιμώμενους και χαρίζει σε αυτούς ένα νέο ξεκίνημα ζωής.
- Άνοιγμα και στροφή του προς τους αμαρτωλούς: πράξη συνειδητή συμπάθειας και αλληλεγγύης προς αυτούς.

2. "Αυτός είναι ο αμνός του Θεού..." (Ιω 1, 29). Ο "πάσχων δούλος" του Θεού. Το σταυρικό στοιχείο πανταχού παρόν από την αρχή της ζωής του ως τον Γολγοθά.

3. άνοιξαν γι' αυτόν οι ουρανοί (Μτ 3, 16). Γνωστή βιβλική παραστατική και συμβολική έκφραση (π.χ. "καὶ ἠνοιχθησαν οἱ οὐρανοὶ καὶ εἶδον ὀράσεις Θεοῦ", Ιεζεκιήλ 1, 1). Πέραν του τι και πώς συνέβη, όλα ήταν σημάδια ζωντανής εγγύτητας και παρουσίας του Θεού. Και όπως ξέρουμε, αυτή η παρουσία ενδιέφερε τον βιβλικό άνθρωπο και όχι η ουσία του Θεού. Σε αυτή την επικοινωνία του ουρανίου με τον επίγειο κόσμο φανερώθηκε η Αγία Τριάδα.

4. το Πνεύμα του Θεού σαν περιστέρι (Μτ 3, 16). Δεν ήταν ένα πραγματικό περιστέρι, αλλά κάτι που έμοιαζε σαν περιστέρι. Αυτό το πετούμενο είναι (πέραν όσων σημειώνονται στα Ερμηνευτικά του βιβλίου) και σύμβολο της πραότητας και άμαχο. Έχει σχέση και ομοιότητα και με τη περιστέρα στην κιβωτό του Νώε. Όπως εκεί έτσι και εδώ μηνύει ότι κάτι επικίνδυνο και αρνητικό τελειώνει και ένα νέο ξεκίνημα, μια νέα αρχή για τους ανθρώπους δρομολογείται. – Οι ερμηνευτές επιμένουν ότι από τη στιγμή εκείνη το Άγιο Πνεύμα δόθηκε μόνιμα στην ανθρωπότητα ως χαρακτηριστικό γνώρισμα της καινούργιας εποχής και ως δώρο των έσχατων χρόνων για πάντα. Αυτό το Πνεύμα έχρησε στον Ιορδάνη τον Ιησού ως ηγέτη της νέας ανθρωπότητας.

5. φωνή από τα επουράνια (Μτ 3, 17). Τα λόγια αυτής της φωνής αποτελούν το αποκορύφωμα των γεγονότων της βάπτισης του Ιησού. Εκφράζουν τη χαρά και την ευαρέσκεια του Θεού-Πατέρα γι' αυτόν. Αναγνωρίζουν, φανερώνουν και διακηρύσσουν ότι είναι Υιός του αγαπητός και Μεσσίας/ελευθερωτής ταπεινός. Επικυρώνουν την ορθότητα της πορείας του και τον ενισχύουν σε αυτήν, γιατί τον περιμένουν μεγάλοι αγώνες. Τέλος, τον ενθρονίζουν ως Μεσσία, που αναλαμβάνει το οδυνηρό έργο του "πάσχοντος δούλου" του Θεού (βλ. Ησ 42, 1 εξ. 52, 13 - 53, 12).

6. Το βάπτισμα του Ιωάννη και το βάπτισμα των χριστιανών. Του Ιωάννη ήταν προσωρινό και κρατούσε τους βαπτιζόμενους σε κατάσταση μετάνοιας και αναμονής. Των χριστιανών θεοπίστηκε μετά την ολοκλήρωση του έργου του Χριστού, συνδέει τον βαπτιζόμενο παντοτινά με τον Τριαδικό Θεό και τον κάνει τέκνο του και μέλος της Εκκλησίας του. Ο κάθε βαπτιζόμενος χριστιανός ξέρει πώς ξεκίνησε και πώς πρέπει να είναι η ζωή του στη νέα ανθρωπότητα – που εγκαινιάστηκε τότε στον Ιορδάνη. Στον βαπτιζόμενο πάντοτε ο ουρανός είναι ανοιχτός γι' αυτόν και η αγάπη του Θεού στραμμένη προς αυτόν.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Να πληροφορηθούν οι μαθ. για τα γεγονότα σχετικά με τη βάπτιση του Χριστού και να είναι σε θέση να εξηγήσουν γιατί ο εορτασμός της ονομάστηκε Θεοφάνια.   β. Να επισημάνουν όσα κατ' αυτήν φανερώθηκαν για τον Ίδιο και για τη Βασιλεία του Θεού και να εμβαθύνουν όσο μπορούν σε αυτά.   γ. Να συνειδητοποιήσουν ότι: 1) (για τους χριστιανούς) την ημέρα αυτή εγκαινιάστηκε η νέα ανθρωπότητα 2) ο Ιησούς Χριστός ως αρχηγός της αναλαμβάνει δημόσια το έργο του 3) όλοι οι πιστοί (και οι ίδιοι προσωπικά) με το βάπτισμά τους έχουν ενταχθεί στην πιο πάνω νέα ανθρωπότητα (για όλες τις δωρεές της αλλά και τις ευθύνες τους).   δ. Να πληροφορηθούν για τα έθιμα των Θεοφανίων (Φώτων) και να ανταλλάξουν πληροφορίες, εμπειρίες και σχόλια για τον εντυπωσιακό εορτασμό τους.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

α. Οι μαθ. από τα πολύ μικρά τους χρόνια έχουν πολλές και πλούσιες (άμεσες ή/και έμμεσες) εμπειρίες από τη γιορτή των Θεοφανίων. Οι λεπτομέρειες όμως και οι σημασίες όλων των πτυχών του γεγονότος της βάπτισης του Χριστού είναι πενιχρές ή απουσιάζουν. Αυτό συμβαίνει και με τους ηλικιακά μεγαλύτερους.

β. Φαίνεται ότι ο *Αγιασμός* ανήμερα ή την παραμονή της γιορτής έχει επικαλύψει σοβαρά - ίσως

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

α. Οι μαθ. από τα πολύ μικρά τους χρόνια έχουν πολλές και πλούσιες (άμεσες ή/και έμμεσες) εμπειρίες από τη γιορτή των Θεοφανίων. Οι λεπτομέρειες όμως και οι σημασίες όλων των πτυχών του γεγονότος της βάπτισης του Χριστού είναι πενιχρές ή απουσιάζουν. Αυτό συμβαίνει και με τους ηλικιακά μεγαλύτερους.

β. Φαίνεται ότι ο *Αγιασμός* ανήμερα ή την παραμονή της γιορτής έχει επικαλύψει σοβαρά - ίσως και να έχει "θάψει" - το γεγονός της Βάπτισης.

γ. Οι *ονομασίες Θεοφάνια* και *Φώτα* (κυρίως η δεύτερη) δεν αποδίδουν όλον τον ουσιαστικό πυρήνα του ασυνήθιστου και πολυσήμαντου γεγονότος.

δ. Η σύνθεση των ευαγγελικών κειμένων για τη Βάπτιση στο βιβλίο των μαθ. είναι μεν σύντομη, πάντως στοιχειωδώς επαρκής. Τα Ερμηνευτικά, τα Βασικά στοιχεία και ένα σημείωμα για αξιολογία Έθιμα της γιορτής υπερκαλύπτουν την ουσιαστική πλευρά, όμως τα α και β των Επιδιώξεων είναι λίγο απαιτητικά για τη Β' τάξη.

ε. Πάντως τα παραπάνω εμπειριακά, πληροφοριακά και σημασιολογικά συναποτελούν μια ενότητα ενδιαφέρουσα για ευχάριστη και δημιουργική προσέγγιση.

στ. *Στοιχείο εκκίνησης για το μάθημα* ενδείκνυται να είναι η παραστατική και πολύ θεαματική κατάδυση του σταυρού (σε θάλασσες, λίμνες, ποτάμια και δεξαμενές) μαζί με όλες τις συνοδευτικές εκδηλώσεις πριν, κατά και μετά από αυτήν (βλ. σχετικό σημείωμα για τα έθιμα στο βιβλίο). Ακολουθούν τα πρώτα ερωτήματα: *"Γιατί όλα αυτά; Τι ακριβώς συνέβη τότε; Και αυτό που συνέβη τι άραγε σήμαινε για τότε και ύστερα; Σήμερα σημαίνει τίποτε για μας;"* Έπεται η ανάγνωση του βιβλικού κειμένου.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Ήδη ένας αφετηριακός χειρισμός προτάθηκε αμέσως πιο πάνω (στ' των Ψυχοπαιδαγωγικών).

β. Οι Ερωτ. Επεξεργασίας εύκολα θα απαντηθούν από την εικόνα, το ευαγγελικό κείμενο και το σημείωμα για τα Έθιμα της γιορτής.

γ. Από την Επεξεργασία μένει ακάλυπτη (παρά το Ερμ. 2) η *σκηνή του διαλόγου ανάμεσα σε Ιωάννη και Ιησού* (βλ. Μτ. 3, 14-15). Αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία για τη φιλόσοφη έκφραση του Ιησού ήδη στην πρώτη δημόσια εμφάνισή του (βλ. πιο πάνω Ερμ. - θεολ. 1).

δ. Για μια πιο εποπτική προσέγγιση του όλου γεγονότος της Βάπτισης προτείνεται η *τάξη να επισημάνει και να σημειωθούν στον πίνακα ποιες είναι όλες οι σκηνές:*

1. Υποδοχή του Ιησού από τον Ιωάννη με χειρετισμό στον ίδιο και λόγια στα πλήθη γι' αυτόν (Μτ 3, 15 - Ιω 1, 31)

2. Συζήτηση Ιωάννη και Ιησού για τη Βάπτισή του. Τελικά βαπτίζεται (Μτ 3, 14-15)

3. Αμέσως μετά τη Βάπτιση: κάθοδος του Αγ. Πνεύματος, φωνή του Θεού-Πατέρα (Μτ 3, 16-17)

4. Μαρτυρία Ιωάννη για κάθοδο του Πνεύματος και για Ιησού ως Υιόν Θεού (Ιω 1, 32-34)

ε. Ερωτ. 3. Θα είναι αρχηγός: ταπεινός, κοντά και ανάμεσα στον λαό, θα θυσιαστεί για τους ανθρώπους, αγαπημένος Υιός του Θεού-Πατέρα και ταυτισμένος μαζί του.

στ. Εργασία. Αποτελεί άσκηση για *αυτοαξιολόγηση* και *ετεροαξιολόγηση ύστερα από ομαδική εργασία*. **Μεθόδευση:** Η τάξη χωρίζεται σε ομάδες περιττού αριθμού 3-5 μαθ. η καθεμιά. (Αν περισσεύουν μαθ., προστίθενται στις συγκεροτημένες ομάδες). Σχηματίζονται ζεύγη ομάδων (κατά προτίμηση, ύστερα από κλήρωση ή ορισμό από καθηγ.). Ερευνούν και καταγράφουν τις εργασίες (πολύ σύντομες: 2-3 σελ.). Η μία ομάδα κάθε ζεύγους δίνει στην άλλη την εργασία, την μελετούν και σημειώνουν τις κριτικές παρατηρήσεις τους. Αντίγραφα των εργασιών και κριτικών παρατηρήσεων δίνονται στον/στην καθ. το αργότερο μια μέρα πριν την παρουσίαση στην τάξη. **Κριτήρια για την αξιολόγηση:** Ευαγγελικό κείμενο, Ερμηνευτικά, Βασικά στοιχεία μαθήματος.

στ. Πρόσθετη πρόταση για **διαθεματική εργασία**. Θέμα: *"Το νερό ως στοιχείο ζωής και ως σύμβολο"*. Συνεργασία με: Φυσικό, Βιολόγο, Χημικό, Ιστορικό, Φιλόλογο.

ζ. Αξιολόγηση. Ερμ. 2, 3, 4, 5. Ερωτ. 2, 3.

11. Ο Ιησούς και οι μαθητές του

Η Δωδεκάδα των πιο καλότυχων ανθρώπων του κόσμου: μαθητές, φίλοι, αδελφοί, σύντροφοι, συνοδοιπόροι και συνεχιστές του έργου της πιο σημαντικής και συναρπαστικής μορφής της παγκόσμιας ιστορίας. Είδαν, άκουσαν, ψηλάφησαν, παρακολούθησαν από απόσταση αναπνοής και παρέδωσαν όσα ο Ιησούς Χριστός είπε, έπραξε, πάλεψε, έπαθε, κατέδειξε. Κάθε φορά που οι απανταχού γης χριστιανοί ομολογούν: "Είς μίαν, άγιαν, καθολικήν και **άποστολικήν** Έκκλησίαν..." στέλνουν στους Δώδεκα τον ασπασμό και την ευγνωμοσύνη τους...

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Ευαγγελικές πληροφορίες για τους μαθητές του Χριστού (παραπομπές):

α. Γνωριμία των πρώτων μαθητών: Ανδρέα, Πέτρου, Φιλίππου, Ναθαναήλ (**Ιω 1, 35-52**)

β. Γνωριμία με τον Πέτρο (στο ψαροκάικο) και κλήση του μαζί με Ανδρέα, Ιάκωβο και Ιωάννη (**Λκ 5, 1-11**. Μκ 1, 16-20. Μτ 4, 18-22)

γ. Κλήση Ματθαίου/Λευί, συνεστίαση με τελώνες (**Μκ 2, 13-17**. Μτ 9, 9-13. Λκ 5, 27-32)

δ. Η επιλογή των Δώδεκα (**Μκ 3, 13-19**. Μτ 10, 1-4. Λκ 6, 12-16)

ε. Η αποστολή των Δώδεκα με οδηγίες (**Μτ 10, 5-28**. Μκ 10, 5β-13. Λκ 9, 1-6)

στ. Η αποστολή των 70 (72) μαθητών (**Λκ 10, 1-12**)

ζ. Η επιστροφή των 70 (72), απολογισμός, μεσαιανική αγαλλίαση Ιησού (**Λκ 10, 17-24**)

2. δώδεκα (Μκ 3, 14). Εκπροσωπώντας τις 12 φυλές του αρχαίου ισραηλιτικού λαού είναι οι πρωτοπόροι για τον "νέο Ισραήλ": ο πυρήνας της νέας κοινωνίας του Χριστού με προορισμό, να αγκαλιάσει ολόκληρη την ανθρωπότητα.

3. άρχισε να τους στέλνει δύο δύο (Μκ 6, 7). Εκπαιδευτική ιεραποστολή σε μέρη όπου θα πήγαινε μαζί τους αργότερα. Έργο τους να κηρύττουν τον ερχομό της Βασιλείας του Θεού και να ενεργούν όσα τους ικάνωσε: θεραπεία αρρώστων, δαιμονιζομένων και λεπρών, ανάσταση νεκρών κ.ά. (βλ. Μτ 10, 7-8 και παράλ.). Τις ίδιες εντολές έδωσε και στους 70 (72) (βλ. πιο πάνω 1στ).

4. πολλοί από τους μαθητές του ξεμάκρυναν (Ιω 6, 66). Ο Ιησούς μιλώντας συμβολικά για τη διδασκαλία και το έργο του και κάνοντας υπαινιγμό για και συσχέτιση με την προσφορά της ζωής του και το μελλοντικό μυστήριο της θείας Ευχαριστίας είπε: "Εγώ είμαι ο άρτος της ζωής που κατέβηκε από τον ουρανό και χαρίζει τη ζωή.. Εκείνος που τρώει τη σάρκα μου και πίνει το αίμα μου (= κοινωνεί) έχει ζωή παντοτινή" (Ιω 6, 51 και 54 για το όλον βλ. Ιω 6, 28-71). Δεν κατάλαβαν, ταράχτηκαν έντονα (σοκαρίστηκαν), τον εγκατέλειψαν, έφυγαν.

5. Τα ευαγγελικά κείμενα **δεν αποσιωπούν** τις όχι λίγες **αδυναμίες των μαθητών** με κορυφαίες: την άρνηση του Πέτρου, την προδοσία του Ιούδα (πάντοτε οι ευαίσθητοι χριστιανοί πονούν γι' αυτόν τον τραγικό μαθητή...) και τη δυσπιστία του Θωμά. Και όμως αυτός ο πυρήνας μαθητών, ύστερα από την Πεντηκοστή, θα παραδώσει υπεύθυνα, με μόχθο, με βάσανα, αλλά και με μαρτύριο, όσα έζησε κοντά στον Ιησού· αυτά που συναποτελούν τα θεμέλια της νέας εν Χριστώ ανθρωπότητας.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Με βάση ορισμένα περιστατικά και εκδηλώσεις από τη ζωή και τη δράση του Ιησού, σε σχέση με τους μαθητές του, οι μαθήτριες/τές:

α. Να πληροφορηθούν για τους μαθητές και τις μαθήτριες του Ιησού, ιδιαίτερα για τον κύκλο των Δώδεκα (πώς τους κάλεσε, ποιοι και τι ήταν, ποιες υπήρξαν οι μεταξύ αυτού και εκείνων σχέσεις).

β. Σύμφωνα με τα παραπάνω, να γνωρίσουν από πιο κοντά τη προσωπική ανθρώπινη πλευρά του Ιησού και την ποιότητα της επικοινωνίας του με τους ανθρώπους.

γ. Να επισημάνουν για ποια αποστολή τους επέλεξε και τους εκπαίδευσε και να εκτιμήσουν τη σημασία και τη σπουδαιότητά της για το μέλλον του έργου του.

δ. Να κατανοήσουν ότι, κατ' επέκταση, ο κάθε χριστιανός είναι μαθητής του Χριστού και μέλος του καινούριου κόσμου (της Βασιλείας του Θεού) με όλα όσα αυτή η ιδιότητα ως δωρεά και ευλογία, αλλά και ως ευθύνη, για τον καθένα συνεπάγεται.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Η σύνθεση των ευαγγελικών μικροκειμένων του μαθήματος, με τα περιστατικά που περιγράφουν, υστερεί σε σχέση προς ένα λίγο ή πολύ εκτενές και ενιαίο κείμενο, που αφηγείται κάτι συγκεκριμένο. Ωστόσο κάποια, έστω και διάσπαρτα, στοιχεία τους για τους μαθητές του Χριστού έχουν ενδιαφέρον για τα παιδιά. Αυτά κυρίως είναι:

- Η τιμή που γίνεται σε μη προνομιούχους και καθημερινούς ανθρώπους, να γίνουν συνοδοιπόροι στη ζωή και συνεργάτες στο έργο του προφήτη και διδασκάλου Ιησού.
- Το γεγονός ότι αυτοί αφήνουν κυριολεκτικώς τα πάντα, για να ανταποκριθούν στην ξεχωριστή αυτή κλήση και αποστολή.
- Το άλλο γεγονός, πρωτοφανές για τότε και άγνωστο στους πολλούς ακόμη και σήμερα, ότι στον ευρόστομο κύκλο των μαθητών του Χριστού ανήκαν και αξιόλογες γυναίκες/μαθήτριες, που με αφοσίωση και με τις οικονομίες τους ακολουθούσαν, συνόδευαν και στήριζαν στο έργο τους τον Διδάσκαλο με τους Δώδεκα, κάτι που θρησκευτικά και κοινωνικά ήταν τότε ανατρεπτικό.
- Το πρόσταγμα για ανιδιοτέλεια στο ιεραποστολικό τους έργο: "δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε".
- Ο λόγος του Πέτρου: "Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις" (Ιω 6, 68). Αυτά βέβαια δεν είναι ορατά από πρώτη ματιά. Θα επισημανθούν όμως και θα εκτιμηθούν με την Επεξεργασία. Και αναμένεται να προσελκύσουν το ενδιαφέρον και τη διάθεση της τάξης, στοιχεία που θα ενισχυθούν με τις απτές εμπειρίες ενός αποστόλου/μαθητή (στο κείμενο Α Ιω 1, 1-4), καθώς και με τα Ερμηνευτικά και τα Βασικά στοιχεία του μαθήματος.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Οι συνάδελφοι είναι *απαραίτητο να μελετήσουν* από τα Ευαγγέλια τις πληροφορίες που δίνονται με παραπομπές στα Ερμην. - θεολ. 1 για τους μαθητές του Χριστού, ιδιαίτερα εκείνες που σημειώνονται με παχιά γραφή. Από αυτές, ανάλογα με τις προτιμήσεις τους και το κλίμα της τάξης, να διαβάσουν κατά την Επεξεργασία του κειμένου α: α) την εντυπωσιακή εξιστόρηση της γνωριμίας του Πέτρου με τον Ιησού στο ψαροκάικο (Λκ 5, 1-11) ή β) τη διήγηση για τη γνωριμία με τον Ιησού των Ανδρέα και Πέτρου, Φιλίππου και Ναθαναήλ (Ιω 1, 35-52). Χωρίς να γίνει λεπτομερής Επεξεργασία, απλώς να επισημανθεί από σύντομη συζήτηση ότι η γνωριμία που κατέληξε σε μαθητεία πέρασε από τις φάσεις: παραπομπή από τον Βαπτιστή, αναζήτηση, συνάντηση, προσωπική συζήτηση, ανακάλυψη και ομολογία. Το "ἔρχου καὶ ἴδε" έμεινε έκτοτε κλασικό στη ιστορία των πιο μεγάλων συναντήσεων και αξιόλογων πνευματικών κινημάτων.

β. Οι Ερωτήσεις της Επεξεργασίας είναι εύκολο να απαντηθούν. Όλες υπηρετούν τις Επιδιώξεις διδασκαλίας της δ.ε. **Ειδικά για την Ερωτ. 5:** Αναμενόμενες απαντήσεις:

σκέλος α:

- Είναι δέκτες μιας εξαιρετικής τιμής. Σημαίνει ότι είναι κληρονόμοι, όπως και εκείνοι, των ίδιων δωρεών και ευλογιών του Χριστού και του καινούριου κόσμου του Θεού για χάρη όλης της ανθρωπότητας.

σκέλος β:

- Καλούνται, όπως και οι Απόστολοι, να αναλάβουν έμπρακτα τις ευθύνες της Βασιλείας του Θεού και να συνεχίσουν το έργο του Διδασκάλου τους με τη συγκεκριμένη διακονία τους για χάρη όλων των ανθρώπων (αλήθεια, ελευθερία, ανθρωπιά, δικαιοσύνη, ειρήνη κ.ά.).

γ. Ερωτ. 3 (κειμ. β). Να επισημάνουν ποιες δυνάμεις και ικανότητες τούς χάρισε, για να κάνουν πράγματα πέρα από τα συνηθισμένα ανθρώπινα όρια (βλ. Μτ 10, 8: να τα υπογραμμίσουν).

δ. Ερωτ. 4 (κειμ. γ). Να εξαρθεί - με συζήτηση - ότι η συγκεκριμένη προσωπική εμπειρία γίνεται δύναμη υπέρβασης κρίσιμων δυσκολιών στη συμβίωση και συμπόρευσή τους. Έτσι φανερώθηκε:

- Η ελεύθερη σχέση Διδασκάλου - μαθητών (στίχ. 67)
- Η αυθόρμητη ομολογία του Πέτρου για την μοναδική αξία του Δασκάλου τους βασιζόταν στη προσωπική εμπειρία τους (στίχ. 68-69)

ε. Εργασία. Την καλύτερη απάντηση δίνει το κείμενο **Α Ιω 1, 1-4:** Η συγκεκριμένη χειροπιαστή πίστη του κορυφαίου μαθητή Ιωάννη, που ριζωσε μέσα του ως βαθιά εμπειρία από τη συνάντηση, συμβίωση και συμπόρευση με τον Ιησού.

Πρόταση:

- οι μισοί μαθ. να υπογραμμίσουν τα αισθητικά ρήματα
- οι άλλοι μισοί τα συναφή ουσιαστικά

Το κείμενο θα γεμίσει γραμμές! Αυτά που ο ίδιος ο Ιωάννης και οι συμμαθητές και συναπόστολοι του ως *αυτόπτες, αυτήκοοι και αφάμενοι* μάρτυρες γνώρισαν και βίωσαν κοντά στον Ιησού, αυτά μεταδίδουν σε κάθε ενδιαφερόμενον υπεύθυνα για πάντα: *χειροπιαστές εμπειρίες και αλήθειες ζωής, και όχι θεωρίες*. Έτσι έφτασε ως εμάς από τους κοντινότερους ανθρώπους του Ιησού ό,τι πιο αυθεντικό για τη ζωή, τη διδασκαλία και το όλο του έργο. Με απλά λόγια: *Η χριστιανική κληρονομιά από "πρώτο χέρι"*.

στ. Αξιολόγηση. Ερωτ. 2, 4, 5. Ερωτ. 2, 3, 5. Εργασία.

12. Ένα κήρυγμα του Χριστού στη Ναζαρέτ με ξεχωριστή σημασία

Κατά κανόνα οι συμπατριώτες καμαρώνουν και τιμούν τους δικούς τους που ξεχώρισαν. Εδώ δεν συνέβη το ίδιο. Αν το καλοσκεφτείς, δεν ήταν και μικρό το τόλμημα, να δεχτούν ότι ο συμπατριώτης τους ήταν ο αναμενόμενος Μεσσίας. Όμως ποια τιμή θα μπορούσε να είναι και γι' αυτούς πιο μεγάλη, αν το δέχονταν;... Η όλη επίσκεψη, που ξεκίνησε με χαρές, συγκίνηση και αναγνώριση, κατέληξε σε απροσδόκητη, πρόωρη και επικίνδυνη πρόβα πορείας του προς το Πάθος...

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. ήρθε στη Ναζαρέτ (Λκ 4, 16). Κατά τον Μκ (6, 1): *"Οι μαθητές του τον ακολουθούσαν"* στην επίσκεψή του αυτή. Τη Ναζαρέτ γνωρίσαμε στο μάθημα 5. Βρισκόταν γύρω στα 30 χλμ. δυτικά και πιο κάτω από τη λίμνη Γενησαρέτ, δυτικά του όρους Θαβώρ και χαμένη μέσα στην κοιλάδα του. Απομονωμένοι οι κάτοικοί της από τον υπόλοιπο κόσμο ήταν διστακτικοί και δύσπιστοι, όπως θα επιβεβαιωθεί και σε αυτό το μάθημα.

2. σηκώθηκε να διαβάσει... προφήτη Ησαΐα (Λκ 4, 16-17). Η λατρεία στη συναγωγή το Σάββατο περιελάμβανε: το *"Άκουε, Ισραήλ..."*, προσευχή των 18 αιτημάτων, δύο αναγνώσματα: από τον Νόμο και τους Προφήτες με προσευχές, πριν και μετά, και ομιλία/ερμηνεία της περικοπής.

3. "μ' έστειλε ν' αναγγείλω... να θεραπεύσω" κ.λπ. (Λκ 4, 19). Από την περιγραφή των όσων θα επιτελέσει φαίνεται ότι η σωτηρία/απελευθέρωση από τον Θεό στοχεύει στο να θεραπεύσει όχι μόνον από πνευματικά βάσανα, αλλά κι από συγκεκριμένα δεινά, και να μεταβάλει την κατάσταση συγκεκριμένων κακών συνθηκών του κόσμου. – Σωτηρία και όχι κρίση φέρνει ο Ιησούς στους Ναζαρηνοίς και σε όλους. Οι Ναζαρηνοί δεν δέχτηκαν την προσφορά και απέρριψαν βίαια την ευκαιρία.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Να πληροφορηθούν οι μαθ. για και να μελετήσουν αυτό το πολύ σημαντικό γεγονός (με επεισοδιακό τέλος) στη Ναζαρέτ.   β. Να αντιληφθούν τη διαφορετική εντελώς (σε σχέση με τις αντιλήψεις των συγχρόνων του Ισραηλιτών) <i>εικόνα περί Μεσσία που έδωσε ο Ιησούς για τον Εαυτόν του, καθώς και τον πυρήνα του κηρύγματός του για τη Βασιλεία του Θεού</i>.   γ. Να ερμηνεύσουν και να αξιολογήσουν τις αντιδράσεις των συμπατριωτών του Ναζαρηνών, συνδένοντάς τες με το σταυρικό στοιχείο της ζωής του.   δ. Να εκφράσουν εκτιμήσεις για τη σημερινή επικαιρότητα του εκεί κηρύγματός του.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Το περιστατικό/γεγονός έχει πλοκή και ένταση με διακυμάνσεις: α) *Ανοδικές*: περιέργεια, προσδοκία, ενδιαφέρον, ικανοποίηση, επιδοκιμασία, θαυμασμός. β) *Καθοδικές*: διερώτηση, απορία, σκεπτικισμός, δυσπιστία, δυσαρέσκεια, αμφισβήτηση, θυμός, οργή, επιθετικότητα, βιαιότητα ως τα όρια της φονικής απειλής. Από την άλλη μεριά για πρώτη φορά ο Ιησούς δηλώνει έμμεσα διά της προφητείας τη μεσσιανική του ιδιότητα και εκδιπλώνει το προγραμματικό όραμα της Βασιλείας του Θεού στον κόσμο ερμηνεύοντας την προφητεία. Δηλ. έχουμε στο ευαγγελικό κείμενο ανατροπές καθιερωμένων νοοτροπιών και θέσεων με ταυτόχρονη προβολή νέων θέσεων/προτάσεων αλλιώςτικής ζωής. Γίνεται αντιληπτό ότι διδακτικό αγαθό/θέμα τέτοιας υφής και ποιότητας είναι πρόσφορο για ενδιαφέρουσα και παραγωγική δουλειά στην τάξη.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Ερωτ. 2. Πίνακας σημερινών δεινών ζωής και δεινοπαθούντων ανθρώπων (σχεδιάσμα):

- **Φτωχοί:** υπανάπτυξη, έλλειψη τροφής, ένδυσης και φαρμάκων- απουσία εκπαίδευσης, κυριαρχία άγνοιας και προκαταλήψεων κ.ά.
- **Συντριμμένοι ψυχικά:** από αδικία, καταπίεση, παραγκωνισμό, κοινωνικό αποκλεισμό, ψυχοσθένειες κ.ά.
- **Αιχμάλωτοι:** από πολέμους, άδικα φυλακισμένοι, κυνηγημένοι και κατατρεγμένοι για τους κοινωνικούς αγώνες τους και τις ιδέες τους κ.ά.
- **Τυφλοί (και άρρωστοι κάθε λογής):** σωματικά βασανιζόμενοι, ιδεολογικά αλλοτριωμένοι, φανατικοί, κοινωνικά ξεκομμένοι, περιθωριακοί κ.ά.
- **Υποταγμένοι-τσακισμένοι:** υποδουλωμένοι εθνικά, πολιτικά, θρησκευτικά, κάθε μορφής εξαρτημένοι (από πρόσωπα, καθεστώτα, πάθη κ.λπ.)

Για όλους αυτούς και πολλούς άλλους τα προφητικά μηνύματα του μεσσιανικού κηρύγματος του Χριστού για τότε και για πάντα είναι κοντινά, λυτρωτικά/απελευθερωτικά και συμπαραστάσης για υπέρβαση.

β. Ερωτ. 3. στοιχεία για την ερμηνεία της συμπεριφοράς των Ναζαρηνών:

- Οι συμπατριώτες του άκουσαν τον Ιησού και τον έκριναν όχι σύμφωνα με όσα τους διάβασε, τους είπε και ήταν ο ίδιος, αλλά με βάση όσα ήξεραν γι' αυτόν οι ίδιοι από πριν.
- Οι Ναζαρηνοί δεν ήταν οι μόνοι που αντιμετώπισαν έτσι τον Ιησού. Δεν τολμούν πολλοί άνθρωποι κάθε εποχής τις ποιοτικές ανατροπές που χρειάζεται να γίνουν κατά Χριστόν.
- Εδώ έχουμε ξεκάθαρη επαλήθευση της προφητείας του αγίου Συμεών ότι ο Ιησούς θα είναι "σημείον αντιλεγόμενον". Η απειλή σε βάρος της ζωής του (το "σταυρικό" στοιχείο) έφτασε ως το χείλος του γκρεμού - κυριολεκτικά.

γ. Εργασία. Πρόκειται για **διαθεματική άσκηση** προωθημένη. Με την πιο πάνω απάντηση στην Ερωτ. 2 οι μαθ. έχουν κάποια σφαιρική εικόνα για τα σύγχρονα δεινά. Οι εκτιμήσεις τους για το ζητούμενο θα είναι διαφορετικές και ίσως με απόκλιση μεγάλη. Η ακριβής τοποθέτησή τους δεν είναι εύκολη σε αυτή την ηλικία, διότι τα περισσότερα παιδιά μάλλον δεν έχουν ακόμη βαθιά διεύδυση στα σοβαρά κοινωνικά προβλήματα. Στο Λύκειο θα κάνουν αντικειμενικότερες και δικαιότερες εκτιμήσεις. Εδώ θα γίνει μια πρώτη σοβαρή απόπειρά τους. – Δεν θα επιβάλουμε τη δική μας εκτίμηση. Βέβαια το "καθόλου" δεν μπορεί να ισχύει. Οι άλλοι χαρακτηρισμοί έχουν θέση, αλλού μικρότερη κι αλλού μεγαλύτερη, ανάλογα με τις κατά τόπους και λαούς πολιτικές, κοινωνικές, ιστορικές, θρησκευτικές, εθνικές κ.ά. συνθήκες.

δ. Αξιολόγηση. Ερμ. 1 (Βασιλεία Θεού). Ερωτ. 2, 3.

B. Ο Χριστός επικοινωνεί με τους ανθρώπους και με τη διδασκαλία του δείχνει τη Βασιλεία του Θεού

Εισαγωγή

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Οι μαθ. να μελετήσουν από κείμενα των Ευαγγελίων και να γνωρίσουν τον Ιησού ως διδάσκαλο και κήρυκα της Βασιλείας του Θεού: από τον τρόπο και το περιεχόμενο των διδασχών του, από το είδος της επικοινωνίας με τους ανθρώπους και από συναντήσεις μαζί τους. Με βάση αυτά να είναι σε θέση να κατανοήσουν και να εξηγήσουν:

- Γιατί ο Ιησούς διάλεξε για τις μεγάλες αλήθειες να μιλήσει με παραβολές
- Γιατί όσα έπραξε και είτε υπέρ των γυναικών και των παιδιών προσέχτηκαν ιδιαίτερα, γι' αυτό και μας παραδόθηκαν
- Γιατί από τις συναντήσεις του με δύο πλούσιους (τον ευσεβή και τον Ζακχαίο) προέκυψαν εντελώς αντίθετα αποτελέσματα

- Γιατί η προσευχή είναι αυτονόητη σε ανθρώπους που ζουν κατά το πνεύμα της Βασιλείας του Θεού
- Τέλος, πώς συνδέονται τα μηνύματα ζωής από τα παραπάνω με την πραγματικότητα σήμερα και στο μέλλον.

2. Διδακτικά

- α.** Τα θέματα και των 7 δ.ε. είναι, και ως ευαγγελικά κείμενα και ως περιεχόμενα, κεφαλαιώδους σημασίας για την προσέγγιση του Ιησού και της Βασιλείας του.
- β.** Το ενδιαφέρον και η προσοχή για όλα είναι μάλλον εξασφαλισμένα, όμως σε διάφορο βαθμό. Πάντως όλα έχουν και από κάποια έκπληξη, που προσφέρεται να αξιοποιηθεί ιδιαίτερος για αυξημένο ενδιαφέρον και προσοχή.
- γ.** Καθεμιά από τις παραβολές έχει την ιδιαιτερότητά της, που υπαγορεύει ειδικούς διδακτικούς χειρισμούς (λεπτομέρειες στις επιμέρους δ.ε.).
- δ.** Γενικά **η διδακτική των παραβολών** παραμένει ανοιχτό ζήτημα διεθνώς. Εδώ σε εμάς σημειώθηκε πρόσφατα κάποιο ξεκίνημα (βλ. Αρ. Ζευκλή και Γ. Τσανανά στη Βιβλιογραφία). Η βιβλιοερμηνευτική σχετική παραγωγή παρουσίασε ένα ολοκληρωμένο και πολύ αξιόλογο ξεκίνημα (καθηγ. Ιω. Καραβιδόπουλος, 1970- βλ. και το αξιοπρόσεκτο προηγούμενο: Σπυρ. Λαγοπάτης, 1951- και για τα δύο βλ. λεπτομέρειες στη Βιβλιογραφία). Δυστυχώς δεν υπήρξε συνέχεια.
- ε.** Στις δ.ε. 17 και 18 έχουμε συναντήσεις του Ιησού. Εδώ, και **όπου** αλλού μελετούμε στην τάξη **συναντήσεις**, προσφέρεται από άποψη διδακτική ό,τι πιο ζωντανό για διδακτικό έργο πλούσιο. (Κάπου στο μάθ. 18 δίνεται σύντομη εξήγηση στο γιατί).

13. Ο Ιησούς Χριστός ως διδάσκαλος -

Εισαγωγή στις παραβολές του

Διδάσκαλος πρωτότυπος και μοναδικός, προφητικός και μεσσιανικός. Δεν δίδασκε γνώσεις και σοφία, αλλά αλήθειες ζωής. Μορφή, τρόπος και περιεχόμενο των διδασκαλιών του φιλόσοφο αποκάλυπταν νέα, πρωτόκουστα και πρωτοφανή πράγματα. Ζωηρή, παραστατική και συγκεκριμένη η διδαχή του, συνάραπζε τα πλήθη, άγγιζε βαθιά, προβληματίζε και κέρδιζε υπάρξεις για μια καινούρια ζωή και ανθρωπότητα.

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Από τα 6 περιστατικά σχετικά με τη διδασκαλία του, καθώς κι από τα πιο πάνω εισαγωγικά, ήδη έχουμε ενδιαφέροντα και ουσιαστικά στοιχεία για τον Ιησού ως δάσκαλο. Τεράστια είναι η βιβλιογραφία για το θέμα¹. Θα περιοριστούμε μόνον στις παραβολές².

2. Η εικόνα του Ιησού ως δασκάλου στις παραβολές του. Παραθέτουμε επιγραμματικά ορισμένα χαρακτηριστικά³ τους, που μιλούν εύγλωττα για τον αφηγητή τους:

- φυσικότητα και εποπτικότητα
  - σαφήνεια και χάρη
  - μεγάλη ποικιλία και πλούτος θεμάτων
  - γοητευτική πλοκή και ελκυστικότητα
  - λεπτότητα και παραστατικότητα
  - μοναδική διαύγεια και μεστότητα
  - περιεκτικότητα και επιγραμματικότητα
  - εκφραστικότητα και ζωντάνια
  - πρωτοτυπία και αυθεντικότητα
  - προσωπικό ύφος και συναρπαστικότητα
  - ζωηρότητα και δραστηριότητα
  - επικαιρότητα και ανατρεπτικότητα
- **δάσκαλος:** παραστατικός, ηγετικός, συναρπαστικός
  - **αφηγητής:** επιδέξιος, επιφανής και μοναδικός
  - **οι παραβολές του:** "εικονογραφημένο Ευαγγέλιο"

¹ Βλ. ενδεικτικά την έρευνα του Reiner Riesner, *Jesus als Lehrer...*, 1984, σσ. 615. (Στις σσ. 498-502 περίληψη πορισμάτων).

² Βλ. ό,τι πιο σύγχρονο και αξιόλογο γι' αυτές (από ερμην. και διδακτική σκοπιά) στο βιβλίο Peter Müller (κ.ά.), *Die Gleichnisse Jesu...*, 2002 (λεπτομ. βλ. στη Βιβλιογραφία).

³ Τα περισσότερα από τη σχετική διδακτορική διατριβή του Αρ. Ζευκλή (βλ. Βιβλιογραφία).

3. Στοιχειώδη και βασικά για τις παραβολές του Ιησού

α. Πουθενά αλλού στα ευαγγελικά κείμενα δεν αφουγκραζόμαστε την αυθεντική φωνή και γλώσσα του Ιησού τόσο ζωντανά όσο στις παραβολές.

β. Δομικά στοιχεία και υλικό των παραβολικών συνθέσεων. Εικόνα (λεκτική ή φραστική), *αφήγηση* (κατασκευασμένη ιστορία), *σύγκριση* και *νόημα/μήνυμα*. Το υλικό αντλημένο από τη συνολική ισραηλιτική πραγματικότητα και καθημερινή ζωή της χώρας των Ισραηλιτών (οικογενειακή, θρησκευτική, κοινωνική, αγροτική, οικονομική, αλιευτική, δικαστική, πολιτική, φυσική).

γ. Διαίρεση παραβολών

1) Σύντομες παραβολές (απλώς αναφέρονται):

εικόνα, μεταφορά, παρομοίωση, σύγκριση, αλληγορία, παραβολικό απόφθεγμα.

2. Παραβολικές ιστορίες: α) **Περιγραφή φαινομένου:** σπορά, κόκκος σινάπεως, ζύμη (Μτ 13, 3-9-31-32-33). Λέγονται και *απλές παραβολές*. Το γεγονός που περιγράφουν ή αφηγούνται συμβαίνει κατά κανόνα έτσι πάντοτε είναι συνηθισμένο. β) **Παραδειγματικές διηγήσεις.** Είναι ασυνήθιστες και μοναδικές. Συνολικά υπάρχουν μόνον 4, όλες στον Λκ: Καλός ή Σπλαχνικός Σαμαρείτης, Άφρων πλούσιος, Πλούσιος και ο φτωχός Λάζαρος, Τελώνης και Φαρισαίος (Λκ 10, 25-37· 12, 13-21· 16, 19-31· 18, 9-14). γ) **Οι κατ' εξοχήν παραβολές.** Είναι οι περισσότερες και σημαντικότερες. Το *συμβάν* της ιστορίας τους είναι *μοναδικό, ασυνήθιστο, παράξενο*. Π.χ.: θησαυρός κρυμμένος στον αγρό, πολύτιμος μαργαρίτης, άδικος σύνδουλος, εργάτες αμπελώνα, σπλαχνικός πατέρας (Μτ 13, 44· 13, 45-46· 18, 23-35· 21, 1-16· Λκ 15, 1-3, 11-32). **Σημείωση:** Οι α' και γ' παραβολές έχουν κάπου μια *κορύφωση*. Εκεί είναι το *κέντρο βάρους*, ενώ οι άλλες λεπτομέρειες έχουν δευτερεύουσα και διακοσμητική αξία. Αυτού γίνεται η *σύγκριση*, για να εξαχθεί το *νόημα/μήνυμά τους*. Στις β' δεν κάνουμε σύγκριση. Η ουσία (νόημα/μήνυμα), συνάγεται από το όλον της παραβολικής ιστορίας, όπου προβάλλεται κάτι για μίμηση ή αποφυγή ή το συναμφότερο.

δ. Οι παραβολές είναι *έμμεσος επικοινωνιακός λόγος*. Στόχος τους: όχι να προβάλουν κάποια ενδιαφέρονσα σοφία, αλλά να φανερώσουν *αλήθειες ζωής της Βασιλείας του Θεού* (καθεμιά τους και μια αλήθεια ή πτυχή ζωής της Βασιλείας). Η ζωή του Χριστού ήταν το ζωντανό υπόμνημα του κηρύγματος και του έργου του. Οι παραβολές του ήταν η αφηγηματική προσπάθεια ζωντανής επεξήγησης και προβολής - στην υπηρεσία της Βασιλείας του Θεού - της ζωής, της συμπεριφοράς, του κηρύγματος και του όλου έργου του για χάρη των ανθρώπων. Αληθινά "*εικονογραφημένο Ευαγγέλιο*", όπως σημειώθηκε πιο πάνω (Α2).

ε. Πώς λειτουργούσε και επιδρούσε ο παραβολικός λόγος;

- Αμφισβητούσε τις συμβατικές υπάρχουσες καταστάσεις και ξεσκεπάζε την προβληματικότητα και ανεπάρχειά τους.
- Έδειχνε δρόμους, τρόπους και δυνατότητες αλλιώτικης, νέας και πλήρους ζωής. Και αυτό το επιδίωκε με τα *πρωτάκουστα, πρωτοφανή, ασυνήθιστα, προκλητικά, συναρπαστικά και ανατρεπτικά στοιχεία* των παραβολικών ιστοριών του.

Η αριστοτεχνικότητα των παραβολών του έβαζε τον ακροατή μέσα στην ιστορία που διηγόταν. Οι παραβολές ήταν ένα κάλεσμα στον ακροατή:

- να αναγνωρίσει κάπου στην πλοκή της τον εαυτό του και
- να αφυπνιστεί, να σκεφτεί, να προβληματιστεί, να πάρει προσωπική θέση.

Φανερώνοντας το φιλόπρωτο πρόσωπο του Θεού **οι παραβολές:**

- *καλούσαν σε μετάνοια, υπόσχονταν, παρηγορούσαν, ενθάρρυναν, γεννούσαν εμπιστοσύνη, ελπίδα και ββαιότητα, αλλά και προειδοποιούσαν.*

Και αυτή η λειτουργία τους δεν έπαυσε διαχρονικά να είναι ενεργός, όπως μαρτυρούν οι μελετητές των παραβολών και οι ερευνητές των επενεργειών τους στην ιστορία.

στ. Τέλος, ας σημειωθεί ότι ο *παραβολικός λόγος* δεν είναι - όπως ο εννοιολογικός, ο εγκεφαλικός και ο αφηρημένος - προνομιακός για λίγους σοφούς και εξασκημένους. Είναι *λόγος φιλολαϊκός και φιλόπρωτο*. Αίρει τις διαφορές των ακροατών και μελετητών. Όλοι μπορούν να δουν, να αισθανθούν, να ζήσουν, να συγκρατήσουν και να θυμούνται πάντοτε αυτές τις παραβολικές ιστορίες με τα μηνύματα ζωής που εκπέμπουν και καλούν για βίωσή τους.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Με αφετηρία τη μελέτη κάποιων προσωπικών περιστατικών από τη ζωή του Χριστού ως διδασκάλου, όπως τα διηγούνται τα Ευαγγέλια, οι μαθητές/τριες:

- α. Να γνωρίσουν τον Ιησού ως υποδειγματικό παιδαγωγό και διδάσκαλο και να προσέξουν την θετική απήχησή του στον λαό.
- β. Να ενημερωθούν ειδικά για το τι είναι οι παραβολές του Χριστού και πώς και τι φανέρωνε με αυτές για τον καινούριο κόσμο του Θεού.
- γ. Να ασκηθούν σε κάποιο βαθμό, ώστε να μάθουν να τις μελετούν ως παραβολές και όχι ως γεγονότα και να εξάγουν από αυτές τις αλήθειες και τα μηνύματα ζωής που περιέχουν.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

α. Το **ευαγγελικό κείμενο** είναι μία σύνθεση 6 περιστατικών. Δεν συναποτελούν ενιαία ιστορία. Έτσι το ενδιαφέρον - που έχουν τα ξεχωριστά μέρη - δεν μπορεί να είναι ενιαίο. Άρα από άποψη ενδιαφέροντος στην τάξη έχουμε μια αδυναμία. Όλα όμως τα ξεχωριστά περιστατικά παρουσιάζουν στο τέλος τους κάτι κοινό: ζωηρές εντυπώσεις των ακροατών και απήχηση της διδασκαλίας του Ιησού.

β. **Οι παραβολές δεν είναι εύκολα διδακτικά αγαθά.** Στους ασχολούμενους με τα διδακτικά δεν υπάρχει ομοφωνία για τα: *αν, από πότε, ποιες και πόσες παραβολές μπορεί και πρέπει να διδάσκονται.* Ο χώρος εδώ δεν επιτρέπει να παρουσιαστεί το ζήτημα. Θα αρκεστούμε μόνο στο ότι από το ΑΠΣ έχουν επιλεγεί 4 παραβολές, που για τη διδασκαλία τους δεν υπάρχουν αξεπέραστα προβλήματα. Επιγραμματικά όμως θα σημειώσουμε εδώ τα απολύτως σημαντικά για το διδακτικό έργο με θέματα παραβολές του Χριστού.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

A. Στοιχειώδη για τη διδασκαλία των παραβολών του Ιησού

α. Η σοβαρότητα και η προσοχή που επιβάλλονται κατά τη διδασκαλία παραβολών στην τάξη είναι συνάρτηση της *ιδιαιτερότητας*, της *υψής*, της *ουσίας* και της *σημαντικής* τους. (Για όλα αυτά βλ. Ερμ. - θεολ. 3).

β. Για την προσέγγιση και κατανόηση κάποιων παραβολών είναι απαραίτητες κάποιες *πληροφορίες από τη ζωή και την κουλτούρα* του τότε ισραηλιτικού λαού στη χώρα του (π.χ. τελώνες, Σαμαρείτες, κληρονομικό δίκαιο, θρησκευτικές αντιλήψεις, προκαταλήψεις κ.λπ.).

γ. **Μεθοδολογικά βήματα** (πορεία διδασκαλίας):

1. *Πραγματολογική εξήγηση* του συμβάντος χωρίς αναφορά στο νόημά του
2. *Ερμηνεία και νοηματοδότηση* της παραβολής (επισήμανση συναφειών ζωής, όπου μέσα ειπώθηκε, εύρεση του "κορυφαίου σημείου" και εμμονή σε αυτό· **προσοχή: σύγκριση σχέσεων και συμπεριφορών, όχι προσώπων!**)
3. *Προσωπική συζήτηση* (μεταφορά του βασικού μηνύματος στη συγκεκριμένη ζωή των μαθητών και στην εποχή μας)

δ. Το νευραλγικότερο σημείο είναι η *ισόρροπη διδακτική κίνηση ανάμεσα στη διήγηση της παραβολής και το νόημα/μήνυμά της*. Κατά κανόνα οι μαθ. κολλούν στη διήγηση.

ε. **Ιδιαιτέρως προσεκτά:**

1. *Δεν διηγούμαστε την παραβολή, αλλά τη διαβάζουμε από το ευαγγελικό κείμενο*
2. *Ποτέ δεν εκτρεπόμαστε σε αλληγορικές ερμηνείες!* (βλ. μάθ. 15, Ερμ. - θεολ. 3)
3. *Όχι ιστορικοποίηση* των παραβολών (αυτές δεν είναι πραγματικά γεγονότα· μόνον για γεγονότα η φαντασία μπορεί να καλύψει τα κενά και να κάνει προεκτάσεις)
4. *Όχι ακατάσχετη ηθικολογία!* (αυτή αποτελεί την πιο συνηθισμένη κακοποίησή τους· οι παραβολές είναι κείμενα Θεο-λογικά, Χριστο-λογικά και αποκαλυπτικά της νέας πραγματικότητας ζωής κατά το πνεύμα της Βασιλείας του Θεού)
5. *Όχι αναζήτηση δογματικών αληθειών στις λεπτομέρειες της παραβολικής διαφήγησης* (π.χ. στα φύλλα, τα κλαδιά και τις φωλιές των πουλιών στο φυτό του σιναπιού· στον διάλογο μεταξύ αποθανόντος πλουσίου και Αβραάμ στον Άδη· στην παραβολή της τελικής κρίσης κ.λπ. βλ. και πιο πάνω Ερμ. - θεολ. 2γ, σημείωση).

B. Ειδικοί διδακτικοί χειρισμοί

α. Ερώτ. 1. Βιοματική αφόρμιση για μετάβαση στην επόμενη Ερώτηση. Σημειώνονται στον πίνακα όσα αξιόλογα και εντυπωσιακά εκφραστούν. Έτσι έχουμε ένα πλαίσιο θεώρησης του καλού δασκάλου.

β. Ερώτ. 2. Από τα αναμενόμενα:

• εντυπωσιακός	• ευφυής	• ασυνήθιστος
• αυθεντικός	• γοητευτικός	• πρωτότυπος
• ελκυστικός	• παραστατικός	• μοναδικός
• αγαπητός (δημοφιλής)	• λαϊκός	• αξέχαστος

γ. Ερώτ. 3. Για την Ερώτ. α' η απάντηση στους στίχ. Λκ 15, 1-3. (Βλ. και μάθ. 14. Επίσης στο βιβλ. για τον εκπ/κό, δ.ε. 14, Ερμ. - θεολ. 2). Οι διδάσκαλοι του Ισραήλ περιφρονούσαν τους τελώνες και τους αμαρτωλούς. Δεν δίδασκαν σε αυτούς. Ο Ιησούς, αντίθετα, δίδασκε τους πάντες. Τον κατηγορούσαν. Απαντά με την παραβολή, προσπαθώντας να εξηγήσει και να βοηθήσει, ώστε να αλλάξει η κατάσταση.

Ερώτ. β'. Η αλήθεια έχει ως εξής:

"Όπως ο βοσκός αναζητά το χαμένο πρόβατο, χαιρείται όταν το βρίσκει και μοιράζεται τη χαρά του με άλλους, έτσι ενεργεί και ο Θεός στις περιπτώσεις αμαρτωλών που μεταστρέφονται. Έτσι πρέπει να συμπεριφέρονται και οι ευσεβείς".

Ερώτ. γ'. Η παραβολή είναι διήγηση ζωντανή και παραστατική παρμένη από την καθημερινή ζωή. Το μήνυμά της αντιληπτό από όλους. Όλοι θυμούνται και αυτήν και αυτό.

δ. Μετά τα παραπάνω β' και γ' (όσα θα πουν οι μαθ. και θα συμπληρώσει ο/η συνάδελφος), και με το συγκριτικό σχήμα εξαγωγής του μηνύματος/αλήθειας στο β', να ευρεθούν τα νοήματα/αλήθειες για τη Βασιλεία του Θεού των δύο μικρών παραβολών:

α' κρυμμένος θησαυρός

"Όπως αυτός ο τυχερός άνθρωπος διέθεσε τα πάντα για να αποκτήσει τον θησαυρό, έτσι πρέπει κι ο καθένας: να κάνει το παν, ώστε να γίνει άξιος της Βασιλείας του Θεού, καθώς ανακάλυψε τι θησαυρός ζωής είναι".

β' πανάκριβο μαργαριτάρι

"Όπως αυτός ο μαργαριτέμπορος πούλησε τα πάντα για να αγοράσει το πανάκριβο μαργαριτάρι που ανακάλυψε, έτσι ας ενεργήσει κι ο καθένας: ας κάνει το παν για να ζήσει κατά την πολύτιμη πραγματικότητα της Βασιλείας του Θεού".

ε. Ερώτ. 4. Με αφόρμιση όσα εύστοχα διαπιστωθούν κατά την προσέγγιση και εξαγωγή της αλήθειας/μηνύματος των 3 μικρών παραβολών, θα γίνει πέρασμα στη μελέτη και κατανόηση του Ερμ. 3 - φυσικά με τη βοήθεια όσων χρειαστούν από τα Ερμ. - θεολ. του βιβλίου για τον καθηγητή.

στ. Εργασία. Είναι **διαθεματική**. Από τη σύγκριση θα εξαχθούν ενδιαφέροντα στοιχεία και συμπεράσματα. (Βλ. πιο πάνω "Στοιχειώδη για τη διδασκαλία των παραβολών του Ιησού").

ζ. Αξιολόγηση. Ερμ. 1 και 3. Ερωτ. 2 και 3.

14. Η παραβολή του σπλαχνικού πατέρα (παραβολή του "ασώτου υιού"): Η απέραντη αγάπη του Θεού για όλους

Την εποχή του Χριστού ήταν υπερβολικά σεβαστό αλλά συνάμα αυστηρό και τρομερό το πρόσωπο του Θεού στη συνείδηση του ισραηλιτικού λαού και στις διδαχές των νομοδιδασκάλων του. Με την μνημειώδη αυτή παραβολή ο Ιησούς ανατρέπει την τότε ισχύουσα εικόνα περί Θεού και προβάλλει το νέο, σπλαχνικό και φιλόανθρωπο πρόσωπο του Θεού της απέραντης αγάπης, της ελευθερίας και της συγνώμης για όλους. Κοσμογονική Θεο-λογική τομή για τότε και για πάντα' απελευθέρωσε τον χώρο για θέαση, προσέγγιση και κοινωνία του αγαπητού, ποθητού και επιζητούμενου αληθινού Θεού.

A. Ερμηνευτικά - Θεολογικά

1. Εισαγωγικά. Η παραβολή (π.) αυτή είναι η μεγαλύτερη και σπουδαιότερη από όλες των Ευαγγελίων. Από σκοπιά λόγου, μορφής και περιεχομένου αποτελεί αριστούργημα. Με τρόπο μοναδικό συνοψίζει ολόκληρο το Ευαγγέλιο του Θεού της αγάπης*. Η ονομασία της "*Παραβολή του σπλαχνικού πατέρα*" θεωρείται σήμερα ως η πιο εύστοχη, διότι ο **σπλαχνικός πατέρας** είναι σε αυτήν από την αρχή ως το τέλος της ο **πρωταγωνιστής** - και όχι ο μικρός γιος. Η συνήθης ονομασία "*Παραβολή του ασώτου*" παρεκκλίνει πλήρως από το ουσιαστικό περιεχόμενό της.

2. Αφορμή και στόχος διήγησής της. Δίδονται στην αρχή του κειμένου (Λκ 15, 1-3): Τελώνες και λοιποί "αμαρτωλοί" αντιμετώπιζονταν τότε - ως περιφρονητές και παραβάτες του θείου Νόμου - με θρησκευτικό και κοινωνικό αποκλεισμό, απέχθεια και περιφρόνηση. Ενδιαφέρον γι' αυτούς, φίλιες και οικειότητες μαζί τους αξιολογούνταν ως βεβήλωση και προσβολή κατά του αγίου Θεού. Στο πρόσωπο, στον λόγο και στο έργο του Χριστού αυτοί ανακάλυψαν έναν *κόσμο θαλπωρής, αγάπης, χαράς, αλήθειας για όλους* - και για τους ίδιους. Δέχονταν το μήνυμά του, μεταστρέφονταν και άλλαζαν. Αυτό για τον Ιησού και τους δικούς του ήταν αφορμή χαράς, ενώ για τους "ευσεβείς" σκάνδαλο - με αντιδράσεις. Ο Ιησούς με την π. αποσαφηνίζει στους επικριτές και αιτιολογεί τη συμπαθή στάση του προς τους απόβλητους, καλεί να μεταβάλουν τη δυσμενή στάση και συμπεριφορά τους και να γίνουν κοινωνοί της χαράς για τη μεταστροφή τους.

3. Οι δύο κορυφώσεις της π. και το κεντρικό μήνυμά της. α) *Πώς συμπεριφέρεται και τι πράττει ο πατέρας για τον μικρότερο γιο*, όταν μεταναστεύει και όταν επιστρέφει μετανοημένος ελεύθερα, γενναιόδωρα και με εμπιστοσύνη ικανοποιεί το αίτημά του τον υποδέχεται με συγκίνηση, καλοσύνη και χαρά, και τον αποκαθιστά ως γιο. β) *Πώς συμπεριφέρεται και τι πράττει για τον πρεσβύτερο γιο*: με την ίδια αγάπη σπεύδει, συνομιλεί, παρακαλεί και καλεί να συμμετάσχει στην οικογενειακή γιορτή. γ) **Το νόημα και μήνυμα της π.**: Όπως αυτός ο πατέρας επιθυμεί, ο πρεσβύτερος γιος αδελφικά να χαίρεται για τη μεταστροφή και επιστροφή του νεότερου αδελφού του, έτσι επιθυμεί και ενεργεί ο Θεός: οι "δίκαιοι" (ευσεβείς) να χαίρονται για τη μεταστροφή των αμαρτωλών και με ευχαρίστηση να τους δέχονται πάλι ανάμεσά τους.

4. Το νέο πρόσωπο του Θεού. Για τον Θεό σε σχέση με τους ανθρώπους άκουγαν και διάβαζαν τότε (Ψαλ 17, 2-3):

"Αγαπήσω Σε, Κύριε, ή ισχύς μου.

Κύριος στερέωμά μου και καταφυγή μου και ρύστης μου...

βοηθός μου, υπερασπιστής μου... αντίληπτω μου (προστάτης)"

Στα χρόνια του Χριστού πίστευαν ότι ο Θεός νοιαζόταν μόνον για τους ευσεβείς (ενώ "άμαρτωλών οὐκ ἄκούει". Ιω 9, 31α). Γενικά τον βίωναν ως άγρυπνο παρατηρητή/επιθεωρητή των ανθρώπων και της ζωής τους, ανστηρό και αδέκαστο κριτή και τιωρό, απαιτητικό ανταποδότη. Με την παραβολή έχουμε ανατροπή αυτής της εικόνας περί Θεού, που προκαλούσε δέος και τρόμο. Αν συγκεντρώσουμε τα στοιχεία από τη συμπεριφορά του πατέρα της π. και προς τους δυο του γιους, τότε η εικόνα του Θεού έχει ως εξής (πάντοτε σε ανθρωπομορφική γλώσσα):

- Αγαπά αληθινά, σέβεται την ελευθερία και εμπιστεύεται το πλάσμα του
- Είναι αγαθός, σοφός, γενναιόδωρος και αξιαγάπητος, εγκάρδιος, φιλόστοργος και φιλόανθρωπος
- Σπεύδει με καλοσύνη προς τον συντριμμένο, συγχωρεί, ανορθώνει, στηρίζει και χαίρει. Είναι ανεκτικός, πατρικός και τρυφερός
- Σπεύδει και πάλι, παρακαλεί, υπενθυμίζει, αναγνωρίζει και παρακινεί
- Θεός της σπλαχνικής αγάπης και καλοσύνης, της έκπληξης και του μεγαλείου, της συγγνώμης και της θαλπωρής
- Νοιάζεται και μεριμνά για το πλάσμα του, το συνοδεύει στις αναζητήσεις του και το θεραπεύει ανάλογα με τις ανάγκες και τα τραύματά του.

5. Επιγραμματικά στοιχεία ερμηνείας και νοημάτων. Επιπρόσθετα στα πιο πάνω:

* Βλ. εκτεταμένη ερμηνευτική προσέγγισή της από χριστιανοπαιδαγωγική διδακτική σκοπιά Γεωρ. Τσανανά, *Η παραβολή του σπλαχνικού πατέρα...*, 1993.

α. Στις αφηγηματικές λεπτομέρειες που υπηρετούν το νόημα και τον στόχο της π. είναι χαρακτηριστικά τα *ασυνήθιστα, παράξενα και πρωτοφανή* στοιχεία. Τελικά και οι δυο γιοι ήταν "απολωλότες". μάλιστα ο μεγαλύτερος ήταν πιο μακριά από τον πατέρα του από όσο είχε πάει ο μικρός...

β. Η παραβολή σταματά απότομα. Οι ακροατές που είχαν πρόβλημα με τους μεταστρεφόμενους τελώνες και λοιπούς "αμαρτωλούς" ποια θέση θα πάρουν προσωπικά οι ίδιοι; Τελικά με ποιον θα συμφωνήσουν και αναλόγως θα πράξουν: με τον μεγάλο γιο ή με τον πατέρα του;

γ. Από τη συμπεριφορά των δύο γιων: Ο μικρός παρουσιάζεται ως "απολωλός", αποτυχημένος και δραματικός στο τέλος αποκαθίσταται. Ο μεγάλος επίσης ως "απολωλός", αλλά και τραγικός τελικά μετέωρος.

δ. Η αγάπη του σπλαχνικού πατέρα (του Θεού) τότε και πάντοτε είναι πιο πέρα και πιο πάνω από όλες τις ευσέβειες, Θεο-λογίες και αγαπο-λογίες.

ε. Όποιος θέλει να έχει σχέση με τον αληθινό Θεό, όπως αυτός προβάλλεται με τον πατέρα της π., αυτός πασχίζει: **να σκέφτεται, να χαιρείται, να αγαπά και να ενεργεί όπως Αυτός.**

στ. Ποια θεολογική γλώσσα θα μπορούσε να εκφράσει και να μεταγγίσει τόσα, τέτοια και τόσο παραστατικά και συγκλονιστικά στοιχεία για τον Θεό και τον Χριστό όσα και όπως αυτή η αριστουργηματική παραβολική ιστορία;

ζ. Για τότε και για πάντα αυτή η π. ήταν και παραμένει για τη φανέρωση του αληθινού προσώπου του Θεού: *έκπληξη, ανατροπή, πρόκληση και ευλογία/δωρεά Θεού απροσμέτρητη.*

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Οι μαθήτριες/τές μελετώντας σφαιρικά την παραβολή από το ευαγγελικό κείμενο:

α. Να κατανοήσουν ότι ο Ιησούς νοιάστηκε με ξεχωριστή συμπάθεια και αγάπη για τους αποπροσανατολισμένους στη ζωή και για τους αυτοδικαιούμενους, και τους κάλεσε για μεταστροφή φρονήματος και ζωής.

β. Να εκτιμήσουν ότι ο Θεός είναι αγαθός και εύσπλαχνος, πέρα από όλα τα ανθρώπινα μέτρα. Δέχεται με αγάπη και χαρά τον κάθε άνθρωπο που μεταστρέφεται και που θέλει να κάνει μια νέα αρχή ζωής αληθινής.

γ. Να προσπαθήσουν να ανιχνεύσουν εγγύτερα και ευρύτερα το νέο πρόσωπο του Θεού, που ο Ιησούς φανέρωσε με αυτή την παραβολή.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

α. Η κατανόηση του βαθύτερου νοήματος της παραβολής προϋποθέτει προωθημένες εμπειρίες από την κοινωνία με τον Θεό σε σχέση με την ανθρώπινη ζωή. Από αυτές δεν υπάρχουν αρκετές σε παιδιά αυτής της ηλικίας. Πάντως από το πρόσωπο του Θεού, όπως το εξεικονίζει ο πρωταγωνιστής πατέρας της παραβολής, θα βρουν στο μάθημα ότι αυτά στην ηλικία τους ζητούν και χρειάζονται: *αγάπη, καλοσύνη, θαλπωρή και εμπιστοσύνη.*

β. Για τις περιπτώσεις ανήσυχων παιδιών που ήδη βιώνουν αμφισβητήσεις αυθεντιών και τάσεις ανεξαρτητοποίησης παρατηρείται ότι δεν δέχονται ευχαρίστως τον - έστω και τόσο εύσπλαχνο - Θεό ως καταφύγιο και στήριγμα στο ενδεχόμενο ότι δεν θα τα καταφέρουν στην κίνησή τους για ανεξαρτησία. Γι' αυτό είναι ανάγκη στην προσέγγιση του μέρους της ιστορίας με τον μικρό γιο να διευκρινιστεί ότι: Η απόφαση μετανάστευσης ήταν δική του επιλογή, που ο πατέρας σεβάστηκε και τον εμπιστεύτηκε. Επίσης δική του επιλογή ήταν ο τρόπος ζωής του στα ξένα. Και η απόφαση επιστροφής - μετά το ναυάγιο ζωής - επίσης δική του, με άσπογη στήριξη από τον πατέρα του. Στην παραβολή ούτε ο μικρότερος ούτε ο αδελφός του καταδικάζονται. Επικρατεί χαρά για τον ένα, ευχή για τον άλλο - να αλλάξει στάση. Η διόρθωση πορείας ζωής δεν είναι μειωτική αδυναμία, αλλά προσωπική πράξη τόλμης και ευθύνης. Ο Θεός, κατά την παραβολή, δεν είναι απειλή, αλλά αγάπη, καταφύγιο και συμπαραστάση για υπέρβαση αδιεξόδων.

γ. Χρειάζεται προσοχή να μη συσχετιστούν τα περιστατικά της παραβολής με δικές μας οικογενειακές σχέσεις πατέρων - παιδιών. Αραγε σε πόσα σπίτια είναι όλα ιδανικά; Και πόσοι πατεράδες μοιάζουν έστω και ελάχιστα αυτού του καταπληκτικού πατέρα της παραβολής;

δ. Χωρίς να μας διαφεύγει ότι έχουμε να κάνουμε με παραβολική ιστορία και όχι με αληθινή, αν προσεχθούν τα παραπάνω, τα Ερμ. του βιβλίου των μαθ. και οι λεπτομέρειες των Ερμ. - θεολ., μπορεί να γίνει ένα πολύ ενδιαφέρον, ίσως και αξέχαστο μάθημα.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

1. Το ΑΠΣ προβλέπει και ορίζει **δίωρο διδακτικό έργο** γι' αυτή τη δ.ε. *Πρώτη ώρα:* Εισαγωγικά - ανάγνωση της παραβολής - ερμηνευτική προσέγγιση - συστηματική επεξεργασία του α' μέρους: ο μικρός γιος και η συμπεριφορά του πατέρα του προς αυτόν (Ερωτ. 1 - 4). *Δεύτερη ώρα:* Σύντομη αναφορά στην α' διδ. ώρα - ανάγνωση πάλι όλης της παραβολής - επεξεργασία με αρχική έμφαση στις Ερωτ. 5 και 6 (αναγραφή στον πίνακα στοιχείων από τις απαντήσεις) - σύγκριση στοιχείων με εκείνα της συμπεριφοράς προς τον μικρότερο γιο και συμπεράσματα - συνέχιση της Επεξεργασίας (Ερωτ. 7 - 10).

2. Ερώτ. 1. Βλ. Ερμ. - θεολ. 2.

3. Ερώτ. 2. Το λάθος του δεν ήταν η αναχώρησή του από το πατρικό (βλ. Ερμ. 2 και 3 και Ερμ. - θεολ. 5γ)· ήταν ο *λάθος τρόπος ζωής του στην αλλοδαπή*: ανευθυνότητα, κατασπατάληση του μεριδίου περιουσίας, πλήρης αλλοτριώσή του προσωπική, οικογενειακή, εθνική, κοινωνική (κατάληψε χοιροβοσκός σε ειδωλόατρη κτηνοτρόφο) και προπάντων θρησκευτική (μη τήρηση του Σαββάτου, παράβαση εντολών, αποκοπή από την κοινότητα ομοπίστων, έκπτωση από την πίστη). Όλα αυτά συνιστούν αισχύνη για τον πατέρα του και απώλεια βαθιά της αξιοπρέπειάς του ενώπιον Θεού και ανθρώπων.

4. Ερώτ. 4. Για την εξήγηση της συμπεριφοράς του πατέρα προς τον μικρό γιο βλ. Ερμ. - θεολ. 3α και κυρίως 4.

5. Ερώτ. 5. Το λάθος του *πρεσβύτερου γιου* ήταν ότι δεν σκεφτόταν, δεν ένιωθε, δεν αγαπούσε, δεν χαιρόταν, δεν έκρινε και δεν ενεργούσε όπως ο πατέρας του· δεν του είχε εμπιστοσύνη. (Βλ. και Ερμην. - θεολ. 2, 3β, 5α, β και γ).

6. Ερώτ. 7. Για την εξήγηση βλ. Ερμ. - θεολ. 1 (Εισαγωγικά) και 4. Αυτός πρωταγωνιστεί παντού, κάνει πράγματα αλλιώτικα: πρωτοφανή, πρωτάκουστα, ασυνήθιστα, ανατρεπτικά, νέα, μεγαλειώδη, μοναδικά.

7. Ερώτ. 8. Πλήρης απάντηση στα Ερμ. - θεολ. 4.

8. Ερώτ. 9. Βλ. στοιχεία απάντησης στα Ερμ. - θεολ. 3γ. Δεν τους επικρίνει, δεν τους κατηγορεί. Τους αναγνωρίζει και τους καθησυχάζει. Τους παρακαλεί και κάνει έκκληση: να φέρονται προς τους αμαρτωλούς σπλαχνικά και να συμμερίζονται με χαρά το χαριμόσυνο γεγονός της μεταστροφής τους.

9. Θέμα της παραβολής δεν είναι ο άσπτος μικρός γιος αλλά η φανέρωση του νέου προσώπου του Θεού: το σπλαχνικό και φιλόανθρωπο, της απέραντης αγάπης, ελευθερίας, καλοσύνης και συγγνώμης για όλους, πρώτιστα για τους αποπροσανατολισμένους της ζωής και τους θρησκευτικούς αυτάρκεις. (Βλ. εισαγωγή και Ερμ. - θεολ. 1, 2, 3, 4).

10. Εργασία διαθεματική. Συνεργασία με συναδέλφους: Φιλόλογο και Καλλιτεχνικών μαθημάτων. (Βοήθεια για εύρεση υλικού στο: Γεωρ. Τσανανά, μν. έργ., σ. 24-30). Μέρμνα στην Εργασία: πόσο τα καλλιτεχνικά έργα σχετίζονται με το κείμενο της παραβολής και το νόημα/μήνυμά της.

11. Έκφραση. Διαβάζουν το Ρωμ 12, 15. Ζητείται να βρουν, αν και πώς σχετίζεται με την παραβολή (προτροπή του πατέρα προς τον μεγάλο του γιο - προτροπή παρόμοια του Παύλου προς Ρωμαίους χριστιανούς).

12. Αξιολόγηση. Ερμ. 1, 2, 4 Ερωτ. 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10.

Σημείωση: Σε επιλεγμένες στιγμές οι μαθητές να σχολιάσουν τα ζωγραφικά των Rembrandt, Köder, Boradynski. (Στο έργο του γ' επάνω εικονίζεται ο μικρότερος γιος τη στιγμή που — καλοντυμένος και σοβαρός — αποχαιρετούσε φεύγοντας τον πατέρα του. Ο πατέρας — σκεπτικός — κάθεται ανάμεσα σε δύο κατοικίδια ζωντανά και κοιτάζει αλλού).

15. Η παραβολή του σπλαχνικού Σαμαρείτη: Ο πλησίον μας κι εμείς

Συνέπεια της σπλαχνικής Θεο-λογίας του Ιησού (όπως την προέβαλε με την παραβολή του σπλαχνικού πατέρα) υπήρξε και η σπλαχνική συν-ανθρωπολογία του. Τη φανέρωσε με την παραβολή του σπλαχνικού Σαμαρείτη. Ο άνθρωπος που στηρίζει την ύπαρξη και τη ζωή του στον σπλαχνικό και φιλόανθρωπο Θεό της αγάπης καλείται να είναι *έμπρακτα* σπλαχνικός συν-άνθρωπος της αγάπης προς κάθε συν-άνθρωπο ("πλησίον") πέραν από όλες τις διακρίσεις, προς τον κάθε άλλον, προπάντων όταν αυτός βρίσκεται σε ανάγκη. Η συνανθρωπολογία υπήρξε εξίσου κοσμογονική

τομή όσο και η Θεολογία· ανατρεπτική και απελευθερωτική για αλλιώτικες συνανθρώπινες σχέσεις για τότε και για πάντα.

A. Ερμηνευτικά - Θεολογικά

1. Τα ασυνήθιστα, σπάνια και μοναδικά της παραβολής. α) Η συμπεριφορά του *ιερέα* και του *λευίτη* προς τον "ημιθανή" (Ιουδαίο, αν και αυτό δεν λέγεται ρητώς, όμως σαφώς εννοείται). Αυτή είναι απροσδόκητη, ανήκουστη, σκανδαλώδης, απίστευτη. β) Ως *υποδειγματική σωτήρια μορφή* ο αφηγητής της δεν βάζει στην ιστορία λ.χ. έναν απλό λαϊκό Ισραηλίτη, αλλά έναν ξένο, εχθρό, αποστάτη και μισητό (από τους Ισραηλίτες) άνθρωπο· έναν *τυχαίο ταξιδιώτη Σαμαρείτη*. Η συμπεριφορά αυτού του (για τους Ισραηλίτες) "μη πλησίον": σπλαχνίζεται, περιθάλλει, περιποιείται, μεταφέρει σε κατάλυμα, πληρώνει, ασφαλίζει, υπόσχεται συνέχιση συμπαράστασης· πρότυπο αληθινής έμπρακτης συνανθρώπινης αγάπης. – Πρώτο σοκ στους ακροατές της παραβολής η αδιάφορη συμπεριφορά των δύο κατ' επάγγελμα "προτύπων" συνανθρωπιάς. Δεύτερο και ισχυρότερο σοκ η υποδειγματική και αξιοθαύμαστη συμπεριφορά του κατά πάντα αλλότριου Σαμαρείτη. Έτσι έχουμε: έκπληξη, ανατροπές, αποκάλυψη, πρόκληση, αλλά και κάλεσμα και έκκληση για εντελώς νέα, αλλιώτικη και επαναστατική συνανθρωπιά, πέρα και μακριά από όρια θρησκευτικά, φυλετικά, εθνικά, ηθικά και κοινωνικά.

2. Κέντρο και αποκορύφωση της παραβολής, από όπου συνάγεται η ουσία και το μήνυμά της, είναι **οι στίχοι 31-33.** "Εκπειράζων" ο νομοδιδάσκαλος ζητά - ύστερα από το πρώτο ερώτημα - *θεωρητική συζήτηση* για το "**ποιος είναι** ο πλησίον μου". Μεταφέροντας τα πράγματα στην *πράξη* ο Ιησούς ρωτάει τελικά: "**ποιος έγινε πλησίον;**", για να λάβει την απάντηση: "Αυτός που **έμπρακτα έδειξε** ευσπλαχνία" (συμπόνια). Και να ακούσει την τελική προτροπή: "Πήγαινε και να κάνεις κι εσύ το ίδιο", δηλ. **γίνε και να είσαι πλησίον** (πέρα από κάθε διάκριση και οριοθέτηση). Αυτή η εξέλιξη από το "**ποιος είναι πλησίον**" στο "**έγινε πλησίον**" και "**γίνε πλησίον**" αποτελεί ανατροπή ολικής στα συν-ανθρώπινα, ύστερα από τα Θεο-λογικά της προηγούμενης παραβολής.

3. Η αλληγορική υποβάθμιση της παραβολής. Κάποιος άνθρωπος = ο Αδάμ και κάθε απόγονός του, κατάβαση από Ιεροσόλυμα προς Ιεριχώ = πτωτική πορεία από την αρετή στην κακία, ληστές = δαίμονες, τραύματα = αμαρτίες, ιερέας και λευίτης = Νόμος και Προφήτες, Σαμαρείτης = Ιησούς, επίδεσμοι = διδασκαλία, λάδι = ημερότητα, οίνος = η στυπτική ενέργεια της διδασκαλίας, πανδοχείο = Εκκλησία, πανδοχέας = Απόστολοι και ποιμένες και διδάσκαλοι, δύο δηνάρια = οι δύο Διαθήκες κ.ά. Δεν χρειάζονται σχόλια!... Πάντως κάτι γενικότερο: *Η αλληγορική ερμηνεία θεωρείται σήμερα βαριά ερμηνευτική παρέκκλιση,* που φτώχυνε τη δυναμικότητα του άμεσου βιβλικού λόγου. Πέραν από την ικανοποίηση αμφιβόλου αξίας περιέργειας, τίποτε απολύτως δεν προσφέρει. Είναι κρίμα να ξοδεύεται για αλληγορικά λογοπαίγνια και αυθαίρετες και εξεζητημένες αλληγορικές συσχετίσεις πολύτιμος χρόνος από το μάθημα – αλλά και το κήρυγμα.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Οι μαθητές/τριες από το ευαγγελικό κείμενο να μελετήσουν λεπτομερώς και να γνωρίσουν ακριβώς την παραβολή, ώστε:

α. *Να κατανοήσουν ότι με αυτήν η Βασιλεία του Θεού προβάλλεται ως κοινωνία συνανθρώπινης σπλαχνικής αγάπης και συμπαράστασης, πέρα από κάθε είδους διακρίσεις (θρησκευτικές, φυλετικές, κοινωνικές, εθνικές κ.ά.).*

β. *Να ευαισθητοποιηθούν, ώστε - αν θελήσουν - να γίνουν και να είναι πάντοτε αληθινοί πλησίον, σύμφωνα με το πρότυπο του έμπρακτα σπλαχνικού Σαμαρείτη.*

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Σε αυτή την ηλικία η κοινωνικότητα των μαθ. δεν είναι σε σημαντικό βαθμό αναπτυγμένη. Έτσι δεν αναμένεται ιδιαίτερος ενθουσιασμός για το θέμα. Όμως υπάρχουν κάποια στοιχεία στην πλοκή της διήγησης, που επιτρέπουν αισιοδοξία. Πρόκειται για τις συγκρούσεις, τις αντιθέσεις και τους ήρωες αυτής της παραβολικής ιστορίας:

α. Από τη μια μεριά ο "εκπειράζων" νομοδιδάσκαλος, από την άλλη ο σοβαρός, σοφός, πρωτότυπος, τολμηρός Ιησούς. Ο διάλογος λήγει υπέρ του β', όμως χωρίς συντριβή του α'.

β. Πελώρια η διαφορά μεταξύ των δύο κληρικών και του Σαμαρείτη στη συμπεριφορά τους προς τον "εμπесόντα" στους ληστές. Απαράδεκτοι οι πρώτοι, αξιαγάπητος, θαρραλέος και αξιομίμητος ο δεύτερος. Μπορεί να απορήσουν και να οργιστούν με τη συμπεριφορά των πρώτων και να θαυμάσουν τη δράση του δεύτερου.

γ. Πάντως από το μάθημα θα προκύψει πρώτης τάξεως ευκαιρία για κοινωνική ευαισθητοποίηση υπέρ ανθρώπων που βρίσκονται σε μικρή ή μεγάλη ανάγκη.

δ. Αν το μάθημα αγγίξει φυλετικές, εθνικιστικές και ξενοφοβικές πτυχές θα υπάρξει ένταση. Όμως η υπέροχη συμπεριφορά του Σαμαρείτη θα λειτουργήσει καταλυτικά ως πρότυπη εκδήλωση συνανθρώπινου σεβασμού, αγάπης και αλληλεγγύης.

ε. Τέλος, για την επιτυχή προσέγγιση της παραβολής σε όλα είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη οι πληροφορίες και να ξεκαθαριστεί: α) Τι ήταν και τι όφειλαν να πράξουν οι δύο κληρικοί, β) οι στενές και κλειστές αντιλήψεις των Ισραηλιτών για τον πλησίον και γ) το μέγα χάσμα που χώριζε Ισραηλίτες και Σαμαρείτες (βλ. Ερμην. βιβλ. μαθ. 1 και 5 και πιο πάνω Ερμην. - θεολ. 1). Αυτά θα διευκολύνουν την επισήμανση και στοχασμούς πάνω στη μοναδικότητα και ριζοσπαστικότητα του μηνύματός της.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Διαγραμματική δομή της παραβολής. (Ανήκει στις λεγόμενες "παραδειγματικές" παραβολές):

α.α.	α' διάλογος	στίχ.	Α.α.	β' διάλογος	στίχ.
1.	ερώτηση του νομοδιδασκάλου	25	1.	ερώτηση του νομοδιδασκάλου	29
2.	αντερώτηση του Ιησού	26	2.	διήγηση του Ιησού με επιχειρηματολογική ε- ρώτηση	30-36
3.	απάντηση του νομοδιδασκάλου	27	3.	απάντηση του νομοδιδασκάλου	37α
4.	συμπέρασμα προστακτικό του Ιησού	28	4.	συμπέρασμα προστακτικό του Ιησού	37β

β. Όλες οι **Ερωτήσεις Επεξεργασίας** υπηρετούν την **Επιδίωξη α'**, ενώ οι 3 **Εργασίες** την **Επιδίωξη β'**. Το κύριο βάρος της **Επεξεργασίας** σηκώνουν οι **Ερωτήσεις 3, 4 και 5**. Οι **Ερωτ. 1 και 2** αποτελούν τα πρώτα βήματα προσέγγισης.

γ. Ερωτ. 2. Βλ. Ερμ. - θεολ. 1 και Ψυχοπαιδαγωγικά β.

δ. Ερωτ. 3. Ρήματα:

ε. Ερωτ. 4. Χαρακτηριστικά αγάπης Σαμαρείτη:

ήρθε	ανέβασε	αυθόρμητη	έμπρακτη
είδε	οδήγησε	σπλαχνική	πλήρης και ολοκληρωμένη
σπλαχνίστηκε	φρόντισε	τολμηρή	αποτελεσματική
πήγε κοντά	έδωσε	συγκεκριμένη	ανιδιοτελής
άλειψε, έδεσε	ξαναπεράσει	μελετημένη	με θυσιές

στ. Ερωτ. 5. Βλ. στοιχεία για απάντηση πιο πάνω Ερμ. - θεολ. 1β. Πρωτότυπο και τολμηρό εύρημα, για να προσελκύσει την προσοχή και το ενδιαφέρον και να προκαλέσει δραστικά και ανατρεπτικά τη συνείδηση και τη σκέψη των ακροατών, ώστε να συζητηθεί και να περάσει το μήνυμά του αποτελεσματικότερα· για να τονίσει την ανάγκη και την αξία της αγάπης από όλους προς όλους έμπρακτα — κάτι αδιανόητο τότε.

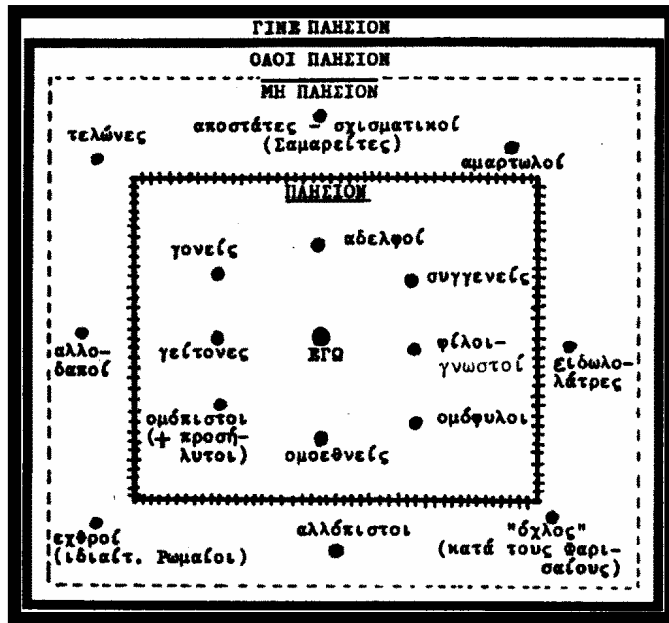
ζ. Εργασίες. Η δ' είναι καθαρά **διαθεματική**, οι α' και β' έχουν **διαθεματική** χροιά. Για την β': Ίσως όλα τα μέλη τους να μην είναι εκπεφρασμένοι χριστιανοί. Όμως το έργο τους είναι σαμαρειτικό. Και αυτό είναι που κατ' ουσίαν μετράει και αξίζει. Για την γ': Με αυτήν θα δοθεί η δυνατότητα να διαπιστώσουν αν στις Ενορίες γίνεται σήμερα ή όχι φιλανθρωπικό έργο "σαμαρειτικής" πνοής.

η. Έκφραση. Το μάθημα κλείνει με ανάγνωση: των στίχων του Νικηφόρου Βρεττάκου και του στίχ. Α Κορ 13, 13 (από τον "Ύμνο της αγάπης" του Απ. Παύλου).

θ. Ένα γράφημα περί πλησίον

1. Αντιγράφουμε στον πίνακα τα τετράγωνα ΠΛΗΣΙΟΝ και ΜΗ ΠΛΗΣΙΟΝ. Οι πλευρές του α' τέμνονται με πολύ μικρές καθέτους και σημαίνουν "φράχτης", του β' είναι διακεκομμένες και σημαίνουν "χώρος αδέσποτος".

ΓΙΝΕΤΕ ΟΛΟΙ ΠΡΟΣ ΟΛΟΥΣ ΕΜΠΡΑΚΤΑ ΠΛΗΣΙΟΝ

στην πορεία του μαθήματος, δ) Οι πλευρές του ΟΛΟΙ ΠΛΗΣΙΟΝ παχύτερες από τις προηγούμενες, του ΓΙΝΕΤΕ ΟΛΟΙ... πιο παχιές από την προηγούμενη.

Σημείωση. Από το ΑΠΣ το μάθ. ορίστηκε δίωρο:

1 ώρα: Όλες οι Ερωτήσεις της Επεξεργασίας. 2η ώρα: α) Μελέτη και εμβάθυνση στο γράφημα περί πλησίον. β) Οι 4 Εργασίες. (Στην αρχή και της 2ης ώρας ανάγνωση της παραβολής).

ι. Αξιολόγηση. Ερωτ. 1, 3, 4, 5. Ερωτ. 1, 4, 5, 6.

16. Η παραβολή της τελικής κρίσης:

Πώς αξιολογούνται οι άνθρωποι στη Βασιλεία του Θεού

Τι δίνει αξία στην ανθρώπινη ύπαρξη και στη ζωή τώρα και για πάντα; Η ακρίβεια της πίστης; Η ευσέβεια; Η τήρηση των θείων εντολών; Την δίνουν και αυτά. Προτεραιότητα όμως έχει κάτι άλλο, που είναι μέτρο, κριτήριο και ακριβό μυστικό: η προσφορά συγκεκριμένης και έμπρακτης αγάπης προς κάθε άνθρωπο που δυστυχεί, οποιοσδήποτε κι αν είναι αυτός. Η ιδιόμορφη παραβολή της τελικής κρίσης ξεκαθάρισε τα πράγματα με σαφήνεια άπαξ δια παντός.

Α. Ερμηνευτικά - Θεολογικά

1. ο φιλόσοφος Κριτής (στίχ. 31). Στο πρωτότυπο έχουμε "ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου", στη μτφρ. απαράλλακτα το ίδιο. Αποτελούσε τίτλο (στη Π. Διαθήκη και σε εξωβιβλικά ιουδαϊκά κείμενα) για τον αναμενόμενο Μεσσία. Ο Ιησούς τον χρησιμοποιούσε για τον εαυτό του. Με αυτόν δήλωνε την ταπείνωσή του κατά την επίγεια ζωή του, τα Πάθη του και την μελλοντική ένδοξη επάνοδό του. Με βάση αυτό το τελευταίο σημείο προτιμήσαμε τον όρο "ο φιλόσοφος Κριτής". Στους στίχ. 34 και 40 έχουμε "ὁ βασιλιάς" αντί "ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου". Στη θέση του βάλαμε αποσιωπητικά. Αυτές οι δύο επιλογές έγιναν για να αποφευχθεί στην τάξη ενδεχόμενη άσκοπη συζήτηση.

2. θα τους ξεχωρίσει ... πρόβατα ... κατσίκια (32). Οι περισσότεροι Ισραηλίτες τότε δέχονταν ότι τους περίμενε σπλαχνική κρίση στο τέλος του κόσμου, ενώ τους ειδωλόλατρες τιμωρία. Η περικοπή όμως είναι σαφέστατη: Όλοι οι άνθρωποι αδιακρίτως θα κριθούν σύμφωνα με τα έργα της ευ-

σπλαχνίας τους. Το πότε, πού και πώς της κρίσης είναι άγνωστα. Γνωστά όμως είναι για πάντα το κριτήριο και το μέτρο αξιολόγησης της ζωής κατά το πνεύμα της Βασιλείας του Θεού.

3. γυμνός (36 και 43). Ο έχων ελάχιστα ρούχα, ο φτωχικά ντυμένος, ο ρακένδυτος

4. "Πότε σε είδαμε...;" (38). Ένδειξη αγάπης που είναι ταπεινή, αθόρυβη, χωρίς υπολογισμούς, χωρίς συμφεροντολογικές σκοπιμότητες (ανιδιοτελής).

5. "σας βεβαιώνω..." (40 και 45). *Εδώ είναι το κέντρο βάρους, η κορύφωση της παραβολής.* Ο Ιησούς αποκαλεί τους πάσχοντες ανθρώπους, προς τους οποίους προσφέρεται έμπρακτη αγάπη (ή παραλείπεται), *"ασήμαντους αδελφούς μου"* (40 και 45). Μια ταύτιση ύψιστης τιμής.

6. "αφού δεν τα κάνατε αυτά..." (45). Απόντες από έργα αγάπης προς πάσχοντες, ενώ μπορούσαν ή αρνήθηκαν να τα πράξουν. Και τα έργα αυτά - τα μνημονευόμενα έξι και πάμπολλα άλλα παρόμοια - δεν είναι ακατόρθωτα, αλλά στοιχειώδη, εύκολα και δυνατά από όλους.

7. "θα πάνε ... στην αιώνια ζωή" (46). Δεν ήταν αυτή ο σκοπός των έργων αγάπης τους προς τους πάσχοντες. Τα έπρατταν γιατί είχαν αγάπη και την εκδήλωσαν έμπρακτα. Ήταν άνθρωποι αγάπης και δρούσαν ως τέτοιοι. Ούτε από φόβο τιμωρίας έπρατταν τα έργα της αγάπης. Η έμπρακτη αγάπη ήταν ο τρόπος ζωής τους. Και σε αυτή τη ζωή και αιώνια οι άνθρωποι της αγάπης είναι και θα είναι μαζί με τον Θεό και τους ανθρώπους της αγάπης. Έτσι είναι η αγάπη, αυτός είναι ο θείος νόμος της αγάπης. Ενώ όσοι δεν είχαν και δεν πρόσφεραν αγάπη, θα βρεθούν μακριά από τον Θεό και τους ανθρώπους της αγάπης. Θα τους λείπει η παρουσία του και η συμπαρουσία των συνανθρώπων της αγάπης. Αυτή είναι η κατάληξη της μη αγάπης, της απουσίας αγάπης...

8. Μια ερμηνευτική διευκρίνιση. Η συνάφεια όπου είναι ενταγμένη η περικοπή σχετίζεται με σκηνικό του μέλλοντος και των εσχάτων. Εσωτερικά όμως και κατά πρόθεση είναι ένα παραβολικό κείμενο με θέμα παροντοστρεφές παραινεντικό-αφυπνιστικό, το οποίο συνδέεται με καθοριστικές συνέπειες για τη ζωή των ανθρώπων τώρα και για πάντα - συνέπειες ευχάριστες ή δυσάρεστες. Τονίζεται αυτό, ώστε να μη στραφεί η προσοχή στα εσχατολογικο-δογματικά και στα περί παραδείσου και κόλασης, αλλά στα περί αγάπης έμπρακτης προς τους πάσχοντες και στις συνέπειες της προσφοράς της ή μη στην παρούσα ζωή και στην μετά θάνατον.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Οι μαθήτριες/τές να μελετήσουν την παραβολή από το ευαγγελικό κείμενο και να προσεγγίσουν τις βασικές αλήθειές της:

α. Ο άνθρωπος στον καινούριο κόσμο του Θεού κρίνεται (αν αξίζει ή όχι σε τούτη τη ζωή και παντοτινά) ανάλογα με όσα θετικά έπραξε, ή παρέλειψε να κάνει, για τους άλλους που δυστυχούν.

β. Ο Θεός κανέναν δεν αμείβει ή τιμωρεί, αλλά μόνον αγαπά και βοηθά όλους. Οι άνθρωποι με τις ελεύθερες επιλογές τους καθορίζουν τις καλές ή τις άσχημες και δυσάρεστες συνέπειες για τη ζωή τους.

γ. Με βάση τα παραπάνω να συζητήσουν δευτερευόντως για ορισμένες λαθεμένες αντιλήψεις σχετικά με τη Μέλλουσα Κρίση και να κάνουν ό,τι καλύτερο μπορούν, για να διορθωθούν αυτές μέσα τους και όπου αλλού τις συναντούν.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Για το θέμα της δ.ε. υπάρχουν κάποιες δυσκολίες: α) Ο παιδικός ατομισμός και η αυτοστρέφειά τους έχουν μέσα τους ακόμη θέση. β) Ο εγωισμός και η συμφεροντολογική νοοτροπία είναι καταστάσεις διάχυτες παντού και τους επηρεάζουν. γ) Δεν έχουν ακόμη βιώσει, μελετήσει και συνειδητοποιήσει σε βάθος και πλάτος τα κοινωνικά προβλήματα, τη δυστυχία και τα βάσανα των ανθρώπων. Παρά ταύτα βρίσκονται στη φάση των πρώτων κοινωνικών ευαισθησιών και ανοιγμάτων. Έτσι, παρά τις όποιες δυσκολίες, αναμένεται ότι το θέμα θα τους αγγίξει. Αν μάλιστα ο κύκλος της εκδήλωσης συνανθρώπινης συμπαράστασης διεκρινθεί πέραν των 6 ενδεικτικών παραδειγμάτων του κειμένου (βλ. Εργασία α'), τότε η κοινωνική ευαισθησία και φαντασία τους ίσως δεχτεί ευεργετικό παρωθητικό ερέθισμα και για κάποια έμπρακτη κοινωνική δράση.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Ερώτ. 1. Αφού πρόκειται για παραβολή, έχουμε φανταστική (πλαστή, φτιαχτή) διήγηση που στοχεύει στο να εκφράσει κάποια σπουδαία αλήθεια για τη Βασιλεία του Θεού και τους ανθρώπους που ζουν κατά το πνεύμα της· δεν έχουμε δηλ. περιγραφή πραγματικών γεγονότων. Το κείμενο στοχεύει αποκλειστικά στο να φανερώσει *ποιο είναι το κριτήριο και το μέτρο εκτίμησης της αξίας ή απαξίας των πράξεων και της ζωής των ανθρώπων*. Η λαβημένη αντίληψη οφείλεται στο ότι κάποιοι ερμηνεύουν την παραβολή κατά γράμμα ως ιστορικό γεγονός, με συνέπεια να παρασύρονται και να παρασύρουν και άλλους σχετικά. Σε αυτό συντελούν και κάποιοι φοβερές εικονογραφικές και ζωγραφικές παραστάσεις για τη Β΄ Παρουσία. (Βλ. Ερμ. - θεολ. 2, 7 και 8).

β. Ερώτ. 2. Βλ. και Βασικά στοιχεία του μαθήματος.

γ. Ερώτ. 3. Ποιος και πώς είναι ο Θεός, όπως τον φανέρωσε ο Ιησούς, το είδαμε στην παραβολή του σπλαχνικού πατέρα (μάθ. 14). Αυτός ο Θεός δεν είναι τιμωρός. Η καλή ή δυσάρεστη κατάληξη του καθενός είναι καρπός και εξαρτάται από το αν είναι ή δεν είναι άνθρωπος αγάπης προς τους πάσχοντες συνανθρώπους. (Μια σχετική τοποθέτηση σύμφωνη με γνώμη του καθηγ. *Νίκου Ματσούκα*: "Η αντίληψη για τον Θεό ως εκδικητή και τιμωρό είναι η πιο φριχτή απ' όλες... Ο Θεός δεν εκδικείται και δεν τιμωρεί ποτέ και κανέναν. Αυτά που χαρακτηρίζονται ως "τιμωρίες" δεν είναι παρά αναπόφευκτες συνέπειες κακών επιλογών μας. Ο Θεός μόνον αγαπά, θεραπεύει και δίνει ζωή". Βλ. *Θρησκευτικά Β΄ Λυκ.*, 1994, σ. 28).

δ. Εργασία α΄. Διαβάζουμε στην τάξη τα πιο κάτω παραδείγματα υποβοηθητικά, για να διατυπώσουν δικά τους:

Θετικά παραδείγματα

- Πεινούσα για έναν καλό λόγο και σύ μου γλυκομίλησες.
- Ήμουν ένα τίποτε της κοινωνίας και σύ δεν με περιφρόνησες.
- Τα είχα παρατήσει όλα και σύ με την τρυφερότητα σου από τα αδιέξοδά μου μ' ελευθέρωσες.

Αρνητικά παραδείγματα

- Έχασα τον αδελφό μου από τροχαίο και σεις δεν ήρθατε ούτε καν στην κηδεία του για συμπάρασταση στο πένθος μας.
- Ήμουν νεοφερμένος, παντέρνημος μετανάστης και ούτε ένα βλέμμα συμπάθειας δεν μου ρίξατε.
- Ήμουν άνεργος και δεν με βοηθήσατε να βρω δουλειά· δεν μου είπατε ούτε καν έναν λόγο συμπάθειας για το δράμα μου.

ε. Αξιολόγηση. Ερμ. 2, 5, 6. Ερωτ. 1, 3.

17. Ο Ιησούς υπερασπίστηκε και εξύψωσε τις γυναίκες και τα παιδιά στην καινούρια ανθρωπότητα

Τα χρόνια του Χριστού δεν ήταν εποχή ούτε των γυναικών ούτε των παιδιών. Άδικα, άνισα και δύσκολα ήταν πολλά τότε σε βάρος τους. Όμως όσα συγκεκριμένα - με παρρησία, αγάπη, τρυφερότητα και στοργή - έπραξε και είπε ο Ιησούς υπέρ και των δύο, ποτέ και πουθενά έως τότε δεν είχαν ακουστεί και γίνει. Στέγασε ισότητα και τις μεν και τα δε από την αρχή στους κόλπους της Βασιλείας του Θεού. Δέχτηκε γυναίκες ως μαθήτριές του και τις υπερασπίστηκε από υποτίμηση, αυθαιρεσία και περιφρόνηση. Μετακίνησε τα παιδιά από το περιθώριο στο κέντρο της κοινωνίας. Άνοιξε για τις γυναίκες και για τα παιδιά τον δρόμο για να αποκτήσουν όσα αξίζουν.

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

α΄

1. του έφεραν μια γυναίκα (στίχ. 3). Το σημείο στον χώρο του Ναού, όπου καθισμένος από το πρωί δίδασκε ο Ιησούς, πρέπει να ήταν "η αυλή των γυναικών" (βλ. κάτοψη του Ναού στο μάθ. 2). Το Μέγα Συνέδριο δίκαια τακτικά σε ειδική αίθουσα πιο πέρα. Ο δρόμος προς τα εκεί περνούσε από το σημείο, όπου δίδασκε ο Ιησούς. Εκεί του έφεραν τη γυναίκα, μπροστά στο πλήθος που ήταν γύρω του. - Σημειώνουμε εδώ ότι το όλο περιστατικό με τη γυναίκα αυτή θεωρείται ως ένα από τα ανθρωπινότερα και εντυπωσιακά συγκινητικότερα της Κ. Διαθήκης.

2. του είπαν... "να λιθοβολούμε" (4 και 5). Αυτοί που μιλούν στον Ιησού και τον ρωτούν είναι μορφωμένοι θεολόγοι και άνθρωποι θεωρούμενοι ως ευσεβείς και με κύρος. Το παράπτωμα της γυναίκας και η προβλεπόμενη ποινή είναι ξεκάθαρα. Τότε γιατί ρωτούν; Γιατί δεν δικάζουν μόνοι τους; Γιατί δεν έφεραν μαζί τους και τον συνένοχο άνδρα, που από τον θρησκευτικό Νόμο έπρεπε επίσης να λιθοβοληθεί;

3. παγίδα (6). Η ερώτηση που θέτουν στον Ιησού είναι διπλά απάνθρωπη: α) Πρόκειται για μια ανθρωπινή ζωή· το θύμα είναι παρόν, αυτοί νοιάζονται για τον Νόμο. β) Ξέρουν ότι ο Ιησούς κήρυττε την ευσπλαχνία του Θεού· τον πιέζουν να εκφράσει μιαν άσπλαχνη κρίση. Αν δεν την καταδικάσει, τότε θα θεωρηθεί ότι καταστρέφει τη θρησκευτική και ηθική τάξη. Αν την καταδικάσει, τότε όσα κήρυττε και δίδασκε για την ευσπλαχνία του Θεού θα αποδεικνύονταν ως ρηχοί συναισθηματισμοί και ανεύθυνα λόγια.

4. με το δάχτυλο έγγραφε στο χώμα (6). Σε τέτοιες μαχητικές περιστάσεις τα λογικά επιχειρήματα δεν αποδίδουν. Ο Ιησούς επέλεξε: σοβαρότητα, σιωπή, αναμονή, ελάχιστον αλλά εύστοχο φιλόανθρωπο λόγο. Η τακτική του τελικά αποδείχτηκε σοφή, μεγαλειώδης και αποτελεσματική.

5. "Όποιος... αναμάρτητος, ας ρίξει πρώτος πέτρα" (7). Οι νομοδιδάσκαλοι θέλουν - με τη συναίνεση του Ιησού - να εξοντώσουν τη γυναίκα με την αλήθεια του Νόμου και όχι να βοηθήσουν. Απώτερη επιδίωξή τους είναι βέβαια να εκθέσουν ή να ενοχοποιήσουν τον Ιησού. Η πιο πάνω απάντησή του - ύστερα από αρκετή σιωπή του - αιφνιδιάζει. Καταρχήν ο λόγος του δεν καταργεί τον Μωσαϊκό Νόμο· η γυναίκα είναι όντως ένοχη. Δεν απευθύνεται προς όλη την ομάδα τους γενικά, αλλά ξεχωριστά προς τον καθένα άγνωστόν του. Αγγίζει τη συνειδησή τους. Ποιος δεν είναι ένοχος ενώπιον του Θεού; Μπορούν αμαρτωλοί στο όνομα του Θεού να καταδικάζουν άλλους αμαρτωλούς; Τελικά, σε τι διαφέρει από δήμιο όποιος καταδικάζει σκληρά, χωρίς κατανόηση και δίχως να θέλει να βοηθήσει έναν ένοχο; Κάτι ακόμη: Η απάντηση του Ιησού είναι και για την εκεί ομάδα των νομοδιδασκάλων και Φαρισαίων ευμενής και επεικλής· δεν τους επιτίθεται, δεν τους κατηγορεί, αλλά τους αφήνει προσωπικά να σκεφτούν και να βγάλουν κρίση. Και το θαύμα γίνεται: αφήνουν από τα χέρια τους να πέσουν κάτω οι πέτρες που κρατούσαν και ένας-ένας φεύγουν. Το ψυχρό δίκαιο δεν υπερίσχυσε, η εξόντωση της άμοιρης γυναίκας αποσοβήθηκε.

6. Έμεινε μόνος ο Ιησούς και η γυναίκα στη μέση (9β). Κορυφαία στιγμή, γεμάτη μεγαλείο, στεναγμούς ανακούφισης και χαμόγελα στα χείλη των παρισταμένων. Η γυναίκα ως τώρα ήταν βουβή, ένα κατατρομαγμένο τίποτε. Ατενίζει αυτόν που την γλίτωσε. Αναμένει την ανθρωπινή κρίση του. Δεν χρειάζεται να ξεσκεπάσει την ενοχή της· την γνωρίζει η ίδια. Της λέει: "Ούτε εγώ σε καταδικάζω". Αυτό είναι αθώωση ή συγχώρηση; Είναι χάρη. Αυτήν τη συνοδεύει η εμπιστοσύνη: "Πήγαινε, και από εδώ και πέρα μην αμαρτήσεις πιά". Αυτό σημαίνει ανόρθωσή της. Η αλήθεια της καλοσύνης λάμπει. Ο Ιησούς χαρίζει στη γυναίκα μια νέα αρχή, ένα καινούριο ξεκίνημα ζωής...

β'

7. Έφεραν στον Ιησού τα παιδιά (Μκ 10, 13). Φυσικά και τα μικρά κορίτσια, μαζί με τα αγόρια. Πάντως και για τα αγόρια τα πράγματα από θρησκευτική πλευρά δεν ήταν ρόδινα - μέχρι κάποια ηλικία. Θρησκευτικά δεν θεωρούνταν ισότιμα με τους μεγάλους. Και αυτό, διότι δεν γνώριζαν, δεν καταλάβαιναν και δεν ήταν σε θέση να τηρούν υπεύθυνα τον θείο Νόμο. Η θρησκευτική και κοινωνική αξία των αγοριών άρχισε να αναγνωρίζεται από τη στιγμή που ξεκινούσε η υπεύθυνη σχέση τους με τον Νόμο του Θεού, δηλ. από 12 ετών και μετά.

8. ο Ιησούς αγανάκτησε... "Αφήστε τα παιδιά!..." (14). Με αυτή την "έκρηξη" και με όσα έπραξε και είπε στη συνέχεια, ο Ιησούς ανέτρεψε τις τότε αντιλήψεις για τα παιδιά. Έδειξε ότι δεν έπρεπε η αξία τους να μετριέται με το κατά πόσον γνώριζαν και εφαρμόζαν τον θείο Νόμο και με τα κατορθώματα της ευσεβείας τους. Η αγάπη του Θεού, η εμπιστοσύνη προς αυτόν, ο καινούριος κόσμος του, πρώτιστα είναι δώρο και χάρη του Θεού προς όλους, ανεξάρτητα από την ηλικία τους.

9. "ο καινούριος κόσμος... του Θεού ανήκει σε ανθρώπους σαν κι αυτά" (14). Γιατί; διότι: α) Τα παιδιά δεν έχουν ακόμη αποκρυσταλλωμένες απόψεις - προπάντων για τα χειρότερα πράγματα. β) Είναι ανοιχτά για το καλύτερο, ιδιαίτερα γι' αυτό που μπορεί πάντοτε να προέλθει από τον Θεό. γ) Ακόμη είναι αδύναμα· ελάχιστα πράγματα δικά τους κατέχουν. Γι' αυτό και πρόθυμα δέχονται δώρα και χαίρονται πολύ γι' αυτά. δ) Το κακό στον κόσμο δεν τα έκανε ακόμη πολύ καχύποπτα. ε) Μπορούν πιο άνετα να συγχωρούν. στ) Για όλα τα παραπάνω είναι ευκολότερο: να

αγγίξουν τα παιδιά η αγάπη και η χάρη του Θεού και η εμπιστοσύνη προς αυτόν· να στηρίξουν τη ζωή τους σε όσα ο Θεός υπόσχεται και σε όσα εγγυάται σε όσους τον αναζητούν, τον εμπιστεύονται και τον αγαπούν. Με απλά λόγια το νόημα του στίχου 14: Η Βασιλεία του Θεού υπάρχει και για τα παιδιά. Είναι παρούσα και γι' αυτά. Αυτά ζουν κιόλας σε αυτήν.

10. Στίχος 16. Μια από τις πιο τρυφερές προσωπικές στιγμές στη ζωή του Ιησού.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Οι μαθητές/τριες να πληροφορηθούν από ευαγγελικά κείμενα και να συνειδητοποιήσουν ότι ο Ιησούς πρωτοποριακά έδειξε εναισθησία και υπερασπίστηκε και εξύψωσε - με όσα συγκεκριμένα είπε και έπραξε - τις γυναίκες και τα παιδιά.
- β. Να ενημερωθούν από πρόσθετες βιβλικές και σύγχρονες μας μαρτυρίες και πληροφορίες, ώστε να είναι σε θέση να εξετάσουν τη δεινή θέση γυναικών και παιδιών τότε και σήμερα.
- γ. Να εκφράσουν εκτιμήσεις για το κατά πόσο στην εποχή μας κατακτήθηκε αυτή η εξύψωση.
- δ. Να κάνουν συγκεκριμένες προτάσεις για το τι ακόμη πρέπει να γίνει, σύμφωνα με το πνεύμα της Βασιλείας του Θεού, ώστε οι γυναίκες και τα παιδιά παντού να κατακτήσουν πλήρως τη θέση που αξίζουν.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Σε αυτό το μάθημα (από τα ευαγγελικά κείμενα, τα Ερμ. και τις πρόσθετες πληροφορίες) θα ενημερωθούν για πράγματα συγκινητικά και άγνωστα σχετικά με ειδικές περιπτώσεις γυναικών, για τις μανάδες και για τα συνομήλικα τους και μικρότερα παιδιά της χώρας των Ισραηλιτών στα χρόνια του Ιησού. Φυσικά θα συγκρίνουν την τότε κατάσταση με την τωρινή. Θα εκπλαγούν, ίσως θα συγκινηθούν, θα απορήσουν, θα εκφράσουν ανακούφιση που ζουν σήμερα. Για πρώτη φορά θα πληροφορηθούν για όσα πρωτοποριακά έκανε και είπε ο Ιησούς για τις γυναίκες και τα παιδιά. Εκτός από το ενδιαφέρον τους για όλα, αναμένεται και η εναισθητοποίησή τους για το αίτημα να γίνουν τώρα όσα δεν κατορθώθηκαν για γυναίκες και παιδιά ως σήμερα. Οι προτάσεις τους περί των πρακτών ίσως παρουσιάσουν εκπλήξεις.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

Σημ. Να ξαναδούν στην κάτοψη του Ναού την αυλή ανδρών και γυναικών (μάθ. 2).

α. Ερώτ. 1. Για το α' ερώτημα (συναίσθημα γυναικας): Προφανώς κοινωνική απόρριψη και δεινότατη απειλή, φόβος, αγωνία, φρίκη, απελπισία, απόγνωση, προβίωση θανάτου κ.ά. – Για το β' ερώτημα (υπεράσπισή της από τον Ιησού):

- παρηγοσία και τόλμη του (κινδύνευε και ο ίδιος)
- ευφύεστατη τακτική: γράψιμο στο έδαφος, σιωπή, σοβαρότητα, αναμονή
- αφοπλιστική απάντησή του στο ερώτημα-παγίδα
- υπεύθυνη, σοβαρή, τρυφερή και φιλόνησθη στήριξη της γυναίκας

Σημ.: Και για τα 2 ερωτήματα βλ. Ερμ. - θεολ. 5 και 6.

β. Πρόταση για την προσέγγιση του ευαγγελικού κειμένου β':

Ο τίτλος του που θεωρείται ως πιο εύστοχος είναι: "**Ο Ιησούς ευλογεί τα παιδιά**".

Στο κείμενο αυτό έχουμε **3 συναντήσεις** (με τις αντίστοιχες εμπειρίες):

α) *Οι μητέρες συναντούν τον Ιησού.* Ικανοποιεί το αίτημά τους

(ευλογία των παιδιών - μεγάλη χαρά και ευτυχία τους)

β) *Τα παιδιά συναντούν τον Ιησού.* Τα οδηγούν σε αυτόν, παίρνουν ό,τι τους δίνει, έστω και αν δεν καταλαβαίνουν· πάντως νιώθουν πως τα αγαπά

γ) *Οι μαθητές του συναντούν (με αλλιώτικο τρόπο) τον Ιησού.*

Τους κάνει παρατηρήσεις για τη συμπεριφορά τους απέναντι στις μητέρες. Τους διορθώνει (πικρή ή εμπειρία τους - έκπληξη για το καινούριο)

γ. Ερώτ. 2. Για το ερώτημα α' βλ. Ερμ. - θεολ. 9. Για το γ' βλ. επίσης Ερμ. - θεολ. 9.

Συνοπτική απάντηση για το ερώτημα γ': Διότι τα παιδιά:

- εύκολα εμπιστεύονται
- δέν είναι καχύποπτα
- δέχονται το καινούριο και τις αλλαγές
- είναι ανοιχτά

δ. Ερωτ. 3. Αναμενόμενα:

- Αρκετή ισοτιμία στους κυριότερους τομείς ζωής (επαγγελματικό, κοινωνικό, πολιτικό, διοικητικό κ.ά.)
- Διεθνής κατοχύρωση δικαιωμάτων τους από ΟΗΕ
- Ειδική διεθνής αναγνώριση δικαιωμάτων των παιδιών (ΟΗΕ)
- Ειδικές φροντίδες κοινωνικο-πολιτικές, εκπαιδευτικές και απομέρους διεθνών Οργανισμών (π.χ. UNESCO, UNICEF)

ε. Ερωτ. 4. Παρά τις διεθνείς διακηρύξεις και κατοχυρώσεις υπάρχουν πολύ σοβαρά προβλήματα ακόμη. Το κείμενο "Προβλήματα παιδιών στον σύγχρονο κόσμο" της UNICEF δίνει πικρά στοιχεία για τα προβλήματα. Αυτά δίνουν ερεθίσματα για ευαισθητοποίηση και συγκεκριμένες προτάσεις για δραστηριοποίηση.

στ. Εργασίες. Οι α' και β' είναι **διαθεματικές**. Αυτές και η γ' στοχεύουν στο να ευαισθητοποιηθούν και δραστηριοποιηθούν οι μαθητές/τριες. Οι α' και β' δείχνουν πόσο τίμησαν οι καλλιτέχνες μουσικοί και ζωγράφοι τη γυναίκα και το παιδί. Με την γ' θα αγγίξουν - παρά τα ανωτέρω θετικά - την ακόμη τόσο μελανή κατάσταση και για τους δύο.

Ζημ. Μια άσκηση: Η τάξη χωρίζεται σε τρεις ομάδες θρανίων. Καθεμιά αναλαμβάνει να παρατηρήσει τη μία από τις 3 γυναίκες του Μοντιλιάνι. Ανά δύο κατά θρανίο συνεργάζονται με θέμα: "Χαρακτηρίστε με δύο λέξεις τη γυναίκα της ομάδας σας". Ανακοινώνουν. Σημειώνονται οι ευστοχότεροι χαρακτηρισμοί. (Βλ. ονόματά τους στο βιβλ. Μαθητή, σελ. 143: Μοντιλιάνι).

ζ. Αξιολόγηση. Ερωτ. 1. Ερωτ. 1, 2.

18. Κάποιος ευσεβής και ο Ζακχαίος:

Δύο πλούσιοι, δύο διαφορετικές επιλογές ζωής

Αληθινά ευσεβής και αξιοσυμπάθης ο ένας. Αμαρτωλός και μισητός ο άλλος. Ο πρώτος ζητούσε από τον Ιησού υπόδειξη τρόπου βιοτής, για να κληρονομήσει ζωή αιώνια. Δυστυχημένος ο δεύτερος από τον τρόπο της ζωής του, ζητούσε ελπίδα για διεξοδο. Ο πρώτος πήρε τον δρόμο της επιστροφής άπρακτος ο Σωτήρας του κόσμου δεν μπόρεσε να τον σώσει. Στον Ζακχαίο ανοίχτηκε λεωφόρος αλλιώτικης ζωής. Ανατροπές ζωής μεγάλης ολκής εξόχως σημαδιακές. Και το πρόβλημα της σωτηρίας των πλουσίων άλυτο ακόμη ως σήμερα...

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

α. Η συνάντηση του Ιησού με τον ευσεβή πλούσιο

1. "Όλα τα τηρώ από τα νιάτα μου" (20). Δεν τα λέει με υπερηφάνεια αλλά με ειλικρίνεια και ζήλο. Δείχνει να μην αισθάνεται σίγουρος, ευχαριστημένος και ευτυχημένος με τη ζωή του. Κάτι βαθύτερο του λείπει. Κι ο Ιησούς "τον κοίταξε γεμάτος αγάπη" (21).

2. Στίχ. 21. Του προτείνει έναν αλλιώτικο και ριζοσπαστικό δρόμο και τρόπο ζωής γι' αυτό που ποθούσε. Η πρόταση αυτή δεν ισχύει για όλους - αυτό θα ήταν μεγάλη παρερμηνεία· γίνεται ειδικά γι' αυτόν τον άνθρωπο, για την περίπτωση του.

3. Αλλά εκείνος... σκυθρωπός... έφυγε λυπημένος (22). Δεν ήταν μόνον το ότι "είχε μεγάλη περιουσία", στην οποία ήταν προσκολλημένος. Υπήρχε και **κάποιο ελαφροντικό**: Τότε πίστευαν ότι ο πλούτος ήταν ψηλαφητό σημάδι ότι ο κάτοχός του είχε την εύνοια του Θεού· και μόνον οι πλούσιοι μπορούσαν να εφαρμόσουν όλες τις εντολές. Χαρίζοντάς τα όλα, που ήταν δώρο της εύνοιας του Θεού, θα έχανε αυτή την εύνοια, θα έχανε τα πάντα, κάθε στήριγμα, θα ερημωνόταν.

4. "Πολύ δύσκολα... θα μπουν στη Βασιλεία του Θεού" (23). Ο διάλογος του Ιησού με αυτόν τον νέο άνθρωπο χαρακτηρίστηκε ως "ο πιο ανθρωπινός από όλους του". Ήταν μια αξιολογή περίπτωση. Ο Ιησούς τον συμπάθησε (βλ. στίχ. 21). Τον τίμησε πολύ. Δεν τον πίεσε. Του έδειξε τον αλλιώτικο δρόμο μοναχά. Σεβάστηκε την ελευθερία του. Δεν είπε τίποτα απαξιωτικό σε βάρος του.

β. Η συνάντηση του Ιησού με τον αρχιτελώνη Ζακχαίο

1. Η περίπτωση του Ζακχαίου αποτελεί επιβεβαίωση ότι **δεχόταν τους αμαρτωλούς.**

2. Ο Ιησούς στην Ιεριχώ. Ήταν περαστικός καθ' οδόν για τελευταία φορά προς Ιεροσόλυμα. Πριν από τη συνάντησή με τον Ζακχαίο είχε θεραπεύσει τον τυφλό Βαρτιμαίο (βλ. Λκ 18, 35-43). Παρ' όσα τον συνέιχαν, ο Ιησούς ενδιαφέρθηκε για τον Ζακχαίο.

3. Τι ώθησε τον Ζακχαίο προς τον Ιησού; Περιέργεια; Δυστυχία του εσωτερική; Μάλλον. Ως αρχιτελώνης εισέπραττε τη γενική περιφρόνηση και κατακραυγή από τον λαό. Πουθενά έλεος γι' αυτόν. Απόβλητος, μόνος, αβοήθητος. Σε κοινωνικό και ηθικό αδιέξοδο. Υποθέτουμε ότι θα είχε ενημερωθεί ότι ένας μαθητής του ήταν πρώην τελώνης (ο Ματθαίος). Ίσως έμαθε και για την παραβολή του τελώνη και του Φαρισαίου, που ο Ιησούς είχε διηγηθεί παλαιότερα. Λοιπόν ο Ζακχαίος θεληματικά επιζητούσε να δει τον Ιησού.

4. Ο Ιησούς δεν συνέστησε στον Ζακχαίο τι να κάνει. Αυτός μόνος του, αυθόρμητα δηλώνει τι θα πράξει. Απελευθερωμένος ξεκινά τη νέα του ζωή αποφασιστικά και έμπρακτα. Η αλλαγή του είναι ριζική. Δεν είναι πια μόνος. Ο Ιησούς εκφράζει τη χαρά του. Στο σπίτι του Ζακχαίου "σωτηρία γέγονε" (Λκ 19, 9): μεταβολή, άφεση, ελευθερία, αγάπη, νέο ξεκίνημα ζωής, υιότητα. Κέρδισε ασυλλήπτως περισσότερα από όσα είχε χάσει.

5. Το κεντρικό και αποφασιστικό σημείο της ιστορίας με τον Ζακχαίο: Όχι πρώτιστα η επιθυμία του για έξοδο και απελευθέρωσή του από τα αδιέξοδα και το κατάντημα της ζωής του, η μεταστροφή και επανόρθωσή του. *Αλλά η αναπάντεχη και υπέροχη ενέργεια του Ιησού προς αυτόν να γίνει φιλοξενούμενος και συνδαιτυμόνας του. Τα άλλα όλα ήταν ο καρπός αυτής της κίνησης του Ιησού προς τον Ζακχαίο - φυσικά με τη θέληση και απόφασή του. Λοιπόν το αίτημα και το κέντρο του μέρους του μαθήματος για τον Ζακχαίο είναι **ο στίχ. Λκ 19, 10.***

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Να μελετήσουν οι μαθητίριες/τές τις συναντήσεις του Χριστού με τους δύο και να κατανοήσουν και να είναι σε θέση να εξηγήσουν γιατί ο ένας δεν προτίμησε ό,τι ζητούσε, ενώ ο άλλος άλλαξε ριζικά.   β. Να συνειδητοποιήσουν ότι κάποτε η προσκόλληση στα πλούτη μπορεί να στοιχίσει πολύ στη ζωή - εδώ απώλεια όσων προσφέρει η νέα εν Χριστώ ανθρωπότητα.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

α. Καθώς τα παιδιά αυτής της ηλικίας κατά κανόνα δεν έχουν αρκετή πείρα ζωής, ίσως δεν θα βρουν και τόσο συναρπαστικές τις περιπτώσεις των δύο πρωταγωνιστών του μαθήματος. Όμως τα ευαγγελικά κείμενα περιέχουν και για τους δύο αξιομελέτητα στοιχεία για αντίχνευση προσώπων σε κρίσιμες καμπές ζωής και για χαρακτηρισμούς. Από ανθρωπογνωστική σκοπιά ασφαλώς και οι δύο δεν τους είναι αδιάφοροι. Επιπλέον και στη μία και στην άλλη συνάντησή με τον Ιησού θα παρακολουθήσουν στιγμές συμπεριφοράς και προσωπικών εκδηλώσεων του πολύ ενδιαφέροντες.

β. Επισημάνσεις πριν τη μετάβαση στους συγκεκριμένους διδακτικούς χειρισμούς:

1. Συναντήσεις, σαν τις δύο του μαθήματος, είναι εκλεκτά διδακτικά αγαθά, διότι σε αυτές έχουμε επικοινωνία, ανταλλαγή και κατάθεση ζωής που αφήνουν πολύτιμα ίχνη.

2. Το παιδί περισσότερο βλέπει παρά σκέφτεται την αλήθεια στις διηγήσεις- παρακολουθεί τα γεγονότα, ώστε στο τέλος να καταλάβει. Ας περιοριστούμε στον Ζακχαίο. Στη συζήτηση χρειάζεται:

- Να δει τον Ιησού με τα μάτια του Ζακχαίου (ως βοηθό, σωτήρα, κήρυκα της καινούργιας ανθρωπότητας)
- Να δει τον Ζακχαίο με τα μάτια του Ιησού (ως κάποιον που έκανε κακό, όμως που θέλει να πάψει να το κάνει, να γίνει πάλι καλός)

Συνήθως ξεχωρίζει τους ανθρώπους σε καλούς και κακούς και πιστεύει ότι κάποιος που κάνει το κακό είναι κακός. Διορθώνουμε:

- Όλοι κάνουμε κακό, όμως δεν είμαστε κακοί· κανένας δεν είναι εντελώς κακός

- Θέλουμε το καλό, θέλουμε κάποιον να μας βοηθήσει στην κακία μας για να την ξεπεράσουμε· ποιος μπορεί να είναι αυτός;

3. Αποτελεί εκτροπή από την ουσία της ιστορίας με τον Ζακχαίο, αν το μάθημα μεταφέρει το βάρος στις ψυχικές διεργασίες που έγιναν στην ύπαρξη του Ζακχαίου ύστερα από τη συνάντηση με τον Ιησού. Όπως σημειώθηκε πιο πάνω (Ερμ. - θεολ. β' 5), το βάρος πρώτιστα πέφτει σε αυτό που πράττει ο Ιησούς βοηθητικά για χάρη του Ζακχαίου. Με βάση αυτό ο τίτλος αυτής της ιστορίας θα μπορούσε να είναι:

- "Ο Ιησούς ενεργεί στον Ζακχαίο ως Μεσσίας που επαναφέρει στον Θεό τους απολωλότες και φορτωμένους με ενοχή" ή - πολύ απλά:
- "Ο Ιησούς βοηθάει έναν άνθρωπο για μια νέα και αληθινή ζωή".

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Ερώτ. 1. Αναμενόμενα: άνεση οικονομική, ευζωία (καλοπέραση), πολυτέλειες (σε στέγη, επίπλωση, στολισμό, πολύτιμα κοσμήματα, ρουχισμό, ένδυση), κοινωνικές σχέσεις και επιδείξεις, τιμές, κοινωνικό γόητρο, ταξίδια κ.ά. Το ενδιαφέρον και η επιθυμία να συναντήσουν τον Ιησού μαρτυρούν ότι και οι δύο δεν ήταν ευχαριστημένοι: θρησκευτικά ο ένας, κοινωνικά και προσωπικά ο άλλος. (βλ. για τους τελώνες μάθ. 14, Ερμ. 1).

β. Ερώτ. 2. Ο α' με σεβασμό, γνήσιο ενδιαφέρον, ειλικρίνεια, ζήλο και προσδοκίες. Ο β' με δισταγμό, συγκινητική ταπείνωση, ενδόμυχη ελπίδα, ανοιχτότητα. Προσθετέο και το δεύτερο μέρος της πιο πάνω απάντησης στην Ερώτ. 1 (κάτι τους έλειπε, αναζητούσαν απάντηση και λύση· βλ. πιο πάνω Ερμ. - θεολ. α' 2 και 3, β' 3).

γ. Ερώτ. 3. Αναμενόμενα: Προς τον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του και με σεβασμό, σοβαρότητα, λεπτότητα, φιλικότητα, πολλή αγάπη, αυθορμητισμό, χαρά. (Για τον α' βλ. ιδιαίτερα πιο πάνω Ερμ. - θεολ. α' 4).

δ. Ερώτ. 4. Οι απαντήσεις υπάρχουν στους στίχους Μκ 10, 2 και Λκ 19, 8. (Ο α' προσκόλληση στον πλούτο, ο β' κάνει γενναϊόδωρη χρήση του. Βλ. όμως για τον α' το Ερμ.- θεολ. α' 4. Για τον β' το Ερμ. - θεολ. β' 4).

ε. Ερώτ. 5. Αναμενόμενα (ενδεικτικά): Ο πλούτος παρέχει δύναμη και εξουσία που ενδέχεται να αποβούν σε βάρος πολλών (εκμετάλλευση, διαφθορά συνειδήσεων, αυθαιρεσίες κ.ά.). Μπορεί να δημιουργήσει ισχυρή εξάρτηση δουλική για την απόκτηση και διάθεσή του· να αλλοτριώσει τον άνθρωπο από πολλά (ανθρωπιά, ευαισθησία, σεβασμό των άλλων κ.λπ.)· να οδηγήσει σε πνευματικό μαρασμό και αδιαφορία για κοινωνικά και πνευματικά ζητήματα και θέματα (σε σχέση με τον Θεό, την πίστη, την ανθρωπιά, την κουλτούρα κ.λπ.). Μπορεί βέβαια να παράσχει άνεση για μεγάλες ευεργεσίες· όμως αυτό σπανίζει τόσο πολύ...

στ. Εργασία. Από το κείμενο συνάγεται η λογική και ορθή χρήση των υλικών αγαθών για χάρη πνευματικών και κοινωνικών σκοπών που θέτει ο άνθρωπος. Ο άνθρωπος όχι δούλος του χρήματος και των υλικών αγαθών. Από την ορθή ή μη χρήση και διαχείρισή τους προάγεται ή κινδυνεύει η ελευθερία του ανθρώπου.

ζ. Αξιολόγηση. Ερμ. 6. Ερωτ. 3, 4, 5.

19. Η Κυριακή προσευχή ("Πάτερ ἡμῶν"):

Στον καινούριο κόσμο του Θεού οι άνθρωποι προσεύχονται

Ο Ιησούς προσευχόταν πάντοτε. Η Βασιλεία του Θεού κηρύχτηκε και ως νέα ανθρωπότητα προσευχόμενων. Έτσι κρατιέται ζωντανή η σύνδεση και επικοινωνία με την πηγή της ζωής, τον Θεό της αγάπης. Το "Πάτερ ἡμῶν" είναι το υπόδειγμα προσευχής από τα χείλη του Ιησού. Με βάση αυτό οι πιστοί ξέρουν: με ποιο πνεύμα προσεύχονται· τι πρώτα και κύρια να ζητούν από τον Θεό· τι με την προσευχή τους μπορούν να αναμένουν και να πράττουν· πώς να προσαρμόζουν στο πνεύμα του την κάθε προσευχή τους.

A. Ερμηνευτικά - Θεολογικά

1. Αρχικά στοιχειώδη. Η προσευχή είναι ο πιο προσωπικός τρόπος επικοινωνίας με τον Θεό - αλλά και με τους άλλους πιστούς. Μπορεί να κάνει την ύπαρξη και τη ζωή του προσευχόμενου απιστεύτως πλούσια και δημιουργική. Αρκεί να ξέρει το γιατί και πώς της προσευχής. Διότι η προσευχή και ανάγκη είναι και τέχνη και μυστικά έχει.

2. "Ζητάτε και θα σας δοθεί... ο Πατέρας σας θα δώσει αγαθά" (Μτ 7, 7-11). Στην προσευχή οι πιστοί μιλούν στον Θεό - για τα ευχάριστα και για τα λυπηρά τους. Μαθαίνουν να βλέπουν τη ζωή και τα προβλήματα τους από τη ματιά του Θεού. Από την προσευχή συχνά κερδίζουν: εμπιστοσύνη, παρηγοριά και θάρρος, υπομονή, δύναμη και ελπίδα - και όχι μόνον αυτά. Φωτίζονται. Αλλάζουν. Πάντοτε δεν παίρνουν με την προσευχή όσα ζητούν αλλά εκείνα που αληθινά χρειάζονται - κάποτε μάλιστα πιο πολλά από όσα αναμένουν και καταλαβαίνουν. Αυτά - με επεκτάσεις - θέλουν να πουν οι λόγοι του Χριστού. Και αυτά ομολογούν και καταθέτουν ταπεινά και με δέος οι Άγιοι και όσοι έχουν έστω και λίγη πείρα από αληθινή προσευχή.

3. Πάτερ ἡμῶν (Μτ 6, 9). Ο Θεός ως Πατέρας μοιάζει με εκείνον της παραβολής του "σπλαχνικού πατέρα". Προσφωνώντας τον "Πάτέρα" οι πιστοί νιώθουν πρώτα και κύρια όχι σεβασμό, δέος και φόβο, αλλά εμπιστοσύνη, αγάπη, άνεση, οικειότητα, ελευθερία. Ξέρουν ότι θέλει το καλό τους και μόνον αυτό. Κάτι ακόμη: Παντού στο "Πάτερ ἡμῶν" οι πιστοί μιλούν συλλογικά ("ἡμῶν", "ἡμῖν", "ἡμᾶς"). Είναι μια προσευχή πολλών για πολλούς, όλων για όλους - και για τους εχθρούς τους.

4. ... ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Δηλ. "(Πατέρα μας Ἄγιε, Θεέ μας) πραγματικέ και αληθινέ".

5. ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. Βλ. μτφρ. δίπλα στο πρωτότυπο*.

6. γενηθήτω τὸ θέλημά σου. Από άγνοια, αδυναμία, προκατάληψη ή κακία τα αιτήματα των προσευχόμενων για τους εαυτούς τους και για τους άλλους δεν είναι πάντα τα καλύτερα και σωστότερα. Το θέλημα του Θεού για τους ανθρώπους είναι αγαθό και γεμάτο αγάπη για όλους. Σε αυτό εμπιστεύονται απόλυτα και αυτό ζητούν να καθορίζει τα πάντα στη ζωή τους.

7. ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν... Οι πιστοί ομολογούν ότι χρειάζονται τη συγχώρηση όπως και όσο το καθημερινό ψωμί. Ζητούν συγχώρηση από τον Θεό, συγχωρούν τους συνανθρώπους τους, ζητούν συγχώρηση από αυτούς. Αυτό ούτε αυτονόητο είναι ούτε εύκολο. Γι' αυτό ζητούν τη θεία βοήθεια. – Ο Θεός δεν συγχωρεί, επειδή οι πιστοί συγχωρούν άλλους, αλλά επειδή τους αγαπά και του το ζητούν μετανιωμένοι. Όποιος ζητεί και παίρνει συγχώρηση από τον Θεό, δεν μπορεί να κρατάει μέσα του μίσος για τους άλλους. Αν δεν συγχωρεί, έχει πρόβλημα. Στρέφεται προς τον Θεό, ο οποίος αγαπά και συγχωρεί, και αντλεί από αυτόν δύναμη για να τα καταφέρει: να συγχωρήσει.

8. μὴ... εἰς πειρασμόν. Ζητούν, οι πειρασμοί και οι δοκιμασίες τους να μη ξεπερνούν τις δυνάμεις τους: να τους φυλάγει από πανίσχυρες δοκιμασίες: να τους συμπαρίσταται όταν αυτές τους βρουν, ώστε να τις ξεπεράσουν.

9. ρῦσαι ἡμᾶς. Όταν κάποιος διαπράξει σοβαρά σφάλματα και αδικίες, συχνά καταντά σε δεσμεύσεις ή "κυκλώματα", από όπου είναι πολύ δύσκολο να ξεφύγει. Οι πιστοί ζητούν τη θεία βοήθεια, για να ξεφύγουν, να γλιτώσουν και να σωθούν από αυτές και από αυτά.

10. Ἄμην. Στο τέλος προσευχών σημαίνει: "Ἄς γίνει!" (αυτό που ζητούν). Σε άλλες συνάφειες: "έτσι έχει", "έτσι είναι", "αληθινά", "βέβαια".

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Να κατανοήσουν οι μαθ. και να συναισθανθούν ότι, κατά το πρότυπο του πάντοτε προσευχόμενου Χριστού, οι άνθρωποι προσεύχονται σύμφωνα με το πνεύμα και τους σκοπούς της Βασιλείας του.   β. Να γνωρίσουν και να συνειδητοποιήσουν το περιεχόμενο της "Κυριακής προσευχής", ώστε να την αισθάνονται, όταν την απαγγέλλουν ("ἀναπέμπουν").   γ. Να αντιληφθούν την ενεργητική αξία της προσευχής στη ζωή των πιστών και στη δική τους.

* Επιχειρήσαμε μικρές παρεμβάσεις στη μετάφραση του "Πάτερ ἡμῶν" της "Ελληνικής Βιβλικής Εταιρίας", για να γίνει αυτή πιο κατανοητή στους μαθητές/τριες και με κάποιον ρυθμό, ώστε να απαγγέλλεται από αυτούς/τές πιο εύκολα και ευχάριστα.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Με την εξαίρεση ενοριακών εκκλησιαστικών κύκλων και μελών θρησκευτικών Οργανώσεων, καθώς και ευσεβών οικογενειών, μάλλον δεν είμαστε πολύ προσευχόμενος λαός: λείπει ειδική και συστηματική αγωγή προσευχής· συχνά επαναλαμβάνονται καθιερωμένες προσευχές (στην αρχαιοπρεπή γλώσσα)· η αυτοσχέδια προσευχή σπανίζει ή περιστρέφεται γύρω από τα βιοτικά (υγεία, αρρώστιες, ανάγκες, επιτυχίες κ.λπ.). Κοντολογίς, υπάρχει σοβαρό πρόβλημα σε μικρούς και μεγάλους. Γι' αυτό και καταβάλλεται προσπάθεια, στα βιβλία για τους μαθ. και για τους συναδέλφους, να υπάρχει στοιχειώδης, μελετημένη και προσεγμένη σχετικά με την προσευχή ενημέρωση με ερεθίσματα προβληματισμού εποικοδομητικού. Πάντως στο συγκεκριμένο μάθημα υπάρχουν κάποια ενδιαφέροντα στοιχεία: Το γεγονός ότι ο Χριστός προσευχόταν (ακόμη και στον σταυρό), η προσέγγιση του "Πάτερ ἡμῶν", ώστε να γίνει κατανοητό, τα Ερμηνευτικά και στα δύο βιβλία, η Ερωτ. 4, η Εργασία α', αλλά και η β' κ.ά. Αυτά ίσως θα προσεχτούν και θα συμβάλουν έστω και ελάχιστα για αξιοπρεπή προσέγγιση του θέματος.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Ερωτ. 2. Χρειάζεται πρώτα και κύρια εμπιστοσύνη στον Θεό - στην αγάπη και τη σοφία του. Γνωρίζει τι είναι το καλύτερο για τους προσευχόμενους. Κάποιοι από αυτούς ζητούν όχι σπάνια πράγματα περιέργα, παράλογα και ιδιοτελή, ευτελή, ανόητα και απαράδεκτα, ακόμη και για το κακό των άλλων. Πώς να ικανοποιηθούν τέτοια αιτήματα;! (Βλ. συμπληρωματικά στα Ερμ. - θεολ. 2). Λοιπόν η ικανοποίηση εξαρτάται και από το είδος των αιτημάτων.

β. Ερωτ. 3. Για τα 4 ερωτήματα στοιχεία απαντήσεων υπάρχουν τόσο στην (επεξεργασμένη) μετάφραση του "Πάτερ ἡμῶν" όσο και στα Ερμ. - θεολ. Καλό είναι, μετά μια ανάγνωση προσεγμένη του πρωτοτύπου και αμέσως της μτφρ., να γίνει ερμηνεία στίχο-στίχο. Σε αυτήν θα ενταχθούν και οι απαντήσεις στα 4 ερωτήματα.

γ. Ερωτ. 4. Τα 10 σημεία του "Όταν προσεύχομαι" δίνουν ιδέες εύλογων αιτημάτων προσευχής, ώστε οι μαθ. να αντιληφθούν την ευεργετική αξία της προσευχής (όπως τη ζητάει η γ' Επιδίωξη διδασκαλίας). Η δυνατότητα προσθήκης και άλλων παρόμοιων αιτημάτων αποτελεί στοιχειωδέστατη συμβολή στην αγωγή για προσευχή. Η άρθρωση και διατύπωση δικών τους λόγων προσευχής θα αγγίξει και τον συναισθηματικό τους κόσμο.

δ. Εργασία α'. Αναμενόμενα (ενδεικτικώς):

- ενοποιητικό στοιχείο με άλλους συγχριστιανούς
- οικουμενική διεύρυνση της συνείδησης
- άγγιγμα νου και καρδιάς με το πανανθρώπινο στοιχείο κ.ά.

ε. Εργασία β'. Άσκηση τρυφερής άρθρωσης προσωπικής προσευχής (παρόμοια με την πιο πάνω στην Ερωτ. 4).

στ. Έκφραση. Να παρατηρήσουν τις εικόνες των προσευχόμενων από τις διάφορες θρησκείες και να γράψουν μια σύντομη λεζάντα για μια από αυτές - όποια προτιμούν.

ζ. Αξιολόγηση. Ερωτ. 1, 2, 3.

Ανακεφαλαίωση

Ερωτ. 1

α. Παραβολή σπλαχνικού πατέρα: Αποκάλυψη της σπλαχνικής και απέραντης αγάπης του Θεού προς όλους τους ανθρώπους έμπρακτα (= με την προετοιμασία τους μέσω των Προφητών, την Ενανθρώπιση, τη διδασκαλία και το λοιπό έργο του Ιησού).

β. Παρ. σπλαχνικού Σαμαρείτη: Με βάση την παραπάνω αγάπη του Θεού, φανέρωση της έμπρακτης σπλαχνικής αγάπης προς κάθε συνάνθρωπο αδιακρίτως.

γ. Παρ. τελικής κρίσης: Με βάση τις πιο πάνω: θεϊκή και συνανθρώπινη σπλαχνική και έμπρακτη αγάπη, συγκεκριμένη και ευαίσθητη έκφρασή της προς συνανθρώπους ποικίλης ανάγκης και δυστυχίας ως αυθόρμητη ανταπόκριση στην αγάπη του Θεού.

Οι β' και γ' απορρέουν και εκφράζουν την α' και επιστρέφουν σε αυτήν. Οι β' και γ' αλληλοσυμπληρώνονται, αλληλοκαθορίζονται και αλληλοστηρίζονται ριζωμένες στην α'.

Ερώτ. 2. Στα μαθήματα 14, 15, 16, 17 και 18. Ειδικά στο μάθ. 17 συγκεκριμένη εκδήλωση έμπρακτης αγάπης προς δύο ευπαθείς ομάδες ανθρώπων (γυναίκες και παιδιά). Μάθ. 18: Αγάπη προς δύο εκπροσώπους δύο διαφορετικών κόσμων- αποδοχή της μόνον από τον έναν (Ζακχαίο).

Ερώτ. 3. Οι πράξεις αυτές του Χριστού βρίσκονται όχι μόνο στα κείμενα με τα περιστατικά από τη ζωή του, όπου φαίνεται ξεκάθαρα η κατάργηση των διακρίσεων (μαθ. 17 και 18), αλλά και στα κείμενα των παραβολών (μαθ. 13, 14, 15). Σε αυτά έχουμε συμπεριφορές, όπου αίρονται οι διαφορές ανάμεσα στα πρόσωπα (ο πατέρας προς τους δύο γιους, ο Σαμαρείτης προς τον "έμπεσόντα" στους ληστές, οι δίκαιοι προς τους "ασημαντους αδελφούς" της παραβολής της τελικής κρίσης).

Γ. Ο Ιησούς με τα θαύματά του φανερώνει χειροπιαστά τον καινούριο κόσμο του Θεού

Εισαγωγή

1. Τα θαύματα: "σημεία" για αλήθειες Χριστο-λογικές και απελευθερωτικές των ανθρώπων

Τα θαύματα του Χριστού σχετίζονται:

- με την πίστη/εμπιστοσύνη των ανθρώπων - κατά κανόνα την προϋποθέτουν και την προάγουν
- με την απελευθέρωσή τους από τα δεινά του βίου που είναι: **πολύμορφο κακό, ανέχεια, αδυναμία, κίνδυνος, αρρώστια, αναπηρία, πόνος, θάνατος**

- Φανερώνουν ποιος και τι είναι αυτός που τα ενεργεί: ελευθερωτής των ανθρώπων, Θεάνθρωπος
- Ανοίγουν προοπτικές, δίνουν δυνατότητες, δείχνουν δρόμους για πληρότητα ζωής

Ποιες αξίες και δυνάμεις ζωής κερδίζει ο άνθρωπος με τα θαύματα;

- Η εμπιστοσύνη στον Θεό είναι θεμέλιο ζωής
- Είναι "σημεία" της Βασιλείας του Θεού ως κόσμος απελευθέρωσης και ζωής
- Στην ασθένεια και την αναπηρία ο άνθρωπος δεν είναι μόνος
- Ο θάνατος δεν έχει την τελευταία λέξη πάνω στη ζωή
- Ο Ιησούς μεταμορφώνει τη ζωή. Η μεταμόρφωση της προσωπικής και κοινωνικής πραγματικότητας είναι δωρεά, αίτημα και χρέος ζωής.

2. Επιδιώξεις διδασκαλίας

Οι μαθ., αφού μελετήσουν τις πέντε διηγήσεις του κεφαλαίου για θαύματα του Ιησού και αφομοιώσουν όσα και πώς αυτές τα εκφράζουν, να είναι σε θέση:

- α. Να διακρίνουν σε παρόμοιες διηγήσεις στοιχειωδώς τι αυτές συγκεκριμένα φανερώνουν για τον Ιησού, για τη Βασιλεία του Θεού και για τη ζωή των ανθρώπων.
- β. Να εξηγήσουν αιτιολογημένα πώς και γιατί τα θαύματα με πιο παραστατικό και χειροπιαστό τρόπο το επιτυγχάνουν αυτό σε σύγκριση με τις παραβολές.
- γ. Να επισημάνουν τι άλλαξε στη ζωή των ανθρώπων με τα θαύματα του Χριστού, παρά το γεγονός ότι τα δεινά τους δεν παύουν να υπάρχουν.
- δ. Να προτείνουν τρόπους και προσπάθειες σύνδεσης των μηνυμάτων ζωής από τα θαύματα με τη συγκεκριμένη πραγματικότητα τώρα και στο μέλλον, ώστε να λιγοστέψουν - τουλάχιστον - τα πολλά δεινά.

3. Διδακτικά

α. Το σοβαρότερο γενικό ζήτημα κατά την προσέγγιση των θαυμάτων του Ιησού έγκειται στο αν και σε πόση έκταση οι διηγήσεις γι' αυτά σχετίζονται με πραγματικά και αληθινά γεγονότα. Τα παιδιά της Β' Γυμνασίου δεν αντιμετωπίζουν σοβαρά και με ακραίο τρόπο τέτοιο πρόβλημα.

β. Πάντως γι' αυτή και για όλες τις ηλικίες το βάρος **δεν επικεντρώνεται** πρώτιστα και κύρια **στο**

πώς και το τι συνέβη κάτι, αλλά στο τι από τον Ιησού και **για τον Ιησού, σε σχέση με τη Βασιλεία του Θεού και τη ζωή των ανθρώπων** - ως ελπίδα, δυνατότητα και δύναμη - **φανερώνεται**. Κλασικά παραδείγματα γι' αυτό οι περιπτώσεις του παραλυτικού και του εκ γενετής τυφλού.

γ. Ανεξάρτητα από τα παραπάνω, και οι 5 διηγήσεις είναι πολύ ενδιαφέρουσες μέχρι και συναρπαστικές, ώστε να αναμένεται δημιουργικό διδακτικό έργο.

δ. Υπομνήματα με ερμηνεία των σχετικών περικοπών, παλαιότερα και νεότερα, υπάρχουν αξιόλογα επίσης και κάποιες μεμονωμένες σχετικές μελέτες και άρθρα (βλ. Σ. Αγουρίδη, Δ. Λόικου, Β. Στογιάννου, Ιω. Γαλάνη, Χρ. Καραδόλη, Χ. Ατματζίδη) - όμως για τη διδακτική των διηγήσεων θαυμάτων ελάχιστα (βλ. στη Βιβλιογραφία άρθρο της πρ. Σχολ. Συμβούλου Πηγής Καζλάρη).

20. Η κατάπαυση της τρικυμίας - Τα θαύματα του Χριστού ως σημάδια του καινούριου κόσμου

Ταυτόχρονα με όσα έλεγε ο Ιησούς για τη νέα ανθρωπότητα που κήρυττε, με όσα έπραττε φανερώνα εκεί και τότε διάφορες πτυχές της ως χειροπιαστής πραγματικότητας. Όλα αυτά ήταν δείγματα ότι η ζωή μπορεί να αλλάξει, ότι κάποιες καταστάσεις δεν είναι μοιραίες, ότι ο άνθρωπος στα δεινά του και στους οραματισμούς του για έναν αλλιώς κόσμο δεν είναι μόνος. Μια ευρύτερη ενημέρωση για τις διηγήσεις θαυμάτων του Χριστού ίσως υποβοηθήσει αποτελεσματικότερα στην αποκρυπτογράφηση των μηνυμάτων ζωής που περιέχουν - σαν αυτή λ.χ. της μικρής διήγησης για την **κατάπαυση της ανεμοθύελλας στη λίμνη**.

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. μεγάλη τρικυμία (στίχ. 24). Ανεμοθύελλα, μπουρίνι, με σφοδρό άνεμο και ακανόνιστα ψηλά κύματα. Συχνό φαινόμενο στη λίμνη Γενησαρέτ, ακόμη και σήμερα. Ξεσπάει ξαφνικά και σταματά απότομα. Η έντασή της πρέπει να ήταν φοβερή, αφού και πεπειραμένοι ψαράδες - όπως οι Πέτρος και Ανδρέας, Ιάκωβος και Ιωάννης - δειλίασαν και δεν μπόρεσαν να κυβερνήσουν το σκάφος. - Ο Μκ (4, 28) σημειώνει: "Δεν σε νοιάζει που χανόμαστε"; Λόγος που δηλώνει φόβο και διαμαρτυρία· κατηγορούν τον Δάσκαλό τους ότι δεν ενδιαφέρεται γι' αυτούς.

2. "Ολιγόπιστοι, γιατί είστε δειλοί;" (26). Ο Μκ (4, 40) σημειώνει: "Ακόμη δεν πιστέψατε;" Και ο Λκ (8, 25): "Πού είναι η πίστη σας;" Παρ' όλα όσα τους είχε διδάξει, παρ' ότι ήξεραν ποιος είναι, δειλίασαν, καταλήφθηκαν από πανικό, τα έχασαν. Τώρα γινόταν τρικυμία μέσα τους. Τους έλειψε το βασικότερο: **η εμπιστοσύνη**. Και πήραν ένα συγκλονιστικό μάθημα: Να έχουν εμπιστοσύνη στον Δάσκαλό τους.

3. Το γεγονός και τι από αυτό προέκυψε

α. Κέντρο της περικοπής: Μκ 4, 40 ("Γιατί είστε τόσο δειλοί; Ακόμη δεν πιστέψατε;").

β. Βασικό ζήτημα: Για ποιο πράγμα ο Ιησούς ψέγει τους μαθητές; Και πώς τους δείχνει τον δρόμο για διόρθωση;

γ. Θέμα κύριο της περικοπής: "Πώς η πίστη (εμπιστοσύνη) των μαθητών στη διάρκεια ανεμοθύελλας παραλύει και πώς ο Ιησούς (με λόγο και έργο) την επανορθώνει" ή (εντελώς ουδέτερα): "Ο Ιησούς και οι μαθητές του στην ανεμοθύελλα".

δ. Ο Ιησούς βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση προς τους μαθητές: ούτε ίχνος ανησυχίας, εντελώς ψύχραιμος και ήρεμος. Απορεί για το είδος της συμπεριφοράς των μαθητών, που δείχνει ότι έχασαν το λογικό τους και παρέλυσε η σκέψη τους. Ο Ιησούς ήξερε - και οι μαθητές όφειλαν να γνωρίζουν και να σκεφτούν:

- Έχει μια αποστολή από τον Θεό, που είναι ακόμη στην αρχή της

- Κανένα εμπόδιο και κανένας κίνδυνος δεν μπορούν να την ματαιώσουν

ε. Οι μαθητές αποδείχτηκε ότι είχαν να διανύσουν ακόμη πολύ δρόμο για να ωρμάσουν στην εμπιστοσύνη προς τον Θεό. Το συγκλονιστικό γεγονός άγγιξε την ύπαρξή τους. **Τους έγινε εμπειρία πίστης. Αυτό κάνει το θαύμα.**

στ. Ο Ιησούς χαρακτήρισε τη συμπεριφορά των μαθητών ως "ολιγοπιστία" (Μτ 8, 26), δηλ. λιγοστή πίστη. Η ολιγοπιστία είναι φοβισμένη πίστη. Η αληθινή πίστη είναι εμπιστοσύνη.

ζ. Μια επισήμανση: Εμπιστοσύνη στον Θεό δεν σημαίνει μοιρολατρία, δηλ. να μην κάνεις τίποτα και να τα αφήνεις όλα στον Θεό. Από τη ζωή του αποστόλου Παύλου έχουμε ένα έξοχο περιστατικό, παρόμοιο με αυτό της περικοπής μας (βλ. Πράξεις 24, 13-44). Ο Παύλος είχε εμπιστοσύνη, ηρεμία, ψυχραιμία και ενέργησε έξυπνα και σοφά.

4. Τα θαύματα του Ιησού και οι ευαγγελικές διηγήσεις γι' αυτά⁴

1) Μερικά σύγχρονα δεδομένα:

- Απόλυτοι λόγοι για τίποτε δεν υπάρχουν.
  - Σήμερα κυριαρχούν (ακόμη) στη ζωή και στη σκέψη:
    - το λογικό
    - το επιστημονικό
    - το ιστορικό και χειρο-
  - Δεν έγιναν όλα όσα μας πληροφορεί η ιστορία. Ούτε όσα όντως συνέβησαν, έγιναν έτσι ακριβώς, όπως μας παραδόθηκαν.
  - το εμπειριακό
  - το σχετικοκρατία
- Αυτά δεν μπορούμε να τα αγνοούμε, παρά την αμφισβήτηση που υπάρχει για όλα τους.

2) Θαύμα από καινοδιαθηκική θεολογική σκοπιά είναι ένα γεγονός, στο οποίο (ή δια του οποίου) κατά τρόπον απτό γνωρίζουμε τον Θεό ενεργούντα για χάρη μας (= απελευθερωτικά και σωτήρια) στη ζωή μας, την προσωπική και κοινωνική. Με αυτή την ενεργό φανέρωση, εγγύτητα και παρουσία, καθώς και συνάντηση, προχωρούμε σε νέα επικοινωνία και σχέση μαζί του και μεταξύ μας.

3) Η ψυχρή ιστορική αλήθεια για κάποιο γεγονός δεν είναι πάντοτε στήριγμα για την πίστη.

4) Μόνα τους τα θαύματα δεν αποδεικνύουν τίποτε. Δεν είναι αποδείξεις για τη θεότητα του Χριστού, αλλά δείκτες ("σημεία") προς Αυτόν και για τον καινούριο κόσμο του Θεού ("Βασιλεία του Θεού").

5) Τα θαύματα δεν είναι απολύτως αποφασιστικά για την πίστη· αποφασιστικό γι' αυτήν είναι το τι φρονεί κάποιος περί Χριστού και περί Θεού.

6) **Ο Ιησούς Χριστός είναι το θαύμα.** Αυτός είναι και το κλειδί για την κατανόηση των διηγήσεων για θαύματά του.

7) Στις διηγήσεις για θαύματα υπάρχει απόσταση ανάμεσα στο γεγονός και τη βίωσή του, την περιγραφή του, την ερμηνεία του και το κήρυγμα ή τη διδασκαλία γι' αυτό.

8) Οι διηγήσεις θαυμάτων δεν είναι άμεσα ρεπορτάζ αλλά μάλλον ανεπιτήδευτες διηγήσεις. Σε αυτές έχουμε πάνω στον ιστορικό τους πυρήνα: διασκευές, προσθήκες, μετασχηματισμούς, διευρύνσεις, συντμήσεις, εμπλουτισμούς και εξωραϊσμούς.

9) Οι ιεροί συγγραφείς στις διηγήσεις για θαύματα του Ιησού δεν είναι βιογράφοι και δημοσιογράφοι, αλλά "σημειο-γράφοι". Τα θαύματα είναι σημεία εγγύτητας και παρουσίας του Θεού· σημεία νίκης πάνω: στην αδυναμία, την ασθένεια, το κακό, την αμαρτία, τον θάνατο· σημεία του καινούριου κόσμου, που "ήγγικε", ξεκίνησε και προχωρεί.

10) Όχι ξεκομμένα τα γεγονότα για τα οποία μας πληροφορούν αυτές οι διηγήσεις, αλλά η σημασία τους και το μήνυμά τους μάς ενδιαφέρουν κατ' εξοχήν. Κάποτε το μήνυμα μιας διήγησης είναι σπουδαιότερο από την περιγραφή περί του τι και πώς ακριβώς συνέβη κάτι.

11) Έχει ιδιαίτερη σημασία το ότι ο Ιησούς με τα θαύματα του στρεφόταν προς εκείνους, για τους οποίους νοιάζοταν ελάχιστα: προς τους αδύνατους, αρρώστους, εγκαταλειμμένους και παραμελημένους, τους κοινωνικά απόβλητους.

12) Ο πιστός καλείται με τα μέσα του να συνεχίσει αυτό που ο Ιησούς άρχισε με τα θαύματά του. Δηλ. την προσπάθεια:

- για τη μείωση του ανθρώπινου πόνου, των βασάνων και της δυστυχίας

- για ανθρωπιά, εκεί που υπάρχουν: φτώχεια, πείνα, αρρώστια, ανάγκη, ενοχή, αδικία

13) Τα θαύματα του Χριστού δεν είναι πολλά. Αρκούν όμως ως ενδεικτικά παραδείγματα, ώστε όσοι βρίσκονται σε ανάγκες να ξέρουν και να θυμούνται ότι, πέρα και πάνω από αυτές, βρίσκεται Αυτός που πάντα είναι έτοιμος να βοηθήσει. Αυτό δίνει παρηγοριά, υπομονή, ελπίδα και δύναμη.

⁴ Στο βιβλίο για τον μαθητή (μάθ. 20) σημειώθηκαν αρκετά στοιχεία για τα θαύματα του Χριστού. Εδώ και στο Β (Διδακτικά) δίνουμε μια ελαφρώς ευρύτερη ερμηνευτική και διδακτική παρουσίαση για το θέμα. Ενημέρωση σχετικά με τη σύγχρονη ερμηνευτική και ειδικοδιδασκτική προσέγγιση του θέματος βλ. στο βιβλίο του καινοδιαθηκολόγου καθηγητή Bernd Kollmann, *Neutestamentliche Wundergeschichte...*, 2002 (λεπτομ. στη Βιβλιογραφία).

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Να μελετήσουν οι μαθ. τη μικρή ευαγγελική διήγηση για την εντυπωσιακή κατάπαυση της τρικυμίας.
- β. Να επισημάνουν ότι η **εμπιστοσύνη στον Θεό** - που έλειψε από τους μαθητές εκεί - είναι **θεμέλιο ζωής** στη Βασιλεία του Θεού.
- γ. Να έχουν μια εισαγωγική (σύντομη και ουσιαστική) πληροφόρηση για τα **θαύματα του Χριστού**, ώστε να αρχίσουν να ανιχνεύουν, για να κατανοήσουν τι αυτά είναι και τι φανερώνουν για τον **Ίδιο και για τη Βασιλεία του Θεού**, καθώς και ποια μηνύματα ζωής εκπέμπουν σε κάθε εποχή.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

α. Η διήγηση για τη θαυματουργική κατάπαυση της τρικυμίας είναι περιπετειώδης και δραματική. Οπότε το ενδιαφέρον και η προσοχή των μαθητών είναι εξασφαλισμένα. Αναμένεται δημιουργικό μάθημα.

β. Για την επιτυχία του όμως χρειάζεται να προσεχτούν τα παρακάτω, που αποτελούν προϋποθέσεις για εύστοχους διδακτικούς χειρισμούς:

1) Παλαιότερα είχαμε ερμηνευτική μονομέρεια στη μελέτη της διήγησης, διότι - για λόγους τότε απολογητικούς - το διδακτικό έργο στην τάξη κατέληγε στη δοξαστική έξαρση της κυριότητας του Χριστού πάνω στις απειλητικές για τη ζωή δυνάμεις των στοιχείων της φύσης. Σήμερα όμως επικεντρώνεται πρώτα και κύρια στην **εμπιστοσύνη των μαθητών** προς τον Διδάσκαλο τους.

2) Με βάση τα ερμηνευτικά δεδομένα, θα ήταν λάθος το μάθημα να κινηθεί στη **γραμμική** ανάγκη - επίκληση βοήθειας - διάσωση. Ορθότερη είναι η επιδίωξη, να γίνει αισθητή η ένταση μεταξύ φόβου των μαθητών του Ιησού και η σοβαρή εκμέρους του επαναφορά τους στη **λογική της εμπιστοσύνης**.

3) Για να καταλήξει η τάξη σε αυτή την εμπιστοσύνη, απαιτείται προσέγγιση του γεγονότος με ζωηρή περιγραφή της ανεμοθύελλας, του φόβου και του πανικού των μαθητών. Πίσω και κάτω από αυτό το ανθρώπινο επίπεδο βρίσκεται το αναζητούμενο βάθος του γεγονότος: κατανόηση και συνειδητοποίηση του συγκλονιστικά συγκεκριμένου συμβάντος, και σε ποιες σχέψεις αυτό οδήγησε.

4) Να αποφευχθεί η διατύπωση μομφών και κατηγοριών σε βάρος των μαθητών του Ιησού για τη θεωρητικά αδικαιολόγητη αδυναμία τους στον μεγάλο κίνδυνο. Εδώ έχει θέση η έκφραση κατανόησης - με θλίψη και μελαγχολία. Διότι έχουμε να κάνουμε στους μαθητές με ένα είδος ασθένειας/αδυναμίας τους ή **ατυχήματός** τους.

5) Τελικά, όπως σημειώθηκε κάπως διαφορετικά και πιο πάνω (Α3αβγ), **πρώτιστος σκοπός του μαθήματος** δεν είναι: οι μαθ. να κατανοήσουν, να συνειδητοποιήσουν και να ενστερνιστούν ότι "Ο Ιησούς είχε δύναμη και εξουσία πάνω στις δυνάμεις της φύσης", αλλά: "Ο Ιησούς φανερώνει στους μαθητές του ότι και στον κίνδυνο χρειάζεται να έχουν **εμπιστοσύνη στον Θεό**".

γ. Με βάση την αρχή "από το μερικό στα γενικά" θα ακολουθήσει στην τάξη η **πληροφόρηση των μαθ. για τις διηγήσεις θαυμάτων του Ιησού**. Η πρόσκτησή τους έχει σοβαρές δυσκολίες, διότι δεν είναι ιστορικής αλλά σχηματικά συστηματικής υφής. Το κείμενο θα διαβαστεί στην τάξη, θα επεξηγηθεί (όπου χρειαστεί, θα δηλωθεί ότι η τάξη θα επανέλθει σε αυτό στα επόμενα μαθήματα του κεφ.) και θα κλείσει με μια **διπλή ερώτηση**: "Ποια από τα στοιχεία της πληροφόρησης για τις διηγήσεις θαυμάτων του Χριστού συναντήσαμε στη θαυμαστή κατάπαυση της τρικυμίας; Με βάση αυτήν, ποιο είναι το συμπέρασμά σας για το τι προκαλεί ένα θαύμα σε όποιον/α αυτό συμβεί";

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Πλαίσιο διδακτικής για "Διηγήσεις θαυμάτων του Ιησού"

Μαθησιακοί στόχοι:

- Να ασκηθούν οι μαθ. στο να **ξεχωρίζουν μεταξύ θαύματος και διηγήσεων για θαύματα**.
- Να ξεκαθαρίσουν ότι τα θαύματα του Ιησού δεν είναι κατ' ανάγκην αποδείξεις της θεότητας του. (δεν είναι Θεός οποιοσδήποτε κάνει θαύματα).
- Να γνωρίσουν ότι ως προς τη γλωσσική και φιλολογική μορφή τους οι σχετικές διηγήσεις δεν εί-

να ακριβείς εκθέσεις ιστορικών γεγονότων.

- Να ανιχνεύσουν μέσα από αυτές το πρόσωπο του Χριστού και όσα φανερώνονται για τον καινούριο κόσμο του Θεού ("Βασιλεία του Θεού").
- Να εννοήσουν και να αισθανθούν ότι οι διηγήσεις αυτές είναι και ιστορίες και εμπειρίες ελπίδας και χρέους για συνέχιση του έργου του Ιησού.

Από τα σημειούμενα στο Α (Ερμ. - θεολ.) θα μπορούσε ίσως να μεταβληθεί κάπως η ενημέρωση και άποψή μας για την ιδιοτυπία και σημασία των διηγήσεων για τα θαύματα του Ιησού και από αυτά να προκύψουν ανανεωτικά ερεθίσματα για τη διδακτική πράξη. Αναλυτικότερα:

1) Θαυματουργικά γεγονότα και πράξεις είναι πανθηρησιακό φαινόμενο (Μωυσής, Προφήτες, Βούδας, Λαοτσέ, Ασκληπιός, Απολλώνιος Τυαννεύς, Μωάμεθ, Απόστολοι, Άγιοι κ.ά.).

2) Η ορθολογική στάση απέναντι στις διηγήσεις θαυμάτων δεν είναι κατ' ανάγκην βλάσφημη. (Η θαυματολογία και μυθολογία δεν αποτελούν τα καλύτερα μέσα συνάντησης με την ιστορική αλήθεια. Άλλωστε όχι σπάνια τα μυστηριώδη θαυματολογικά στοιχεία χρησιμοποιήθηκαν για καταπτόηση ανθρώπων).

3) Κατανόηση: Να μη πληγώνονται άνθρωποι που πιστεύουν αφελώς σε διηγήσεις θαυμάτων. Αυτοί όμως ας μην αγανακτούν όταν άλλοι έχουν απορίες και αμφιβολίες.

4) Για το πρόσωπο του Ιησού Χριστού παρατηρείται σε παγκόσμια κλίμακα ενδιαφέρον από τους νέους σήμερα. Οι διηγήσεις θαυμάτων του είναι μια ευαίσθητη περιοχή που τους προβληματίζει. Γι' αυτό χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή.

5) Οι μαθητές, ανάλογα με τη βαθμίδα εξέλιξής τους, παίρνουν διάφορη θέση απέναντι στις διηγήσεις θαυμάτων: ανεπιφύλακτη αποδοχή, ερωτήματα για την ιστορική αληθινότητά τους, επιφυλακτική κριτική στάση, μειδιάματα, συγκαταβατικά υπονοούμενα, απόρριψη ή περιφρόνηση.

6) Για απρόσκοπτο και εποικοδομητικό σχετικό μάθημα χρειάζεται σοβαρή και υπεύθυνη ερμηνευτική ενημέρωση και υποδομή.

7) Από τους μαθητές τότε γίνεται υπεύθυνη μελέτη των σχετικών με τα θαύματα διηγήσεων, όταν βοηθηθούν να προσεγγίσουν εσωτερικότερα το βάθος του νοήματός τους μέσα στο πλαίσιο της σύνολης πραγματικότητας, το οποίο δεν είναι προσιτό με μόνο το λογικό. Επιπλέον τις μελετούμε όχι με τρωινά μάτια, αλλά μέσα από τις τότε δυνατότητες και ιστορικές συνάψεις ζωής.

8) Για την ορθότερη ερμηνεία τους βοηθεί η επίγνωση της διάκρισης: γεγονός - βίωση - ερμηνεία - φανέρωση - περιγραφή - παράδοση μέχρι σήμερα - προσέγγισή τους με τις δικές μας αναζητήσεις και εναισθησίες.

9) Θαύματα γίνονται και σήμερα στη ζωή μας παντού. Πανανθρώπινη είναι η πείρα ότι κάποτε φτάνουμε στα όρια των δυνάμεών μας, αντιμετωπίζουμε ανυπέρβλητες δυσκολίες και αδιέξοδα. Σε τέτοιες οριακές καταστάσεις κάποτε μάς εμφανίζεται αναπάντεχη βοήθεια, βρίσκονται λύσεις που εκπλήσσουν, **ξεπερνιούνται όρια.**

β. Ερωτ. 1. Ένωσαν: φόβο, τρομερή ανησυχία, πανικό, προθανάτια αγωνία, απόγνωση. Αντέδρασαν: με κραυγή/έκκληση και διαμαρτυρία προς τον Διδάσκαλό τους και σαφή κατηγορία εναντίον του για τη στάση του. (βλ. και Ερμ. - θεολ. 1).

γ. Ερωτ. 2. Τους ψέγει για την ολιγοπιστία και δειλία τους. Τους χαρακτηρίζει "ολιγόπιστους", διότι - ενώ γνώριζαν καλά ποιος και τι ήταν, είχαν ακούσει, δει και παρακολουθήσει πολλά από όσα δίδαξε και έπραξε - ο πανικός τους αδικαιολόγητα παρέλυσε λογική και σκέψη τους και δεν του έδειξαν την αναμενόμενη εμπιστοσύνη. (βλ. και Ερμ. - θεολ. 2, 3 α-στ και Ψυχοπαίδ. β 1, 2, 4).

δ. Ερωτ. 3. Αισθάνθηκαν ντροπή, στενοχώρια, θλίψη, μελαγχολία, απογοήτευση, τύψεις και προβληματισμό για την ολιγοπιστία και δειλία τους. Για τον Δάσκαλό τους ένιωσαν δέος και θαυμασμό για τη δύναμή του απέναντι στα στοιχεία της φύσης. Ασφαλώς άρχισαν να ανιχνεύουν βαθύτερα το μυστήριο του προσώπου του και να τον εμπιστεύονται περισσότερο.

ε. Εργασία. Με αυτήν στοχεύουμε την υλοποίηση του γ' των Επιδιώξεων διδασκαλίας. **Το κείμενο από την Αποκάλυψη** αναφέρεται στην πληρότητα της Βασιλείας του Θεού μετά το τέλος του κόσμου. Η πολύ προβληματική ζωή στα χρόνια του Χριστού δέχεται με τα θαύματα του Χριστού τα χειροπιαστά εναρκτήρια δείγματα φανέρωσης του προσώπου του Χριστού και της Βασιλείας του Θεού. *Με το κείμενο της Αποκάλυψης έχουμε το πλήρωμα*

ζωής, προς το οποίο δείχνουν τα θαύματα. Τα θαύματα δεν είναι ξεκομμένα και ανεξάρτητα γεγονότα, αλλά απτά στοιχεία παρουσίας και πορείας της Βασιλείας του Θεού στην ιστορική πορεία των ανθρώπων. Στην πληρότητά της - μετά το τέλος του κόσμου - δεν θα υπάρχουν ανθρώπινα προβλήματα· γι' αυτό εκεί δεν χρειάζονται θαύματα. - Η εργασία αυτή είναι ανάγκη να προσεχτεί ιδιαίτερα, διότι αποτελεί βάση για τη προσέγγιση των διηγήσεων για θαύματα του Ιησού στα επόμενα 4 μαθήματα.

στ. Σημείωση. Αν υπάρξει χρόνος κι αν το κλίμα στην τάξη το επιτρέπει, ενδείκνυται να γίνει και να απαντηθεί σύντομα η διπλή ερώτηση που σημειώνεται στο Ψυχοπαιδαγωγικά γ' (στο τέλος). Αν όχι, τότε μπορεί να δοθεί για μελέτη και απάντηση στο σπίτι.

ζ. Αξιολόγηση. Ερω. 3. Ερωτ. 1, 2, 3.

21. Η θεραπεία ενός παράλυτου στην Καπερναούμ:

Ο Χριστός ελευθερώνει από την ασθένεια και τις απάνθρωπες αντιλήψεις γι' αυτήν

Ο παράλυτος υπέφερε διπλά: από την αναπηρία του και από την αντίληψη πως ό,τι του συνέβαινε ήταν τάχα τιμωρία από τον Θεό για αμαρτίες του. Ο Ιησούς επ' ουδενί δεχόταν τέτοια ερμηνεία. Κανονικά αναμενόταν απλώς και μόνον να γιατρέψει τον άνθρωπο που του έφεραν. Πώς όμως θα γιατρευόταν όλοι από την πιο πάνω απάνθρωπη αντίληψη; Γι' αυτό ενεργεί αντίστροφα: πρώτα συγχωρεί, ύστερα θεραπεύει. Μετά το πρώτο οι τότε εκεί παρόντες θεολόγοι εξεγείρονται και τον κατηγορούν ως βλάσφημο. Με το δεύτερο καταρρέει η θεολογία τους, που ταύτιζε αρρώστια και αναπηρία με την αμαρτία. Ο παράλυτος φεύγει γιατρεμένος, απελευθερωμένος και πανευτυχής κουβαλώντας το φορείο του. Και ο λαός έκθαμβος ομολογεί και διαλαλεί: "Τέτοια (ωραία και θαυμαστά) πράγματα ποτέ ως τώρα δεν είδαμε!"

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Πολύ δύσκολη η ζωή του παράλυτου. Κατάκοιτος σε μισοσκοτάδο (αφού τα παράθυρα στα τότε χαμόσπιτα ήταν λιγοστά και μικρά), συχνά μόνος, ασφαλώς πονώντας και όντας εξαρτημένος για τα πιο πολλά από άλλους· κυρίως βαθιά υποφέροντας και απελπισμένος, διότι τότε όλοι θεωρούσαν τέτοια βάσανα ως τιμωρίες από τον Θεό για αμαρτίες του πάσχοντα. Προφανώς συγγενείς και φίλοι τού μίλησαν για τον Ιησού και το φιλόανθρωπο κήρυγμά του. Συμφώνησαν να τον μεταφέρουν, ώστε να δει και να ακούσει αυτόν τον Δάσκαλο, με την ελπίδα να βρει από αυτόν και γιατροιά.

2. Η μεταφορά του μπροστά στον Ιησού συγκινητική αλλά και επεισοδιακή. Λόγω εύλογων αποριών από τη σχετική περιγραφή (ασφαλώς πάνω στον Ιησού και τους πέριξ του θα έπεφταν σοβάδες, φασαρία κ.λπ.), νεότεροι ερμηνευτές προτείνουν την εκδοχή ότι ο Ιησούς καθόταν στην είσοδο του σπιτιού, τον άκουγαν οι εντός και εκτός, και το φορείο κατεβάστηκε από το στέγαστρο της εισόδου.

3. Η αντίληψη ότι η ασθένεια/αναπηρία είναι τιμωρία από τον Θεό για αμαρτίες. Μια προσθήκη στο Ερω. 2: Αληθεύει ότι αρκετές ασθένειες και αναπηρίες οφείλονται σε προσωπικά σφάλματα. Όμως φταίνει και άλλοι, όπως και άσχημες καταστάσεις ζωής. Επ' ουδενί όμως ο Θεός.

4. "σου συγχωρούνται οι αμαρτίες" (5). Πουθενά δεν λέγεται ποιες και πόσο βαριές αμαρτίες είχε διαπράξει ο δύστυχος. Ανεξάρτητα από αυτό, είναι χαρακτηριστική η τακτική του Ιησού: δεν τον θεραπεύει αμέσως. Βεβαιώνοντας όμως ότι του συγχωρήθηκαν οι (όποιες και όσες) αμαρτίες του, είναι σαν να του λέει: "Ό,τι κηρύττω είναι και για σένα. Ο Θεός σε αγαπά το ίδιο με όλους τους άλλους". Με άλλα λόγια: τον βεβαιώνει ότι η χάρη και η αγάπη του Θεού ισχύουν και γι' αυτόν· δεν είναι υπό τη δυσμένεια του Θεού. Έτσι αφαιρέθηκαν από τη συνείδηση του παράλυτου το βάρος της ενοχής και ο φόβος ενώπιον του Θεού.

5. Ο πιο πάνω συγχωρητικός λόγος του Χριστού πέφτει σαν κεραυνός πάνω στους Γραμματείς. Τέτοιον λόγο μπορούσε να εκστομίσει μόνον ο Θεός ή ο Μεσσίας. Παρά τον σύμφωνα με τις προφητείες μεσσιανικό του λόγο και τα αντίστοιχα "σημεία" του, ούτε κατά διάνοιαν μπορούσε να

αναγνωριστεί ο Ιησούς ως Μεσσίας. Το μοντέλο του Μεσσία που είχαν πλάσει και ανέμεναν ήταν ολότελα διαφορετικό. Αλλιώςτε από νωρίς είχαν πλέξει τον μύθο ότι ο Ιησούς έκανε θαύματα με την συνέργεια των δαιμόνων. Άρα γι' αυτούς ο Ιησούς ήταν **βλάσφημος**.

6. Η χάρη της συγχώρησης προς τον παράλυτο μένει ακόμη ακατανόητη και μετέωρη. Θα πάψει να είναι τέτοια μόνον, όταν τρωθεί καιρία η ιουδαϊκή θεολογία και ευσέβεια σχετικά με το σχήμα: αμαρτία - τιμωρία Θεού - ασθένεια. Τούτο μπορεί να γίνει μόνον με τη **θεραπεία**. Και αυτό γίνεται: "**Σήκω ... περπάτα!**" Όλοι έμειναν άφωνοι με όσα επακολούθησαν, πρώτιστα οι Γραμματείς. Από τον λόγο του Χριστού πιο πριν: "**σου συγχωρούνται οι αμαρτίες**" (5) ο παράλυτος εισπράττει: "Ο Θεός αγαπά κι εσένα, όταν είσαι και άρρωστος ακόμη και όταν είσαι φταίχτης για την αρρώστια σου". Με τον λόγο του: "**Σήκω...**" (9) είναι σαν να του λέει: "Ο Θεός θέλει επιπλέον να γιατρευτείς, να γίνεις υγιής". Ο παραλυτικός και οι άνθρωποι καταλαβαίνουν: "Ο Ιησούς είπε την αλήθεια. Πραγματικά αγαπάει όλους, τους αρρώστους επίσης". Οι Γραμματείς σιωπούν· δεν μπορούν να το πιστέψουν. Με τη θεραπεία ως επισφράγιση οι άνθρωποι μπόρεσαν να δουν με σαφήνεια τη φιλανθρωπία και αγαθότητα του Θεού και, με βάση αυτήν, να μη θεωρούν τους ασθενείς ως τιμωρημένους αμαρτωλούς αλλά ως πάσχοντες συνανθρώπους.

7. Συνοπτικά. Ο παράλυτος είχε μεταφερθεί στον Ιησού με τη βεβαιότητα ότι βρισκόταν κάτω από τη δυσμέμεια του Θεού. Με την άφεση από τον Ιησού άκουσε για τη χάρη του Θεού. Η θεραπεία έκανε και σωματικά αισθητή στην ύπαρξή του αυτή τη χάρη. Αυτή η χάρη ήταν για τον ίδιο και τους αυτόπτες και αυτήκοους μάρτυρες - παρά και ενάντια στις αντιρρήσεις των Γραμματέων - σημάδι της χάρις του Θεού. Και τότε το γεγονός έγινε γι' αυτόν και για τους άλλους **θαύμα**.

8. έκπληκτοι θαύμαζαν όλοι... (12): Για όσα άκουσαν, είδαν και κατάλαβαν· που όλα ήταν πρωτοφανή, πρωτάκουστα, παράδοξα, νέα και αλλιώτικα· που κάποιος συγχώρησε, θεράπευσε και έδειξε ότι ο Θεός είναι αλλιώτικος και ότι οι σχέσεις των ανθρώπων μαζί του μπορούν και πρέπει να αλλάξουν. (Και πρώτα από όλα το άστοχο, βαρύ, και πάντοτε απάνθρωπο και βλάσφημο που εκστομίζουν όχι λίγοι: "Τι έκανα και με τιμώρησε ο Θεός;", "Τι έφταιξε αυτός/ή και πληρώνει τόσο ακριβά με τα βάσανά του/της;").

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Να γνωρίσουν οι μαθ. τις απάνθρωπες αντιλήψεις για την ασθένεια και την αναπηρία που επικρατούσαν την εποχή του Χριστού.   β. Από όσα διαμείφθηκαν και διαδραματίστηκαν κατά τη θαυματουργική θεραπεία του παράλυτου, να συγκρατήσουν την αλήθεια που φανερώθηκε, ότι δηλ. ο Ιησούς ελευθέρωσε και ελευθερώνει τον ασθενή διπλά: σωματικά και ψυχικά, δηλ. ριζικά, και ότι οι χριστιανοί δέχονται ότι είναι ελευθερωτής ψυχών και σωμάτων όσων προστρέχουν σε αυτόν.   γ. Να συγκρατήσουν και τη γεμάτη δέος και θαυμασμό ομολογία των αυτοπτών μαρτύρων του γεγονότος, καθώς και το ότι αποκαλύφθηκε η θεανθρώπινη εξουσία του Ιησού, που συγχωρεί, θεραπεύει, ανορθώνει και στηρίζει τον άνθρωπο.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Το βαθύτερο νόημα της περικοπής είναι λίγο δυσπρόσιτο για τα παιδιά. Όμως **στα γεγονότα υπάρχουν**: πλοκή, ένταση, διαμάχη, σύγκρουση και εντυπωσιακό αίσιο τέλος. Μέσω της εξέλιξης και του περιεχομένου των γεγονότων θα μπορέσουν πάντως να προσεγγίσουν λίγο και το βάθος τους. Κυρίως θα έχουν την ευκαιρία να διαπιστώσουν ότι συνολικά το γεγονός αυτό υπήρξε **κορυφαίος σταθμός στη δράση του Ιησού**, που ξεκαθάρισε αποφασιστικά και απελευθερωτικά ένα πρόβλημα που ψυχοσωματικά ταλάνιζε και ταλανίζει ακόμη πολύ τους ασθενείς και αναπήρους.

3. Διδακτικοί χειρισμοί (γενικοί)

Διάγραμμα και επικέντρωση της διδακτικής ύλης

- Η διήγηση αυτή είναι η πρώτη - και ίσως η σπουδαιότερη - σειράς διηγήσεων για τη σύγκρουση του Ιησού με τους εκπροσώπους της νομιμιστικής ιουδαϊκής ευσέβειας (βλ. Μκ 2, 1 - 3, 6). Και ο

λόγος του Ιησού για τη συγχώρηση του παραλυτικού αποτελεί το πρώτο και ισχυρότερο πλήγμα εναντίον της.

• Στο μάθημα το ενδιαφέρον, η προσοχή και οι στοχασμοί εστιάζονται στους άξονες:

α. Ο Ιησούς και ο άρρωστος/παράλυτος

β. Ο Ιησούς και τα υπόλοιπα πρόσωπα του γεγονότος

• Το κέντρο βάρους της περικοπής δεν είναι η θαυματουργική θεραπεία, αλλά η με εξουσία διαβεβαίωση της άφεσης αμαρτιών, με την οποία ο Ιησούς πραγματώνει απτά την είσοδο της εποχής της χάριτος του Θεού. Σύμφωνα με αυτά:

Θέμα και τίτλος όχι: - "Ο Ιησούς μπορούσε να θεραπεύει ασθενείς"

αλλά: - "Το κήρυγμα του Ιησού για την άφεση των αμαρτιών

είναι πραγματικά θεία αλήθεια και όχι βλασφημία κατά του Θεού"

• **Διαίρεση της περικοπής** (κατά το βαθύτερο νόημά της):

- Ο Ιησούς κηρύσσει στο πλήθος το μήνυμά του (1 - 2)

- Διαβεβαιώνει σε έναν άρρωστο (παράλυτο) την άφεση των αμαρτιών του (3 - 5)

- Δείχνει με τη θεραπεία την θεανθρώπινη εξουσία του να συγχωρεί αμαρτίες (6 - 12)

Και στα 3 μέρη πρόκειται τόσο για το κήρυγμα όσο και για το πρόσωπό του. Αυτά δεν χωρίζονται. Η θεραπεία δεν είναι το κύριο· υπηρετεί το κήρυγμα. Όμως η θεραπεία αποτελεί την κατακλείδα της θαυματουργικής ενέργειας του Ιησού και φανερώνει το ενδιαφέρον του τόσο για τον ψυχικό κόσμο του παράλυτου όσο και για το σώμα και την υγεία του.

4. Διδακτικοί χειρισμοί (ειδικό)

α. **Ερωτ. 1.** Βλ. στοιχεία για την αναμενόμενη απάντηση στην πρώτη πρόταση της πιο πάνω εισαγωγής και στο Ερμ. - θεολ. 1.

β. **Ερωτ. 2.** Με την αντίστροφη ενέργεια του Ιησού ανατρέπεται η λογική όλων. Με την άφεση αμαρτιών διαβεβαιώνει τον παραλυτικό ότι ο Θεός νοιάζεται και γι' αυτόν, όπως για όλους τον αγαπά, όπως όλους. Αυτό αγγίζει τον ασθενή βαθιά και τον απελευθερώνει από την παράλογη και απάνθρωπη αντίληψη για την ασθένεια ως τιμωρία Θεού για τις αμαρτίες του. (Για τις Ερωτ. 2 και 3 βλ. Ερμ. - θεολ. 3-7).

γ. **Ερωτ. 3.** Με τη θεραπεία του παραλυτικού γίνεται στην πράξη και με τρόπο έντονα παραστατικό η αλήθεια της άφεσης. Έτσι δίνεται πανηγυρικά η απάντηση ότι ο Ιησούς μπορούσε να συγχωρεί. Άρα δεν ήταν βλάσφημος. Διότι ένας βλάσφημος δεν ήταν δυνατόν - κατά τη λογική των Γραμματέων - να θεραπεύσει. Επιπλέον η αντίληψη για τη σχέση: αμαρτία - τιμωρία - ασθένεια καταρρίπτεται παταγωδώς. Και ο λαός άκουσε, είδε, κατάλαβε και εντυπωσιασμένος ομολόγησε ποιος πράγματι ήταν ο Ιησούς: αυτός που συγχωρεί, θεραπεύει και ελευθερώνει· ο αληθινός Μεσσίας, όπως τον είχαν προαναγγείλει οι μεγάλοι Προφήτες.

δ. **Ερωτ. 4.** Στόχος της είναι να αναθεωρήσουν οι μαθητές/τριες τυχόν αποδοχή απομέρους τους της παράλογης, απάνθρωπης και βλάσφημης αντίληψης ότι η ασθένεια είναι τιμωρία από τον Θεό. Και επιπλέον να είναι σε θέση - ως αποελευθερωμένοι οι ίδιοι/ίδιες από την πλάνη - απελευθερωτικά να εξηγήσουν και σε άλλους ποια είναι εν προκειμένω η χριστιανική αλήθεια. (Βλ. Ερμ. - θεολ. 8).

ε. **Εργασία α'.** Αναμενόμενα:

- Ομολογεί δυσκολίες του
- Όμως αισιοδοξεί
- Δέχεται βοήθεια και συμπαράσταση από άλλους
- Εκφράζει ευχαριστίες
- Κάνει κριτική σε μεμψίμοιρους ομοιοπαθείς του
- Νιώθει χρήσιμος προς άλλους
- Είναι δημιουργικός (σπουδές, δουλειά, έκδοση 2 βιβλίων)

ε. **Αξιολόγηση.** Ερμ. 2. Ερωτ. 1, 2 και 4.

22. Η θεραπεία του εκ γενετής τυφλού:

Ο Ιησούς διώχνει το σκοτάδι και χαρίζει το αληθινό φως της ζωής

Ο Ιησούς θεραπεύει έναν εκ γενετής τυφλό. Η ζωή αυτού του ανθρώπου επηρεάζεται βαθιά από το γεγονός. Αυτό παίρνει διαστάσεις. Ομολογεί θαρραλέα και υπερασπίζεται με παρρησία τον φωτοδότη του. Η ζωή και η σκέψη του αλλάζουν ριζικά. Η πίστη του ολοκληρώνεται, στηρίζεται και κραταιώνεται. Ήταν δυστυχισμένος τυφλός και υπέφερε διπλά. Το θαύμα τον έκανε διπλά "βλέποντα" και ζωντανό και άξιο μέλος της Βασιλείας του Θεού.

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Πρόκειται για μια διήγηση αριστοτεχνικά δομημένη, με ζωντανό και ποιητικά εκφραστικό λόγο πολυσήμαντο.
2. **Κεντρικό σημείο** της είναι η θαυμαστή θεραπεία του τυφλού ως φανέρωση των φιλόανθρωπων "έργων του Θεού".
3. **Κύρια μορφή** είναι ο εκ γενετής τυφλός που ζει την εμπειρία του θαύματος. Μια συνταρακτική εμπειρία, ύστερα από δραματικά χρόνια χωρίς φως και με το στίγμα ότι ήταν τιμωρημένος από τον Θεό, που του χάρισε και νέα όραση ζωής και θεία φώτιση και σοφία, όπως φαίνεται από τους δύο διαλόγους του με τους Φαρισαίους.
4. **Οι Φαρισαίοι** εκπροσωπούν την τρέχουσα τότε θεολογική αυθεντία και προσωπική ευσέβεια. Το θαύμα δεν μπορούν να το αμφισβητήσουν, όμως αυτό δεν τους αγγίζει εσωτερικά. Παραμένουν θεατές απέναντί του και αποφαίνονται γι' αυτό με τα κριτήρια της δογματικής τους σκέψης ("εμείς ξέρουμε...", στίχ. 24 και 29). Σε αντίθεση με τον θεραπευθέντα, η συλλογιστική τους είναι: Ο Ιησούς παρέβη και δεν τήρησε το Σάββατο, άρα είναι αμαρτωλός. Άρα και αυτό που έκανε, δεν μπορεί να είναι έργο Θεού. Λοιπόν η θεραπεία του τυφλού δεν είναι "θαύμα", αν και δεν μπορεί να εξηγηθεί. Δεν μπορούν να δουν στη θεραπεία αυτή τον Θεό ενεργούντα. Είναι τραγικά δέσμοι της αποστεωμένης δογματικής τους, που δεν τους αφήνει να δουν στο θαύμα τι φανερώνει ο Θεός και ποιον δρόμο ανοίγει για νέα και ζωντανή γνώση των οδών του. Παρέμειναν "τυφλοί" απέναντι στην αλήθεια της εμπειρίας, που αντιτίθεται στη σκέψη τους.
5. Αλλά και **τα λοιπά πρόσωπα** της διήγησης παραμένουν θεατές. Δεν τολμούν να κρίνουν προσωπικά· παραπέμπουν στις αυθεντίες.
6. Τελικά ο **μόνος που τον άγγιξε** βαθιά το θαύμα και πίστεψε είναι ο **πρώην τυφλός**. Αυτός γνώρισε το φιλόανθρωπο πρόσωπο του Θεού, συγκλονίστηκε η πληγωμένη ύπαρξή του, άλλαξε η ζωή του, έγινε άλλος άνθρωπος. Επιπλέον, ύστερα από την δεύτερη συνάντησή του με τον Ιησού – που αυτή τη φορά δεν ήταν τυχαία – δεν είναι πια μόνος.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Να κατανοήσουν οι μαθ. τους λόγους για τους οποίους υπέφερε διπλά ο εκ γενετής τυφλός.
- β. Να παρακολουθήσουν από την ευαγγελική διήγηση τη συνταρακτική εξέλιξη των γεγονότων και τη σταδιακή αλλά και ριζική αλλαγή και ωρίμανση στην πίστη του θεραπευθέντος τυφλού, πρότυπο άξιου, αξιοθαύμαστου και αξιαγάπητου μέλους της Βασιλείας του Θεού.
- γ. Να αξιολογήσουν την εικόνα των θρησκευτικών ηγετών της τότε εποχής (στείρες αντιλήψεις, τυφλοί μπροστά στα ολοφάνερα γεγονότα, τραγικά αδιέξοδη στάση τους).

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

- α. Σπάνια έχουν οι μαθητές μια τόσο ωραία, συνταρακτική και μεστή περιεχομένου διήγηση στα Θρησκευτικά. Περιέχει απ' όλα:
  - Είναι λογοτέχνημα με ποιητική πνοή, πλοκή και εξέλιξη γεγονότων αριστοτεχνική
  - Παρουσιάζει διαλογικές αναζητήσεις και συγκρούσεις προσώπων
  - ήρωα και πρωταγωνιστή σπάνιο με:
    - αγωνιστικότητα, τόλμη, ρίσκο
    - αξιοπρεπή και συνεπή στάση και πορεία
  - κενότητα και τραγικότητα ηγετικών προσώπων κ.ά.

Επιπλέον η διήγηση αυτή είναι κλασικό παράδειγμα, όπου μπορεί να μελετήσει κάποιος τι ακριβώς είναι θαύμα και ποιες εμπειρίες καθοριστικές στη ζωή προσφέρει (βλ. μάθ. 20, Ερμ. 4.2, μέσα σε πλαίσιο). Προβλέπεται σπουδαίο μάθημα στην τάξη.

β. Επικέντρωση και άξονες της διδακτικής ύλης. Το γενικό θέμα της διήγησης δεν είναι: "Η θεραπεία του εκ γενετής τυφλού",

αλλά: "Πώς ένας τυφλός δια της θεραπείας του από τον Ιησού γίνεται υπό διπλή έννοια 'βλέπων' και πώς φτάνει στην πίστη στον Χριστό"

Άξονες • Πώς ξεκίνησε και έγινε το θαύμα (ύστερα από τη δύσκολη ζωή του τυφλού)

μελέτης: • Παρακολούθηση της σταδιακής μεταβολής του τυφλού απέναντι στον Χριστό

• Ανάλυση της θέσης και της νοοτροπίας των Φαρισαίων

Σημ. Οι Φαρισαίοι στο μάθημα δεν πρέπει να επικριθούν υπερβολικά. Αυτοί οι συγκεκριμένοι Φαρισαίοι έτσι σκέφτονταν, και έμειναν ασάλευτοι στις θέσεις τους. Δυστυχώς δεν τόλμησαν να αλλάξουν μπροστά στα πρωτοφανή και σπουδαία που συνέβαιναν.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών προβλέπεται **δώρο διδακτικό έργο:**

1η ώρα: Ερωτ. 1-5

2η ώρα: Ερωτ. 6 + Εργασία (δραματοποίηση)

Σημ. α) Στην αρχή της α' και της β' ώρας γίνεται επιμελημένη ανάγνωση της διήγησης.

β) Οι **Ερωτ. 1 - 4α** και **5** είναι εύκολο να απαντηθούν από τους/τις μαθ.

β. Ερωτ. 4. β: Εν μέρει κατανοούνται, διότι: α) έτσι είχαν μάθει, σε αυτά επέμειναν, β) πρώτη φορά αντιμετώπιζαν κάτι εντελώς νέο σε σχέση με όσα πίστευαν· κατανοούνται, αλλά δεν δικαιολογούνται (βλ. και Ερμ. - θεολ. 4).

γ: Λογικότητα, διότι έχουν θεολογική σοφία και λογική δομή, είναι θαρραλέα και τολμηρά, τους θέτει προ των ευθυνών τους.

γ. Ερωτ. 6. Συνθετική εργασία (κυρίως το β' μέρος). Απαιτεί συλλογή στοιχείων από όλο το κείμενο.

α) *Τι λέει (και ομολογεί) για τον Ιησού.* Βρίσκονται στους στίχους:

11, 12, 15, 17, 25, 27, 30-33, 36 και 38.

β) *Σταδιακές αλλαγές συμπεριφοράς προς Φαρισαίους (κλιμάκωση):*

• Πληροφορεί για το γεγονός και ονομάζει τον φωτοδότη του

• Ομολογεί ότι ο Ιησούς είναι προφήτης

• Επιχειρηματολογεί τολμηρά για τη θεραπεία του από τον Ιησού

• Τους ελέγχει για την εμμονή τους στις αντιλήψεις τους

• Τους αφοπλίζει με εύστοχα θεολογικά επιχειρήματα

• Τολμά να έρθει σε ρήξη μαζί τους

δ. Εργασία. Διαθεματική. (Οι μαθ. θα χρησιμοποιήσουν γνώσεις τους από το μάθ. της Θεατρικής Αγωγής και θα υπάρξει συνεργασία με καθηγητή/τρια αυτού του κλάδου).

(Βλ. πληροφορίες για δραματοποίηση στο μάθ. 29, Εργασία).

ε. Διαθεματική πρόταση με θέμα: "*Το φως ως βασικό στοιχείο ζωής και ως σύμβολο*". (Συνεργασία με συναδέλφους Φυσικό, Φιλολόγο, Καλλιτεχνικών μαθημάτων κ.ά.).

στ. Έκφραση (στο τέλος της α' διδ. ώρας) με τα ποιήματα Θ. Ξύδη και Ιω. Πολέμη.

ζ. Αξιολόγηση. Ερμ. 1, 4. Ερωτ. 1, 5, 6.

23. Η ανάσταση της κόρης του Ιαείρου:

Ο Χριστός χαρίζει ξανά το δώρο της ζωής

Διπλό το δράμα του Ιαείρου: ο ενδεχόμενος θάνατος της 12χρονης κόρης και η εσωτερική εξόντωσή του από τις τότε απάνθρωπες αντιλήψεις σχετικά με τον πρόωγο θάνατο παιδιού. Διακινδυνεύοντας το θρησκευτικό και κοινωνικό του κύρος τολμά να συναντήσει για βοήθεια τον Ιησού, για να ζησει όσα επακολούθησαν. Ο διπλά δυστυχισμένος αρχισυνάγωγος πατέρας θα δοκιμάσει διπλή ευτυχία, χάρη στην σπλαχνική συμπαράσταση του Ιησού στο δράμα του.

A. Ερμηνευτικά - Θεολογικά

1. Το σκηνικό του συμβάντος

α. Ο πρόωρος θάνατος τέκνου εκλαμβάνεται ως συνέπεια δυσμένειας του Θεού για ιδιαίτερω βαρύ αμάρτημα του πατέρα. Συνέπεια: θρησκευτικό και κοινωνικό στίγμα δια βίου στον δύστυχο πατέρα, που θα τον συνέτριβε εσωτερικά.

β. Η καταφυγή του στον Ιησού σοβαρότατο πρόβλημα γι' αυτόν, διότι αυτή η κίνηση:

- θα τον εξέθετε - ως λαϊκόν εκλεγμένο αρχισυνάγωγο - στη συνείδηση της κοινότητας

- θα ερχόταν σε αντίθεση προς την "ερμηνεία" της θρησκευτικής ηγεσίας των Ιεροσολύμων, ότι ο Ιησούς ενεργούσε τα θαύματα με τη δύναμη του σατανά (βλ. Μκ 3, 22)

- υπάρχει η εκδοχή ότι ο ίδιος ανήκε στην παράταξη των Φαρισαίων

γ. Παρά ταύτα ο Ιάειρος τολμά και συναντά τον Ιησού: με σεβασμό, τιμή, αξιοπρέπεια και εμπιστοσύνη. Εκείνος ανταποκρίνεται αμέσως και πρόθυμα στη δραματική έκκληση (βλ. στίχ. 23).

Καθ' οδόν προς το σπίτι φθάνει η είδηση-κεραυνός για τον θάνατο του κοριτσιού. "Μη φοβού, μόνον πίστευε" ηχεί ο λόγος συμπαραστάσης και ενθάρρυνσης από τον Ιησού· ο Λκ (8, 50) προσθέτει: "... και σωθήσεται", κάτι που θα συμβεί σε λίγο.

2. Μερικά ερμηνευτικά σχόλια

α. "Μη φοβάσαι..." Ο Ιάειρος κρατιέται γερά στην εμπιστοσύνη που είχε δείξει από την αρχή στον Ιησού. Κι αυτή η εμπιστοσύνη μπροστά σε μια τόσο αδιέξοδη κατάσταση είναι **το πραγματικό θαύμα αυτής της διήγησης**. Εδώ αρχίζει για τον Ιάειρο κάτι καινούριο στη ζωή του, που εκτείνεται πολύ πιο πέρα από τα κάποια χρόνια ζωής που θα κέρδιζε η μονάκριβή του μετά την έγερσή της από τον Ιησού.

β. "δεν πέθανε, αλλά κοιμάται" (39). Για τον Ιησού ζωντανοί και νεκροί βρίσκονται στα χέρια του Θεού (βλ. Λκ. 20, 38). Δηλαδή: "Το κορίτσι βρίσκεται κοντά στον Θεό. Από το θέλημά Του εξαρτάται, αν θα του χαριστεί η ζωή ή όχι". Ο Θεός θέλησε το πρώτο.

γ. "Ταλιθά, κόυμι" (41). Η ζωή ξαναγυρνά στο κορίτσι αλλά και στον πατέρα του. Ο Ιάειρος γνωρίζει έτσι ψηλαφητά την αλήθεια για τη χάρη του Θεού, που κήρυττε ο Ιησούς, καθώς και για τη θεία εξουσία του. Με την έγερση του κοριτσιού ο Ιησούς φανέρωσε: α) Ο θάνατος δεν είναι τιμωρία (αυτός για τους γονείς του κατέληξε σε βαθύτερη εμπειρία του Θεού και σε πηγγή νέας ζωής). β) Δύναμη και αγάπη του Θεού φτάνουν πιο πέρα κι από τον θάνατο. γ) Για τον Θεό τίποτα δεν είναι πάνω από το θέλημά του.

δ. να μην το μάθει κανείς αυτό (43). Πάντοτε κινδύνευε να τον εκλάβουν ως έναν εθνικό θαυματουργό και να μην εννοήσουν τα θαύματα ως πράξεις που φανέρωναν τη χάρη και την ευσπλαχνία του Θεού και κάτι από τον καινούριο κόσμο του.

ε. Το κορίτσι εξήσε κανονικά και έφυγε από αυτή τη ζωή όπως όλοι οι άνθρωποι. Όμως ο Ιησούς με αυτή την ανάσταση έδειξε ότι: ναι μεν ο θάνατος πονάει, και μάλιστα πολύ, όμως δεν έχει την τελευταία λέξη στη ζωή· οι πιστοί και όταν ζούνε και όταν πεθαίνουν βρίσκονται στα χέρια του Θεού (βλ. Ρωμ 14, 8). Αυτό δίνει παρηγοριά και ελπίδα.

στ. Ιάειρος σημαίνει: "Ο Θεός ας λάμψει", "Αυτός (ο Θεός) ας αναστήσει". Γι' αυτόν και την οικογένειά του δεν έχουμε περαιτέρω πληροφορίες. Το ότι όμως διατηρήθηκε το όνομά του στα Ευαγγέλια είναι μια ένδειξη ότι ήταν γνωστός στην πρωτοχριστιανική κοινότητα της Καπερναούμ και ότι αυτός και η οικογένειά του ανήκαν στα πρώτα μέλη της.

3. Το κέντρο και η ουσία του γεγονότος

Αυτά δεν βρίσκονται στο γεγονός της ανάστασης του κοριτσιού. Η ανάσταση ανήκει στο γεγονός. Η διήγηση έχει και μια άλλη όψη. Μας πληροφορεί κατεξοχήν για τον αρχισυνάγωγο Ιάειρο, που προσφεύγει με εμπιστοσύνη στον Ιησού και η πίστη του έχει απάντηση. Εδώ βρίσκεται **το βαθύτερο και το καθαυτό θαύμα**.

Θέμα λοιπόν της διήγησης και του σχολικού μαθήματος εδώ δεν είναι πρώτιστα και μόνον:

"Ο Ιησούς έχει εξουσία και πάνω στον θάνατο"

αλλά: **"Πώς ο Ιησούς βοηθά τον Ιάειρο και του χαρίζει ξανά την κόρη του"**

Στην ανάσταση αυτού του κοριτσιού (επίσης και του γιου της χήρας στην Ναϊν και του Λαζάρου) έχουμε μεν πράξεις θείας εξουσίας και δύναμης, όμως κυρίως έχουμε γεγονότα, εμπειρίες και πράξεις πίστεως.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Να μελετήσουν οι μαθ. την ευαγγελική διήγηση για την ανάσταση μιας συνομήλικής τους και να σχολιάσουν τη συμπεριφορά του Ιαείρου προς τον Ιησού και τη συμπαράσταση του Ιησού προς τον Ιάειρο.
- β. Να συνειδητοποιήσουν το μήνυμα αυτού του γεγονότος, ότι ο θάνατος δεν έχει τον τελευταίο λόγο πάνω στη ζωή και ότι ο καινούριος κόσμος της Βασιλείας του Θεού είναι ο κόσμος της ζωής.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Η διήγηση είναι δραματική με πλοκή κλιμακούμενων ανοδικά φάσεων. Παρουσιάζει εξόχως ενδιαφέρουσες και χαρακτηριστικές συμπεριφορές προσώπων (Ιαείρου και Ιησού). Έχει να κάνει με ένα κορίτσι συνομήλικό τους. Προσεγγίζει το αίνιγμα του θανάτου και φωτίζει την αντιμετώπιση του από το έργο και την συγκεκριμένη ενέργεια του Ιησού (ανάσταση του κοριτσιού). Μπορεί να γίνει ένα καλό μάθημα, υπό την προϋπόθεση ότι θα εστιαστεί κυρίως στην ουσία του περιεχομένου της σχετικής διήγησης, όπως παρουσιάζεται στο Ερμ. - θεολ. 3.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Εφιστάται η προσοχή στα Ερμ. - θεολ. 1, 2α και 3.

β. Η διαίρεση του κειμένου σε 4 σκηνές:

1. Ο Ιάειρος προσφεύγει στον Ιησού (στίχ. 21-24)

2. Η δοκιμασία της πίστης/εμπιστοσύνης του (35-37)

3. Τα δύο πρόσωπα του θανάτου, όπως τον βλέπουν οι οικείοι του κοριτσιού και ο Ιησούς (38-39)

4. Το σκηνικό και μυστικό της ανάστασης (40-43)

Καταβάλλεται προσπάθεια ώστε, μελετώντας μία-μία τις σκηνές, να διαπιστωθεί και να κατανοηθεί συνολικά τι αυτή η διήγηση περιέχει και τι θέλει να πει.

γ. **Ερωτ. 1.** Αναμενόμενα: α) Προσωπικά του συναισθήματα: απελπισία, απόγνωση, αγωνία, ελπίδα. β) Προς τον Ιησού: σεβασμός, τιμή, αξιοπρέπεια και εμπιστοσύνη (βλ. Ερμ - θεολ. 1γ)- επιπλέον θάρρος και τόλμη (καθώς γνώριζε ότι η θρησκευτική και θεολογική ηγεσία ήταν κατά του Ιησού). γ) Ο Ιησούς ανταποκρίνεται αμέσως και πρόθυμα, καθώς και με ρίσκο, διότι θα είχε διείσδυση σε κύκλους που επηρεάζονταν αρνητικά εναντίον του. (βλ. Ερμ.-θεολ. 1β).

δ. **Ερωτ. 2.** Τα λόγια του Χριστού προς τον Ιάειρο: σπλαχνικά, φιλόανθρωπα, ενθαρρυντικά, στηρικτικά, διαχρονικής αξίας και ποιότητας προς κάθε ευρισκόμενο σε ακρότατη ανάγκη. Ο Ιάειρος ένιωσε ότι δεν ήταν μόνος, είχε πλήρη συμπαράσταση, ενισχύθηκε η εμπιστοσύνη του προς τον Ιησού και η ελπίδα για τη σωτηρία της κόρης του.

ε. **Ερωτ. 3.** Μπορούν οι χριστιανοί, διότι από τότε ξέρουν ότι πιο πριν δεν ήταν γνωστό για τον θάνατο, για τη ζωή και για την ανάσταση (βλ. και Ερμ. - θεολ. 4: "Τα θαύματα του Ιησού...", μάθ. 20).

ζ. **Ερωτ. 5.** Η απάντηση στα "Βασικά στοιχεία του μαθήματος"

η. **Αξιολόγηση.** Ερμ. 2, 3. Ερωτ. 3, 4, 5.

24. Η Μεταμόρφωση του Χριστού:

Φανέρωση της θεϊκής μεγαλοσύνης του πριν από τα Πάθη του

Θεάματα και ακούσματα θεϊκά και πολυσημάντα επάνω ψηλά στο όρος. Ψηλαφητή θεία δόξα και μεγαλοσύνη. Συγκλονισμένοι οι τρεις μαθητές θα κρατήσουν βαθιά μέσα τους όλα όσα έζησαν εκεί. Για να μπορέσουν να αντέξουν σε λίγο καιρό τα φοβερά και απίστευτα που θα δουν να συμβαίνουν στον θείο Διδάσκαλό τους μέσα και έξω από την Ιερουσαλήμ κάτω εκεί στην Ιουδαία.

A. Ερμηνευτικά - Θεολογικά

1. Τα προηγηθέντα (βλ. Μκ 8,27 - 9,1. Μτ 16, 13-28. Λκ. 9, 18-27): α) Ομολογία του Πέτρου, β) πρόρρηση του Πάθους και της Ανάστασης, γ) διδασκαλία του για τον σταυρό του αληθινού μαθητή. Η ομολογία του Πέτρου: "σὺ εἶ ὁ Χριστός" (Μκ), "Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος" (Μτ), "τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ" (Λκ). Ποιον Μεσσία εννοοῦσε ο Πέτρος; Φάνηκε ἀπὸ τις ἀντιρρήσεις του, ὅταν ἀκούσε γιὰ τὰ Πάθη. Γιὰ νὰ εἰσπράξει τις αὐστηρές παρατηρήσεις τοῦ Διδασκάλου. Λοιπὸν ὑπῆρχε πρόβλημα στὶς μεσσιανικὲς ἀντιλήψεις καὶ προσδοκίες του. Μετὰ τὴ Μεταμόρφωση θὰ ἐπιχειρηθεῖ διόρθωση.

2. Ποιο ἦταν τὸ "ψηλὸ βουνό"; (Μτ 17, 1). Τὰ παραπάνω συνέβησαν στὰ περὶχωρα τῆς Καισάρειας Φιλίππου (βορειοανατολικά τῆς λίμνης Γενησαρέτ). Ἡ Μεταμόρφωση ἐκεῖ κοντὰ πραγματοποιήθηκε. Καὶ "ψηλὸ βουνό" ἐκεῖ γύρω εἶναι μόνον τὸ ὄρος **Ερμών ἢ Αερμών**, λίγο πιο πάνω καὶ δεξιά ἀπὸ τὴν Καισάρεια, περιοχὴ Φοινίκης (βλ. χάρτη). Τὸ ἀν ἔγινε αὐτοῦ ἢ στο **Θαβώρ** (βλ. χάρτη) - κατὰ τὴν παράδοση - αὐτὸ καθόλου δὲν μειώνει τὴν πελώρια σημασία τῆς Μεταμόρφωσης.

3. Τρεῖς λεπτομέρειες: α) Μωυσῆς καὶ Ἡλίας. *Οἱ ἄνθρωποι τῶν μεγάλων ἔργων.* Ὁ ἕνας ἦταν ἐκπρόσωπος τοῦ ἀρχαίου Νόμου, ὁ ἄλλος τῶν Προφητῶν. Ἐφυγαν καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὴ ζωὴ μετὰ τὸν ἀσυνήθιστο (βλ. Δτ 34, 1-12. Β' Βασ 2, 1-12). Ὁ πρῶτος ἐλευθέρωσε μετὰ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ τὸν λαὸ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ παρέδωσε σὲ αὐτὸν τὸν Νόμο τοῦ Θεοῦ. Ὁ δεύτερος ἀγωνίστηκε νικηφόρα κατὰ τῶν εἰδώλων. Ὁ Ἰησοῦς θὰ ἔχει βίαιο θάνατο (σταύρωση) καὶ θὰ ολοκληρώσει τὴ σωτηρία ποῦ ὁ Θεὸς εἶχε ἀρχίσει μετὰ τὸν Μωυσῆ καὶ τὸν Ἡλία. – **β) Οἱ τρεῖς σιγητές.** Καὶ αὐτὴ ἡ πρόταση τοῦ Πέτρου εἶναι ἀκόμη ἐκτὸς τοῦ ἀληθινῆς μεσσιανικοῦ πεδίου. Ὁ Λκ (9, 33) σχολιάζει: "δὲν ἤξερε τι ἔλεγε!" Μας θυμίζει τὸν λόγο τοῦ Ἰακώβ, ὅταν ξύπνησε μετὰ τὸ ὄνειρο μετὰ τὴν κλίμακα: "Ὡς φοβερὸς ὁ τόπος οὗτος! ... αὕτη ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ!" (Γεν 28, 17). Πάντως στὴν ἐπιστολὴ Β Πέ 1, 15-18 ὑπάρχει ἡ ἐντυπωσιακὴ μαρτυρία τοῦ γιὰ τὸ πόσο βαθιὰ χαράχθηκε ἡ ἐμπειρία ἀπὸ τὴ Μεταμόρφωση μέσα του. – **γ) Ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς.** Ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ γεγονότος. Ἡ ἴδια φωνὴ εἶχε ἠχηεῖ καὶ στὸν Ἰορδάνη, στὴ δημόσια ἐναρξη τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ· ἐδὼ ξαναἠχηεῖ λίγο πρὶν τὸ τέλος τῆς ἀποστολῆς του. Καὶ τὴν ἀκούν καὶ οἱ τρεῖς μαθητές. Προφανῶς αὐτὴ ἡ φωνὴ καθιλώνει καὶ προβληματίζει τὸν Πέτρο. Ἀντιλαμβάνεται ὅτι εἶναι θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ ὑποστῆ τὰ Πάθη ὁ Ἰησοῦς ὅτι ὁ Ἰησοῦς πορεύεται τὸν σωστὸ δρόμο· καὶ ὅτι ὡς μαθητὴς του πρέπει νὰ συμπορευθεῖ μαζί του.

4. Τελικὰ τι συνέβη μετὰ τὴ Μεταμόρφωση; Με βάση τὸ βιβλικὸ κείμενο, τὴν εἰσαγωγὴ καὶ τὰ Ερμ. τοῦ βιβλίου γιὰ τοὺς μαθ., τὴν πιο πάνω εἰσαγωγὴ καὶ τὸ τελευταῖο σημεῖο τοῦ Ερμ. - θεολ. 3γ, συνοπτικὰ τὰ ἐξῆς: α) Ἐχομε ἕναν τεράστιας σημασίας **σταθμὸ στὴν πορεία καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ.** Μιλάμε γιὰ "μεταμόρφωσή" του· ὀρθότερο θὰ ἦταν νὰ κάνουμε λόγο γιὰ πρῶτὴ "φανέρωση" τοῦ μυστηρίου τοῦ προσώπου τοῦ ὡς **Θεανθρώπου.** Γιὰ πρῶτὴ φορὰ ὡς τότε αὐτοὶ οἱ τρεῖς μαθητές εἶδαν, ἀκούσαν καὶ ἐνῶσαν τόσα πολλὰ καὶ τόσο βαθιὰ στοιχεῖα γιὰ τὸν Δάσκαλό τους. β) Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ **οἱ ἀντιλήψεις καὶ προσδοκίες γιὰ τὸν Δάσκαλό τους ὡς Μεσσία διορθώθηκαν, καθάρθηκαν, συμπληρώθηκαν καὶ ἐμβαθύνθηκαν** ὅσο ποτὲ πρὶν. Ὅλα θὰ τὰ καταλάβουν ὅλοι μετὰ τὴν Ανάσταση. γ) Δεσμεύτηκαν νὰ μὴ μιλήσουν σὲ κανέναν γιὰ ὅσα παρακολούθησαν, βίωσαν καὶ γνώρισαν στὸ "ψηλὸ βουνό". *Τὰ μόνον ποῦ ἴσως ψιθύρισαν* στους συμμαθητές τους ἦταν *νὰ μὴ φοβούνται καὶ νὰ τοῦ ἔχουν ἐμπιστοσύνη.* Παρὰ τὰ ὅσα φοβερά θὰ συνέβαιναν στὸν Δάσκαλό τους καὶ παρὰ ὅλες τις ἀδυναμίες ποῦ θὰ παρουσίαζαν οἱ ἴδιοι, αὐτὸς ὁ μικρὸς πυρῆνας δυνάμει ποῦ ἐνσταλλάχθηκε στους τρεῖς ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς Μεταμόρφωσης σίγουρα θὰ συνέβαλε, ὥστε νὰ μὴ διαλυθοῦν ἐντελῶς.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. <i>Νὰ κατανοήσουν οἱ μαθ. τὴ σημασία τοῦ γεγονότος τῆς Μεταμόρφωσης γιὰ τοὺς μαθητές τοῦ Χριστοῦ τότε, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς πιστοὺς (χριστιανούς) παντοτινά.</i>   β. <i>Νὰ ἀντιληφθοῦν ὅτι ἡ Θεοφάνεια στὸ ὄρος ἀποτελεῖ κορυφαία στιγμή αὐτοφανέρωσης τοῦ Ἰησοῦ ὡς Θεανθρώπου καὶ νὰ ἐπισημάνουν καὶ νὰ ἀναλύσουν τὰ ἐκεῖ βιώματα καὶ τὶς ἀντιδράσεις τῶν τριῶν μαθητῶν.</i>   γ. <i>Νὰ συνειδητοποιήσουν τὸ νόημα τῆς Μεταμόρφωσης ὡς αἴτημα πρὸς τὴν κατεύθυνση τῶν πιστῶν γιὰ μεταβολὲς στὴν προσωπικὴ ζωὴ καὶ στὶς κοινωνικὲς σχέσεις.</i>

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Το ευαγγελικό κείμενο του μαθήματος είναι μικρό. Τα στοιχεία που συνθέτουν το γεγονός που περιγράφει είναι ασυνήθιστα, μοναδικά και εντυπωσιακά. Ίσως και λίγο παράξενα, αλλιώςτικά και εξωκοσμικά. Παρουσιάζουν όμως και στιγμές πολύ ανθρώπινες, όπως αυτή του Πέτρου με τη πρότασή του για το στήσιμο των τριών σκηνών. Τουλάχιστον αναμένεται να δουν το θέμα με περιέργεια. Ίσως η Επεξεργασία και το κείμενο του αγίου Συμεών αυξήσουν λίγο περισσότερο το ενδιαφέρον.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Ερωτ. 1. Αν κριθεί απαραίτητο, ας δοθεί και η ερμηνεία για το όρος *Ερμών* ή *Αερμών* (βλ. Ερμ. - θεολ. 2), μιας και στους Συνοπτικούς δεν δίνεται το όνομα του όρους.

β. Ερωτ. 2. Προσοχή! Όχι δογματικές ακροβασίες για τη θεανθρώπινη φύση του Χριστού. Περιορισμός μόνον στα στοιχεία του κειμένου:

- Η όψη του προσώπου διαφορετική
- Συνομιλία με Μωυσή και Ηλία
- Τα ενδύματα αστραφτερά
- Φωνή του Θεού-Πατέρα

γ. Ερωτ. 3. Η Μεταμόρφωση γίνεται ενόψει του Πάθους (βλ. Ερμ. - θεολ. 1). Στοχεύει στο να προετοιμάσει τους μαθητές γι' αυτό. Συνήθως δεν υπογραμμίζεται η πληροφορία (Λκ 9, 31) ότι *θέμα συζήτησης Ιησού με τους Μωυσή και Ηλία ήταν το Πάθος* για την ολοκλήρωση αποστολής του. Φυσικά και μπορούσαν να τους βοηθήσουν (βλ. και Ερμ. - θεολ. 4).

δ. Ερωτ. 4. Στόχος της, να καλλιεργηθεί η φαντασία - ιδιαίτερα στον θρησκευτικό χώρο - με βάση στοιχεία της διήγησης. Με τη δραματοποίηση και τον αυτοσχεδιασμό μπορούν οι μαθ. να έχουν - μέσω της βιωματικής εμπειρίας - διεύρυνση και επέκταση σκέψεων, συναισθημάτων και καταστάσεων που αποκομίστηκαν από το μάθημα.

ε. Ερωτ. 5. Υπηρετεί τη γ' Επιδίωξη διδασκαλίας. Η απάντηση είναι θετική. Το αίτημα για μεταμόρφωση (μεταβολή ή αλλαγή) της ζωής, προσωπικής και κοινωνικής, σχετίζεται με και πηγάζει από όλη τη ζωή και το έργο του Χριστού.

στ. Εργασία α'. "φως έλαμψε", "θαύμασα", "έμεινα εκστατικός", "ξέχασα το μέρος", "το φως φέρνει αγαλλίαση", "με ανυψώνει στους ουρανούς", "αστράφτει σαν τον ήλιο".

ζ. Εργασία β'. Κοινά και διάφορα στη Βάπτισμα και τη Μεταμόρφωση του Ιησού:

Κοινά	Διαφορετικά	
Βάπτισμα και Μεταμόρφωση	Βάπτισμα	Μεταμόρφωση
<ul style="list-style-type: none"> • υπαίθριος τόπος • παρουσία ανθρώπων • φωνή Θεού Πατέρα • Θεοφάνεια - Χριστοφάνεια • συζήτηση πρωταγωνιστών	<ul style="list-style-type: none"> • Πρόδρομος • ποταμός Ιορδάνης • πλήθος ανθρώπων • εμφάνιση Αγ. Πνεύματος	<ul style="list-style-type: none"> • Μωυσής και Ηλίας • μόνον τρεις μαθητές • λάμψη προσώπου και ενδύμ. Ιησού • όρος Θαβώρ (ή Ερμών) • φωτεινή νεφέλη

η. Αξιολόγηση. Ερμ. 4, 5. Ερωτ. 1, 3, 5.

Ανακεφαλαίωση

Ερωτ. 1. Νομίζουμε ότι μπορεί να απαντηθεί εύκολα από τους μαθητές/τριες. Υποβοηθητικά μόνο ένα παράδειγμα από το μάθ. 21 (παράλυτος):

α. Για ανθρώπους που έπασχαν από αναπηρία ο Ιησούς νοιάστηκε και συμπαράσταθη θαυματουργικά.

β. Απελευθέρωσε τον πάσχοντα όχι μόνον από τα βάσανά του που προέρχονταν από την αναπηρία του, αλλά και από την απάνθρωπη αντίληψη για την αιτία της αναπηρίας.

γ. Βεβαιώθηκε ότι κάποτε όλα τα δεινά θα τελειώσουν, θα κυριαρχεί μόνον η ζωή και το καλό.

δ. Για το θαύμα εκδηλώθηκε πιο πριν εμπιστοσύνη προς τον Ιησού.

ε. Άνθρωποι αλλάζουν, γίνονται πιο ευαίσθητοι, έτσι μπορούν να συμπαρίστανται στους πάσχοντες με ενδιαφέρον και αγάπη (όπως οι συνοδοί του παράλυτου).

Δ. Η Βασιλεία του Θεού πορεύεται μέσα από τα Πάθη και την Ανάσταση του Χριστού

Εισαγωγή

Α. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Γενικά. Ως γνωστόν, οι αφηγήσεις και στα 4 Ευαγγέλια για το τελευταίο μέρος της ζωής του Χριστού είναι εκτεταμένες, ιδίως στο κατά Ιωάννην (παραπάνω από το μισό ευαγγέλιό του). Τα απαραίτητα Ερμηνευτικά, τόσο για τους μαθητές όσο και για τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς, δίνονται στις δ.ε. των αντίστοιχων βιβλίων. Εδώ παρέχονται μόνον δύο συνοπτικότητας περιγράμματα σχετικά με το βαθύτερο νόημα των κορυφαίων γεγονότων, καθώς και ένα σύντομο ιστορικό δεδομένο, πολύ σημαντικό για τα θέματα του Δ' Κεφαλαίου.

2. Πάθη και σταυρικός θάνατος του Χριστού. Ο καινούριος κόσμος για χάρη όλων των ανθρώπων, που ο Ιησούς Χριστός έφερε στον κόσμο με τη ζωή του, τη διδασκαλία και τα θαυμαστά του έργα, ανέτρεψε και διόρθωσε πολλά από τα τότε κρατούντα, ταυτόχρονα φανέρωσε πολλά νέα και πρωτόγνωρα πράγματα.

- Τα Πάθη και η Σταύρωση ήταν το ακριβό τίμημα για ό,τι ο ίδιος ήταν, έπραξε και δίδαξε για τον καινούριο κόσμο. Κατηγορήθηκε ως *αιρετικός, ψευδοπροφήτης, βλάσφημος και λαοπλάνος* και σταυρώθηκε ως *"επαναστάτης"*.

- Τα εκούσια Πάθη και ο Σταυρός παρουσίασαν έναν Σωτήρα που ενεργεί χωρίς βίαιη δυναμικότητα. Φανέρωσαν ότι ο Θεός επεμβαίνει στην ιστορία ως ελευθερωτής, ως Θεός της φιλόανθρωπης αλήθειας, της χάριτος και της έμπρακτης αγάπης και θυσίας.

- Το μέγεθος της σταυρικής θυσίας του Χριστού μετριέται με την υπέρτατη αξία του προσώπου του: *Θεάνθρωπος*. Μοιράστηκε τη ζωή των ανθρώπων σε όλα, μέχρι το έσχατο βάθος της οδύνης και δυστυχίας τους. Έκτοτε, για τους χριστιανούς, όπου πάσχει οποιοσδήποτε και οτιδήποτε, συμπάσχει μαζί του και ο Χριστός· στον πόνο και στα δεινά οι άνθρωποι δεν είναι πια μόνοι. Και οι χριστιανοί συμπάσχουν έμπρακτα για όσους και όσα ο Χριστός.

3. Η Ανάσταση του Σταυρωθέντος. Με αυτήν εισέβαλε στη ζωή και την ιστορία το *ανέλπιστο* και το οριστικά *εντελώς νέο και αλλιώτικο*.

- Για τους χριστιανούς, ο θάνατος παύει να έχει την τελευταία λέξη πάνω στη ζωή και τα έργα του ανθρώπου. Θα πεθάνουμε, αλλά δεν θα χαθούμε. Θα υπάρξει ανάσταση και ζωή αλλιώτικη. Η ζωή αξίζει, και τίποτε καλό και άξιο αυτής της ζωής δεν θα χαθεί.

- Η Ανάσταση είναι η έκρηξη της χαράς μπρος στον θρίαμβο της ζωής. Είναι η ίδια χαρά που έβιωσαν οι Απόστολοι, όταν είδαν τον αναστημένο Χριστό.

- Η Ανάσταση αποτελεί κάλεσμα για δημιουργικές προσπάθειες. Στο όνομα και με τη δύναμη του Σταυρωθέντος και Αναστάντος όλα τα απάνθρωπα της ζωής μπορούν και πρέπει να λιγοστέφουν, να αλλάξουν ή και να εκλείψουν. Για το αποτέλεσμα θα χρειαστεί σταυρός, όμως υπάρχουν η ελπίδα, η αισιοδοξία και η δύναμη για την επιτυχία. Για όλα αυτά ηχεί παρήγορα και ενθαρρυντικά η υπόσχεση του Ιησού στους δικούς του: *"καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἶμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος"* (Μτ 28, 20).

- Ο Σταυρός και η Ανάσταση του Χριστού δεν έγιναν απλώς μια φορά στην ιστορία. Εξακολουθούν να γίνονται εντός της ιστορίας, όταν και όπου οι χριστιανοί δείχνουν ότι συμπορεύονται και συσταυρώνονται με τον Χριστό. Δείχνουν συγχρόνως και προς το τέρμα της πορείας για την επικράτηση της Βασιλείας του Θεού πλήρως.

4. Πάντοτε κινδύνευε η ζωή του Χριστού. Τα Πάθη και ο θάνατός του δεν ξέσπασαν ξαφνικά και τυχαία. Στην αρχή της ζωής του και κατά την ζετή του δράση συχνά ήταν καταζητούμενος και διωκόμενος με απειλές και κινήσεις για σύλληψη, λιθοβολισμό, θανάτωση. Ο Ιωσήφ παρά λίγο να τον διώξει με την κυοφορούσα Μητέρα του. Σφαγή νηπίων από τον Ηρώδη. Προσφυγιά στην Αίγυπτο. Μετεγκατάσταση στη Ναζαρέτ μετά την επιστροφή. *"Σημείον ἀντιλεγόμενον"* τον χαρακτήρισε ο άγ. Συμεών. *"Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ"* αναφώνησε ο Βαπτιστής στον Ιορδάνη. Πολλές οι απόπειρες εναντίον του. Παραπομπές: Λκ 4, 16-30. Μκ 3, 1-6. Λκ 13, 31. Ιω 5, 16-18· 7, 1, 10,

19, 25-26, 30, 40, 45- 8, 20, 37, 40, 59- 10, 31-33 και 39. Συνέχιση μετά την ανάσταση του Λαζάρου, μετά την είσοδο στα Ιεροσόλυμα κ.λπ., μέχρις ότου οι διώκτες του πέτυχαν τον σκοπό τους.

B. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Οι μαθητές/τριες να μελετήσουν λεπτομερώς από τα ευαγγελικά κείμενα, και να συγκρατήσουν στη μνήμη τους, τα γεγονότα των Παθών, της Σταύρωσης, της Ανάστασης και της Ανάληψης του Χριστού.
- β. Να κατανοήσουν πώς και γιατί με αυτά τα γεγονότα κορυφώθηκε και ολοκληρώθηκε η φανέρωση του προσώπου και του έργου του Χριστού για τον καινούριο κόσμο.
- γ. Να συνειδητοποιήσουν ότι, για τους χριστιανούς, το σταυρικό και το αναστάσιμο στοιχείο συνοδεύουν πάντα τους αγώνες τους για αλήθεια, ελευθερία, αγάπη, ειρήνη, δικαιοσύνη και πληρότητα ζωής.

Γ. Ψυχοπαιδαγωγικά

Οι λόγοι για τους οποίους οι δ.ε. του κεφ. Δ' μπορεί να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών και να δημιουργήσουν ευνοϊκή ατμόσφαιρα στην τάξη είναι:

α. Στις εκτεταμένες αφηγήσεις των γεγονότων του κεφαλαίου αυτού υπάρχουν: *δραματικότητα, τραγικότητα, πλοκή και ένταση*. Τα όσα και το πώς τα υφίσταται ο αθώος Διδάσκαλος και Προφήτης της Ναζαρέτ, όπως τον γνώρισαν στα προηγούμενα κεφάλαια, αναμένεται να προκαλέσουν τη συμπάθεια και τη συγκίνησή τους. Η ανέλπιστα Ανάσταση και όσα επακολούθησαν θα προξενήσουν ανακούφιση, έκπληξη, χαρά.

β. Οι περισσότεροι μαθ. έχουν από τα παιδικά τους χρόνια αρκετές εμπειρίες από τον πλούσιο και εποπτικό εορτασμό των γεγονότων της Μ. Εβδομάδας και από τα ζωντανά έθιμα που συνδέονται με αυτά. Όσα συμβαίνουν στις εκκλησίες τη νύχτα της Μ. Πέμπτης και της Μ. Παρασκευής, καθώς και τα μεσάνυχτα του Μ. Σαββάτου, είναι γνωστά και προσφιλή σε μικρούς και μεγάλους. Έτσι η προσπάθεια να πληροφορηθούν περισσότερα γι' αυτά και να τα προσεγγίσουν βαθύτερα μάλλον έχει εξασφαλισμένο το ενδιαφέρον και την καταρχήν θετική τους διάθεση.

γ. Το συναίσθημα, η φαντασία και το κάποιο δέος είναι ευαίσθητοποιημένα σε αυτή την ηλικία. Και τα γεγονότα των Παθών και της Ανάστασης μπορούν να συμβάλουν στο να ευαίσθητοποιηθούν σημαντικά περισσότερα.

Δ. Διδακτικά

α. Οι 7 από τις 10 δ.ε. θα διδαχτούν επίκαιρα πριν το Πάσχα, οι άλλες 3 μετά.

β. Τα ευαγγελικά κείμενα των 7 πρώτων δ.ε. είναι μεγάλα σε έκταση και υποβλητικά σε περιεχόμενο. Χρειάζεται λοιπόν ιδιαίτερα *πολύ καλή ανάγνωση* μέσα στην τάξη, ώστε να μπορέσουν να μιλήσουν απευθείας στις συνειδήσεις των μαθητών.

γ. Τα Ερμηνευτικά στοχεύουν πάντα στο να εξάρουν τα κύρια σημεία του κειμένου.

25. Η ανάσταση του Λαζάρου - "Εγώ είμι ή ανάστασις και ή ζωή"

Η ανάσταση του Λαζάρου φανέρωσε εντυπωσιακά τη δύναμη και εξουσία του Ιησού στη ζωή και στον θάνατό. Έδωσε λαβή στην εχθρική θρησκευτική εξουσία να αποφασίσει οριστικά τη θανάτωσή του. Έδειξε χαρακτηριστικά στοιχεία από τον ευαίσθητο εσωτερικό του κόσμο.

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Έσχατη ημέρα (στ. 24). Η τελευταία μέρα της ιστορίας του κόσμου, η "ημέρα του Κυρίου". ημέρα ανάστασης και κρίσης δικαίων και αδίκων. - **2. Ο Ιησούς... ταράχτηκε** (στ. 33 και 38). Στο πρωτότυπο κείμενο έχουμε το ρ. "έμβριμάμαι-ᾶμαι" = δοκιμάζω βαθιά εσωτερική συγκίνηση, συγκλονισμό· αναστενάζω βαθιά· δοκιμάζω θλίψη ανάμικτη με ταραχή και αγανάκτηση· νιώθω όλα αυτά, αλλά με αυτοκυριαρχία. - **3. Ο Ιησούς δάκρυσε** (στ. 35): α) Από βαθιά συ-

γκίνηση για τον θρήνο και τον σπαραγμό της Μάρθας, της Μαρίας, των οικείων, των φίλων και γνωστών τους και συμμετοχή στον πόνο τους· β) από πρόγευση του επικείμενου προσωπικού του θανάτου. - **4. Προσευχήθηκε** (ο Ιησούς) (στ. 41). Επικοινωνήσε με τον Θεό-Πατέρα. Δεν παρακάλεσε, αλλά ευχαρίστησε. Είχε απόλυτη βεβαιότητα για το θαύμα. Έκφραση ταύτισης και εναρμόνισής του με το θέλημα του Πατέρα, για χάρη του πλήθους. Στο Δ' ευαγγέλιο, όταν ο Ιησούς προσεύχεται, παρακαλεί τον Θεό-Πατέρα· όμως ποτέ για τον εαυτό του προσωπικά αλλά για την αποστολή του. - **5. Λάζαρος**. Εξελληνισμένο όνομα από το Ελεάζαρ (= ο Θεός βοήθησε, βοηθά, είναι βοηθός). Κατά την παράδοση, επειδή κινδύνευε να θανατωθεί από τους Ιουδαίους, αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πατρίδα του. Κατέφυγε στο Κίτιο της Κύπρου. Εκεί τον χειροτόνησαν επίσκοπο οι απόστολοι Παύλος και Βαρνάβας και, όταν ξαναπέθανε, οι Κύπριοι του έχτισαν ναό που σώζεται ως σήμερα. Η Εκκλησία τον τιμά ως άγιο (το Σάββατο του Λαζάρου, παραμονή των Βαΐων). Μετά την έγερσή του έζησε 30 χρόνια. Σε αυτό το διάστημα παρέμενε σοβαρός, λιγομίλητος και αγέλαστος. Μόνον μία φορά - λέει - χαμογέλασε, όταν είδε στο παζάρι κάποιον να κλέβει μια στάμνα: "Βρε, τον ταιλάιπωρο... ξεχνάει ότι κι αυτός είναι ένα κομμάτι χώμα, όπως η στάμνα; Το 'να χώμα κλέβει τ' άλλο...!", σχολίασε χαμογελαστά (βλ. ΘΗΕ 8, 61 και 63).

6. Κορύφωση του γεγονότος της διήγησης. Αυτή βρίσκεται στον θαυματουργικό λόγο/πράξη του Ιησού: "*Λάζαρε, δεῦρο ἔξω!*" Με την έγερση του τετραήμερου Λαζάρου δεν έχουμε το ξαναζωντάνεμα της ζωής ενός ανθρώπου που λίγο πριν είχε διακοπεί. Ουσιαστικά έχουμε - με την ενέργεια της θείας δύναμης και εξουσίας του Χριστού - νέα δημιουργία του ίδιου ανθρώπου από το ήδη σε σήψη ευρισκόμενο σώμα/πτώμα του.

7. Η κορύφωση των θεολογικών αληθειών της. Την έχουμε στον διάλογο Μάρθας και Ιησού (στ. 21-27 και 30-40). Πρωτάκουστοι λόγοι ήχησαν με αυτόν εκεί. Ήδη ο γήινος Ιησούς, ως ενανθρωπήσας Υιός του Θεού και Μεσσίας, έχει εξουσία και δύναμη να ανασταίνει νεκρούς και να υπόσχεται και να παρέχει ζωή εδώ και για πάντα. Η Μάρθα παρανοεί την ανάσταση, για την οποία της μιλάει ο Ιησούς. Στην απόγνωσή της όμως αφήνει ανοιχτό το πεδίο για το απρόοπτο. Ομολογεί πάντως ότι ο Ιησούς είναι ο Αναμενόμενος. Αλλά στο τέλος δηλώνει ότι το σώμα του νεκρού αδελφού της "ῥζει".

8. "Εγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή... εἰς τὸν αἰῶνα" (στ. 25). Αυτά φανέρωσαν:

- Ποιος είναι ο Ιησούς και τι υπόσχεται σε αυτούς που τον πιστεύουν και τον εμπιστεύονται
- Τι ελπίζουν και περιμένουν αυτοί από τον Ιησού
- Ποιο είναι το νόημα αυτού του θαύματος και τι επικυρώνει

Δηλ. με απλά λόγια: Όποιος **πιστεύει στον Ιησού** (= τον αποδέχεται και έχει εμπιστοσύνη στη δύναμη, την εκ Θεού εξουσία και την αγάπη του) και ζει σύμφωνα με το πνεύμα και τον τρόπο ζωής του καινούριου κόσμου που φανέρωσε, αυτός ελπίζει και αναμένει να είναι μαζί του τόσο στην εδώ ζωή όσο και στην πέραν του τάφου.

9. Οι σταυρικοί τόνοι της διήγησης. Ο Ιησούς, πριν ξεκινήσει με τους μαθητές του από τη Βηθανία πέραν του Ιορδάνη για τη Βηθανία της Ιουδαίας, δηλώνει σε αυτούς: "*ἄγωμεν εἰς Ἰουδαίαν πάλιν*". Τον αποτρέπουν υπενθυμίζοντας ότι πρόσφατα οι Ιουδαίοι είχαν επιχειρήσει να τον λιθοβολήσουν (βλ. Ιω 8, 5 και 10, 31 και 39). Αυτός εμμένει και ο Θωμάς δηλώνει στους συμμαθητές: "*ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ*" (βλ. Ιω 11, 4-16· ιδιαίτερα στ. 4, 6-8, 14-16). Το ρίσκο είναι εμφανές. Ταυτόχρονα όμως φαίνεται ότι μελετημένα είναι έτοιμος και αποφασισμένος για όλα στην Ιερουσαλήμ. Στο μεταξύ όσοι μάρτυρες της έγερσης του Λαζάρου δεν πίστεψαν σε αυτόν πήγαν και ανέφεραν στη θρησκευτική ηγεσία τα συμβάντα στη Βηθανία. Στην επίσημη σύσκεψή τους - με περισσή κινδυνολογία και εθνικιστική κυνικότητα - αποφασίστηκε οριστικά η θανάτωση του Ιησού (βλ. για όλα αυτά Ιω 11, 46-53). "Σταυρικό" ήταν το ξεκίνημα, "σταυρική" και η κατάληξη της μετακίνησης ανάμεσα στις δύο Βηθανίες.

10. Η τελευταία λέξη στη ζωή. Η έγερση του Λαζάρου αποτελεί γεγονός ελπίδας σε σχέση με τον θάνατο κάθε ανθρώπου που πιστεύει. Όσα ειπώθηκαν και φανερώθηκαν τότε και εκεί θα γίνουν πλήρως φανερά και κατανοητά με την ανάσταση του Ιησού. Ο Λάζαρος ξαναπέθανε. Το ίδιο και η κόρη του Ιαείρου. Από την ανάστασή τους όμως φανερώθηκε η αλήθεια ότι *την τελευταία λέξη πάνω στη ζωή δεν έχει ο θάνατος αλλά ο Θεός*. Αυτό δέχονται οι χριστιανοί.

Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Οι μαθητές/τριες να μελετήσουν τη διήγηση του ευαγγελιστή Ιωάννη για την έγερση (ανάσταση) του φίλου του Λαζάρου.
- β. Να προσεγγίσουν την αλήθεια που είπε ο Χριστός: "Εγώ είμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή".
- γ. Να προσέξουν και την πολύ προσωπική ανθρώπινη και φιλική πλευρά του Ιησού, όπως αυτή εκφράζεται στο κείμενο (με τις εκδηλώσεις του προς τον Λάζαρο και τις Μάρθα και Μαρία, αδελφές του Λαζάρου).

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

1. Μαθητές/τριες αυτής της ηλικίας έχουν τη ζωή μπροστά τους και θέλουν να τη ζήσουν. Ο θάνατος, οι νεκροί, οι κηδείες, οι θρήνοι και όλα τα συναφή είναι θέματα για τα οποία δεν έχουν συμπάθεια. Βέβαια από τον θάνατο προσφιλών τους προσώπων αυτή η πτυχή του βίου όχι σπάνια εισβάλλει στη ζωή τους συνταρακτικά - όπως λ.χ. έγινε με τον τραγικό θάνατο συμμαθητών/τριών στα Τέμπη πριν από το Πάσχα 2003 και στο "πέταλο" του Μαλιακού κόλπου στις 17 Σεπτεμβρίου 2004. Γενικά δεν θέλουν να σκέφτονται τα θανατικά ούτε και τις κηδείες.

2. Ο θάνατος ως γενικό (πανανθρώπινο) φαινόμενο, πρόβλημα και προσωπικό βίωμα ποικίλλει από πρόσωπο σε πρόσωπο, ανάλογα με το βιογραφικό του καθένα. Γι' αυτό οι συνάδελφοι φροντίζουν - κατά το δυνατόν - να είναι ενημερωμένοι για το ποιοι και πόσοι μαθητές τους έχουν σχετικές εμπειρίες, ώστε ψυχολογικά να γίνει μια πιο ευαίσθητη προσέγγιση του θέματος.

3. Πέρα από τα παραπάνω γενικότερα, το θέμα του θανάτου εμπίπτει σε εκείνα που κάποια ώρα πρέπει να δουλευτούν στην τάξη. Συγκεκριμένα, η εντυπωσιακή και δραματική διήγηση του κειμένου του μαθήματος περιέχει πλούσια στοιχεία, που αφήνουν περιθώρια αισιοδοξίας για εξασφάλιση ενδιαφέροντος και ανταπόκρισης. Άλλωστε, μαζί με τη γέυση θανάτου, προσφέρει και μήνυμα και πρόταση ελπίδας για υπέρβαση. Αυτό αυξάνει τις ελπίδες για αξιοπρεπή προσέγγιση.

4. Ήδη από τη δ.ε. 23 (ανάσταση της κόρης του Ιαείρου) υπάρχει στη συνείδηση των μαθητών/τριών ένα άμεσα συγγενές μαθησιακό υπόβαθρο. Πάνω σε αυτό θα στηριχτεί η εμβάθυνση και επέκταση, που θα επιδιωχθεί στο παρόν μάθημα.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. **Ερώτ. 1.** Με αυτήν οι μαθήτριες/τές καλούνται να προσέξουν ξανά τη διήγηση, ώστε να τη μελετήσουν και να την κατανοήσουν καλύτερα. Συγχρόνως δίνεται σε όλους προσωπικά η ευκαιρία να αξιοποιήσουν τη φαντασία τους και να καταθέσουν τη δική τους πρόταση.

β. **Ερώτ. 2.** Εδώ καλούνται να γνωρίσουν άγνωστες και σπάνιες πτυχές του εσωτερικού κόσμου του Ιησού. Μαθαίνουν να ερευνούν το κείμενο και να ανακαλύπτουν στοιχεία που τους ζητούνται. Στην ερώτηση αυτή μπορούν να ανταποκριθούν και οι πιο αδύνατοι μαθητές της τάξης.

γ. **Ερώτ. 3.** Αυτή υπηρετεί την κορύφωση των θεολογικών αληθειών της διήγησης. Επιτρέπει όμως τους μαθητές/τριες να προσεγγίσουν τα βαρυσήμαντα λόγια του Ιησού, όσο και όπως μπορούν, και να εκφραστούν ανάλογα με δικό τους τρόπο.

δ. **Ερώτ. 4.** Αυτή βοηθάει στη δική τους "ανάγνωση" της εικόνας με τον τρόπο που ασκήθηκαν με την εικόνα της Γέννησης (δ.ε. 7): τι και πώς να παρατηρούν, να περιγράφουν τα εικονιζόμενα και να προσεγγίζουν το νόημά τους.

ε. Αν κριθεί χρήσιμο και αν είναι εφικτό, ας τους δοθούν (με προβολή ή με φωτοτυπία) τα πιο κάτω δύο χωρία που επιγραμματικότερα εκφράζουν τις δύο κεντρικές αλήθειες του μαθήματος. (Όσοι θέλουν, ας τα αποστηθίσουν):

1. "Εάν τε ζῶμεν,
ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν,
τοῦ Κυρίου ἐσμέν" (Ρωμ 4, 8)

2. "Πάντα δυνατὰ
τῷ πιστεύοντι!"
(Μκ 9, 33)

ζ. **Αξιολόγηση.** Ερωτ. 3 και 4.

26. "Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος!..." -

Ο Ἰησοῦς εἰσέρχεται στα Ἱεροσόλυμα καὶ εκδιώκει τοὺς ἐμπόρους ἀπὸ τὸν Ναό

Ἡ Ἱερουσαλήμ εἶναι ὁ τελευταῖος καὶ δραματικὸς σταθμὸς ζωῆς καὶ δράσης τοῦ Ἰησοῦ. Θα μεταβεῖ ἐκεῖ, γιὰ νὰ ολοκληρώσει τὸ ἔργο του. Θρησκευτικὴ καὶ θεολογικὴ ηγεσία ἔχουν ἤδη προαποφασίσει τὴν ἐξόντωσή του. Αὐτὸς ὅμως θα δώσει τὸν ἀγῶνα του με σχέδιο, αποφασιστικὴτητα καὶ δυναμικά. Με τὴ συμβολικὴ εἰσόδοῦ του στὴν πόλη καὶ τὴν προφητικὴ κάθαρση τοῦ Ναοῦ θα θελήσει νὰ εκφράσει δύο ἀλήθειες: α) Εἶναι ὁ Μεσσίας, ἀλλὰ διαφορετικὸς ἀπὸ αὐτὸν ποὺ περιμέναν. β) Ἡ κατάσταση στὸν Ναό (οἶκο τοῦ Θεοῦ γιὰ προσευχὴ καὶ λατρεία) κατάντησε φριχτὴ· πρέπει νὰ τὴν ἀλλάξουν. Οὔτε τὸ πρῶτο κατάλαβαν οὔτε γιὰ τὸ δεῦτερο νοιάστηκαν οἱ ἀρμόδιοι ἀντίθετα, ἐπέσπευσαν μεθοδικὰ τὴ θανάτωσή του.

Α. Ἑρμηνευτικά - θεολογικά

1. «Ωσαννά!... Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατέρα μας Δαβὶδ...» (Μκ 11, 9-10). Ἀπὸ τὴν ἔκφραση καὶ τὸ περιεχόμενο αὐτῶν τῶν ζητωκραυγῶν καταλαβαίνουμε ὅτι οἱ πάντες υποδέχονται τὸν Ἰησοῦ ὡς Μεσσία, ἀπεσταλμένο ἀπὸ τὸν Θεό, γιὰ νὰ ἀνασυστήσῃ τὴν ἐνδοξὴ βασιλεία τοῦ προγόνου τοῦ Δαβὶδ (ἐθνικοποίηση τοῦ Μεσσία). - **2. Ἀναστατώθηκε ὅλη ἡ πόλη** (Μτ 21, 10). Ὅμως τὸ γεγονός μάλλον δὲν ἔλαβε παλλαϊκὲς διαστάσεις. Ἡ υποδοχὴ δὲν ἦταν πάνδημη. Ἐνθουσιώδεις ἦταν οἱ Γαλιλαῖοι προσκυνητὲς, ποὺ τὸν γνῶριζαν, καθὼς καὶ κάποιοι Ἱεροσολυμίτες. Γιὰ τὰ πλήθη, τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἰσέρχεται καβάλα πάνω σὲ πουλάρι, δὲν σήμαινε τίποτε. Ἀρκετοὶ ἔμπαιναν ἔτσι. Οὔτε οἱ μαθητὲς γνῶριζαν τότε τὸν συμβολισμό (βλ. Ἰω 12, 16). Τὰ πλήθη συγκινούσε μόνον τὸ γεγονός ὅτι "Ἰησοῦς ὁ προφήτης ὁ ἀπὸ Ναζαρετ τῆς Γαλιλαίας" εἶχε ἔρθῃ γιὰ τὴν γιορτὴ (βλ. Μτ 21, 11). Καὶ τὸν ἐπευφημοῦσαν με αὐξημένες μεσσιανικὲς προσδοκίες (ἐθνικὸς ἐλευθερωτής). - **3. Ἐκλαψε γι' αὐτήν** (= Ἱερουσαλήμ, Λκ 19, 41). Δὲν δάκρυσε ἀπλῶς· ἐκλαψε με λυγμούς. (βλ. θρήνο τοῦ γιὰ τὴν πόλη καὶ Μτ 23, 37. Λκ 13, 34). - **4. Πῆγε στὸν Ναό... ἐρίξε μιὰ ματιὰ σὲ ὅλα γύρω** (Μκ 11, 11). Αὐτὴ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ διαπιστώσῃ τὸ αἶσχος καὶ τὸ χάος ποὺ ἐπικρατοῦσαν ἐκεῖ. Ἡ κάθαρση ποὺ θα ἐπιχειροῦσε τὴν ἐπόμενη μέρα δὲν ἦταν ἐκρηξὴ τῆς στιγμῆς, ἀλλὰ μελετημένη προφητικὴ ἐπιθετικὴ πράξη ὀλκῆς. - **5. Στὸν περίβολο τοῦ Ἱεροῦ** (= τοῦ Ναοῦ, Ἰω 12, 14 καὶ 15). Ὁ περίβολος προοριζόταν γιὰ τοὺς εἰδωλολάτρες, εἶχε τεράστια ἔκταση καὶ υπολογίζεται ὅτι χωροῦσε ὀρθίους δεδάδες χιλιάδες ἀνθρώπους (βλ. μάθ. 2, σχέδιο τοῦ Ναοῦ). Με τὴν ἀνοχὴ καὶ τὴν ἄδεια τῆς θρησκευτικῆς ηγεσίας καὶ τῶν υπευθύνων τοῦ Ναοῦ ἐπικρατοῦσε ἐκεῖ πανδαμνίον: φωνὲς ἀνθρώπων καὶ ζῶων, βρομιὰ, παζαρέματα, αγοραπωλησίες. Καὶ τὸ βαρύτερο: τεράστια κέρδη στα ταμεῖα τοῦ Ναοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀρχιερέα, τῶν ιερέων, τῶν ραββίνων καὶ τῶν λοιπῶν παραγόντων τοῦ Ναοῦ. Στὶς πλαϊνὲς αἰθουσες δίδασκαν ραββίνοι. Ἡ παραπάνω κατάσταση ἐνοχλοῦσε τὴν προσευχὴ, τὴ λατρεία ἀλλὰ καὶ τὴν διδασχὴ.

6. Μεσσιανικά. Οἱ περὶ Μεσσία ἀντιλήψεις καὶ προσδοκίες τῶν Ἰσραηλιτῶν στο σύνολό τους ποτέ δὲν ἦταν ἴδιες καὶ σταθερές. Ὡς μόνιμα καὶ αυθεντικὰ στοιχεῖα τοῦ κύριου ἔργου τοῦ Μεσσία ἀναφέρονται: α) ἡ συναγωγὴ τῶν διασπαρμένων ἀνά τὸν κόσμον Ἰσραηλιτῶν καὶ β) ἡ ἐγκαθίδρυση μιᾶς βασιλείας εἰρήνης. Στὰ χρόνια τοῦ Ἰησοῦ οἱ διαβρώσεις καὶ ἀλλοιώσεις τῶν γνήσιων μεσσιανικῶν προσδοκιῶν (με κυρίαρχη τὴν ἐθνικιστικὴ) ἔδιναν τὴν ἐξῆς περίπτου εἰκόνα γιὰ τὸν Μεσσία: α) Θα εἶναι κραταιός, ἐνδοξος, ἐπιβλητικὸς, ἀτρωτος (μὴ παθητός) καὶ ἀήττητος νικητής. β) Ἐθνικὸς ἀπελευθερωτής καὶ τιμωρός, θα συνέτριβε τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἰσραὴλ Ῥωμαίους. Πέραν αὐτῶν: γ) Θα ἔλυνε τὰ βιοτικὰ προβλήματα τοῦ λαοῦ καὶ θα ικανοποιούσε ὅλες τὶς βιοτικὲς τοὺς ἀνάγκες. δ) Θα φανέρωνε τὸν εαυτό του δημόσια με ἐντυπωσιακὰ θαύματα. ε) Θα ἔδειχνε τὴ θεϊκὴ του δύναμη ἰδρύοντας ἓνα μεγάλο Ἰσραηλιτικὸ βασίλειο. Ἐνας Μεσσίας ὅπως τὸν ἐπλασαν κατὰ τὶς ἐπιθυμίες καὶ ἀνάγκες τοὺς.

7. Ὁ Ἰησοῦς ὡς Μεσσίας. Καμιὰ σχέση με τὸν πιο πάνω. Ὁ Ἰησοῦς ἦταν ὁ Μεσσίας τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀποδείχθηκε με τὴ ζωὴ του, με τὴ διδασκαλία του (ἰδιαίτερα με τὴ μεσσιανικὴ ἐπὶ τοῦ Ὁρους ομιλία), με τὰ θαύματά του καὶ με τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ποὺ κήρυξε, φανέρωσε, ἔδειξε καὶ ἔφερε. Σημῖα τῆς δικῆς του μεσσιανικότητος ἦταν τὰ ὅσα διάβασε καὶ ἀνέπτυξε ἀπὸ τὸν Ἡσαΐα

στο κήρυγμά του στη Ναζαρέτ (βλ. Λκ 4, 16-21), καθώς και όσα απάντησε στον Βαπτιστή, όταν αυτός έστειλε μαθητές του να τον ρωτήσουν: "σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;" (βλ. Μτ 11, 2-6 και Λκ 7, 18-25). Αυτοί που τον επευφημούσαν (μαζί και οι μαθητές του) δεν ἤξεραν, ἦταν ανύποπτοι, δεν καταλάβαιναν, ἔκαναν λάθος. Δεν τους διορθώνει. Συμβολικά μόνο τους δείχνει ποιος είναι - κατά το Ζαχ 9, 9 (βλ. Ερμην. - θεολ. πιο πάνω, 2). Γι' αυτό σιωπά, υποφέρει, είναι μόνος, ἔρημος, δραματικός. Στην κἀθαρηση του Ναού θα δείξει ἔμπρακτα ποιος είναι.

8. Φραγγέλιο. Ο Ιησούς δεν μένει απαθής. Παρατηρεῖ, είναι ενεργός, δρα. Η δυναμική του παρέμβαση στο παζάρι του περιβόλου του Ναού είναι πράξη προφητική, που κάνει εντυπωσιακά αισθητή την αλλιώτικη μεσσιανική εξουσία του. Απογυμνώνει τη συμπαιγνία ευσέβειας και χρηματισμού, καταγγέλλει την εμπορευματοποίηση της λατρείας. Ριζοσπαστικά ἤθελε να πει σε όλους τους υπευθύνους: "Αυτό που ἔκανα ἔπρεπε να το εἴχατε κάνει ἀπὸ καιρό. Δεν προσέξατε το θέλημα του Θεοῦ και δεν νοιαστήκατε γ' αυτό. Ο Ναός να ἀπελευθερωθεῖ για την ἀληθινή προσευχή και τη λατρεία, κατά το θέλημα του Θεοῦ" (βλ. Ησ 56, 7 και Ιερ 7, 11). Η ἀλήθεια είναι πασιφανής και την κατέδειξε.

9. Την ἀλήθεια ἢ το γόητρο; Ο αἰφνιδιασμός υπήρξε πλήρης. Λαός και προσκυνητές είναι με το μέρος του. Οι ἔμποροι τρόμαξαν, κατάλαβαν και δεν διαμαρτυρήθηκαν. Οι φρουροί του Ναού δεν πήραν διαταγή να τον συλλάβουν επιτόπου. Το κύρος της θρησκευτικής και θεολογικής ηγεσίας φυσικά πληγώθηκε. Τι θα προκρίνουν: την πασιφανή ἀλήθεια ἢ το γόητρό τους; Εκτιμούν ὅτι η ἀλήθεια του Ιησοῦ είναι επικίνδυνη. Η ηγεσία θα προτιμήσει το γόητρο και ἀμετάκλητα θα αποφασίσει την ἐξόντωση του "ταραξία". Ἐστω κι αν αυτό θα σήμαινε ἀρνηση και προδοσία της ἀλήθειας του Θεοῦ...

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Οι μαθητές/τριες να γνωρίσουν τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν κατά την είσοδο του Ιησοῦ στα Ιεροσόλυμα και στον Ναό λίγες μέρες πριν ἀπὸ τα Πάθη και την Ανάστασή του, και να είναι σε θέση να τα ἐξηγήσουν.   β. Να ἐπισημάνουν, να κατανοήσουν και να είναι σε θέση να ἀποδείξουν πώς και γιατί ὅλα αυτά ἀποκάλυπταν ὅτι ο Ιησούς ἦταν ἕνας ἐντελὸς διαφορετικὸς Μεσσίας ἀπὸ αὐτόν που σχεδόν ὅλοι τότε περίμεναν.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Οι διηγήσεις τόσο για την είσοδο στα Ιεροσόλυμα ὅσο και για την ἐκδίωξη των ἐμπόρων ἀπὸ τον περίβολο του Ναοῦ περιέχουν: θέαμα και πλοκή, μαζικές ἐκδηλώσεις, ἐνθουσιασμό και ζητωκραυγές-θάρος, ηρωισμό και δραματικότητα-συγκρούσεις, πράξεις συμβολικές και ἀσυνήθιστες, παρασκήνιο, συνωμοσίες και θανάσιμες ἀπειλές. Αυτά τα ποικίλα και ζωηρά στοιχεία συνθέτουν μια ατμόσφαιρα ἐκφρασης ζωῆς με ἐξασφαλισμένα την περιέργεια, το ενδιαφέρον και την προσοχή των παιδιών αὐτῆς της ηλικίας, για ἐρευνητικὸ και δημιουργικὸ διδακτικὸ ἔργο.

3. Διδακτικοὶ χειρισμοί

α. Πού κυρίως πρέπει να ἐπικεντρωθεῖ το μάθημα; Ἔχουμε δύο διηγήσεις:

- Ἔργο του μαθήματος στην *α'* διήγηση είναι να ἀπαντήσει στα ἐρωτήματα: Τι θέλει να πει με αὐτή την είσοδό του στα Ιεροσόλυμα ο Ιησούς; Οι μαθητές του και οι προσκυνητές (για τη γιορτή) καταλαβαίνουν σωστά τον συμβολισμό αὐτῆς της πράξης;
- Το κύριο και ουσιαστικὸ σημεῖο της *β'* διήγησης είναι ο λόγος του Χριστοῦ: "Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται (πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν)" (ἀπὸ τον Ησ 56, 7). Η προσοχή της τάξης πρέπει να είναι στραμμένη στον Ιησοῦ, και στις δύο διηγήσεις: Τι πράττει και γιατί σιωπά στην *α'*, τι πράττει και τι λέει στην *β'*.

β. Οι Ἐρωτήσεις Επεξεργασίας. Οι **Ερωτ. 1, 3 και 4** (τα 2 πρώτα σημεία) υπηρετοῦν το ἐνημερωτικὸ σκέλος της σκοποθεσίας. Οι **Ερωτ. 2, 4** (β' μέρος) υπηρετοῦν το ἐρμηνευτικὸ και αιτιολογικὸ της σκέλος. Η **Ερωτ. 5** ἐρχεται ὡς κατακλείδα της Επεξεργασίας της *β'* διήγησης, ἀφού οι

μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν και να αιτιολογήσουν ποιους από τους χαρακτηρισμούς που τους δίνονται θεωρούν σωστούς. Αυτή η ερώτηση αποτελεί **ένα είδος αξιολόγησης** της δουλειάς που έγινε με το β' κείμενο. Για σφαιρικότερο αποτέλεσμα συνιστάται η προσθήκη και άλλων 6 επιθέτων: *αινιγματική, διαφορούμενη, μαρτυρική, ειρηνική, μαχητική, επαναστατική.*

Δύο ακόμη Ερωτήσεις (εφεδρικές για τη διήγηση β'):

- Γιατί ο Ιησούς δεν προσπάθησε να κερδίσει τους ανθρώπους στον Ναό για τον σκοπό του αγώνα του με καλοσυνάτο τρόπο;

- Τι έκαναν οι υπεύθυνοι του Ναού, μόλις πληροφορήθηκαν τη δυναμική ενέργεια του Ιησού; Πώς εξηγήτε τη στάση τους;

γ. Η Εργασία. Είναι **διαθεματική** (λαογραφία, ιστορία, γεωγραφία). Έχει ως στόχο να καταγράψουν οι μαθητές έθιμα των Βαΐων, που οι ίδιοι γνωρίζουν ή τους έχουν διηγηθεί οι μεγαλύτεροι. Δίνεται έτσι και στους αλλοδαπούς χριστιανούς μαθητές που υπάρχουν στην τάξη να φέρουν τα έθιμα της δικής τους χώρας.

δ. Αξιολόγηση. Ερμ. 2 και 6. Ερωτ. 2, 4 και 5.

27. "Λάβετε φάγετε..." - Ο Μυστικός Δείπνος

και η συμφωνία του Ιούδα για παράδοση του Ιησού

Τα γεγονότα στην Ιερουσαλήμ άνοιξαν ορίζοντες. Στον λαό και στους θρησκευτικούς ηγέτες ο Ιησούς συμπλήρωσε όσα είχε χρέος να πει. Φανέρωσε αλήθειες μεγάλες και σωτήριες. Τις είπε με θεία σοφία, αυθεντία και εξουσία, με θάρρος και δύναμη. Στο αποχαιρετιστήριο δείπνο μίλησε στους μαθητές του συγκινημένα, τρυφερά, με αγάπη. Αλλά και με οδύνη γιατί ο Ιούδας νυχτιάτικα έφυγε, για να τον παραδώσει.

A. Ερμηνευτικά - Θεολογικά

1. Το Μέγα Συνέδριο. Τα 71 μέλη αποτελούσαν: Ο αρχιερέας του έτους ως πρόεδρος, οι αρχιερείς των προηγούμενων ετών/θητειών, εκπρόσωποι των Φαρισαίων, των Γραμματέων, των Σαδδουκαίων και των πρεσβυτέρων (= αρχηγών επιφανών οικογενειών). Διέθετε μεγάλη δύναμη σε όλα τα θέματα της θρησκευτικής και κοινωνικής ζωής. Είχε την ευθύνη για την ερμηνεία του Νόμου, τη διαφύλαξη των παραδόσεων του λαού και την πιστή εφαρμογή των τελετουργικών διατάξεων. Για παραβάσεις σχετικές με όλα τα παραπάνω είχε το δικαίωμα να επιβάλλει ποινές, ακόμη και την ποινή του θανάτου. Για να εκτελεστεί όμως η θανατική ποινή, χρειαζόταν την επικύρωσή της από τον Ρωμαίο διοικητή της χώρας. Συνεδρίαζε σε ειδική αίθουσα στην αυλή του Ναού και οι αποφάσεις του είχαν ισχύ για όλους τους Ισραηλίτες, οπουδήποτε και αν αυτοί ζούσαν.

2. "Πού θέλεις... πασχαλινό δείπνο;" (Μτ 26, 17). Ήταν το τελευταίο τους, αποχαιρετιστήριο και έκτακτο. Έγινε μια νύχτα νωρίτερα από το κανονικό, δηλ. το απόγευμα - μετά τις 6 η ώρα - της 13ης του μήνα Νισάν. Και αυτό, διότι ο Ιησούς είχε αντιληφθεί ότι θα τον συλλάβουν σύντομα. Γι' αυτόν τον λόγο στο πασχαλινό τους τραπέζι δεν υπήρχε αρνί και το ψωμί ήταν ένζυμο. Εκείνη τη χρονιά η 13η Νισάν συνέπεσε να είναι ημέρα Πέμπτη.

3. "Θα γιορτάσω στο σπίτι σου το Πάσχα..." (Μτ 26, 18). Πρόκειται για το ανώγειο κατοικίας σε αγρόκτημα γνωστών του Ιησού που βρισκόταν - κατά πάσα πιθανότητα - στη *Βηθθαγή*, τοποθεσία μεταξύ Ιεροσολύμων και Βηθανίας, κοντά και πίσω από το ύψωμα του Όρους των Ελαιών. (Το όνομά της το συναντάμε στους Μτ 21, 1 και Λκ 19, 29 και 37). Κατά μία αρχαία παράδοση, το αγρόκτημα ανήκε στη μητέρα του (μετέπειτα ευαγγελιστή) Μάρκου. Αυτό το πασχαλινό δείπνο κατά την παράδοση ονομάζεται *Μυστικός Δείπνος*. Διότι όντως έγινε μυστικά, κρυφά. (Ο Ιησούς έπαιρνε τα μέτρα του, μιας και ίσχυε η εντολή της θρησκευτικής ηγεσίας να τον συλλάβουν). Κάποιοι συνδέουν την ονομασία με το Μυστήριο της Θ. Ευχαριστίας ή με τη "μυστική" ατμόσφαιρα που επικράτησε στο δείπνο.

4. "τούτο ποιείτε εις την ἐμὴν ἀνάμνησιν" (Λκ 22, 19). Η ανάμνηση αυτή δεν είναι μόνον ψυχο-

λογική και συναισθηματική, αλλά ουσιαστική, υπαρξιακή και κοινωνική. Είναι ανάμνηση ενεργός και αγωνιστική κατά Χριστόν.

5. Πέτρος... "την εμπιστοσύνη... σ' εσένα... ποτέ δεν θα τη χάσω" (Μτ 26, 33). Ασπαζόμενος ο Πέτρος (και οι υπόλοιποι μαθητές) τις επικρατούσες τότε αντιλήψεις περί Μεσσία (βλ. μάθ. 26, Ερμ. - θεολ. 1, 2 και 6) δεν μπορούν να φανταστεί και να διανοηθεί όσα πρόκειτο να πάθει ο Διδάσκαλός του ύστερα από λίγο. Μετά την Ανάσταση θα μάθουν ότι Αυτός ήταν *πάσχω* Μεσσίας και ο *μόνος αληθινός*. Γι' αυτό και υπερτιμά τις δυνάμεις του, καθώς και οι λοιποί. Η άγρια προσγείωσή τους θα γίνει σε λίγο, όταν θα δουν - και δεν θα το πιστεύουν - να συλλαμβάνουν και να σέφνουν δέσμιο τον Διδάσκαλο, τον οποίο όλοι τότε έντρομοι θα εγκαταλείψουν, και θα διαλυθούν.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Να πληροφορηθούν οι μαθήτριες/τές για *όσα συνέβησαν ύστερα* από τα γεγονότα στα *Ιεροσόλυμα έως το τέλος του Μυστικού Δείπνου* και να εκφράσουν τις παρατηρήσεις και τους στοχασμούς τους πάνω σε αυτά.
- β. Να *συνειδητοποιήσουν τη σημασία αυτού του τελευταίου Δείπνου* και να τον *συνδέσουν με το Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας*.
- γ. Να αναζητήσουν το νόημα της ρήσης του Ιησού: "τούτο ποιεΐτε εις την ἔμην ἀνάμνησιν" (Λκ 29, 19) και την *έμπρακτη συγκεκριμένη έκφρασή της στη ζωή των πιστών πάντοτε*.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Τα ευαγγελικά κείμενα του μαθήματος περιέχουν ενδιαφέροντα για παιδιά της Β' Γυμν. στοιχεία, που σε κάποιο βαθμό προκαλούν συνοχή καρδιάς, λύπη και κάποια αγωνία: φονική συνωμοσία των θρησκευτικών ηγετών, ανίερη συμφωνία Ιούδα, για να τους παραδώσει τον Διδάσκαλό του, ανύποπτες (για τα επερχόμενα δεινά κατά του Διδασκάλου) προετοιμασίες των μαθητών για το τελευταίο δείπνο, εξωτερίκευση αισθημάτων του Ιησού (Λκ 22, 15), δήλωση-έκπληξη πως κάποιος από τους Δώδεκα θα τον παραδώσει, υποβλητικό τελετουργικό του δείπνου, δηλώσεις συμπαράστασης του Πέτρου και των λοιπών και δυσάρεστες προρρήσεις του Χριστού. Όλα αυτά αναμένεται να δημιουργήσουν ατιμόσφαιρα δεκτική για στοχαστική προσέγγιση των τότε γεγονότων.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Οι Ερωτήσεις του μαθήματος:

- Οι **Ερωτ. 1, 2 και 3** υπηρετούν τις Επιδιώξεις **α'** και **β'** της διδασκαλίας.
  - Για το **β'** σκέλος της **Ερωτ. 2**. Η εικόνα του Μυστικού Δείπνου ας φωτοτυπηθεί σε διαφάνεια, για να προβληθεί με το γραφοσκόπιο, ώστε να "διαβάσουν" οι μαθ. κάποια από τα ζητούμενα συναισθήματα στα πρόσωπα όλων. Να αναζητηθούν τέτοια συναισθήματα και στο κείμενο.
  - **Ερωτ. 4**. Υπηρετεί τον **γ'** σκοπό διδασκαλίας και συνδέει το τότε γεγονός με τη ζωή των μαθ. τώρα και στο μέλλον. Ο/η εκπαιδευτικός συνάδελφος να βοηθήσει, ώστε οι μαθ. να βρουν παραδείγματα από την καθημερινή ζωή, όπου να φαίνεται η δύναμη και η αγωνιστικότητα, όπως π.χ.: Όταν αγωνίζονται, για να ξεπερνούν προσωπικές αδυναμίες-όταν συμβάλλουν στο να συμφιλιώνονται άνθρωποι και λαοί-όταν νοιάζονται και συμμετέχουν σε προσπάθειες για αγάπη, αλληλεγγύη, δικαιοσύνη και ειρήνη-όταν δεν ανέχονται την καταπίεση και εκμετάλλευση κ.ά.
  - **β**. Δεν ενδείκνυται σε αυτή την τάξη να μπουν οι μαθ. σε θεολογικές συζητήσεις για τη σημασία των λόγων του Χριστού: "*τούτό ἐστι τὸ σῶμά μου... τούτό ἐστι τὸ αἷμά μου*" (Μτ 26, 26 και 28). Αυτό θα γίνει στο Λύκειο.
  - **γ. Έκφραση**. Στο τέλος του μαθήματος να διαβαστεί (από τον/την θεολόγο ή από μαθητή/τρια) το κοινωνικό "*Στον Δείπνο σου τον Μυστικό...*"
- Επίσης, μετά από αυτό, να διαβαστεί και η μτφρ. του πιο κάτω ύμνου, που ψάλλεται τη Μ. Πέμπτη το βράδυ πριν από το 3ο Ευαγγέλιο:

Άραγε ποιο φέροσμο, Ιούδα,
σε ώθησε να γίνεις
προδότης του Σωτήρα;
Μήπως από την ομάδα
των Αποστόλων σ' απομάκρυνε;
Μήπως το χάρισμα
να γιατρεύεις σου το στέρησε;
Μήπως συνδειπνήσε μ' εκείνους
και σένα από το τραπέζι σ' έδιωξε;

Μήπως τα πόδια των άλλων έπλυνε
και τα δικά σου περιφρόνησε;
Πόσα καλά λησμόνησες!
Και η μεν δική σου αχάριστη
στάση κατακρίνεται,
η δική του όμως απέραντη
μακροθυμία κι ευσπλαχνία
διαλαλούνται.

δ. Αξιολόγηση. Ερμ. 3 και 4. Ερωτ. 2 και 4.

28. "Περίλυπός έστιν ή ψυχή μου έως θανάτου" -

Η προσευχή στη Γεθσημανή και η σύλληψη του Ιησού

Ο Ιησούς ήξερε να μάχεται αλλιώς. Έκρινε ότι δεν είχε πια νόημα να κρυφτεί ή να φύγει μακριά. Η θανάτωσή του ήταν ζήτημα χρόνου. Ύστερα από δραματική επικοινωνία με τον Θεό-Πατέρα στον κήπο της Γεθσημανή ξέρει γιατί είναι απαραίτητο να πεθάνει. Ήρεμος και αποφασισμένος περιμένει τους διώκτες του εκεί. Δεν θα τον συλλάβουν· θα παραδοθεί μόνος του. Οι 11 μαθητές δεν καταλαβαίνουν το δράμα του· γι' αυτό και δεν θα του συμπαρασταθούν. Θα διασκορπιστούν τρομαγμένοι. Κατάμονο και δέσμιο οι υπηρέτες της θρησκευτικής εξουσίας θα τον οδηγήσουν εκεί που είχαν εντολές.

Α. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. "... ας μην πω αυτό το ποτήρι" (Μτ 26, 39). Συμβολική έκφραση για τα Πάθη και τη Σταύρωσή του. Ήταν εύκολο να τα αποφύγει, αν ήταν ο Μεσσίας όπως τον περίμεναν τότε σχεδόν όλοι. Αυτό όμως τίποτε δεν θα διόρθωνε αποτελεσματικά. Αυτός είναι ο Μεσσίας της ευσπλαχνίας, της συγχώρησης, της αγάπης, της ελευθερίας και της θυσίας. Έχει τη δική του θέληση. Με την προσευχή του η δική του θέληση και το θέλημα του Θεού-Πατέρα ταυτίζονται. Θέλει ό,τι και Αυτός. Αυτό γίνεται όχι από δειλία, αδυναμία και ανάγκη, αλλά ελεύθερα, με τη θέλησή του. Πουθενά στο Ευαγγέλιο δεν συναντάμε τον Ιησού τόσο ανθρώπινο όσο εδώ. Τελικά θα γίνει το μόνο ριζικά απελευθερωτικό και σωτήριο για τους ανθρώπους **θα πεθάνει εκούσια**.

2. "Κοιμάστε ακόμα...;" (45). Οι τρεις μαθητές δεν καταλάβαιναν τη δοκιμασία του Διδασκάλου εκείνες τις φοβερές ώρες. Πίστευαν ότι είχε τη δύναμη να νικήσει. Από τον συγκλονισμό μετά τη σύλληψή του θα συνέλθουν μόνον, όταν θα τον ξανασυναντήσουν μετά την Ανάστασή του.

3. "στα χέρια ανθρώπων αμαρτωλών" (45). Οι άνθρωποι που έστειλαν την "σπίρα" να τον συλλάβει τον εχθρεύονταν και πολεμούσαν τυφλά και ανέρα τη ζωντανή αλήθεια του Θεού, που φανέρωνε. Αυτό ήταν η αμαρτία τους· έκαναν ό,τι χειρότερο εναντίον του Θεού αλλά και κατά των ανθρώπων.

4. "Σηκωθείτε..." (να πηγαίνουμε) (46). Γεμάτος εμπιστοσύνη στον Θεό-Πατέρα, σταθερός, άφοβος και αποφασισμένος πηγαίνει προς αυτούς που τον αναζητούν. Δεν θα τον συλλάβουν αυτοί βίβια· πηγαίνει μόνος του να αυτοπαραδοθεί σε αυτούς.

5. πλήθος από ανθρώπους οπλισμένους (47). Ήταν κυρίως φρουροί και υπηρέτες του Ναού. Τους είχαν στείλει (όπως συμπληρώνουν και οι άλλοι Ευαγγελιστές) οι αρχιερείς, οι Γραμματείς, οι πρεσβύτεροι του λαού και οι Φαρισαίοι - δηλ. τα μέλη του Μεγάλου Συνεδρίου (βλ. Ερμ. - θεολ. μαθ. 27, 2).

6. τον φίλησε θερμά (ο Ιούδας) (49). Η ανταλλαγή ασπασμών προς εκδήλωση χαράς, συγκίνησης, τιμής και σεβασμού ήταν κάτι το συνηθισμένο στους Ανατολίτες. Εξωτερικά το φίλημα του Ιούδα φαινόταν ως κάτι το φυσικό. Ουσιαστικά όμως ήταν συνωμοτικό και προδοτικό.

7. "Δηστής είμαι...;" (55). Ποτέ ο Ιησούς δεν στάθηκε απέναντι στο άδικο, στο κακό και στους εχθρούς του προσώπου και του έργου του παθητικά και αδύναμα. Πάντοτε ξεσκέπαζε, σχολίαζε, κατάγγελνε, όπως ακριβώς και εδώ. Το ίδιο θα κάνει μετά από λίγο και ενώπιον του αρχιερέα, του Μ. Συνεδρίου και του Πιλάτου. Κάποτε σιωπούσε. Και αυτές οι σιωπές έλεγαν περισσότερα από πολλά δίκαια λόγια. Με αυτόν τον τρόπο απευθυνόταν προς την υπεύθυνη συνείδηση αυτών που αδικούσαν. Όμως δεν αγωνιζόταν με βία εναντίον τους αλλά με την αλήθεια.

8. Οι μαθητές τον εγκατέλειψαν (56). Όχι από δειλία αλλά από έλλειψη κατανόησης, από σύγ-

χυση και απογοήτευση. Παρά όσα τους είχε προείπει, δεν μπορούσαν να εννοήσουν την αυτοθυσία του. Όμως δεν στράφηκαν εναντίον του, όπως έπραξε ο Ιούδας. (Αυτός έπαψε να πιστεύει στον Ιησού, διέλυσε εσωτερικά τον προσωπικό δεσμό μαζί του και συνεργάστηκε με τους εχθρούς του στην εναντίον του Διδασκάλου του συνωμοσία. Υπήρξε τραγικός και αξιοδάκρυτος για την πράξη του, αλλά και για το οικτρό του τέλος. Δεν ήταν κακός. Το κακό κάποια στιγμή τον κυριέψε, αλλά δυστυχώς δεν μπόρεσε να το υπερνικήσει).

B. Διδακτικά

1. Ψυχοπαιδαγωγικά

1. Οι αποχαιρετιστήριοι λόγοι του Ιησού προς τους μαθητές πριν από τη Γεθσημανή αποτελούν υψηλές υποθήκες ζωής γι' αυτούς και βάλσαμο στην ανησυχία τους για όσα απειλητικά αιωρούνταν πάνω και γύρω από τον Διδάσκαλό τους. Η αγωνιώδης προσευχή του, η μη κατανόηση και μη συμπαράσταση σε αυτόν από τους μαθητές· η αξιοπρεπής και γενναία αντιμετώπιση της "σπείρας" από μέρους του με ταυτόχρονη προστατευτική για χάρη των μαθητών του παρέμβαση· τέλος, η αυτοπαράδοσή του, το φιλίμα του Ιούδα, η σύλληψή του και η εγκατάλειψή του από όλους· όλα αυτά είναι σκηνές με εξελίξεις καταστάσεων ζωής αξιοπρόσεκτες και ενδιαφέρουσες στα παιδιά της Β' τάξης. Ασφαλώς αναμένονται ερωτήματα και σχόλια τους αρκετά και ποικίλα.

2. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Οι μαθητές/τριες να μελετήσουν κάποια από τα αξιοπρόσεκτα τελευταία λόγια του Χριστού προς τους μαθητές του πριν από τη σύλληψή του.
- β. Να παρακολουθήσουν προσεκτικά και να συγκρατήσουν τις δραματικές σκηνές στον κήπο της Γεθσημανή, ιδιαίτερα τη στάση του Χριστού απέναντι στη "σπείρα" και των μαθητών απέναντί του, και να εκφράσουν παρατηρήσεις, κρίσεις, σκέψεις και συναισθήματά τους για όλα.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Τα επεισόδια των ευαγγελικών κεμένων είναι τρία: 1) πριν την πορεία προς Γεθσημανή, 2) αγωνιώδης προσευχή του Ιησού εκεί, 3) αυτοπαράδοση-σύλληψή του. Και τα τρία συντείνουν σε αυτό που είναι το ουσιαστικότερο και κυριότερο για το μάθημα: στην **αυτοπαράδοσή του** στους υπηρέτες των εχθρών του. Όλο το μάθημα καλείται να υπηρετήσει αυτό το στοιχείο.

β. Η αγωνιώδης προσευχή του στη Γεθσημανή είναι κεντρικό θέμα της διήγησης, που πρέπει να απασχολήσει την τάξη.

γ. Οι 4 Ερωτήσεις της Επεξεργασίας

1. Η **Ερωτ. 1** υπηρετεί τον α' στόχο της διδασκαλίας. Καλό θα είναι οι μαθητές να σημειώσουν στο τετράδιό τους τις αλήθειες ζωής, όπως περιγράφονται στα λόγια του Χριστού (κείμενο α'): εμπιστοσύνη στον Θεό, αλήθεια, ειρήνη, χαρά, ενότητα.

2. Οι **Ερωτ. 2, 3 και 4** υπηρετούν το β' στόχο της διδασκαλίας, καθώς και τις α' και β' επισημάνσεις των διδακτικών χειρισμών. Ο/η συνάδελφος καλείται να βοηθήσει την τάξη στην κατανόηση των γεγονότων και να αποφύγει οποιοσδήποτε δογματικές συζητήσεις που μπορεί να προκύψουν με αφορμή την αγωνιώδη προσευχή του Ιησού.

3. Για το β' σκέλος της **Ερωτ. 2** βλ. Ερμ. - θεολ. 1.

δ. Η **εργασία** στοχεύει στην κατάθεση της προσωπικής άποψης κάθε μαθητή. Δεν υπάρχουν λαθεμένες απαντήσεις σε τέτοιον είδους εργασίες. Οι απαντήσεις θα βοηθήσουν τον δάσκαλο να ανακαλύψει την ευαισθησία και τον προβληματισμό του κάθε μαθητή της συγκεκριμένης τάξης του.

ε. Με τη βοήθεια των αρ. 5 - 7 και 8 (β' μέρος) των πιο πάνω Ερμ. - θεολ. προτείνεται να μελετηθεί η τοιχογραφία από τη Μονή Βατοπεδίου "**Η προδοσία**" και να διαβαστεί στο τέλος η μτφρ. του ύμνου "**Σήμερα ο Πλάστης...**" Από την εικόνα να ζητηθεί τι "διαβάζουν" στα πρόσωπα όλων. Υποβοηθητικές ερωτήσεις: Χαιρώνται οι ένοπλοι; (όχι, δείχνουν δέος και απορία). Οι μαθητές; (αμήχανοι, τα έχουν εντελώς χαμένα, κανέναν πανικό). Ο Ιησούς; (ήρεμος, σταθερός, άφοβος και αποφασισμένος· βλ. και Ερμ. - θεολ. 4).

4. **Αξιολόγηση.** Ερωτ. 1, 2 και 3. Ερμ. 2, 3, 4 και 5.

29. "Ένοχος θανάτου έστί!" -

Οι θρησκευτικοί ηγέτες καταδικάζουν τον Ιησού σε θάνατο

"Έξορκίζω σε... ίνα ήμιν είπης εί σὺ εί ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ". Κραυγή αγωνίας ή θέατρο; Απάντηση του Ιησού: "Ναι, είμαι". Αυτό ήταν, αυτό δήλωσε. Μπορούσε να πει τίποτε άλλο; Εκείνοι θα δεχόταν τη δήλωσή του; Μπορούσαν; Θα ήταν η ανατροπή όλων των αιώνων. Απάντησή τους: "Ένοχος θανάτου έστί!" Ο μελλοθάνατος, άφωνος και αρνημένος τρεις φορές με όρκο από τον Πέτρο, μετράει τα λιγοστά του βήματα προς το τέλος του...

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Άννας (Ιω 18, 13). Πανούργος και πολυμήχανος, θησαύρισε με τους γιους του από τα τεράστια έσοδα του Ναού. Αυθαίρετα, παράτυπα και αναρμόδια ανέκρινε τον Ιησού νυχτιάτικα, και μάλιστα δεμένο- ανέχτηκε ράπισμα στον Ιησού που ενώπιόν του έδωσε ένας φρουρός (στ. 22).

2. ο Άννας έστειλε τον Ιησού... στον αρχιερέα Καϊάφα (Ιω 18, 24). Σωρεία νομικών αυθαιρεσιών και παραβάσεων διαπράχτηκαν εκεί (βλ. βιβλ. μαθ., Ερμ. 4). Επιπροσθέτως: βάνανυση κακοποίηση και εξευτελισμός του κατηγορουμένου (βλ. Μτ 26, 67-68).

3. ο Πέτρος... ως την αυλή (Μτ 26, 58). Αρχικά ήταν έξω από την αυλή. Για να μπει εκεί, μεσολάβησε ο συμμαθητής του Ιωάννης (γνωστός στον αρχιερέα), που ζήτησε από τη θυρωρό να αφήσει να μπει κι ο Πέτρος μέσα (βλ. Ιω 18, 15-16).

4. ο αρχιερέας σηκώθηκε και του είπε... (Μτ 26, 62). Αυθαιρεσία. Ο δικαστής και τότε και πάντοτε εκτελεί το καθήκον του καθισμένος (πανάρχαια και πανανθρώπινη δικαστική αρχή). Ευθύς αμέσως και δεύτερη βαρύτερη αυθαιρεσία: σχίζει το μιάτιό του πριν την απόφαση (στ. 65).

5. "Αυτό είναι βλασφημία στον Θεό!" (Μτ 26, 65). Ο Ιησούς κατ' επανάληψη είχε δηλώσει αυτό που ομολόγησε απαντώντας στον αρχιερέα: "Μεσσίας, Υἱὸς του Θεοῦ" (λ.χ. στους συμπατριώτες του στη Ναζαρέτ, στη Σαμαρείτιδα και στα πλήθη πρόσφατα δημόσια: Λκ 4, 16-30. Ιω 4, 25-26. Ιω 10, 22-39). Δήλωσε αυτό που πράγματι ήταν. Τέτοια δήλωση πουθενά τότε στον Νόμο δεν ήταν γραμμένο ότι αποτελεί παράβαση και βλασφημία. Το "βλασφημία" ήταν άποψη, ερμηνεία και χαρακτηρισμός του αρχιερέα. Στοιχεία της διδασκαλίας του Ιησού, όπως: το νέο πρόσωπο του Θεού, η νέα σχέση προς τον πλησίον, η αλλιότιμη εικόνα για τη Βασιλεία του Θεού κ.ά., αποτελούσαν γι' αυτούς θρησκευτικά και θεολογικά προβλήματα. Και για την αντιμετώπισή τους χρειαζόταν συζήτηση- όχι δίωξη, δίκη, καταδίκη, θανάτωση. Ο Ιησούς όμως σε δημόσιες συζητήσεις πάνω σε τέτοια θέματα ήταν ακαταμάχητος.

6. ο Πέτρος... έκλαψε πικρά (Μτ 26, 75). Ο ευαγγελιστής Λουκάς σημειώνει κάτι δραματικότατο: Μετά την τρίτη άρνηση του Πέτρου και αμέσως μετά το λάλημα του πετεινού "ο Κύριος γύρισε και έριξε μια ματιά στον Πέτρο, κι ο Πέτρος θυμήθηκε..." (Λκ 22, 61).

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Να πληροφορηθούν οι μαθήτριες/τές και να γνωρίσουν από τα ευαγγελικά κείμενα όλες τις σκηνές της δίκης του Ιησού.   β. Να διαπιστώσουν ότι αυτή η δίκη ήταν μια φονική και αξιοθρήνητη παρωδία.   γ. Να εξηγήσουν τη στάση του Ιησού στο δικαστήριο (τρεις απαντήσεις και μια σιωπή), την άρνηση, αλλά και τη μεάνοια και τα πικρά δάκρυα του Πέτρου.   δ. Να συνδέσουν την καταδίκη του αθώου Ιησού με τις καταδικές αναρμόδων ανθρώπων σε κάθε εποχή.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Οι μεθοδεύσεις κατά του Ιησού, ο διασυρμός και η ταπείνωσή του, η αξιοπρεπής στάση του ενώπιον των θρησκευτικών ηγετών στην ανάκριση και στη δίκη-παρωδία, η κατάφωρα άδικη και παράνομη καταδίκη του σε θάνατο, προκαλούν στους μαθητές συμπάθεια και αγάπη για τον Ιησού και απέχθεια προς τους δικαστές. Αναμένεται προσοχή και ενδιαφέρον για συζήτηση κατά το μάθημα στην τάξη.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Όλες οι Ερωτήσεις Επεξεργασίας προσεγγίζουν μεθοδικά το γεγονός και το ποιόν της δίκης, όπως καθορίζεται από τη σκοποθεσία.

β. Οι απαντήσεις του Ιησού που αναμένονται από την **Ερώτ. 1** αποτελούν το κύριο μέρος της διήγησης, γιατί αφενός φανερώνουν ποιος ήταν ο Ιησούς και ποιο το έργο του και αφετέρου δείχνουν τον τρόπο με τον οποίο υπερασπίστηκε την αποστολή του.

γ. Στην Ερώτ. 2 οι μαθητές να τις κατηγοριάζουν στο κείμενο την κατηγορία (στ. Μτ 26, 65), γιατί θα χρειαστεί να την συγχρίνουν με τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν ενώπιον του Πιλάτου (δ.ε. 30, Ερώτ. 2).

δ. Ερώτ. 4. Είναι πασιφανές ότι δεν τηρήθηκε κανένας από τους 8 πρώτους κανόνες.

ε. Η Εργασία είναι **διαθεματική** και στοχεύει σε μια δραστηριότητα (**δραματοποίηση**). Οι μαθ. από το μάθημα της Θεατρικής Αγωγής γνωρίζουν τις τεχνικές της δραματοποίησης. Να τις χρησιμοποιήσουν εδώ, για να παρουσιάσουν τη σκηνή της άρνησης του Πέτρου. Ο/η θεολόγος να συνεργαστεί με τον/τη συνάδελφο που διδάσκει Θεατρική Αγωγή στο Γυμνάσιο. Η αξία της δραματοποίησης έγκειται στο ότι οι μαθητές/τριες:

- Ζωντανεύουν ένα αφηγηματικό κείμενο και αφομοιώνουν βιωματικά τα γεγονότα
- Κατανοούν καλύτερα το πλέγμα των ανθρωπινων σχέσεων, αφού καλούνται οι ίδιοι να εκφράσουν συναισθήματα και καταστάσεις με τη φωνή και το σώμα τους
- Δρουν δημιουργικά και συλλογικά

Μετά τη δραματοποίηση να παρατηρήσουν τον πίνακα του Köder, να βρουν με ποιον στίχο του κειμένου συνδέεται η σκηνή και να σχολιάσουν τις εκφράσεις των προσώπων. Τέλος, ένας ή μία μαθ. από την τάξη (που θα έχει προετοιμαστεί) να διαβάσει αργά και καθαρά τον ύμνο: "Από φόβο προς τους Ιουδαίους..."

στ. Αξιολόγηση. Ερμ. 4. Ερωτ. 1 και 2.

Η δίκη του Ιησού

ΧΡΟΝΟΣ	ΤΟΠΟΣ	ΠΡΟΣΩΠΑ	ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	Όσα υπέστη κατά τη διάρκεια της δίκης
Πέμπτη βράδυ	οικία του Αννα	Άννας (αρχιερέας προηγούμενων ετών)	<ul style="list-style-type: none"> • Παραπέμπει τον Ιησού στον Καϊάφα 	ανάκριση, ραπίσματα (Ιω 18, 22)
Πέμπτη βράδυ	οικία του Καϊάφα	Καϊάφας (αρχιερέας του έτους, πρόεδρος του Μεγάλου Συνεδρίου) και μέλη του Μεγάλου Συνεδρίου	<ul style="list-style-type: none"> • Κρίνει τον Ιησού ένοχο θανάτου ως βλάσφημον εναντίον του Θεού • Τον παραπέμπει στην ολομέλεια του Μεγάλου Συνεδρίου 	ανάκριση, ψευδομάρτυρες (Μτ 26, 60 - 61 και Μκ 14, 56 - 59), εμπαιγμοί, χτυπήματα, φτυσίματα, βλαστήμιες (Μτ 26, 67. Μκ 14, 65. Λκ 22, 63 - 65)
Παρασκευή νωρίς το πρωί	οικία του Καϊάφα	Νέα σύγκληση του Μεγάλου Συνεδρίου	<ul style="list-style-type: none"> • Αποφασίζει την καταδίκη του Ιησού • Τον παραπέμπει στην πολιτική ηγεσία, τον Πόντιο Πιλάτο, ως επαναστάτη 	
Παρασκευή πρωί	Πραιτώριο (διοικητήριο)	Πόντιος Πιλάτος (Ρωμαίος Επίτροπος της Ιουδαίας)	<ul style="list-style-type: none"> • Δεν τον κρίνει ένοχο 	ανάκριση
Παρασκευή μεσημέρι	Πραιτώριο	Πόντιος Πιλάτος	<ul style="list-style-type: none"> • Εγκρίνει την καταδίκη του Ιησού σε θάνατο • Ελευθερώνει τον Βαραββά • Παραδίνει τον Ιησού για να σταυρωθεί 	μαστίγωση, ακάνθινο στεφάνι, κόκκινος μανδύας, καλάμι στο χέρι, ραπίσματα στο πρόσωπο, χλευασμοί («χαίρε, ό βασιλεύς τῶν Ἰουδαίων»), φτυσίματα, χτυπήματα στο κεφάλι (Ιω 19, 13. Μτ 27, 26-31. Μκ 15, 15-20)

30. "Άρον άρον, σταύρωσον αυτόν!" -

Ο Πιλάτος παραδίδει τον Ιησού να σταυρωθεί

Επιμερώματα Παρασκευής. Στη νόμιμη συνεδρία του Μ. Συνεδρίου επικρατεί νομική προσγείωση. Η απόφαση παραμερίζεται. Άλλο κατηγορητήριο και νέα τακτική. Θα ψευδολογήσουν, θα διαστρέψουν, θα παραπλανήσουν και θα εκβιάσουν. Σε περίπου δύο ώρες θα επιτύχουν το ανόσιο ποθούμενο. Στη σφαγή των χιλιάδων αρνιών θα προστεθεί και ο Αμνός του Θεού για να γιορτάσουν με ήσυχη συνείδηση το Πάσχα...

Α. Ερμηνευτικά - Θεολογικά

α. Συνοπτική προσέγγιση των γεγονότων

1. Για διάφορους λόγους (μη απαρτία, μη αξιόπιστοι μάρτυρες, μη συγκεκριμένο κατηγορητήριο) η νυχτερινή απόφαση εγκαταλείπεται - φαίνεται πως κάποιιοι προσγείωσαν νομικά το Μ. Συνέδριο. Ακόμη και αν εξασφάλιζαν εκ των υστέρων νόμιμη θρησκευτική απόφαση καταδίκης, η έγγραφη της από τον Πιλάτο και η εκτέλεση θα απαιτούσαν τουλάχιστον ένα διήμερο, κάτι που δεν ήθελαν.

2. Το Μ. Συνέδριο λοιπόν δεν παίρνει νέα νόμιμη απόφαση. Απλώς αποφασίζει να παραπέμψει τον Ιησού δέσμιο στον Πιλάτο με χαλκευμένη πολιτικού χαρακτήρα κατηγορία (βλ. Λκ 23, 2, 5).

3. Όταν η κίνηση αυτή δεν ευδοκώνεται (βλ. Λκ 23, 4, 6-11, 13-16), πιέζουν, παρασύρουν εντέχνως τα πλήθη και απειλούν και εκβιάζουν τον Πιλάτο· αυτός τελικά ενδίδει, καταδικάζει και παραδίδει τον Ιησού να σταυρωθεί (βλ. Ιω 19, 12-13. Μτ 27, 24-26).

β. Γιατί έκαναν αυτόν τον ελιγμό; Διπλός ο σκοπός τους:

1. Να διαλύσουν τις εντυπώσεις του κόσμου και να παρασύρουν τα πλήθη.

2. Να καταδικαστεί ο Ιησούς σε θάνατο για λόγους πολιτικούς, ώστε να επιτύχουν την άμεση εκτέλεσή του (λόγω της "επαναστατικής/αντικαθεστωτικής" του δράσης).

3. Ειδικότερα για το 1: α) Ο Ιησούς εμφανιζόταν ως αλλιώτικος Μεσσίας· άρα απαράδεκτος και αντίθετος από αυτόν που περιμέναμεν. β) Το γεγονός ότι αυτοπαραδόθηκε χωρίς αντίσταση στη Γεθσημανή και δέσμιος οδηγήθηκε στις αρμόδιες αρχές, αυτό ήταν ένδειξη πως δεν ήταν ο αληθινός - κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο να συμβεί σε αυτόν. Αν ο Πιλάτος ως εχθρός του και εχθρός του λαού αποφάσισε και εκτελούσε τη θανάτωσή του, αυτό θα αποδείκνυε πλήρως ότι ο Ιησούς δεν ήταν - ως μη αήττητος - ο αναμενόμενος Μεσσίας. Συνοπτικά: Ο Ιησούς με ό,τι ήταν, έφραττε και έλεγε κατεδάφιζε τον τότε επικρατούντα μύθο για τον Μεσσία τους. Η θρησκευτική ηγεσία με τις φονικές της ενέργειες πάσχιζε να δείξει ότι ο Ιησούς δεν ήταν ο αληθινός Μεσσίας τ ο υ ς .

γ. Άλλες ερμηνευτικές πληροφορίες και σχόλια

1. **Πόντιος Πιλάτος.** Κατά τους ιστορικούς, ήταν σκληρός και αδιάφορος για τα δίκαια και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των Ισραηλιτών. Διέταξε σφαγή ομάδας Γαλιλαίων ανταρτών στον Ναό των Ιεροσολύμων. Στρατός που έστειλε στο όρος Γαριζίν της Σαμάρειας για καταστολή θρησκευτικής αναταραχής κατέσφαξε πολλούς. Οι Σαμαρείτες διαμαρτυρήθηκαν. Κλήθηκε στη Ρώμη για απολογία. Κατά μία παράδοση, εξορίστηκε στη Βιέννη της Γαλλίας, όπου αυτοκτόνησε. -2. **να μη βεβηλωθούν** (Ιω 18, 28). Η βεβήλωση σήμαινε αποκλεισμό από τη συμμετοχή στο πασχαλινό δείπνο. Τραγική ειρωνεία: Η ενεργός συμμετοχή στις κινήσεις για θανατική καταδίκη του Ιησού δεν βεβήλωνε! -3. **"σταύρωσον αυτόν"** (Μτ 27, 22). Η εξήγηση γι' αυτό το "σταύρωσον!" ύστερα από το "ώσαννά!" κατά την είσοδο στα Ιεροσόλυμα δεν είναι το ασταθές και ευμετάβολο του πλήθους. Κύρια αιτία ήταν η μεσσιανική απογοήτευσή τους, καθώς διαπίστωναν ότι ο Ιησούς δεν ήταν ο Μεσσίας, όπως εκείνοι τον ανέμεναν. Γι' αυτό και εύκολα παρασύρθηκαν εναντίον του με επιδέξιους χειρισμούς από το Μ. Συνέδριο και τους ανθρώπους του. -4. **"δεν μπορείς να είσαι φίλος του Καίσαρα"** (Ιω 19, 12). Ήδη τον Οκτώβριο του 31 μ.Χ. είχε εκτελεστεί για συνωμοσία ο παντοδύναμος διοικητής της αυτοκρατορικής φρουράς στη Ρώμη Σεργιάνους, φίλος και προστάτης του Πιλάτου. Έτσι ο ίδιος είχε και προσωπικό λόγο να ανησυχεί για την τύχη και το μέλλον του. -5. **ο Πιλάτος ένιψε τα χέρια του...** (Μτ 27, 24). Συμβολική πράξη: *Με τα χέρια γίνονται όλα!* Και με το πλυμένο χέρι του θα υπογραφεί αμέσως η απόφαση για τη σταύρωση του αθώου... Είχε αρ-

χίσει να δικάζει χωρίς προσωπικό ενδιαφέρον, χωρίς μίσος εναντίον του Ιησού - σαν αυτό της θρησκευτικής ηγεσίας και του πλήθους. Όμως με την κατάχρηση της πολιτικής του εξουσίας συνέβαλε στην πραγμάτωση του σκοπού τους. Δεν έκανε αυθεντικά χρήση της πολιτικής εξουσίας υπέρ του δικαίου. Αποδείχτηκε κατώτερος και των Ιουδαίων και των περιστάσεων. -**6. Τελικά τι έγινε εκεί στο πραιτώριο;** α) Νομική δίκη περιωπής πάντως όχι. Ήταν ένα είδος δημόσιου διοικητικο-λαϊκού δικαστηρίου χωρίς κανόνες και τάξη. Αποτέλεσμα: ένας - από τους πιο γνωστούς στην ιστορία - *δικαστικός φόνος*. β) Συνάνθρωποί μας τότε (η παθιασμένη και αμετανόητη θρησκευτική ηγεσία, ο απογοητευμένος και παρασυρμένος λαός και ένας ευάλωτος άνθρωπος της εξουσίας) πρωτοστάτησαν και συνεργάστηκαν για την εξόντωση του αθώου Ιησού.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Να πληροφορηθούν λεπτομερώς για *όσα οδυνηρά και τραγικά διαδραματίστηκαν στο πραιτώριο* ενώπιον του Πόντιου Πιλάτου.
- β. Να επιστημάνουν και να κρίνουν το σχέδιο, την τακτική και τους μηχανισμούς της θρησκευτικής ηγεσίας, που οδήγησαν στην απόφαση για σταύρωση του Ιησού.
- γ. Να προσέξουν και να αξιολογήσουν την *ολή στάση του Ιησού σε όλη τη διάρκεια των γεγονότων εκεί*, και να εκφραστούν σχετικά.
- δ. Να *χαρακτηρίσουν αντικειμενικά και αιτιολογημένα την όλη συμπεριφορά του Πιλάτου*.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Η σπουδή της θρησκευτικής ηγεσίας για την κατά το δυνατόν ταχύτερη εξόντωση του Ιησού· οι μεθοδεύσεις της για την επιτυχία του στόχου της· οι ταλαντεύσεις στους χειρισμούς του Πιλάτου και η τελική του υποχώρηση στους εκβιασμούς· η συμπεριφορά του εξαπατημένου πλήθους· η στάση του Ιησού απέναντι σε όλα· η μεγάλη απορία για το πελώριο κρύμα της παράδοσης για σταύρωση του αποδεδειγμένα αθώου... Όλα αυτά είναι γεγονότα και καταστάσεις ζωής συγκλονιστικά. Αναμένεται το έντονο ενδιαφέρον για έρευνα και σκέψεις από νέους ανθρώπους.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

- α. Τα **τρία μελήματα αυτής της δ.ε.** είναι η προσέγγιση (μελέτη, ερμηνεία και εκτίμηση): των κινήσεων και μεθοδεύσεων της θρησκ. ηγεσίας, οι χειρισμοί του Πιλάτου και η στάση του Ιησού.
- β. Στην **Ερωτ. 5** της Επεξεργασίας να ζητηθεί να βρεθούν τα σημεία της διήγησης, για να στηρίξουν τους χαρακτηρισμούς που υπογράμμισαν.
- γ. **Εργασία.** Οι μαθ. χωρίζονται σε 3 μέρη: υπέρ του Ιησού, εναντίον του, ουδέτεροι.
- δ. Ως **Έκφραση** στο τέλος του μαθήματος προτείνεται να προσέξουν οι μαθ. τον πίνακα του Ντωμίε και να σχολιάσουν τη λεζάντα καθώς και τη στάση των προσώπων.
- ε. **Αξιολόγηση.** Ερωτ. 2, 3, 4 και 5.

31. "Τετέλεσται..." - Η σταύρωση και η ταφή του Ιησού

Μεγάλη Παρασκευή στον λόφο του Γολγοθά. Ένα φριχτό δωρο καρφωμένος στον σταυρό ο Ιησούς. Στις 3 η ώρα το απόγευμα ξεψυχάει. "Φρίξον, ήλιε! Στέναξον, ή γη!...", στενάζει ο υμνωδός. Πώς έφτασε εκεί "ή οδός και ή αλήθεια και ή ζωή"; Πώς "Η ζωή έν τάφω" Μα είναι "; η Ζωή"! Πώς μπορεί να μείνει "έν τάφω";...

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

1. Η σταύρωση ως θανατική ποινή. Την συναντούμε σε πολλούς Ανατολικούς λαούς: Πέρσες, Μήδους, Βαβυλώνιους, Ινδούς, Αιγύπτιους και άλλους Βορειοαφρικανούς, Μικρασιάτες, Θράκες, Μακεδόνες. Στους Ισραηλίτες δεν υπήρχε. Οι Ρωμαίοι την δέχτηκαν· όμως δεν την επέβαλλαν σε Ρωμαίους πολίτες αλλά σε υπηκόους της αυτοκρατορίας τους: μεγάλους εγκληματίες, δούλους και αιχμαλώτους πολέμου. Εκτός από απάνθρωπα σκληρή και οδυνηρή, ήταν και ατιμωτική ποινή. -**2. "Πάτερο, άφες αυτοίς..."** (Λκ 23, 34). Ο Ιησούς και στη

στιγμή της πιο σκληρής οδύνης και του φριχτού του πόνου δεν σκέφτεται τον εαυτό του αλλά τους άλλους, και μάλιστα τους ενόχους· δεν τους καταριέται, αλλά προσεύχεται, για να συγχωρηθούν. Θεωρεί την ενοχή χειρότερη από τους πόνους που υφίσταται. – **3. συσταυρωμένοι.** Ο Μτ (27, 38) τους ονομάζει "ληστές". Το πιθανότερο είναι ότι και οι δύο, με τον Βαραββά επικεφαλής (βλ. Μκ 15, 7), ανήκαν σε ομάδα ανταρτών (ίσως "Ζηλωτών"), που μάχονταν κατά των Ρωμαίων. – **4. "Μνήσθητί μου, Κύριε..."** (Λκ 23, 42). Τα λόγια αυτού του "ληστή" εκεί στο Γολγοθά ήταν για τον Ιησού τα μόνα ανθρώπινα λόγια αναγνώρισης. Ζήτησε ως χάρη να τον θυμηθεί ο Ιησούς στη Βασιλεία του. Και έλαβε την απάντηση ότι από εκείνη τη μέρα, και για πάντα, θα ήταν μαζί του (βλ. για όλη τη σκηνή Λκ 23, 40-43). – **5. "Ήλί, ήλί, λιμὰ σαβαχθανί;"** (Μτ 27, 46). Έτσι ήχησε στα παλαιά εβραϊκά το: "Θεέ μου, Θεέ μου, *ινατί με έγκατέλιπες;*" Είναι η αρχή του Ψαλμού 21, που αποτελείται από 32 στίχους. Τον απαγγέλλε κάθε ευσεβής Ισραηλίτης στη βραδινή προσευχή του. Σε 11 στίχους εκφράζει με τρόπο ευλαβή τα παράπονα και την αγωνιώδη κραυγή του για όσα υποφέρει από τους εχθρούς του. Νιώθει σαν να τον έχει εγκαταλείψει ο Θεός. Όμως στους υπόλοιπους 21 στίχους ο ψαλμωδός εκφράζει: ελπίδα στον Θεό, ικεσία και βεβαιότητα ότι ο Θεός θα βοηθήσει, παρηγοριά, εμπιστοσύνη, ευχαριστία και ύμνο. Ο Ιησούς περνά τις τελευταίες οδυνηρότατες στιγμές καρφωμένος στον σταυρό. Με αυτόν τον Ψαλμό επικοινωνεί με τον Θεό-Πατέρα. Ασφαλώς δεν είπε μόνον τον πρώτο στίχο. Έτσι, απαγγέλλοντας τη συνέχεια, εκτός από το στιγμιαίο παράπονο, ένιωθε και όλα τα άλλα που ο Ψαλμός αυτός εκφράζει. Λοιπόν ο Ψαλμός δεν είναι της απόγνωσης αλλά της ασάλευτης εμπιστοσύνης. Ο Ιησούς πεθαίνει προσευχόμενος, όπως ακριβώς είχε ζήσει: με τον λόγο του Θεού στα χείλη του και με ασάλευτη τη εμπιστοσύνη στον Θεό-Πατέρα. – **6. "Τετέλεσται"** (Ιω 19, 30). Στο κείμενο της δ.ε. έχουμε την απόδοση (των "τεσσάρων"): "Όλα τώρα εκπληρώθηκαν". Άλλες αποδόσεις: "Αυτό (δηλ. το έργο της σωτηρίας) διεκπεραιώθηκε" ή "επιτελέσθηκε" ή "αποτελειώθηκε". – **7. ο Ιωσήφ ζήτησε το σώμα του Ιησού** (Μτ 27, 58). Αυτός και ο Νικόδημος έδειξαν πολύ θάρρος. Τίμησαν με αγάπη και σεβασμό τον νεκρό Διδάσκαλο και Προφήτη. Άλειψαν το σώμα του και μούσκεψαν το σεντόνι και τις νεκρικές λουριδές (με τα οποία τον τύλιξαν) με μίγμα πολύτιμων αρωμάτων σμύρνας και αλόης 33 περίπου σημερινών λίτρων (βλ. Ιω 19, 39-40). Και έκλεισαν την είσοδο του μνήματος με μια κυκλική μεγάλη και πολύ βαριά κυλιόμενη ταφόπετρα. – **8. Ένα τελευταίο σχόλιο.** Είναι σημαντικό να μη μας διαφεύγει ότι τόσο στην Κ. Διαθήκη όσο και στην Παράδοση της Εκκλησίας, καθώς και σήμερα, δεν υπάρχει ούτε ήταν και είναι δυνατόν να υπάρχει μία και μόνη ερμηνεία του νοήματος του σταυρικού θανάτου του Ιησού.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

- α. Να μελετηθούν σε όλες τις λεπτομέρειες, στιγμή προς στιγμή, τα γεγονότα των τελευταίων Παθών, της Σταύρωσης και της Ταφής του Ιησού.
- β. Να κατανοήσουν τη φράση του: "Πάτερ, άφες αυτοίς· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιούσι".
- γ. Να συνειδητοποιήσουν ότι, για τους χριστιανούς, η Σταύρωση του Χριστού είναι το δραματικότερο και φοβερότερο γεγονός στην ιστορία της ανθρωπότητας, αφού τα πλάσματα σταύρωσαν τον Πλάστη τους.
- δ. Να στοχαστούν πάνω στη θέση: χριστιανοί με χαραγμένη στη συνείδησή τους τη μορφή του Εσταυρωμένου είναι ιδιαίτερα εμπρόκτως ευαίσθητοι απέναντι στα δεινά που μαστίζουν τους ανθρώπους παντού και πάντοτε.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Ο βάρβαρος εμπαιγμός του μελλοθάνατου Ιησού από τους Ρωμαίους στρατιώτες· εκδηλώσεις συμπαράστασης στην πορεία προς Γολγοθά· η φριχτή σταύρωση με άλλους δύο και ο διάλογός τους· όλα τα λόγια του από τον σταυρό· το τέλος του· η τιμητική ταφή του από τον Ιωσήφ και τον Νικόδημο· και όλες οι λοιπές λεπτομέρειες... Αυτά συνθέτουν μια τραγωδία καθηλωτική για μεγά-

λους και μικρούς. Ασφαλώς με προσοχή, ευαισθησία και συγκίνηση θα μελετήσουν τα εκτενή βιβλικά κείμενα και θα συζητήσουν πάνω σε ό,τι από αυτά τους άγγιξε βαθύτερα.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Η Επεξεργασία της δ.ε. Επειδή τα βιβλικά κείμενα είναι μεγάλα και με πολλές πτυχές, αυτή δεν μπορεί να καλύψει όλο το εύρος της σκοποθεσίας. Κατ' ανάγκην έχουμε μερική κάλυψη. Πάντως τα ζητούμενα με την **Ερώτ. 2** διατρέχουν όλο το κείμενο. Και η **Ερώτ. 3** επιλέγει κορυφαίες εκφράσεις του Εσταυρωμένου προς 7 κατευθύνσεις.

β. Υπάρχει ένα πελώριο ερώτημα: Πώς είναι δυνατόν να έχει απορριφθεί ο Ιησούς τόσο ολοκληρωτικά, μέχρι και σταυρού; Με βάση τα βιβλικά κείμενα και τις Επεξεργασίες αυτού και των προηγούμενων μαθημάτων του Δ' κεφαλαίου, οι μαθ. να επιχειρήσουν να δώσουν μια δική τους εξήγηση. (Βλ. Ερμην.-θεολ. στην Εισαγωγή αυτού του κεφαλαίου και εισαγωγικά σ' αυτό το μάθημα).

γ. Το δ' της σκοποθεσίας. Πρέπει να γίνουν κάποιες ερωτήσεις, για να συνδέσουν τον πάσχοντα Εσταυρωμένο με τα δεινά του κόσμου (καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πείνα και υποσιτισμός στον Τρίτο Κόσμο, αδικίες και εκμετάλλευση κ.λπ.). Εδώ ας προσέξουν και τον σταυρό του Bietigheim, καθώς και το σκίτσο με τον σταυροφόρο στο κάτω μέρος της σελίδας.

δ. Ματιές στους δύο Εσταυρωμένους: τον ολοσέλιδο της Εισαγωγής και αυτόν της Καλαμάτας (με τη λεζάντα του). Για τον δεύτερο να διατυπώσουν με μια λέξη ή φράση την έκφραση της μορφής του νεκρού Ιησού.

ε. Για την διαθεματική Εργασία (σκέλος β) χρειάζεται συνεργασία με τον/την Φιλολόγο.

στ. Άσκηση. Ο/η καθηγ. διηγείται ή διαβάζει το πιο κάτω *περιστατικό*:

Κάποιος διανοούμενος, που πριν λίγα χρόνια παρακολουθούσε σοβαρός και συγκινημένος την περιφορά του Επιταφίου, ρωτήθηκε τι σκεφτόταν όλη αυτή την ώρα. Απάντησή του: "Όλους εκείνους τους ανθρώπους-θύματα, που συγκεκριμένα ξέρω από τη ζωή μου και από την ιστορία, οι οποίοι καταδικάστηκαν άδικα σε θάνατο και εκτελέστηκαν. Και το μυαλό μου πάει μια σε αυτούς, μια στον Ιησού. Αυτά σκέφτομαι και νιώθω. Και προσεύχομαι..." Πώς θα σχολιάζατε αυτή τη δήλωση;

ζ. Αξιολόγηση. Ερμ. 4. Ερώτ. 2.

32. "Χριστός Άνέστη!"

Η Ανάσταση του Χριστού ήταν η *ανέλπιστη έκπληξη και ανατροπή*. Άλλαξε τα πάντα σε σχέση με τον Ιησού και τον καινούριο κόσμο. Αυτός που σταύρωσαν εμφανίστηκε ψηλαφητά ζωντανός στους μαθητές του, άντρες και γυναίκες, τους Έντεκα και τους άλλους. Ξανασυναντήθηκαν επαινηλημμένα. Αυτοί κι αυτές συνήλθαν, ξαναενώθηκαν και στηρίχτηκαν. Σε λίγο θα είναι έτοιμοι να συνεχίσουν το έργο του παντού στον κόσμο. "Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός!..."

A. Ερμηνευτικά - θεολογικά

α. Πληροφορίες και σχόλια

1. "Τι ζητάτε τον ζωντανό ανάμεσα στους νεκρούς;" (Λκ 24, 5). Εύλογο το ερώτημα των δύο αγγέλων. Οι μυροφόρες κάνουν μιαν άκρως συγκινητική κίνηση για τον νεκρό Διδάσκαλο. Είχαν πάει στον Γολγοθά. Μετά είχαν παρακολουθήσει από μακριά την ταφή του. Τώρα ήταν αποφασισμένες να πάνε στο μνήμα του, να βρεθούν κοντά του, να τον κλάψουν, να τον τιμήσουν και να αλείψουν το σαβανωμένο σώμα του με αρώματα, διότι χτες δεν πρόλαβαν. Όμως, κανονικά - σύμφωνα με όσα κατ' επανάληψη τους είχε προείπει για την Ανάστασή του - έπρεπε να πάνε στον τάφο να τον συναντήσουν αναστημένο. Το ίδιο απογοητευτικά αντέδρασαν στην αρχή και όλοι οι μαθητές στο άκουσμα της είδησης για την Ανάσταση και στη θέα των "οθονίων" στον κενό τάφο.

2. Μαρία η Μαγδαληνή (Λκ 24, 10). Από τα Μάγδαλα, μια κωμόπολη πολύ κοντά στα βόρεια της λίμνης Γενησαρέτ. Παρεξηγημένο πρόσωπο. Ούτε ίχνος πληροφορίας υπάρχει για αμαρτωλό παρελθόν στη ζωή της. Ο Ιησούς την είχε θεραπεύσει από πολύ σοβαρή δαίμονοπληξία (βλ. Λκ 8, 2. Μκ 16, 9). Ύστερα από τέτοια εσωτερική απελευθέρωσή της ένιωσε όχι μόνον αυξημένη ευγνωμοσύνη, σεβασμό και αγάπη προς τον Λυτρωτή της, αλλά αφοσιωμένα τον ακολούθησε μαζί με

άλλες γυναίκες, που φρόντιζαν για τη συντήρηση του ίδιου και των μαθητών στις μετακινήσεις τους σε Γαλιλαία και αλλού. Η Εκκλησία μας την τιμά ως αγία και τη θυμάται, μαζί με τις άλλες μυροφόρες, την Κυριακή των Μυροφόρων, καθώς και ξεχωριστά ως "ισαπόστολο" στις 22 Ιουλίου (βλ. και Ερμ. 6 στο μαθ. 11).

3. "Έχετε τίποτε φαγώσιμο;" (Λκ 24, 41). Ο αναστημένος Ιησούς δεν είχε ανάγκη να φάει· παρ' όλα αυτά έφαγε και ήπια μπροστά στους μαθητές, προκειμένου να τους πείσει ότι είχε και σώμα (αλλιώτικο, βέβαια), ότι δεν ήταν φάντασμα.

4. "σας έλεγα... ότι θα εκπληρωθούν όλα..." (Λκ 24, 44). Όσα έγιναν δεν ήταν μοιραία. Δυστυχώς τα αποφάσισαν και τα προκάλεσαν τότε συνάνθρωποί μας ελεύθερα.

5. "... να κηρυχτεί... μετάνοια και άφεση... σε όλα τα έθνη" (Λκ 24, 47). Εδώ εκφράζεται επιγραμματικά το ριζικά νέο στοιχείο του χριστιανικού μηνύματος: Ο Θεός της αγάπης και της συγγνώμης, όπως τον φανέρωσε ο Ιησούς, δέχεται όλων τη μετάνοια, ώστε να μπορούν να αρχίσουν μια ζωή αλλιώτικη.

6. Άλλες εμφανίσεις του Αναστάσιου

α. Την πρώτη ημέρα της Ανάστασης (Ιω 20, 19-23: παρόντες οι Έντεκα, ο Θωμάς απών)

β. Μετά 8 μέρες στο ίδιο μέρος (Ιω 20, 24-29: σκηνή με τον Θωμά)

γ. Σε πεντακόσιους (500) στη Γαλιλαία (βλ. Α Κορ 15, 6. Μτ 28, 16-18)

δ. Σε δύο μαθητές καθ' οδόν προς Εμμαούς (Λκ 24, 13-35)

ε. Στη λίμνη της Τιβεριάδας (Γενησαρέτ) σε 7 μαθητές (Ιω 21, 1-23: μεταξύ άλλων πλήρης αποκατάσταση του Πέτρου)

β. Σταυροναστάσιμος επίλογος

- Με τα Πάθη και τη Σταύρωση του Χριστού η ομάδα των μαθητών (των Έντεκα και των υπόλοιπων) διαλύθηκε. Απογοητευμένοι εντελώς, νόμιζαν πως όλα είχαν τελειώσει.
- Ρητώς τους είχε προείπει για τη Σταύρωση και την Ανάστασή του. Όμως αυτοί ούτε ήθελαν να ακούσουν ούτε μπορούσαν να καταλάβουν. Γι' αυτό και δεν τις περιμένα.
- Νά όμως που όλα ξαφνικά ανατρέπονται και μεταβάλλονται προς το ασύλληπτα χαριμόσυνο: Ο Ιησούς ζει! Η Ανάστασή του είναι γεγονός!
- Και αμέσως όλα μέσα τους γίνεται δυνατό να αλλάξουν. Θα αρχίσουν να καταλαβαίνουν βαθύτερα όσα έγιναν κοντά του επί τρία χρόνια. Χάρηκαν βαθιά, ηρέμησαν, αναθήρρησαν.
- Ξαναβρήκαν την εμπιστοσύνη τους στον Δάσκαλο. Είχε λοιπόν δίκαιο σε όλα. Είναι όντως ο αληθινός Μεσσίας.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Να γνωρίσουν τα βασικά γεγονότα σχετικά με την Ανάσταση του Χριστού.

β. Να κατανοήσουν ότι: 1. Για τους χριστιανούς, τον τελευταίο λόγο στη ζωή δεν έχει ο θάνατος αλλά ο Σταυρωθείς και Αναστάς. 2. Η Ανάσταση του Χριστού είναι η απαρχή της ανάστασης όλων των ανθρώπων.

γ. Να σκεφτούν και να προτείνουν συγκεκριμένες προσπάθειες για το καλύτερο στη ζωή (προσωπική και κοινωνική) με την ελπίδα, την αισιοδοξία και τη δύναμη που απορρέουν από την Ανάσταση.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

Με την Ανάσταση γίνεται το πέρασμα από τα θλιβερά και οδυνηρά των Παθών και της Σταύρωσης στα χαρούμενα και ευχάριστα. Στις σχετικές ευαγγελικές διηγήσεις κυριαρχούν: η έκπληξη των γυναικών/μαθητριών από το αναστάσιμο μήνυμα των αγγέλων και η ευτυχία από τη συνάντηση με τον Αναστάσιον· οι δισταγμοί των λοιπών μαθητών να δεχτούν ως αληθινά τα παραπάνω απίστευτα· η εμφάνιση του Αναστημένου ανάμεσά τους και οι απτές ενέργειές του και οι λόγοι του, για να ξεπεράσουν τους δισταγμούς και να δεχτούν το ανέλπιστο ως αληθινό και να χαρούν. Αυτά και άλλα συνθέτουν σκηνικό και ατιμόσφαιρα χαράς και ευτυχίας· επίσης δικαίωσης και θριάμβου του τόσοσιν αδικηθέντος και τόσοσιν παθόντος Διδασκάλου. Όλα λειτουργούν λυτρωτικά στις συνειδήσεις

των μαθητών/τριών, ύστερα από όσα βαριά παρακολούθησαν με συγκίνηση και συνοχή καρδιάς. Αναμένεται ενδιαφέρον και ευχάριστη διάθεση για το μάθημα αυτό. Αν μάλιστα το ευαγγελικό κείμενο περιελάμβανε και το συνταρακτικό περιστατικό με το Θωμά, τότε ενδιαφέρον και διάθεση θα ήταν εντονότερα.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Ας διαβαστεί αμέσως μετά το ευαγγελικό κείμενο της δ.ε. και η **σκηνή με τον Θωμά** (ας δοθούν σε όλους με φωτοτυπία: Ιω 20, 19-20 και 24-29). Ας προσέξουν την τρυφερότητα με την οποία κρατάει ο αναστημένος Ιησούς τον Θωμά στην εικόνα του Μιχ. Βασιλάκη.

β. Με τις **Ερωτ. 2 και 3** θα διατρέξουν ερευνητικά όλο το κείμενο. Στα 4 ερωτήματα της **Ερωτ. 3** προσθετέο ένα ακόμη: "*Τελικά ήταν τόσο φοβερή η δυσπιστία του Θωμά*";

γ. Ερωτ. 4: Επαφή με την πασχαλινή υμνολογία σε σχέση με τη ζωή. Ας υπογραμμιστούν οι λέξεις ή φράσεις για τις ζητούμενες πράξεις.

δ. Εργασία. Το **ποίημα** και ο αναστάσιμος **ήλιος** (*Ανάσταση του Manessier*) με τη λεζάντα του θα υπογραμμίσουν τα ζητούμενα. Και τα δύο δίνουν αφορμή για σύνδεση της Ανάστασης με ευαίσθητα σύγχρονα εκφραστικά μέσα. Ιδιαίτερα για τον ήλιο: Στο περιθώριο του έργου διακρίνονται μαυριδερές κηλίδες. Είναι το σταυρικό στοιχείο που συνυπάρχει με το φλογερό φωτεινό αναστάσιμο. *Μια σταυραναστάσιμη συμβολική σύνθεση.*

ε. Ας σχολιάσουν τη μορφή του Αναστάσιμου στη λεπτομέρεια της εικόνας από τη μονή Σταυρονικήτα: πολύ σοβαρή έκφραση, εντονότατα επάνω της τα ίχνη των Παθών που έζησε, τρυφερή δύναμη και έγνοια για τον άνθρωπο (Αδάμ), όπως τον κρατάει.

στ. Αξιολόγηση. Ερω. 1. Ερωτ. 1, 2 και 3.

33. "Πάσχα μέγα, Πάσχα των πιστών!"

Έκρηξη ασυγκράτητης χαράς το Πάσχα στους πιστούς της Ανατολικής Χριστιανοσύνης. Ίσως γιατί πάντοτε έπαθαν και παθαίνουν πολλά και ξέρουν καλά τι θα πει απελευθέρωση. Η Μ. Εβδομάδα βαριά και ασήκωτα σταυρική ως το τέλος της Μεγάλης Παρασκευής. Ύστερα ήρεμα χαμόγελα αναμονής ως τα μεσάνυχτα του Μεγάλου Σαββάτου για το βροντερό αναστάσιμο μήνυμα ότι "*Χριστός Ανέστη!*..."

A. Σύντομο πασχαλινό σχόλιο

Η πασχαλινή εκκλησιαστική λατρεία, τα σχετικά έθιμα και οι ανθρώπινες σχέσεις αυτών των ημερών είναι κατεξοχήν χώροι βίωσης και παράδοσης αληθειών της πίστης που απορρέουν από πρωταρχικά και αυθεντικά πασχαλινά γεγονότα, όπως αυτά εξιστορούνται από τα Ευαγγέλια. Παρατηρώντας τα και βιώνοντας τα διαπιστώνουμε κατά πόσο παραμένουν ζωντανά και γνήσια και νοιαζόμαστε για την ανανέωση και συνέχισή τους. Καθοριστικό για όλα είναι το γεγονός ότι καθ' όλη τη Μ. Εβδομάδα από τα ευαγγελικά αναγνώσματα ακούγεται πλήρως ολόκληρη η ιστορία των Παθών και της Ανάστασης. Κάτι που σημαίνει εκ νέου παροντοποίηση και επαναπροσέγγιση του νοήματός τους για στοχασμό και βίωση.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Να ανακαλύψουν και να συνειδητοποιήσουν *πώς οι εικονογράφοι και υμνογράφοι, οι εκκλησιαστικοί Πατέρες και οι ποιητές γιορτάζουν και εκφράζουν την Ανάσταση του Χριστού και τη συνδέουν με τη ζωή.*

β. Να διαπιστώσουν πόσο στα πασχαλινά έθιμα διατηρούνται και μεταδίδονται πρωταρχικά και αυθεντικά στοιχεία ζωής που απορρέουν από τα γεγονότα της Ανάστασης.

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

1. Από *ψυχοπαιδαγωγική σκοπιά* όλα είναι ευνοϊκά για το μάθημα. Πρόκειται για βιωμένα πράγματα και προσφιλή. Κάθε εύστοχη προσπάθεια προσέγγισης του βαθύτερου νοήματός τους και εκτίμησης της

ποιότητας ζωής που μπορούν να προωθήσουν θα βρει ευχάριστη ανταπόκριση (ενδιαφέρον, προσοχή και δημιουργικότητα).

2. Η δ.ε. έχει την ιδιοτυπία ότι από αυτήν *απουσιάζει το ευαγγελικό κείμενο*. Το γεγονός της Ανάστασης προσεγγίζεται από διδακτικά στοιχεία προερχόμενα από την εκκλησιαστική και πολιτιστική μας παράδοση.

3. Διδακτικοί χειρισμοί

1) Η εικόνα της Ανάστασης

α. Μαζί με το Α Πε 4, 6 να προσεχθεί και ο ύμνος "Χριστὸς Ἀνέστη..."

β. Η θέση του Χριστού κεντρική και δεσπόζουσα

γ. Νίκη κατά του θανάτου ("*θάνατον πατήσας*"), αποδυνάμωση των στοιχείων, των δυνάμεων και των οργάνων του θανάτου, της καταστροφής και της φθοράς (καρφιά, χαλκάδες, κλειδιά, αλυσίδα, αστέρι/σύμβολο εξουσίας)

δ. Αδάμ και Εύα ως εκπρόσωποι του ανθρώπινου γένους. Στάση δέους και ικετευτική. Κίνηση πολύ αγαπητική (:σκύβει στοργικά) για ανόρθωσή τους και απελευθέρωση

ε. Πρόδρομος, Άβελ, Δαβίδ, Σολομών, Προφήτες και δίκαιοι της Π.Διαθήκης: οι εκλεκτοί και αντιπροσωπευτικοί εκπρόσωποι όλου του μέχρι τότε κόσμου

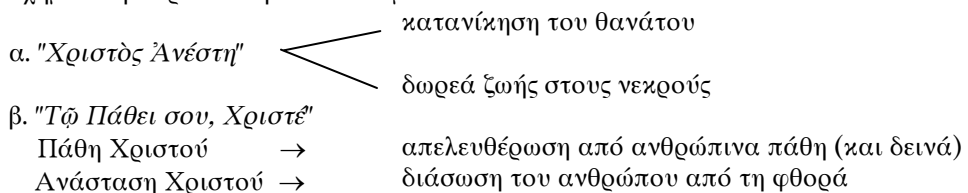
στ. Χρώματα φωτεινά και ζωηρά, εκφράσεις έντονες, δέος και αγάπη

ζ. Ο θάνατος νικήθηκε. Χαρίστηκε ζωή αληθινή. Απελευθέρωση, διάσωση. Όσοι έχουν πεθάνει δεν θα χαθούν· θα αναστηθούν

η. Η εικόνα της Ανάστασης εκφράζει ό,τι το Απολυτίκιο "*Χριστὸς Ἀνέστη...*" (= α. νίκη κατά του θανάτου, β. απελευθέρωση και δωρεά ζωής στον άνθρωπο). Ο δυτικότερος ζωγραφικός πίνακας δίνει - πολύ σωστά - έμφαση στον θρήνα του Χριστού κατά του θανάτου. Δείχνει τον Χριστό τη στιγμή που ανασταίνεται. (Κανένα ανθρώπινο μάτι δεν είδε πότε και πώς αναστήθηκε). Όμως το β' (: σωτηριώδεις επιπτώσεις στον άνθρωπο) λείπει

θ. Οι στίχοι από το σημείο β' ως το τέλος του κειμένου του ιερού Χρυσοστόμου εκφράζουν με λόγια όσα τα γ, δ και ζ της εικόνας

Σημ. 1: Σχηματική παράσταση των δύο ύμνων:

Σημ. 2: Καλό θα ήταν, ύστερα από την ερμηνεία της εικόνας, να προβληθούν (συμπληρωματικά) οι εικόνες της Ανάστασης της Μεγίστης Λαύρας (16ος αι.) και του Αντρέι Ρουμπλιώφ.

2) Έθιμα και τελετές της Λαμπρής

Σε όλα εκφράζονται κορυφαία στοιχεία ζωής: φως, χαρά, αγάπη, συγχώρηση, επικοινωνία (ανάμεσα τους και με τους "προαπεθόντες"), οικουμενική συνείδηση, ανανέωση.

α. Φως "*ἐκ τοῦ ἀνεσπέρου φωτός*": συμβολισμός αλήθειας, θεαματικότητα, χαμόγελα, φωτεινή προετοιμασία για το άκουσμα του αναστάσιμου μηνύματος

β. Έκρηξη χαράς, αναστάσιμος χαιρετισμός, ασπασμοί, συγνώμες, συμφιλιώσεις

γ. Μεταφορά χάρις και πνεύματος του Σταυρωθέντος και Αναστάντος ειδικά στα "Κοιμητήρια", τρυφερή και ελπιδοφόρα επικοινωνία με όσους "έφυγαν"

δ. Διαπλάτυνση οριζόντων της αναστάσιμης αγάπης προς τους εγγύς και τους απανταχού (αναστάσιμη επικοινωνία)

Σημ. Στην *ομαδική εργασία*: Όλες οι ομάδες θα ασχοληθούν και με τα 4 θέματα. Το κύριο βάρος να δοθεί στο τελευταίο.

3) **Αξιολόγηση.** Ερωτ. α - ζ του θέματος "*Διαβάζοντας την εικόνα της Ανάστασης*".

34. Η ανάληψη του Χριστού - "Ίδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι..."

Ξανά στο Όρος των Ελαιῶν. Τελευταία συνάντησή τους. Λόγια αποχαιρετιστήρια. Και υποθήκες. Ξαφνικά χάνεται από τα μάτια τους. Μέσα σε νεφέλη ο Ιησούς ανεβαίνει ψηλά. Θα επιστρέψει εκεί από όπου είχε έρθει. Με δέος οι αγαπημένοι του κοιτάζουν προς τα πάνω. Με πολλή συγκίνηση. Με έναν κόμπο στο λαϊμό. Και με μάτια υγρά...

A. Ερμηνευτικά - Θεολογικά

1. "από τον Πατέρα εκπλήρωση της υπόσχεσης" (Πραξ 1, 4). Εννοεί την αποστολή του Αγ. Πνεύματος, το οποίο θα τους πλημμύριζε εσωτερικά, θα τους έκανε εντελώς καινούριους ανθρώπους και θα τους καθοδηγούσε στην αλήθεια και στο έργο τους (βλ. Ιω 14, 16-17 και 26· 16, 6-11 και 13-15).

2. "Γαλιλαίοι..." (Πραξ 1, 11). Εκτός από τον Ιούδα Ισκαριώτη, όλοι οι μαθητές (του στενού και του ευρύτερου κύκλου) ήταν από τη Γαλιλαία.

3. στο ανώγι (Πραξ 1, 13: το "ὑπερῶν"). Το πάνω διαμέρισμα των σπιτιών, το δώμα. Τα "υπερώα" ήταν στραμμένα προς τον Ναό της Ιερουσαλήμ και χρησιμοποιούνταν και ως τόπος προσευχής των οικογενειῶν. Σε ένα τέτοιο "υπερώο" της πόλης, όπου ίσως είχαν γίνει δύο εμφανίσεις του αναστημένου Ιησού, συγκεντρώνονταν συχνά οι μαθητές (οι Έντεκα και άλλοι) για προσευχή.

B. Διδακτικά

1. Επιδιώξεις διδασκαλίας

α. Να ενημερωθούν οι μαθητές/τριες για το γεγονός της Ανάληψης του Χριστού.   β. Να εκτιμήσουν την αξία και σπουδαιότητα της διαβεβαίωσης του Ιησού προς τους μαθητές, και κατ' επέκταση προς κάθε χριστιανό: "θα εἶμαι μαζί σας πάντα ως τη συντέλεια του κόσμου".   γ. Επειδή είναι το τελευταίο μάθημα, να εκφράσουν σύντομα και επιγραμματικά τι αποκόμισαν όλη τη χρονιά για τον Ιησού Χριστό και για τον καινούριο κόσμο ("Βασιλεία του Θεού").

2. Ψυχοπαιδαγωγικά

α. Ο αποχαιρετισμός του Ιησού από τους μαθητές του, ύστερα από 3ετή συμπόρευσή τους και μετά τα συγκλονιστικά γεγονότα των Παθῶν και της Ανάστασής του, *ψυχοπαιδαγωγικώς* είναι πολύ ευνοϊκά για το μάθημα.

β. Κατά κάποιον τρόπο και η ομάδα της τάξης, στο τελευταίο αυτό μάθημα της χρονιάς, συμβιώνει ένα είδος αποχαιρετισμού από τον Ιησού και τους μαθητές του. Σχεδόν σε όλα τα μαθήματα *συμβάδισαν νοερά* μαζί τους, πληροφορήθηκαν και γνώρισαν αρκετά από τη ζωή και το έργο του Χριστού με αυτόπτες και αυτήκοους μάρτυρες τους μαθητές του.

γ. Την αποχαιρετιστήρια ατιμόσφαιρα και συγκίνηση αυξάνουν - πέραν από το ευαγγελικό κείμενο - και η ωραία υδατογραφία της Βάσως Γώγου, η εξαιρετική εικόνα της Ανάληψης και τα τρία κείμενα (Καβάσιλα, Απολυτικίου και Κοντακίου της γιορτής).

3. Διδακτικοί χειρισμοί

α. Ερώτ. 1. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η "ανάγνωση" της πολύ εκφραστικής **εικόνας της Ανάληψης**. Για άνετη και παραγωγική δουλειά συνιστάται να γίνει έγχρωμη φωτοτυπία της σε μέγεθος πόστερ και να αναρτηθεί σε περίοπτο σημείο. Προτιμότερο (και ευκολότερο) να γίνει έγχρωμη διαφάνειά της σε μέγεθος Α4 και να προβληθεί με το γραφοσκόπιο. Υποβοηθητικά για την "ανάγνωση" της - με εύστοχες ερωτήσεις:

- **Ιησούς:**
  - μας κοιτάζει με αγάπη, συγκίνηση, τρυφερότητα και έγνοια (ύστερα από το τελευταίο βλέμμα του προς τους μαθητές)
- **άγγελοι:** (άνω)
  - με δέος και αφοσίωση κρατούν το κυκλικό θεϊκό σχήμα με τον Αναλαμβάνόμενο
- **οι μορφές:** (αγγέλων και ανθρώπων)
  - όλες συγκινημένες, σκεφτικές, συλλογισμένες
  - της Παναγίας (στη μέση) θλιμμένη, με χέρια που αποχαιρετούν μισοανοιχτά καιδεικτικά (ο Ιησούς είναι Υιός και Θεός της)
  - οι άγγελοι εκατέρωθεν της Παναγίας είναι συγκινημένοι· τα πρόσωπά τους

δείχνουν σπαραγμό (έντονη συμμετοχή στα ανθρώπινα)

- τα μισά πρόσωπα, με πρώτα τους δύο αγγέλους, έχουν το ένα ή και τα δύο χέρια υψωμένα ή ημιυψωμένα, αποχαιρετούν, ίσως υπαινίσσονται και την προσδοκία της Δεύτερης Έλευσης (Παρουσίας) του Χριστού
- τα κεφάλια: άλλα στραμμένα ψηλά, άλλα κάτω, άλλα προς διάφορες κατευθύνσεις με βλέμμα πολλών εκφραστικών αποχρώσεων· κανένα δεν έχει ίδια κατεύθυνση και έκφραση προσώπου όμοιες με άλλο

β. Ερωτ. 2. Η χαρά τους στηρίζεται: 1) στην υπόσχεση ότι θα τους στείλει το Άγιο Πνεύμα, 2) στη βεβαίωση ότι είναι ο ελευθερωτής, 3) στην υπόσχεσή ότι θα είναι για πάντα μαζί τους.

γ. Ερωτ. 3. Τα άλλα στηρίγματα:

- Τα λόγια του Θεού Πατέρα για τον Ιησού στη Βάπτισή του
- Όλη η διδασκαλία του και η απήχησή της στον λαό
- Οι εμπειρίες τους από την κατάπαυση της τρικυμίας και από τα άλλα θαύματά του
- Η εμπειρία των τριών μαθητών στη Μεταμόρφωση
- Η εκδίωξη των εμπόρων από τον Ναό
- Τα τελευταία λόγια μετά τον Μυστικό Δείπνο
- Οι συναντήσεις τους μετά την Ανάσταση, ιδιαίτερα η μεγάλη στη Γαλιλαία

δ. Αξιολόγηση. Ερωτ. 1. Ερωτ. 2 και 3.

Ανακεφαλαίωση

Ερωτ. 1

- α.**
- Όσοι και όσες βρήκαν ενδιαφέροντα όσα όλη τη χρονιά γνώρισαν για τον Ιησού και το έργο του, αξίζει να τα θυμούνται και να τα σκέφτονται παραπέρα
  - Όσες και όσοι διαπίστωσαν ότι τα Ευαγγέλια (καθώς και τα άλλα βιβλία της Κ. Διαθήκης) περιέχουν σπουδαίες αλήθειες ζωής, αξίζει στο πρόγραμμα ζωής τους να έχουν θέση η τακτική μελέτη και εφαρμογή των αληθειών του Ευαγγελίου. Συγκεκριμένα:
  - Κατανόηση των άλλων και συμπαράσταση στις χαρές και τις λύπες τους
  - Έμπρακτη και ενεργός συμμετοχή σε γενικότερες κοινωνικές προσπάθειες για ανθρωπιά, ειρήνη και δικαιοσύνη στον κόσμο κ.ά.
- β.**
- Φανερώθηκε ποιος είναι ο αληθινός Θεός: αγαπά, συγχωρεί, στηρίζει, βοηθά, είναι πάντοτε κοντά σε κάθε άνθρωπο αδιακρίτως και σε όλα τα πλάσματα του
  - Κάθε άνθρωπος είναι χωρίς διακρίσεις συν-άνθρωπος και καλείται να συμπεριφέρεται με αληθινή και έμπρακτη αγάπη προς κάθε συνάνθρωπο που βρίσκεται σε ανάγκη
  - Το μοναδικό κριτήριο για την αξία της ζωής είναι το ενδιαφέρον και η εκδήλωση έμπρακτης αγάπης προς τους πάσχοντες
  - Ο θάνατος δεν έχει την τελεαία λέξη στη ζωή των ανθρώπων· ο Θεός την έχει
  - Υπάρχει ελπίδα και δύναμη για να αλλάξει ο κόσμος και να γίνει ανθρωπινότερος· όλοι είναι συνυπεύθυνοι γι' αυτό και μπορούν να συμβάλλουν

Ερωτ. 4

Συνηθίσαμε σε σταυρούς από ξύλο, πέτρα, μάρμαρο, από απλά ή πολύτιμα μέταλλα κ.λπ. Εδώ ένας πρωτότυπος σταυρός από ζωντανούς ανθρώπους της Άπω Ανατολής. Όλοι και όλες τους εί-
ναι:

• χαρούμενοι	• κοιτάζουν μακριά
• χαμογελαστοί	• ελπίζουν
• ενωμένοι	• έχουν όραμα
• ισότιμοι	• ένας σταυρός αναστάσιμος, συναρπαστικός,
• βλέπουν ο ένας τον άλλον	γεμάτος έκπληξη

Παράρτημα: Στοιχεία για απάντηση στην Ερώτ. 5 του μαθήματος 5*

(που επαναλαμβάνεται σε όλα τα μαθήματα με ευαγγελικά κείμενα)

- Μα
- 5 **ασ** και **ν**: Συνάντηση αγγέλου με άνθρωπο (Γαβριήλ - Μαρία). Ο Ιωσήφ δεν αποπέμπει τη Μαρία· την προστατεύει (φιλόανθρωπα και τρυφερά)
απ: Μήνυμα προς Μαρία και Ιωσήφ για τον Ιησού ως ελευθερωτή (Λκ 1, 31-38. Μτ 1, 21. Βλ. και Ερμ. 7)
- 6 **ασ, αν** και **ν**: Ενανθρώπιση του Θεού, μήνυμα στους ποιμένες, προσκύνηση ποιμένων και μάγων
απ: Μήνυμα αγγέλου προς τους ποιμένες (Λκ 2, 11. Βλ. Ερμ. 4)· ύμνος αγγέλων (Λκ 2, 14)
- 8 **ασ**: Συζήτηση 12ετούς Ιησού στον Ναό
αν και **ν**: Απάντηση Ιησού προς γονείς του (Λκ 2, 49)
απ: Λόγοι του δικαίου Συμεών (Λκ 2, 31-32) - οικουμενικό μήνυμα για Ιησού
- 9 **ν** και **απ**: Παρουσία, ζωή, κήρυγμα και δράση Ιωάννη Βαπτιστή
- 10 **ασ** και **ν**: Το ότι ο Ιησούς βαπτίζεται. Φανέρωση της Αγ. Τριάδας
- 11 **ασ**: Ο τρόπος της κλήσης και η σύνθεση του κύκλου των μαθητών (βλ. και βιβλ. καθηγ.: εισαγωγή, Ερμ. - θεολ. 1α-δ, Ψυχοπαιδ. - τα 3 πρώτα σημεία)
ασ, αν, ν και **α**: Το ότι ο Ιησούς είχε και μαθήτριες
- 12 **ασ**: Ο Ιησούς σηκώνεται να διαβάσει προφητεία δικής του επιλογής - Η όλη συμπεριφορά των συμπατριωτών απέναντί του
αν, απ: Άμεση συσχέτιση της προφητείας με το πρόσωπο και το έργο του (πολλαπλώς απελευθερωτικό)
- 13 **ασ**: Η απήχηση του Ιησού ως διδασκάλου στα πλήθη
απ: Το μοίρασμα της χαράς με άλλους για μετάνοια κάθε αμαρτωλού (Λκ 15, 7)
ασ, αν, ν, απ: Οι παραβολές ως μορφή και ως περιεχόμενα της διδασκαλίας του Ιησού
- 14 **ασ, αν, ν, απ**: Η συμπεριφορά του πατέρα της παραβολής και προς τους δύο γιους του ως απεικόνιση του εντελώς νέου προσώπου του Θεού που φανέρωσε ο Ιησούς
- 15 **ασ, αν, ν, απ**: Ο εύσπλαχνος Σαμαρείτης της παραβολής ως ενσάρκωση του ιδανικού συν-ανθρώπου ("πλησίον") στην καινούρια ανθρωπότητα
- 16 **ασ, αν, ν**: Η ταύτιση του Ιησού με τους ασήμαντους πάσχοντες της παραβολής
- 17 **ασ, αν, ν, απ**: Η όλη συμπεριφορά του Ιησού προς αυτή τη γυναίκα και σοφή και γενναία υπεράσπισή της
αν: Το πώς ο Ιησούς δέχτηκε και πώς τοποθέτησε τα παιδιά στη Βασιλεία του Θεού
- 18 **ασ** και **αν**: Το ότι ο Ιησούς αυτοπροσκαλείται και πηγαίνει στο σπίτι του αρχιτελώνη (αρχιαμαρτωλού) Ζακχαίου
απ: Η ριζική μεταστροφή του Ζακχαίου και η σχετική διακήρυξη του Ιησού (Λκ 19, 9)
- 19 **ασ**: Το ότι, πώς και πότε προσευχόταν ο Ιησούς
ν και **απ**: Η "Κυριακή προσευχή" συνολικά, ιδιαίτερα η προσφώνηση του Θεού "Πάτερ ημών" και ο πληθυντικός των αιτημάτων
- 20 **ν** και **απ**: Η αποκάλυψη ότι η εμπιστοσύνη προς τον Θεό είναι για τους ανθρώπους θεμέλιο ζωής
ασ, αν, ν, απ: Από τη γενική ενημέρωση για τα θαύματα είναι σαφές ότι αυτά έχουν σχέση και με τα 4 χαρακτηριστικά (ασ, αν, ν, απ)
- 21 **ασ**: Ο τρόπος με τον οποίο ο παράλυτος οδηγείται μπροστά στον Ιησού
ασ, αν και **ν**: Το ότι ο Ιησούς συγχωρεί αμαρτίες
απ: Ο παράλυτος θεραπεύτηκε ψυχικά και σωματικά. Με τη διπλή θεραπεία του καταρρίφθηκε απελευθερωτικά η αντίληψη ότι η αρρώστια είναι τιμωρία από τον Θεό για αμαρτίες του αρρώστου
- 22 **αν**: Με τον πηλό για τη θεραπεία του τυφλού ο Ιησούς ξεπερνά τις υπερβολές των ραββι-

* Συντημήσεις: **ασ** = ασυνήθιστα, **αν** = ανατρεπτικά, **ν** = νέα, **απ** = απελευθερωτικά, **Μα** = μάθημα

- κόν διατάξεων για την αργία του Σαββάτου
- αν** και **απ**: Ο Ιησούς ανατρέπει απελευθερωτικά την τότε αντίληψη ότι οι τυφλοί ήταν τιμωρημένοι από τον Θεό για αμαρτίες δικές τους ή των γονιών τους
- ν** και **απ**: Ο θεραπευμένος τυφλός αλλάζει ριζικά και απελευθερωμένος υπερασπίζεται τον Ιησού αντιμετωπίζοντας γενναία τους Φαρισαίους
- 23 **ασ** και **αν**: Η συγκινητική συμπεριφορά του αρχισυναγώγου Ιαείρου προς τον Ιησού
- ν** και **απ**: Ο Ιησούς ξαναχαρίζει τη ζωή σε ένα νέο κορίτσι και απελευθερώνει τον πατέρα του από τον καημό ότι - κατά τις τότε αντιλήψεις - οι αμαρτίες του ήταν η αιτία για να πεθάνει νέα η κόρη του
- 24 **ασ, αν, ν** και **απ**: 1. Ο Ιησούς ξαναδίνει τη ζωή στον τετραήμερο νεκρό Λάζαρο
2. Αποκαλύπτει ότι ο ίδιος είναι η "ανάσταση και η ζωή" (Ιω 11, 25-26)
3. Τα προσωπικά αισθήματα του Ιησού (Ιω 11, 5 και 35-36)
- 26 **ασ** και **αν**: Οι εκδηλώσεις του λαού προς τον Ιησού, ο τρόπος εισόδου του στην Ιερουσαλήμ ("ἐπὶ πῶλον ὄνου", αντίθετα προς τις μεσσιανικές αντιλήψεις των πολλών), το ότι ο Ιησούς κλαίει (Λκ 19, 41)
- αν** και **απ**: Εκδίωξη των εμπόρων από τον Ναό
- 27 **ασ**: Ένας μαθητής του και συνδαιτημόνας του στο Δείπνο φεύγει για να τον παραδώσει στους διώκτες του
- ν**: Παράδοση του Μυστηρίου της θείας Ευχαριστίας
- 28 **ασ**: Η αγωνιώδης προσευχή του Ιησού στη Γεθσημανή, το φίλημα του Ιούδα, η αυτοπαράδοσή του στους οπλισμένους φρουρούς, η εγκατάλειψή του από όλους τους μαθητές του
- 29 **ασ**: Η παράτυπη και παράνομη ανάκριση και δίκη του Ιησού από τα μέλη του Μ. Συνεδρίου (βλ. Ερμ. 4) και η άρνηση του Πέτρου
- ν**: Η απάντηση/δήλωση του Ιησού ενώπιον του Μ. Συνεδρίου ότι είναι ο Μεσσίας (Μτ 26, 64-64)
- απ**: Η πικρή μετάνοια του Πέτρου
- 30 **ασ**: Η θρησκευτική κατηγορία κατά του Ιησού μετατρέπεται σε πολιτική (Λκ 23,2). Αντί κανονικής δίκης γίνεται υπαίθριο λαϊκό δικαστήριο (βλ. βιβλ. καθηγ. Ερμ. - θεολ. γ1)
- 31 **ασ**: Τα έκτακτα φυσικά φαινόμενα πριν από τον θάνατο του Ιησού (Λκ 23, 44: από ώρα 12 μ. σκοτάδι) και μόλις ξεψύχησε (Μτ 27, 45 και 51)
- 32 **ασ, αν, ν, απ**: Το κενό μνημείο, η εμφάνιση αγγελικών μορφών, ο αναστημένος Ιησούς, η συνάντηση του Αναστάνα με μαθήτριες και μαθητές του, η εμφάνιση στους μαθητές και τα λόγια του προς αυτούς (Λκ 24, 44-49)
- 34 **ν** και **απ**: Οι διαβεβαιώσεις και υποσχέσεις του Ιησού προς τους μαθητές και η παγκοσμιότητα του μηνύματός του (Μτ 28, 19-20), τα λόγια των αγγέλων (Πραξ 1, 11)
- ασ**: Ο τρόπος Ανάληψης, η παρουσία αγγέλων κατ' αυτήν

Σημ. Τα παραπάνω σημειούμενα είναι κάποια βασικά στοιχεία, όμως όχι όλα. Οι συνάδελφοι με τα παιδιά ασφαλώς θα ανακαλύψουν και άλλα.

Βιβλιογραφία

(κατ' επιλογήν)

α. Ελληνόγλωσση

Αγουρίδης Σάββας, *Η αρχιερατική προσευχή του Ιησού (Ιω κεφ. 17). Χαρακτήρ και υπόμνημα*, Θεσ. 1965, σσ. 150 (ανάτ. από ΕΕΘΣΠΘ, τόμ. 9/1964, 395-498)

— "Οι Μακαρισμοί", στον τόμο του: *Βιβλικά Μελετήματα Α'*, Θεσ. 1966, 111-209

— *Ο Χριστός. Προπαρασκευή της ελεύσεώς του εν τη Π. Διαθήκη και τω Ιουδαϊσμῷ. Ερμηνεία του προσώπου του εν τη Κ. Διαθήκη*, Αθ. 1967, σσ. 22 (ανάτ. από την ΘΗΕ 12, 192-261)

— *Ο χαρακτήρ των αφηγήσεων της γεννήσεως και της παιδικής ηλικίας του Ιησού παρά τω Ματθαίω και παρά τω Λουκά*, Αθ. 1967, σσ. 21 (αν. από το "*Πόνημα εύγνωμον*", τιμ. τόμ. για καθηγ. Βασ. Μ. Βέλλα, Αθ. 1969, 3-21)

— *Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην*, Αθ. 1971, σσ. 430 (Γρηγόρη)

— *Απ' τη φάτην ως το μνημείο το κενό (Εκκλαϊκευμένη Θεολογία)*, τόμ. Α', Αθ. 1973, σσ. 135 ("Τήνος")· τόμ. Β', Αθ. ά.έ., σσ. 91 (Γρηγόρη). Θέματα σχετικά με το βιβλίο, τ. Α': Γέννηση Χριστού, Βάπτισις, Μυστικός Δείπνος, Σταύρωσις, Ανάστασις κ.ά. με το θεολογικό τους νόημα. Το αριθ. 19: "Η χρήσις της Αγ. Γραφής στη θ. Λατρεία και κατ' ιδίαν". Β': Γέννησις, Χριστούγεννα, Θεοφάνια, Προδοσία Ιούδα, Σταύρωσις, Σύμβολα και εικόνες του Πάσχα

— *Η επί του Όρους ομιλία του Ιησού (Εισαγωγικά - Σύντομο υπόμνημα)*, Αθ. 1975, σσ. 108 (ανάτ. από το *Δελτίο Βιβλ. Μελετών* 2/1973-74 και 3/1975) (ανατύπωση 1984)

— *Ο ευαγγελιστής Ιωάννης (Εισαγωγικά, εξηγητικά και θεολογικά μελετήματα εις το Δ' Ευαγγέλιον)*, Αθ. 1975, σσ. 296

— *Γιατί σταυρώθηκε ο Χριστός; (Ερμηνείες περί του θανάτου του Χριστού από τους συγγραφείς της Κ. Διαθήκης)*, Αθ. 1990, σσ. 136

— *Οράματα και πράγματα. Αμφισβητήσεις, προβλήματα, διέξοδοι στον χώρο της Θεολογίας και της Εκκλησίας*, Αθ. 1991, σσ. 402 ("Άρτος Ζωής"). Συνολικά 51 θεολογικές μελέτες και άρθρα. Σχετικά με τα θέματα του βιβλίου: "Η γέννησις του Μεσσία και η Ηρωδιανή Δυναστεία", "Ο θάνατος του Χριστού κατά τους συγγραφείς των βιβλίων της Κ. Διαθήκης", "Γιατί σταυρώθηκε ο Χριστός;", "Ο Ιησούς, ο Χριστιανισμός και οι γυναίκες", "Η έννοια της Ενανθρώπισης", "Η γέννησις του Χριστού. Το νόημα των Χριστουγέννων για μας...", "Γιατί η Ρώμη καταδίκασε τον Ιησού σε θάνατο;", "Το νόημα του Πάσχα σ' Ανατολή και Δύση (χθες και σήμερα)"

— *Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ*, Αθ. 1995, σσ. 512 ("Ελλην. Γράμματα")

— *Θεολογία και επικαιρότητα (Μελέτες και άρθρα)*, Αθ. 1996, σσ. 350 ("Άρτος Ζωής"). Από τα 34 κείμενα σχετικά με τα θέματα του βιβλίου: "Η σημασία της Γέννησης του Ιησού για τον απόστολο Παύλο...", "Οι Μάγοι στη χριστιανική παράδοση", "Τα Θεοφάνια, τα Φώτα και η Βάπτισις του Ιησού", "Ανάστασις και επανάσταση"

— *Θεολογία και κοινωνία σε διάλογο*, Αθ. 1999, σσ. 331 ("Άρτος Ζωής"). Συνολικά 41 κείμενα. Από αυτά 11 σχετίζονται με τα θέματα του βιβλίου. Τα κυριότερα επιγραμματικά: Γέννησις, Ιωάννης Βαπτιστής, Μαρία: η Παναγία μητέρα του Χριστού, Πάθις, Η ιστορία του Πάθους και ο ρόλος των γυναικών, Γεθσημανή, Το νόημα του Σταυρού

— *Ματθαίος ο Ευαγγελιστής. (Διδάσκαλος της αρχικής και της σημερινής Εκκλησίας)*, Αθ. 2000, σσ. 313 ("Άρτος Ζωής")

— *Ιστορία των χρόνων της Καινής Διαθήκης. Ελλάδα, Ρώμη, Ιουδαία: ιστορικό και πνευματικό υπόβαθρο για τη μελέτη της Καινής Διαθήκης*, Θεσ. 2001, σσ. 454 (Π. Πουρναράς)

— "Η ανάστασις του Λαζάρου στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο (κεφ. 11)", *Δελτίο Βιβλικών Μελετών*, τόμ. 20, Ιαν. - Ιούν. 2001, έτ. 30, 97-115

— *Ερμηνευτική των ιερών κειμένων. Προβλήματα - Μέθοδοι εργασίας στην Ερμηνεία των Γραφών*, 3η έκδοση βελτιωμένη, Αθ. 2002, σσ. 424 ("Άρτος Ζωής")

Αγουρίδης Σάβ. - Σωκρ. Νίκας, *Ο Χριστός και ο καινούριος κόσμος του Θεού*, Θρησκευτικά Β' Γυμνασίου, Αθ. 1996, σσ. 173 (ΟΕΔΒ)

Arias Juan, *Ιησούς. Ο μεγάλος άγνωστος*, μτφρ. από τα ισπανικά: Θεοδόρα Δαρβίρη, Αθ. 2000, σσ. 345 (Λιβάνης)

Ατματζίδης Χαράλ., "Ο χορτασμός των πέντε χιλιάδων (Μτ 14, 13-21· Μκ 6, 34-44· Λκ 9, 10-17· Ιω 6, 1-14). Μια φουνταμενταλιστική ερμηνευτική προσέγγισις", *Δελτίο Βιβλικών Μελετών*, τόμ. 20, Ιαν. - Ιούν. 2001, έτ. 30, 52-81

— "Η κοινωνική διαστρωμάτωση της χριστιανικής κοινότητας σύμφωνα με το κατά Λουκάν Ευαγγέλιον",

- στον τόμο: *Εισηγήσεις Γ' Συνάξεως Ορθοδ. Βιβλ. Θεολόγων...* (βλ. παρακάτω), Βόλος 2003, 45-73
- Βασιλειάδης Πέτρος**, *Η περί της Πηγής των Λογίων θεωρία. Κριτική θεώρησης των συγχρόνων φιλολογικών και θεολογικών προβλημάτων της Πηγής των Λογίων*, διδ. διατρ., Αθ. 1977, σσ. 167
- *Θέματα Ορθόδοξης Ερμηνευτικής*, Θεσ. 1985, σσ. 90 (έκδ. Υπηρεσίας Δημοσιευμάτων Α.Π.Θ.)
- *Ερμηνεία των Ευαγγελίων (Θεολογικές και ιστορικο-φιλολογικές προϋποθέσεις καθώς και ερμηνευτικές προσεγγίσεις στα τέσσερα Ευαγγέλια)*, Θεσ. 1990, σσ. 301 (Π. Πουρναράς). Μελέτες του για τα θέματά μας τρεις για τη βιβλική κριτική και για σύγχρονες αναζητήσεις της βιβλικής ερμηνευτικής (15-96) και πέντε νεότερες έρευνές του για την Πηγή των Λογίων (125-237)
- Βασιλόπουλος Χρήστος**, "Η ανάπτυξη της θρησκευτικής σκέψης και το μάθημα των Θρησκευτικών", περιοδ. *Σύναξη*, τχ. 4 (1982) 103-106
- *Ελευθερία της σκέψης και διδασκαλία του μαθήματος των Θρησκευτικών στη Μέση Εκπαίδευση*, διδ. διατρ., Θεσ. 1984, σσ. 190
- *Θέματα Ψυχολογίας της εφηβικής ηλικίας (Πανεπιστημιακές σημειώσεις)*, Θεσ. 1985, σσ. 77
- *Ο μαθητής ως κριτήριο του περιεχομένου του μαθήματος των Θρησκευτικών της Μέσης Εκπαίδευσης*, Θεσ. 1988, σσ. 155
- "Συμβολή των προσωπικών εμπειριών στην κατανόηση της θρησκευτικής γλώσσας κατά την εφηβική ηλικία", *ΕΠΘΣΠΘ*, Νέα σειρά, Τμ. Θεολογίας, τόμ. 1, Θεσ. 1990, 11-20 (και σε ανάτυπο)
- *Θρησκευτική αγωγή και αυτονομία του παιδιού*, Θεσ. 1996, σσ. 150 (Κυριακίδη)
- Γαλάνης Ιωάννης**, *Βιβλικές ερμηνευτικές και θεολογικές μελέτες*, Βιβλική Βιβλιοθήκη 20, Θεσ. 2001, σσ. 792 (Π. Πουρναράς). Περιέχει 36 αναδημοσιευμένες μελέτες του. Σχετικές με το βιβλίο: "Η 'κατ' ιδίαν' χρήση της Αγ. Γραφής στην Ορθόδοξη παράδοση", "Δεξιά - αριστερά. Η χρήση των λέξεων στην Κ. Διαθήκη και το περιβάλλον της", "Η χρήση του όρου 'μύθος' στην Καινή Διαθήκη", "Η έννοια της Διασποράς στην Καινή Διαθήκη", "Το θαύμα του πολλαπλασιασμού των άρτων και των ιχθύων στην ερμηνευτική παράδοση της Εκκλησίας", "Το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο στη σύγχρονη έρευνα", "Βασική προϋπόθεση μαθητείας στον Ιησού. Ερμηνευτική προσέγγιση του Ακ 14, 26", "Οι 'εκ δεξιών και εξ ευωνύμων' στο 25ο κεφ. του κατά Ματθαίον ευαγγελίου", "Η Θεοτόκος στον ευαγγελιστή Ιωάννη", "Τί 'στιν ἀλήθεια;' Σχόλιο στο Ιω 18, 37-38", "Η συμβολή των συναγωγών της ιουδαϊκής Διασποράς στη διάδοση του Χριστιανισμού στον εθνικό κόσμο", "Οι 'Έλληνίδες γυναίκες...' της Βέροιας", "Καί τῶν σεβομένων Ἑλλήνων πλῆθος πολὺ..." Η συνάντηση του Χριστιανισμού με τον εθνικό και τον ιουδαϊκό χώρο κατά τις Πράξεις των Αποστόλων"
- "Ιουδαίοι, Έλληνες και Εθνικοί στην Κ. Διαθήκη", τόμ. *Χριστός και Ιστορία...* (βλ. παρακ.), 224-238
- Γαλιτής Γεώρ.**, "Γραμματεὺς", *ΘΗΕ* 4, Αθ. 1964, 641-643
- Γιατί "Θρησκευτικά" σήμερα;** Πρακτικά της Δημεριδίας: "Το μάθημα των Θρησκευτικών στο Ενιαίο Λύκειο". Α' Συνάντηση θεολόγων καθηγητών (Βόλος, 16-17 Απριλ. 1999), επιμέλ.: **Παντελής Καλαϊτζίδης**, Αθ. 2000, σσ. 236 ("Δόμος")
- Gunnweg Antonius H.J.**, *Η ιστορία του Ισραήλ ως την εξέγερση του Βαβ-Κοχβά*, μτφρ. από τα γερμανικά: Ιω. Μούρτζιος, Θεσ. 1997, 437 + 14 (χάρτες)
- Γριζοπούλου Όλγα**, *Η επιμόρφωση των θεολόγων μπροστά στις προκλήσεις της μετανεωτερικής εποχής. Συμβολή στη διδακτική αναβάθμιση του μαθήματος των Θρησκευτικών*, διδ. διατρ., Θεσ. 2003, σ. 358 + LIX (Παράρτημα)
- "Τύρω από τον διάλογο για το μάθημα των Θρησκευτικών. Κάποιες επισημάνσεις", περιοδ. *Σύναξη*, τχ. 83/2002, 61-73
- Γριζοπούλου Όλγα - Πηγή Καζλάρη - Απόστ. Μπάργος - Γεώρ. Τσανανάς**, *Ο Ιησούς Χριστός, ο Καινούριος Κόσμος του Θεού και Εμείς*, Θρησκευτικά Β' Γυμνασίου, Αθ. 1998, σσ. 309 (ΟΕΔΒ)
- Δελικωνοσταντής Κων.**, "Σχολική θρησκευτική αγωγή και κριτική θρησκευτικότητα", στον τόμο: **Στ. Φωτίου** (επιμέλ.), *Αγωγή ελευθερίας. Η πρόταση της Ορθόδοξης αγωγής στον σύγχρονο κόσμο*, Αθ. 1996, 39-70 ("Αριμός")
- Dietrich Walter**, *Πρώτη περίοδος της Βασιλείας στον βιβλικό Ισραήλ - 10ος αι. π.Χ.*, επιμέλ. - μτφρ. από τα γερμανικά: Ιωάν. Μούρτζιος, Θεσ. 2004, σσ. 566 (Π. Πουρναράς)
- Δόικος Δαμιανός**, "Ο χαρακτήρας του τελευταίου δείπνου του Ιησού με τους μαθητές του κατά το ευαγγέλιο του Λουκά", *Εισηγήσεις Γ' Συνάξεως Ορθοδ. Βιβλ. Θεολόγων* (βλ. επόμενο τίτλο), 107-117
- Εισηγήσεις Γ' Συνάξεως Ορθοδόξων Βιβλικών Θεολόγων**: "Το κατά Λουκάν Ευαγγέλιο. Προβλήματα φιλολογικά, ιστορικά, ερμηνευτικά, θεολογικά" (Βόλος, 15-17 Σεπτ. 2000), Βόλος 2003, σσ. 393 (έκδ. Ι. Μητρ. Δημητριάδος και Αλυρού)
- Ευδοκίμοφ Παύλος**, *Η τέχνη της εικόνας. Θεολογία της ωραιότητας*, μτφρ.: Κώστας Χαραλαμπίδης, Θεσ. 1980, σσ. 208 (Π. Πουρναράς)
- Ζαχαρόπουλος Νίκος**, "Η θρησκευτική αγωγή μπρος στο αίτημα για ανεξίθρησκια και εφαρμογή των δημοκρατικών αρχών", περιοδ. *"Καθ' Οδόν"* (Θεσ/νίκη), τχ. 17/2001, 21-27

- Ζευκλής Αρίσταρχος**, *Η εποπτικότητα της παραβολικής διδασκαλίας του Ιησού*, διδ. διατρ., Αθ. 1990, σσ. 80 (Γρηγόρη)
- Ζηζιούλας Ιω. Μητρ. Περγάμου**, *Ελληνισμός και Χριστιανισμός. Η συνάντηση των δύο κόσμων*, Αθ. 2003, σσ. 127 ("Απ. Διακονία")
- Ζίας Νίκος**, "Η εικόνα της Γεννήσεως 'Δεύτε ιδωμεν πιστοί'...", στον τόμο: *"Χριστούγεννα"* (βλ. παρακάτω), 187-207
- Ζουμπουλάκης Σταύρος**, "Τα Θρησκευτικά ως βιβλικό μάθημα", περιοδ. *Νέα Εστία*, τχ. 1729/2000, 1020-26
- Η Καινή Διαθήκη**. Το πρωτότυπο κείμενο με μετάφραση στην δημοτική των καθηγητών: **Γεωρ. Γαλιτή, Ιω. Καραβιδόπουλου, Ιω. Γαλάνη, Πέτρου Βασιλειάδη**, Αθ. 2003 ("Ελληνική Βιβλική Εταιρεία")
- Καζάλη Πηγή**, "Συζητώντας εισαγωγικά με μια τάξη Β' Γυμνασίου για τα θαύματα του Χριστού", περιοδ. *Καθ' Οδόν*, τχ. 9/ 1994, 154-156
- ΚΑΙΡΟΣ. Τόμος τιμητικός στον ομότιμο καθηγητή Λαμινό Λόικο**, Αριστ. Παν/μιο Θεσ., Θεολ. Σχολή, Τμήμα Θεολογίας, Επιστ. Επετηρίδα, Νέα σειρά, τόμ. 4, Θεσ. 1994, Α', σσ. 925, τόμ. 5, Θεσ. 1995, Β', σσ. 700
- Καλαϊτζίδης Παντελής**, "Τα Θρησκευτικά ως πολιτιστικό μάθημα", περιοδ. *Σύναξη*, τχ. 74/2000, 69-73
- "Το θρησκευτικό μάθημα στην εποχή της πολυπολιτισμικότητας. Θεολογικά-πολιτιστικά δεδομένα και προϋποθέσεις αλλαγής Παραδείγματος", περιοδ. *Καθ' Οδόν*, τχ. 17/ 2001, 39-50
- Καλοκύρης Κων/νος**, *Η Φάτνη των Χριστουγέννων στην λατρεία, στην εικονογραφία, στα ομοιώματα. Ιστορική, λειτουργική και αρχαιολογική μελέτη*, Ρέθυμνο 1992, σσ. 152 ("Νήσος")
- "Συμπληρωματικά στο βιβλίο 'Η Φάτνη των Χριστουγέννων'", στον τόμ. **ΚΑΙΡΟΣ...** (βλ. πιο πάνω), Α', 667-680 και 921-925 (εικόνες)
- *Το Δέντρο των Χριστουγέννων. Επιστημονική θεμελίωση της Ανατολικής καταγωγής του. Η Φάτνη και ο Αστέρας της Βηθλεέμ*, Θεσ. 2001, σσ. 175 (University Studio Press)
- Καραβιδόπουλος Ιωάννης**, "Φαρισάιοι", *ΘΗΕ* 11, Αθ. 1967, 998-9
- *Αι παραβολαί του Ιησού*, Θεσ. 1970, σσ. 174
- *Το Πάθος του Χριστού κατά τας διηγήσεις των συνοπτικών Ευαγγελίων*, Θεσ. 1974, σσ. 166
- *Το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο* (υπόμνημα), Θεσ. 1988, σσ. 520 (Π. Πουρναράς)
- *Μελέτες Ερμηνείας και Θεολογίας της Καινής Διαθήκης*, Θεσ. 1990, σσ. 334 (Π. Πουρναράς). Ενδιαφέρουσες για το βιβλίο μελέτες: "Η επιστημονική έρευνα της Κ. Διαθήκης στον Προτεσταντισμό και τον Ρωμαιοκαθολικισμό την τελευταία πεντηκονταετία...", "Εν ανθρώποις ευδοκίας"... Λκ 2, 14", "Οι βιβλικές σπουδές στην Ελλάδα..."
- *Βιβλικές Μελέτες*, Θεσ. 1995, σσ. 406 (Π. Πουρναράς). Ενδιαφέρουσες για το βιβλίο (σύντμηση τίτλων): "Η Θεοτόκος στα συνοπτικά Ευαγγέλια", "Πάτερ ημών, αγιασθήτω το όνομά σου...", "Η ώρα της σταύρωσης του Ιησού Χριστού...", "Η ανθρωπολογική σημασία της Ανάστασης...", "Ετέχθη υμίν σήμερον σωτήρ"... Λκ 2, 10-11", "...θείας 'ευδοκίας'... Λκ 2, 14", "Ο εύσπλαχνος Σαμαρείτης... Λκ 10, 25-37", "Ο εύσπλαχνος πατέρας... Λκ 15, 11-32"
- *Οδός Ελπίδας. Μηνύματα από τα Ευαγγέλια των Κυριακών*, Θεσ. 2000, σσ. 184 ("Λυδία") (α' έκδ. Αθ. 1979, έκδ. Ι. Μητροπ. Αττικής)
- "Νέες κατευθύνσεις στη Βιβλική Ερμηνευτική", στον τόμο του *Βιβλικές Μελέτες Β'*, Βιβλική Βιβλιοθήκη 16, Θεσ. 2000
- *Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη*, Θεσ. 2001, σσ. 489 (Π. Πουρναράς)
- Καραβιδόπουλος Ιω. - Βασ. Στογιάννος**, *Ερμηνεία περικοπών Καινής Διαθήκης μετά στοιχείων Εισαγωγής*, τεύχη Α' και Β', Αθ. 1973, σσ. 344 + 185 (πολυγραφ.)
- Καρακόλης Χρήστος Κ.**, *Η θεολογική σημασία των θαυμάτων στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο*, διδ. διατρ., Θεσ. 1997, σσ. 614 (Π. Πουρναράς)
- *Θέματα Ερμηνείας και Θεολογίας της Καινής Διαθήκης*, Θεσ. 2002, σσ. 409 (Π. Πουρναράς). Μελέτες σχετικά με το βιβλίο: α) "Ο θάνατος του Ιωάννη του Βαπτιστή..." (15-104), β) "Η παραβολή του ασώτου υιού..." (131-156), γ) "Χριστός και Έλληνες στο κατά Ιω Ευαγγέλιο..." (195-221)
- Καψάλης Αχιλ. Γ.**, *Παιδαγωγική Ψυχολογία*, Θεσ. 1989, σσ. 625 (Κυριακίδη)
- Κέντρο Διαφύλαξης Αγιορειτικής Κληρονομιάς (ΔΕΛΑΚ)** (έκδ.), *Η Γέννηση του Χριστού στην Τέχνη του Αγίου Όρους*, επιμέλ. τόμου: Μιλτ. Κων/νου, Νικόδημος Λαυριώτης, Ιω. Ταβλάκης κ.ά. πολλοί συνεργάτες, Θεσ. 2000, σσ. 207 (εκτύπωση: "ΑΑ", Μ. Διαμαντίδη, Πρότυπος Βιομηχανία Γραφικών Τεχνών Α.Ε.)
- Κογκούλης Ιω.**, *Ο θεολόγος καθηγητής και η επιστημονική και ψυχολογική του κατάρτιση. Εμπειρική έρευνα*, Θεσ. 1993, σσ. 108 (Κυριακίδη)
- *Η σχολική τάξη ως κοινωνική ομάδα και η συνεργατική διδασκαλία και μάθηση*, Θεσ. 1994, σσ. 203 (Κυριακίδη)
- *Κατηχητική και Χριστιανική Παιδαγωγική*, Θεσ. 2000, σσ. 426 (Κυριακίδη)
- *Διδακτική των Θρησκευτικών στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, Θεσ. 2003, σσ. 332

(Κυριακίδη)

Costecalde Claude-Bernard – Peter Dennis, *Εικονογραφημένες ιστορίες της Βίβλου*, μτφρ. από τα αγγλ.: Μαριάννα Τζιαντζή, Αθ. 1997, σσ. 384 (Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη - "Το Βήμα", από την έκδ. Dorling Kindersley)

Κουμαρόπουλος Στέφ., *Ο παιδαγωγικός χαρακτήρας των Θρησκευτικών διδακτικών βιβλίων του Γυμνασίου*, μεταπτυχ. διατρ., Θεσ. 1998

Λαγοπάτης Σπυρ. Ν., *Αι παραβολαί του Ιησού. Ερμηνευτική μελέτη*, Αθ. 1951, σσ. 256 ("Αστήρ")

Λάμπας Δημ., *Ο διάλογος και το μάθημα των Θρησκευτικών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, διδ. διατρ., Θεσ. 2000, σσ. 551 (Π. Πουρναράς)

Λέον-Dufour Xavier, *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, μτφρ.: Σάβ. Αγουρίδης, Στ. Βαρτανιάν, Γεώρ. Γρατσέας, Αθ. 1980, σσ. xxx + 532 ("Άρτος Ζωής")

Ματούκας Νίκος, "Η θέσις του θαύματος εν τω φυσικώ κόσμω και το νόημα αυτού εν τη Καινή Διαθήκη", *περιοδ. Γρηγ. ο Παλ.* 46/1963, 212-222

— "Θεολογική θεώρηση των σκοπών του Θρησκευτικού μαθήματος", *περιοδ. Κοινωνία* 24/1981, τχ. 3, 307-320

— "Δημιουργία και θαύμα", στο βιβλίο του: *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β: Έκθεση της Ορθόδοξης πίστεως*, Θεσ. 1985, 158-166 (Π. Πουρναράς)

— "Μια άλλη διάσταση του Θρησκευτικού μαθήματος", *περιοδ. Καθ' Οδόν*, τχ. 17/ 2001, 15-27

Μοναχός της Ανατολικής Εκκλησίας (Λεβ Ζιλλέ), *Ιησούς. Ατενίζοντας τον Σωτήρα*, μτφρ.: Δημ. Τρακατέλλης, Αθ. 1981, σσ. 147 ("Δόμος")

— *Παρουσία του Χριστού*, μτφρ.: Δημ. Τρακατέλλης, Αθ. 1982, σσ. 107 ("Δόμος")

Μπάρολος Απόστ., "Τα αποτελέσματα μιας έρευνας σε μαθητές της Β' Λυκείου για το βιβλίο και το μάθημα των Θρησκευτικών", στο: *Γιατί "Θρησκευτικά" σήμερα;...* (βλ. παραπάνω), 57-70

Μπόουκερ Τζον, *Βίβλος. Ο πλήρης οδηγός εικονογραφημένος*, μτφρ. από διμελή ομάδα από τα αγγλικά, Αθ. 1997, σσ. 544 (έκδ. Δημοσιογραφικού Οργανισμού Λαμπράκη - "Το Βήμα", από την έκδ. Dorling Kindersley)

Νίκας Αθαν., *Διδακτική του Θρησκευτικού μαθήματος. Θεωρία και πράξη*, Αθ. 1992, σσ. 277 ("Βιβλιογονία")

Ουσπένσκυ Λεωνίδας, *Η θεολογία της εικόνας στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, μτφρ.: Σπύρος Μαρίνης, Αθ. 1993, σσ. 303 ("Άρμος")

Παπαθανασίου Αθαν., "Προϋποθέσεις και όροι συγγραφής σχολικού εγχειριδίου Θρησκευτικών", στο: *Γιατί "Θρησκευτικά" σήμερα;...* (βλ. παραπάνω), 155-164

— "Η αγωγή ως συμμετοχή στη ζωή του παιδαγωγούμενου", τόμ.: *Παιδαγωγία ζωής*, Αθ. 1999, 173-195 ("Άρμος")

Παναγόπουλος Ιω., *Ο προφήτης από Ναζαρέτ. Ιστορική και θεολογική μελέτη της περί του Ιησού Χριστού εικόνας των Ευαγγελίων*, Αθ. 1973, σσ. 226

Πατρώνος Γεώρ., *Η ιστορική πορεία του Ιησού. Από τη φάτνη ως τον κενό τάφο*, Αθ. 1991, σσ. 577 ("Δόμος")

Περιορή Ευγενία, *Το αστέρι στάθηκε στη Βηθλεέμ. Ιστορία, παραδόσεις και έθιμα των Χριστουγέννων*, Αθ. 2003 (εκδ. Φυτράκη)

Περσελής Εμμ., *Χριστιανική αγωγή και σύγχρονος κόσμος. Θέματα θεωρίας και πράξης της χριστιανικής αγωγής*, Αθ. 1994 ("Άρμος")

— *Σχολική θρησκευτική αγωγή*, Αθ. 1998 (Γρηγόρη)

— *Θεωρίες πνευματικής ανάπτυξης και αγωγής*, Αθ. 2000 (Γρηγόρη)

Πέτρου Ιωάννης, "Το μάθημα των Θρησκευτικών στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα", στο *περιοδ. Καθ' Οδόν*, τχ. 17/ 2001, 29-37

Πνευματικός Δημ., *Η ανάπτυξη της θρησκευτικής σκέψης στην παιδική και εφηβική ηλικία. (Εμπειρική έρευνα)*, διδ. διατρ., Θεσ. 1993

Ρηγόπουλος Βασ., *Τα Κάλαντα, ήτοι διάφοροι ύμνοι αδόσιμοι κατά τας εορτάς των Χριστουγέννων, του αγ. Βασιλείου, των Φώτων, του Λαζάρου και εις την Σταύρωσιν...*, Θεσ. 1991, σσ. 24 (εκδ. Βασ. Ρηγοπούλου)

Ρηγόπουλος Γεώρ. Χρ., *Ο Ιησούς και οι μαθηταί Του. Οι μεταξύ του Ιησού και των μαθητών Του σχέσεις από της "κλήσεώς" των μέχρι της Αναλήψεώς Του*, Αθ. 1977, σσ. 115 ("Άρτος Ζωής")

Σιαμάκης Κων/νος, *Σύντομο Λεξικό της Καινής Διαθήκης. (Οι 1000 δυσκολότερες λέξεις της Κ. Διαθήκης)*, Θεσ. 1988, σσ. 94

Σιώτης Μάρκος, *Το πρόβλημα των αδελφών του Ιησού*, Αθ. 1950

Σιαδαρέσης Ιωάννης, *Ο αναμάρτητος και η μοιχαλίδα (Ιω 7, 53 - 8, 11)*, Θεσ. 2001, σσ. 320 (Π. Πουρναράς)

Σμέμαν Αλεξάντερ, *Πάτερ ημών*, μτφρ. από τα αγγλικά: Ιω. Λάμπας, Αθ. 2003, σσ. 61 ("Μαίστρος")

Στεφανίδης Βασ., *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Αθ. 1970, σσ. 904 ("Αστήρ") (πληροφ. για τις γιορτές Χριστου-

γέννων και Θεοφανίων)

Στοιγιάννος Βασ., "Ἐτέχθη υμῖν σήμερον Σωτήρ". (Σχόλιο στην ευαγγελική περικοπή Λκ 2, 1-20)", *Γρηγ. ο Παλ.* 57/ 1974, 381-5

— "Κηρύγματα ἐπὶ θαυμάτων", *Γρηγ. ο Παλ.* 58/ 1975, 186-196

— "Ἐπὶ γῆς εἰρήνη". (Σχόλιο στο Λκ 2, 14)", *Γρηγ. ο Παλ.* 59/ 1976, 292-5

— "Ἡ προσκύνηση των μάγων", στον τόμο του: *Ἐριμνευτικά Μελετήματα*, Θεσ. 1988, 592-651 (Π. Πουρναράς)

Theissen Gerd, *Καίρια χαρακτηριστικά της κίνησης του Ἰησοῦ. Κοινωνιολογική θεώρηση. Συμβολή στην ιστορία γένεσης του αρχέγονου Χριστιανισμοῦ*, μτφρ. ἀπὸ τα γερμανικά: Δήμ. Χαρισσοπούλου - Θεοδ. Σωτηρίου, Αθ. 1997, σσ. 171 ("Ἄρτος Ζωῆς")

Τρακατέλλης Δημ. Αρχ/πος Β. και Ν. Αμερικής, *Ἐξουσία και Πάθος. Χριστολογικὲς ἀπόψεις του κατὰ Μάρκον Ευαγγελίου*, Αθ. 1983, σσ. 374 ("Δόμος")

Τρεμπέλας Παναγ., *Υπομνήματα στα Ευαγγέλια κατὰ Ματθαῖον, Μάρκον, Λουκάν, Ἰωάννην και στις Πράξεις των Αποστόλων* (εκδ. "Ζωή" και "Σωτήρ")

Trocme Etienne, *Ο Ἰησοῦς ἀπὸ τη Ναζαρέτ, ὅπως τον εἶδαν ὅσοι τον γνώρισαν*, μτφρ.: Π. Λιαλιάτσης - Σάβ. Αγουρίδης, Αθ. 1983, σσ. 155 ("Ἄρτος Ζωῆς")

Τσανανάς Γεώρ., "Πνεῦμα, ἀρχές και στόχοι των Αναλυτικῶν Προγραμματίων του μαθήματος των Θρησκευτικῶν στη Μ. Εκπαίδευση", *περιοδ. Θεολόγος*, τχ. 1/ 1983, 67-84

— "Ομαδική μορφή διδασκαλίας σήμερα: ἓνα συναρπαστικό και ἐλπιδοφόρο αἴτημα", *περιοδ. Σημείο*, Λάρισα 1984, τχ. 8, 62-65

— "Ἡ μετάφραση της Βίβλου στην υπηρεσία της σχολικῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς", στον τόμο: *Εἰσηγήσεις Δ' Συνάξεως Ορθ. Βιβλ. Θεολόγων*, Θεσ. 1987, 197-202 (και σε ἀνάτυπο)

— *Βασική Ἑλληνική Θεολογική Βιβλιογραφία (κατ' ἐπιλογήν)*, Θεσ. 1991, σσ. 101 (Κυριακίδη)

— *Ἡ παραβολή του σπλαχνικοῦ πατέρα (του "ασώτου")*. Μια νεότερη προσέγγισή της για τη διδασκτικὴ πράξη στο σχολεῖο, Θεσ. 1993, σσ. 32 (ἀνάτ. ἀπὸ τον τόμο: *Χριστός και Ἱστορία...* - βλ. παρακάτω, σελ. 153-180)

— "Ἡ παραβολή του σπλαχνικοῦ Σαμαρείτη (Λκ 10, 25-37). Μια πρόταση σχεδίου διδασκαλίας της στη Β' τάξη Γυμνασίου", στον τόμο: **ΚΑΙΡΟΣ...** (βλ. παραπάνω), Α', 465-479 (και σε ἀνάτυπο, Θεσ. 1994)

— "Στοιχειώδη για τη σκοποθεσία διδασκαλίας των Θρησκευτικῶν στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Λεπτομερῆς σκοποθεσία για τη Β' Γυμνασίου", στο *περιοδ. Κοινωνία*, ΜΒ' (1999), τχ. 3 και 4, 263-274 και 370-385

Feinberg - Vamosh Miriam, *Ἡ καθημερινή ζωὴ την ἐποχὴ του Χριστοῦ*, μτφρ. ἀπὸ τα ἀγγλ.: Ἐρση Αντωνιάδου, θεώρηση: **Ἰω. Γαλιάνης**, Αθ. 2002, σσ. 103 ("Ἑλληνική Βιβλική Ἐταιρεία")

Φράγκος Κων. Α., *Ἐκ της πράξεως της "Βιβλικῆς ἀγωγῆς" εἰς την θεωρίαν αὐτῆς της ἀγωγῆς*, Αθήνα 1968, σσ. 19

— "Οι σκοποὶ του μαθήματος των Θρησκευτικῶν και η Παιδαγωγική ἐπιστήμη", *περιοδ. Κοινωνία* 24/1981, 275-291

Φράγκος Χρήστος Π., *Ψυχολογική. Θέματα παιδαγωγικῆς ψυχολογίας, παιδείας, διδασκτικῆς και μάθησης*, Αθ. 1977, σσ. 444 (Παπαζήσης)

Hopko Thomas, *Χειμωνιάτικη Πασχαλιά*, μτφρ. ἀπὸ τα ἀγγλικά: Στάθης Κομνηνός, Αθ. 1994, σσ. 301 ("Ἀκρίτας") (38 ἐόρτια κείμενα: 40ήμερο προ Χριστουγέννων, Δωδεκάορτο ως Ὑπαπαντή. Ἀνίχνευση και προβολή του πασχαλινοῦ υπόβαθρου και του σταυραναστάσιμου μηνύματος σε ὅλη αὐτὴ τη λειτουργικὴ περίοδο)

Χριστός και Ἱστορία. Ἐπιστημονικό Συμπόσιο προς τιμὴν του καθηγητῆ Σάββα Αγουρίδη, εκδοτ. ἐπιτροπή: Πέτρο. Βασιλειάδης, Ἀντ. Παπαδόπουλος, Γεώρ. Τσέτσης, Θεσ. 1993, σσ. 278 ("Παρατηρητής") (σ. 267-277: Ἐργογραφία Σάββα Αγουρίδη, ἐπιμ. ἀπὸ Ἰω. Καραβιδόπουλο)

Χριστούγεννα, ἐπιμ. **Κωστής Κυριακίδης**, Αθ. ⁴1999, σσ. 210 ("Ἀκρίτας". 58 κείμενα για το γεγονός, το περιεχόμενο και τη θεολογία της γιορτῆς)

Χριστούγεννα. Ὕμνοι και τραγούδια, Αθ. 2000, σσ. 24 (ἐκδ. Ἀδελφ. Θεολόγων "Ο Σωτήρ")

β. Ξενόγλωσση

Beck Eleonora - Gabriele Miller, *Biblische Unterweisung. Handbuch zur Auswahlbibel "Reich Gottes"*, τόμ. III, München ²1970, σσ. 356, τόμ. IV, 1973, σσ. 304 (Kösel-Verlag)

Becker Ul. - Fr. Johannsen - Har. Noormann, *Neutestamentliches Arbeitsbuch für Religionspädagogen*, Stuttgart-Berlin-Köln: Kohlhammer 1993, σσ. 292

Berg Horst Klaus, *Grundriss der Bibeldidaktik. Konzepte - Modelle - Methoden*, München u. Stuttgart: Kösel-Calwer ²1999, σσ. 223

Berg Sigrid, *Kreative Bibelarbet in Gruppen. 16 Vorschläge*, München-Stuttgart: Kösel-Calwer ⁴1998, σσ. 157.

Berger Klaus, *Wer war Jesus wirklich?* Stuttgart: Quell ³1996, σσ. 230.

— *Darf man an Wunder Glauben?* Stuttgart: Quell 1996, σσ. 175.

— *Sind die Berichte des Neuen Testaments wahr? Ein Weg zum Verstehen der Bibel*, Stuttgart: Quell 2002, σσ. 213.

Bitter Gottfried - Rud. Englert - Gabrielle Miller - Karl Ernst Nipkov (Hrsg.), *Neues Handbuch religionspädagogischer Grundbegriffe*, München: Kösel 2003, σσ. 568

Bohne Gerhard - Hayo Gerdes, *Unterrichtswerk zum Neuen Testament*, Hefte: I, II-III, IV-V, VI, VII-VIII, IX-X, Berlin u. Schleswig-Holstein: Die Spur ³1973, σσ. 62, 128, 96, 68, 128 και 128

Bühlmann Walter, *Wie Jesus lebte. Vor 2000 Jahren in Palästina: Wohnen, Essen, Arbeiten, Reisen*, Luzern/Stuttgart: Rex ²1989, σσ. 141

Conzelmann Hans - Andreas Lindemann, *Arbeitsbuch zum Neuen Testament*, Tübingen: Mohr (Siebeck) ¹³2000 (¹1975), σσ. 590

Dunn James D.G., *Jesus remembered. Christianity in the Making*, vol. 1, Cambridge, U.K. 2003

Erlemann Kurt, *Gleichnisauslegung. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*, Tübingen u. Basel: A. Francke 1999, σσ. 320 (σ. 312-320: Βιβλιογραφία)

Fenske Wolfgang, *Arbeitsbuch zur Exegese des Neuen Testaments. Ein Proseminar*, Gütersloh: Chr. Kaiser/Gütersloher 1999, σσ. 226

Grom Bernhard, *Methoden für Religionsunterricht, Jungendarbeit und Erwachsenenbildung*, Düsseldorf-Tübingen: Patmos-Vandenhoeck ¹⁰1996, σσ. 272

— *Religionspädagogische Psychologie des Kleinkind-, Schul- und Jugendalters*, Düsseldorf: Patmos ⁵2000, σσ. 312 (17 σελ. Βιβλιογραφία)

Harnish Wolfgang, *Die Gleichniserzählungen Jesu. Eine hermeneutische Einführung*, Göttingen: Vandenhoeck ⁴2001, σσ. 339

Heinemeyer Karl, *Wunder im Unterricht. Synoptische Wunder als Problem der Religionspädagogik in Konzeptionen und Rezeptionen*, Hannover: Lutherhaus 1987, σσ. 181

Hilger Georg - Stephan Leimgruber - Hans Georg Zieberz κ.ά., *Religionsdidaktik. Ein Leitfaden für Studium, Ausbildung und Beruf*, München: Kösel 2001, σσ. 558

Hoffmann Paul - Christoph Heil (Hrsg.), *Die Spruchquelle Q, Griechisch und Deutsch*, Studienausgabe, Darmstadt 2002 (κείμενο της Πηγής των Λογίων στην ελληνική μετφρ. στη γερμανική)

Jeremias Joachim, *Die Gleichnisse Jesu*, Kurzausgabe, Göttingen: Vandenhoeck ¹¹1996 (¹1947), σσ. 156

Knoch Otto, *Wer Ohren hat, der höre. Die Botschaft der Gleichnisse Jesu. Ein Werkbuch zur Bibel*, Stuttgart: Kathol. Bibelwerk 1983, σσ. 332

— *Dem, der glaubt, ist alles möglich. Die Botschaft der Wundererzählungen der Evangelien. Ein Werkbuch zur Bibel*, Stuttgart: Kathol. Bibelwerk 1986, σσ. 584

Kohlmann Bernd, *Neutestamentliche Wundergeschichten. Biblisch-theologische Zugänge und Impulse für die Praxis*, Stuttgart-Berlin-Köln: Kohlhammer 2002, σσ. 224

Langer Wolfgang (έκδ.), *Handbuch der Bibeldidaktik*, München: Kösel 1987, σσ. 350

Läpple Alfred, *Von der Exegese zur Katechese. Werkbuch zur Bibel*, τόμ. 3 και 4: **Das Neue Testament I και II**, München: Don Bosco ²1982 και 1977, σσ. 212 και 299

Meier John P., *A Marginal Jew (Rethinking the Historical Jesus)*, vol. I-III, The Anchor Bible Reference Library, New York 1991

Miller Gabriele - Franz W. Niehl (Hrsg.), *Vom Babel bis Emmaus. Biblische Texte spannend ausegelegt*, München: Kösel 1993, σσ. 304 (17 κείμενα)

Moltmann Jürgen, *Wer ist Christus für uns heute?* Gütersloh: Kaiser ²1997, σσ. 127

Müller Peter - Gerh. Büttner - Rom. Heiligenthal - Jörg Thierfelder, *Die Gleichnisse Jesu. Ein Studien- und Arbeitsbuch für den Unterricht*, Stuttgart: Calwer 2002, σσ. 224 (πλούσια Βιβλιογραφία)

Niehl Franz W. - Arthur Thömmes, *212 Methoden für Religionsunterricht*, München: Kösel ⁵2003, σσ. 262

Niggemeyer Margarete, *Frauen begegnen Jusus - Jesus begegnet Frauen. Anregungen zum Bibelgespräch*, München: Deutscher Katecheten-Verein 1988, σσ. 96

Riesner Rainer, *Jesus als Lehrer. Eine Untersuchung zum Ursprung der Evangelien-Überlieferung*, Tübingen: Mohr (P. Siebeck) ²1984, σσ. XII+615

Röckel Gerhard, *Die Arbeit mit Texten im Religionsunterricht. Grundlagen - Arbeitsmodelle - Beispiele*, Stuttgart - München: Calwer-Kösel 1973, σσ. 207

Schilling Klaus, *Wege ganzheitlicher Bibelarbeit. Glauben erfahren mit Hand, Kopf und Herz*, Stuttgart: Kathol. Bibelwerk 1992, σσ. 126

Scholz Günter, *Didaktik neutestamentlicher Wundergeschichten*, Göttingen: Vandenhoeck 1994, σσ. 243

Schumacher Heinz (Hrsg.), *Die Namen der Bibel und ihre Bedeutung im Deutschen*, Heilbronn: Paulus ⁶1976 (¹1958-59), σσ. 219

Schweitzer Eduard, *Jesus das Gleichnis Gottes. Was wissen wir wirklich vom Leben Jesu?* Göttingen: Vandenhoeck ²1996, σσ. 120

Schweitzer Fried. - Karl Ernst Nipkov - Gabriele Faust-Siehl - Bernd Krupka, *Religionsunterricht und Entwicklungspsychologie. Elementarisierung in der Praxis*, München: Kaiser ²1997, σσ. 240

Sölle Dorothee - Luise Schottroff, *Jesus von Nazaret*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag ²2000, σσ. 159

Sorger Karlheinz, *Gleichnisse im Unterricht. Grundsätzliche Überlegungen - Hilfen für die Praxis*, Düsseldorf: Patmos ²1987, σσ. 156

Stauffer Ethelbert, *Jesus. Gestalt und Geschichte*, Dalp-Taschenbücher, Band 332 (βλ. παραπομπή: **Läpple A.**, 3, I, σ. 17-18)

Stegemann Ekkehard W. - Wolfgang Stegemann, *Urchristliche Sozialgeschichte. Die Anfänge im Judentum und die Christusgemeinde in der mediterranen Welt*, Stuttgart-Berlin-Köln: Kohlhammer 1997

Theissen Gerd - Annette Merz, *Der historische Jesus. Ein Lehrbuch*, Göttingen: Vandenhoeck ³2003 (¹2001), σσ. 570

Trutwin Werner, *Messias, Meister, Menschensohn. Ein Jesusbuch*, Düsseldorf: Patmos 1987, σσ. 192

— *Christus erkennen. Arbeitshilfe für den Unterricht in der Sekundarstufe II*, Forum Religion 3, Düsseldorf: Patmos ⁵1987, σσ. 144

Vandré Rudolf, *Wundergeschichten im Religionsunterricht*, Göttingen: Vandenhoeck ²1979, σσ. 136

Wailzer Erika, *Jesus Christus. Materialien f. Regelunterricht u. Freiarbeit in der Sekundarstufe I*, Donauwörth: Auer 2002, σσ. 108

Watson David - Simon Jenkins, *Jesus 2000. Was von der Botschaft bleibt*, hrsg. von Günter Biemer, Freiburg - Basel - Wien: Herder 1984, σ. 190

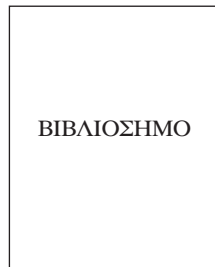
Waiser Alf., *Was die Bibel Wunder nennt. Ein Sachbuch zu d. Berichten der Evangelien*, Stuttgart: Kath. Bibelwerk 1985, σσ. 183

Ευχαριστίες: Στον κ. *Μιχάλη Νόττα* και την κ. *Κορίνα* του Type Center Service (Βασ. Ηρακλείου 22, Θεσ/νίκη) τις πιο θερμές ευχαριστίες μας για την υποδειγματική συνεργασία στην αρχική διάρθρωση και εμφάνιση του βιβλίου.

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.